

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΕΤΟΣ Γ'

ΜΑΪΟΣ 1954

ΤΕΥΧΟΣ 25

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Ο ΓΥΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΞΕΝΗΤΕΜΕΝΟΥ

Τωρὰ εἶναι Μάης κι' ἄνοιξη, τωρὰ εἶναι καλοκαίρι,
τώρα φουντώνουν τὰ κλαδιὰ κι' ἀνθίζουν τὰ λουλούδια.

Τώρα κι' ὁ ξένος βούλεται 'ς τὸν τόπο του νὰ πάγη.

Νύχτα σελλώνει τᾶλογο, νύχτα τὸ καλλιγώνει,
φκειάνει ἀσημένια πέταλα, καρφιὰ μαλαματένια,
βάνει τὰ φτερνιστήρια του, ζώνει καὶ τὸ σπαθί του.

Κι' ἡ κόρη, ὅπου τὸν ἀγαπάει, κρατεῖ κερί καὶ φέγγει,
μὲ τόνα χέρι τὸ κερί, μὲ τᾶλλο τὸ ποτήρι,

κ' ὅσα ποτήρια τὸν κερνάει, τόσαις βολαῖς τοῦ λέγει:

«Πᾶρε μ' ἀφέντη, πᾶρε με, πᾶρε κι' ἐμέ κοντά σου,
νὰ μαγειρεύω νὰ δειπνᾷς, νὰ στρώνω νὰ κοιμᾶσαι,
νὰ γένω γῆς νὰ μέ πατᾷς, γιοφῦρι νὰ διαβαίνης,
νὰ γένω κι' ἀσημόκουπα νὰ πίνης τὸ κρασί σου,
ἐσὺ νὰ πίνης τὸ κρασί κι' ἐγὼ νὰ λάμπω μέσα.

—Κεῖ ποῦ πηγαίνω λυγερὴ κορίτσια δὲ διαβαίνουν,
ἐκεῖ εἶναι λύκοι 'ς τὰ βουνὰ καὶ κλέφταις ς' τὰ δερβένια,
πιάνουν ἐσένα κόρη μου, καὶ μένα μὲ σκοτώνουν.

Κ' ἡ κόρη ὅπου τὸν ἀγαπάει βαρεῖα τὸν καταριέται:

—«Αὐτοῦ ποῦ πάνεις, ξένε μου, πολλ' ἀκριβεῖα νὰ γένη.

Νὰ πάη τὸ στάρι χίλια δυὸ τὸ ρύζι πεντακόσια
νὰ πάη ἡ τιμὴ τ' ἀλόγου σου ἀμέτρητες χιλιάδες.

ΑΝΟΙΞΗ ΚΑΙ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ

Ὁ Μόης καὶ τὸ Χινόπωρο ἀντάμα τρῶν καὶ πίνουν,
 ἀντάμα ἔχουν τοὺς μαύρους τοὺς ἔναντα βλαβερμένους,
 κι' ἐκεῖ ποὺ τρώγαν κ' ἔπιναν κι' ἀτοί τοὺς ἐκαυχιῶνταν,
 γυρίζει ὁ Μάης καὶ τοῦ λέει, τοῦ λέει τοῦ Χινοπώρου
 —'Εγὼ εἶμ' ὁ Μάης ὁ καλὸς μὲ τὰ πολλὰ λουλούδια,
 μὲ ταῖς δροσισαῖς καὶ χλωρῶσαις, μὲ τὰ πολλὰ τ' ἀηδονία.
 Γυρίζει κι' ὁ Χινόπωρος καὶ τοῦ Μαγιοῦ τοῦ λέει
 —'Εγὼ εἶμαι ὁ Χινόπωρος μὲ τὰ καινούρια χιόνια,
 ποὺ ρίχνω χιόνια στὰ βουνὰ καὶ πάχναις εἰς τοὺς κάμπους,
 μαραίνω τὰ λουλούδια σου, μαραίνω τὰ χορτάρια.

Ο ΔΥΟΣΜΟΣ ΚΙ' Ο ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ

Ὁ δυόσμος κι' ὁ βασιλικὸς καὶ τᾶσπο καρυοφύλλι,
 αὐτὰ τὰ τρία μαλώνανε τὸ ποῖο μυρίζει κάλλιο.
 Πετιέται τὸ τριαντάφυλλο, τὸ μοσκομουρουδάτο:
 «Σωπάτε, βρωμολούλουδα καὶ σεῖς βρωμοβοτάνια,
 τί ἐγὼ εἶμαι τὸ τριαντάφυλλο, τῆς ἀνοιξῆς στολίδι,
 ποὺ τὸ χειμῶνα κρύβομαι ἔς τῆς ἀγκαθιάς τῇ ρίζᾳ,
 τὸ Μάη τὸ μῆνα φαίνομαι σὲ νιοῦ γαμπροῦ κεφάλι,
 σὲ παντρεμένης γόνατα, ἔς τοῦ κοριτσιοῦ τὸν κόρφο,
 ἔς τῆς χήρας τὸ προσκέφαλο βραδιάζω ξημερώνω».

ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑ

A'.

Τοῦ παιδιοῦ μ' ἐγὼ τὸ γάμο
 Μάη κι' Ἀπρίλη θὰ τὸν κάμω
 θὰ καλέσω νειοὺς καὶ γέροντας
 τὸ ἀρχοντιάς τοὺς καλυτέρους.
 Θὰ καλέσω καὶ τὸν Σπάνια
 νὰ τ' ἀλλάξῃ τὰ στεφάνια,
 καὶ τὴ Ρήγαινα τὴν ἴδια
 νὰ τ' ἀλλάξῃ τὰ δαχτυλίδια.

B'.

Ἔλα, ὕπνε, κ' ἔπαρέ το
 καὶ γλυκαποκοίμισέ το,
 Σύρ' το μέσ' τοῦ Μάη τᾶνθια
 καὶ σ' τοῦ Μάη τὸ περιβόλι,
 νὰ τοῦ δώσ' ὁ Μάης λουλούδια
 κι' ὁ περιβολάρης μῆλα
 Νάνι, νάνι τὸ παιδάκι
 ποὺ κοιμάται σὺν τ' ἀρνάκι.
 Νάνι τὸ γλυκὸ τ' ἀηδόνι,
 τ' Ἀλεξανδρινὸ παγώνι.

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

ΤΑΣΟΥ ΑΘ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ

Χηρευσάσης τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων, λόγῳ θανάτου τοῦ μητροπολίτου αὐτῆς, τοῦ Θεοκλήτου πιθανῶς (¹), τῇ 30 Ἰουλίου 1632 ἐξελέγη νέος μητροπολίτης ὁ δσιώτατος ἱερομόναχος Παρθένιος (²), ὅστις τὸν θρόνον τῶν Ἰωαννίνων διετήρησε μέχρι τῶν ἀρχῶν Ἰουλίου 1639, ὅποτε μετετέθη εἰς Ἀδριανούπολιν, εἶναι δὲ οὗτος ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1644 γενόμενος οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ὡς Παρθένιος Β' ὁ Ὁξύς, ἡ δὲ νέος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς Παρθένιον τὸν Α' τὸν Γέροντα (1639—1644) (³).

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰωαννίνων Παρθενίου ἀπελύθη ὑπὸ τοῦ Πατρ. Κυ-

1. Μητρ. Σάρδεων Γερμανοῦ, Ἐπισκοπικὴ κατάλογοι τῶν ἐν Ἠπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ ἐπαρχιῶν τοῦ Πατριαρχείου Κ)πόλεως. «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά», τόμ. 1Β' (1937), σελ. 67. Μητρ. Παραμυθίας Ἀθηναγόρα, ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων, «Ἠπειρ. Χρονικά» τόμ. Γ' (1928), σελ. 28. Κατὰ τοῦτον, ἀποθανὼν θεωρεῖται ὁ κατὰ Ἰούνιον 1632 ἐκλεγείς καὶ μετὰ ἓνα μῆνα ἀποθανὼν, χωρὶς νὰ προλάβῃ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Ἰωάννινα, Ἰωαννίκιος ὁ ἀπὸ Ξάνθης. Περὶ τοῦ ἀρχιερέως τούτου ὅμως εἰδήσεις παντελῶς ἐλλείπουν, οὔτε ἐκ πατριαρχικῶν κωδίκων εἶναι τι γνωστόν. Οὕτως ὁ Σάρδεων ἀποκλείει μετὰθεσιν ἀνυπάρχοντος Μητροπολίτου Ξάνθης Ἰωαννίκιου εἰς Ἰωάννινα. Ἐν τούτοις τὸ ὑπόμνημα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἰωαννίκιου ὡς Μητρ. Ἰωαννίνων, κατὰ μετὰθεσιν ἐκ Ξάνθης, δὲν δύναται νὰ προβληθῇ ἐκ μόνου τοῦ λόγου τούτου, διότι πιθανὸν νὰ ἐλλείπουν αἱ μαρτυρίαι τῆς βραχείας ἱστορίας ἐν Ξάνθῃ ἀρχιερατείας τοῦ Ἰωαννίκιου. Ἐξ ἄλλου Μητροπολίτης Ἰωαννίνων Ἰωαννίκιος ἀδηλοῦ χρόνου καὶ ἀνευ ἄλλης πληροφορίας, πλην ὅτι τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ ἦτο Σιακλής, σημειοῦται εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐκ Δημητσάνης ἀρχιερέων. Βλ. [Κ. Ὁ. Καστόρογ]. Περὶ τῆς ἐν Δημητσάνῃ ἑλληνικῆς Σχολῆς καὶ περὶ τῶν καθιδρυτῶν καὶ πρώτων αὐτῆς διδασκάλων, ἐν Ἀθήναις 1847, σελ. 44. Τάκης Χ. Κανδηλώρου, Ἡ Δημητσάνα, ἱστορικὴ μονογραφία μετὰ βιογραφίαν τοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Γερμανοῦ, ἐν Ἀθήναις 1897, σελ. 26, ἀριθ. 67. — Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Γορτυνία ἐν Πάτραις 1898, σελ. 152, 65ος.

2. Κώδ. Πατρ. Ἀρχιεπολ. Α' 233 (Μητρ. Σάρδεων Γερμανοῦ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 67). Νομ. Συναγωγὴ Ἱεροσολύμων Δοσιθέου, φ. 3136 (Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Γ', ἐν Βενετίᾳ, 1872, σελ. 569. — Γενναδίου Μ., Ἀραμπατζόγλου, Φωτίειος Βιβλιοθήκη, μέρ. Α', ἐν Κ)πόλει 1933, σελ. 100). Ὁ Μ. Seguien, Oriens Christianus, τόμ. II, Παρίσι, 1740, στ. 152, τοποθετεῖ τὸν Παρθένιον εἰς τὸ ἔτος 1638. ἀνευ ἄλλης πληροφορίας.

3. Μαν. Ι. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες, ἐν Κ)πόλει [1835—1890], σελ. 569—574. Γεν. Ἀραμπατζόγλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 99, 101, 79 κέξ. Ὑπὸ τοῦ Μητρ. Παραμυθίας Ἀθηναγόρα, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 23—31, γίνεται μὲν ἐκκαθάρισίς προτέρων γνωμῶν, ἀλλὰ καὶ σύγχυσις μεταξὺ τῶν δύο ὁμωνύμων Πατριαρχῶν, ἐπὶ δὲ μεγαλυτέρα ὑπὸ τοῦ Τ. Κ. Εὐαγγελίδου ἐν Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, τόμ. 1θ' (1932), σελ. 691.

ρίλλου τοῦ Λουκάρεως κατ' Ἰανουάριον 1634 τὸ συγγίλλιον δι' οὗ ἀπενεμήθη εἰς τοὺς κληρικοὺς τῆς πρώτης πεντάδος τῆς Μητροπόλεως τοῦ ὁ τίτλος μέ γ α ς (*). Διὰ τὸν μετὰ τοῦ ἐθνομάρτυρος Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως σύνδεσμον τοῦ Παρθενίου, ἐξωρίσθη οὗτος κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ ἔτους 1638 ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ ἀπὸ Βερροίας, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Παπα—Συναδινοῦ (*). Διάδοχος τοῦ εἰς Μητρόπολιν Ἀδριανουπόλεως μετατεθέντος Παρθενίου ὑπῆρξεν ὁ ἱερομόναχος καὶ πνευματικὸς Καλλίνικος. Ἰδοὺ ἡ σχετικὴ ἀπὸ 7 Ἰουλίου 1639 πρᾶξις ἐκλογῆς αὐτοῦ (*):

- Ἐπειδὴ ὁ πανιερώτατος καὶ λογιώτατος Μητροπολίτης Ἰωαννίνων κυρ—Παρθένιος, ὁ συναδελφὸς ἡμῶν, λόγῳ μεταθέσεως μετετέθη εἰς τὸν θρόνον τῆς ἁγιοτάτης Μητροπόλεως Ἀδριανουπόλεως, ὡς ἀνήκοντα αὐτῷ, καὶ ἔμεινεν ἡ Μητρόπολις αὕτη ἀπροστάτευτος καὶ δίχα ποιμένος γνησίου, πρὸς τῆς τοῦ πνευμάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου κυρίου Παρθενίου, συνήχθημεν ἡμεῖς οἱ παρευρεθέντες ἀρχιερεῖς ἐν τῇ πατριαρχικῇ ναῷ, εἰς ὄνομα τιμωμένῳ τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου καὶ ἐποιήσαμεν ψήφους κανονικὰς δι' αὐτὴν καὶ ἐθέμεθα πρῶτον μὲν τὸν ὁσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς κυρ—Καλλίνικον, ἔπειτα τὸν ὁσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κυρ—Ματθαῖον, πρωτοσύγκελλον Σερρῶν καὶ τρίτον τὸν ὁσιώτατον κυρ—Φιλόθεον ἀρχιμηνδρίτην. Ὅθεν εἰς δῆλωσιν καὶ ἀσφάλειαν κατεστρώθη τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐν ἔτει σωτηρίῳ αχλθῷ, Ἰουλίου 7, ἰνδικτιῶνος ζης.
- † Ὁ Ἐφέσου Μελέτιος † Ὁ Ἡρακλείας Ἰωαννίκιος † Ὁ Κυζίκου Ἀνθιμος,
15 † Ὁ Τυρνόβου Μακάριος, † Ὁ Ἀδριανουπόλεως Παρθένιος, † Ὁ Νάξου Ἀνθιμος, † Ὁ Χαλκηδόνος Παχώμιος, † Ὁ Λαρίσης Γρηγόριος, † Ὁ Σερρῶν Δανιήλ, † Ὁ Βερροίας Ἰωάννης, † Ὁ Ἀθηνῶν Δανιήλ, † Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Παρθένιος, † Ὁ Λακεδαιμονίας Ἰωάσαφ, † Ὁ Φιλιππουπόλεως Γαβριήλ, † Ὁ Ρόδου Μελέτιος, † Ὁ Προύσης Χρύσανθος, † Ὁ Δρύστρας Ἀντώνιος, † Ὁ Βιζύης Δαμασκηνός, † Ὁ Προικονήσου Γρηγόριος, † Ὁ Φιλίππων καὶ Δράμας Θεόκλητος, † Ὁ Μεσημβρίας Ἀχάκιος, † Ὁ Ἀγχιάλου Μητροφάνης, † Ὁ Σηλυβρίας Σωφρόνιος, † Ὁ Αἰγίνης Δωρόθεος.

4. Κ. Σάθλα. Ἀνέκδοτον συγγίλλιον τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων. «Χρυσάλλις», τόμ. Γ' (1865), σελ. 197—199. - Μητρ. Παραμυθίας Ἀθηνάγορας. ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 29—30, ὑποσ. 3.

5. Σπ. Π. Λάμπρου. Τὸ Χρονικὸν τοῦ παπα—Συναδινοῦ, «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας», τόμ. Β' (885—89), σελ. 648—649. Πέτρος Θ. Πέννα. Τὸ Χρονικὸν τοῦ παπα—Συναδινοῦ, «Σερραϊκά Χρονικά», τ. Α' (938), σελ. 62.

6. Κώδ. τοῦ ἐν Κ)πόλει Ἀγιοταφίτικοῦ Μετοχίου, ὑπ' ἀριθ. 4, φύλ. 35α. Ὑπὸ τοῦ Δ. Παπαδοπούλου—Κεραμέως δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν οἰκεῖον κατάλογον (Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Δ', ἐν Πετροπόλει 1899, σελ. 16) ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ κώδ. κορ. περιέχεται ὁμοίως, ὡς φαίνεται, εἰς τὸν Κώδ. Β' 69, 79 τοῦ Πατρ. Ἀρχιεπιστολακίου (Μητρ. Σάρδεων Ἱερμανοῦ, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 67, ὑποσ. 19). Εἰς τὸ ἔτος 1639 ἀνεῦ ἄλλων εἰδησεων καταριθμεῖται ὁ Καλλίνικος καὶ ἐν φ. 302—303 τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 10, 46 Λαυρεωτικοῦ ἀγιορειτικοῦ κώδ. κορ. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου. Μητρ. πρ. Λεοντοπόλεως. Ἀγιορειτικῶν κωδίκων σημειώματα «Γρ. Παλαμάς», τόμ. Α' (1917), σελ. 426.

Ὁ Καλλίνικος ἐποίμανεν ἐπὶ μακρὸν τὴν Μητρόπολιν Ἰωαννίνων, ἀλλ' ἡ ἀρχιερατεία του ὑπῆρξε τρικυμιώδης καὶ οὐχὶ συνεχής. Θὰ παρακολουθήσωμεν αὐτὴν ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν μαρτυριῶν καὶ τῶν περισωθέντων ἐγγράφων, διότι καὶ μόνον ἐξ αὐτῶν καταφαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἱεράρχης δραστήριος καὶ ἄξιος λόγου. Κατὰ τινας ἐνδείξεις, ἦτο τέκνον τῆς Ἡπείρου, καταγόμενος ἐκ Λουζατίου τοῦ Δελβίνου καὶ χαρακτηρίζεται ὡς εὐσεβὴς καὶ τολμηρὸς (').

Πρώτη μνεία τοῦ Καλλινίκου ὡς Μητροπολίτου Ἰωαννίνων εἶναι ἡ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐκλογῆς του ἀρχιερατικῆς προᾶξις συμβιβασμοῦ μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων Δρυϊνουπόλεως Καλλίστου παραιτηθέντος καὶ Γαβριὴλ τοῦ διαδεχθέντος αὐτόν, ἐν σχέσει μὲ τὰ χρέη τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης. Τὴν προᾶξιν, καταχωρισθεῖσαν εἰς τὸν κώδικα τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων, γνωρίζομεν ἐξ ἀντιγράφου τοῦ κώδικος τῆς ἐπισκοπῆς Δρυϊνουπόλεως, πιθανῶς δὲ πρέπει νὰ συνετάχθῃ αὕτη κατὰ Σεπτ. — Δ)βριον 1639 ('). Ἀκολουθῶς ὁ Καλλίνικος ἀπαντᾷ τὸ 1640 εἰς τινὰ ἐνδιαφέρουσαν ἐνθύμησιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 4 χαρτῶου κώδικος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος τῆς μονῆς Βυλίζης, ὅστις περιέχει Νομοκάνονα Ματθαίου τοῦ Βλαστάρεως. Ἴδου ἡ σημείωσις: (°)

«Τὸ παρὸν βιβλίον ἐγένετο διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τοῦ πανιερωτάτου Μητροπολίτου τῆς ἀγιωτάτης Μητροπόλεως Ἰωαννίνων ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Κερκύρας κυρίου Καλλινίκου καὶ ἐγγράφη διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἐλαχίστου τῶν ἱερέων Γγίνου καὶ Οἰκονόμου τῆς ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς Πωγωῖανῆς, ἐν ἔτει, ζρμηφ (=1640) μηνί Ἰουλίῳ ιε'».

Μετὰ 4 ἔτων ἀρχιερατείαν εἰς Ἰωάννινα ὁ Καλλίνικος ἦλθεν εἰς προστριβὰς πρὸς τοὺς ἐπαρχιώτας του, οἱ ὅποιοι ἠναγκάσθησαν νὰ προσφύγουν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, παραπονούμενοι διὰ γραπτῶν ἀναφορῶν καὶ προφορικῶς. Δὲν γνωρίζομεν εἰς τί συνίσταντο ἀκριβῶς τὰ παράπονά των, ἀλλὰ πάντως δι' αὐτὰ τὸ Πατριαρχεῖον ἐκάλεσεν ἐπανελημμένως τὸν Καλλνίκον ν' ἀπολογηθῇ, ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνος «ἐφάνη κατὰ πάντα ἀπειθής καὶ ἀνυπότακτος, ὑπεύθυνος ὢν τῶν κατ' αὐτοῦ λαλουμένων», διὰ συνοδικῆς πράξεως ἐπὶ πατρ. Παρθενίου Α' τοῦ Γέροντος καθηρέθη, κατ' Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1643, ἵνα οὕτω τῆς χηρευσάσης Μητροπόλεως Ἰωαννίνων ἄλλος ἀντ' αὐτοῦ χειροτονηθῇ ἀρχιερεύς.

Ἡ ἐν λόγῳ καθαιρέσις τοῦ Καλλινίκου, ἀνέκδοτος ἐν φ. 40α τοῦ ὑπ' ἀριθ. 4 Κώδ. τοῦ ἐν Κ)πόλει Ἀγιοταφίτικοῦ Μετοχίου (°) ἔχει ὡς ἐξῆς:

7. Μητρ. Παραμυθίας Ἀθηναγόρας, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 31 — 32. Πρβλ. καὶ τόμ. Δ' (1929), σελ. 16.

7α. Παν. Η. Πουλίτσα, Σύνοψις τοῦ κώδικος τῆς ἐπισκοπῆς Δρυϊνουπόλεως καὶ Ἀργυροκάστρου. «Ἡπειρ. Χρονικά», τόμ. Ε' (1930), σελ. 91—93. Ἐν τῇ πράξει ἀναγράφεται χρονολογία ὀλογράφως 1609 κατὰ μῆνα Φεβρουάριον. Ἰνδικτιῶνος ἡ'. Νομίζομεν ὅτι κατὰ παράλειψιν τῶν δεκάδων τὸ ἔτος δεόν ν' ἀποκατασταθῇ εἰς 1639, ὁ δὲ μῆν εἰς Σεπτέμβριον ἕως Δεκεμβρίου, ὅποτε θὰ συμφωνῇ ἡ ἰνδικτιῶν καὶ θὰ ἐμπίπτῃ εἰς τὴν ἀρχιερατείαν τοῦ Καλλινίκου, ἀρξαμένην ἀπὸ Ἰουλίου 1639.

8. Σπ. Π. Δάμπρου, Ἡ μονὴ Βυλίζης καὶ τὰ ἐν αὐτῇ χειρόγραφα, «Δελτίον Ἱστορ. Ἐθνολογ. Ἑταιρείας», τόμ. Δ' (1892—95), σελ. 355, ὑποσ. 4.

9. Α. Παπαδοπούλου—Κεραμέως, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 16.

Παρθένιος ἐλέω θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

† Ἐπειδὴ τὸν Μητροπολίτην Ἰωαννίνων Καλλίνικον ἐγκαλοῦμενον ὑπὸ τῶν ἐπαρχιωτῶν αὐτοῦ καὶ διὰ ζώσης φωνῆς καὶ δι' ἀναφορῶν πολλάκις ὡς ἀδικοῦντα τοὺς χριστιανοὺς καὶ πλεονεκτοῦντα καὶ λαμβάνοντα βίαν καὶ δυναστεία πλείονα τοῦ δικαίου αὐτοῦ ἐμηνύσαμεν καὶ ἡμεῖς διὰ γραμμάτων πατριαρχικῶν καὶ μάλιστα καὶ δι' ὀρισμοῦ Βασιλικοῦ ἐλθεῖν καὶ ἀπολογηθῆναι αὐτοῖς περὶ ὧν ἐνεκαλεῖτο καὶ αὐτὸς εἰς οὐδὲν ἐλογίσαστο οὔτε τὸν Βασιλικὸν ὀρισμόν, οὔτε τὴν ἀπόφασιν τῶν ἡμετέρων ἐκείνων πατριαρχικῶν γραμμάτων καὶ μάλιστα ὅτι ἐπὶ τούτῳ ἐπέμψαμεν καὶ ἄνθρωπον ἡμέτερον καὶ διεμηνύσαμεν αὐτῷ παραγενέσθαι ταχέως καὶ ἀπαλλάξαι ἡμᾶς τῆς κραυγῆς καὶ τῶν πρὸς ἡμᾶς αὐτῶν γογγυσμῶν καὶ ἐφάνη κατὰ πάντα ἀπειθῆς καὶ ἀνυπότακτος, ὑπεύθυνος ὧν τῶν κατ' αὐτοῦ λαλουμένων, τούτου χάριν γράφοντες ἀποφαινόμεθα, γνώμῃ κοινῇ συνοδικῇ τῶν παρατυχόντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα ὁ Μητροπολίτης αὐτὸς Ἰωαννίνων Καλλίνικος, ὡς ἀπειθῆς καὶ ἀνυπότακτος τῆς συνοδικῆς ἀποφάσεως καὶ καταφρονητῆς τῶν ἡμετέρων πατριαρχικῶν πρὸς αὐτὸν ἀποσταλέντων συνοδικῶν γραμμάτων καὶ μὴ καταδεξάμενος ἐλθεῖν ἐν τῇ ἱερᾷ συνόδῳ καὶ ἀπολογηθῆναι τοῖς ἐπαρχιώταις αὐτοῦ περὶ τῶν ἐγκαλουμένων, εἴη καὶ διαμείνῃ καθηρημένος καὶ γεγυμνωμένος πάσης ἀρχιερατικῆς ἐνεργείας καὶ τάξεως καὶ ἐκβεβλημένος τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ καὶ τῶν εἰσοδημάτων αὐτῆς ἐστερημένος, ἕτερος δὲ χειροτονηθεὶς ἀναμφιλέκτως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτῇ Ἰωαννίνων. Οὕτως ἀπεφηνάμεθα συνοδικῶς εἰς διηγετικὴν δὲ τὴν ἀσφάλειαν ἐγράφη καὶ ἡ παρούσα αὐτοῦ συνοδικὴ καθαίρεσις καὶ κατεστρώθη ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἔτει αᾠμγϞ (=1643) ἐν μηνί Ὀκτωβρίῳ, ἰνδικτιῶνος ιθ'.

† Ὁ Καισαρείας Μακάριος

† Ὁ Χαλκηδόνος Παχώμιος

† Ὁ Ἡρακλείας Ἰωαννίκιος

† Ὁ Λαρίσης Γρηγόριος

† Ὁ Λακεδαιμονίας Γαβριὴλ

† Ὁ Ἀδριανουπόλεως Παρθένιος

Μετὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Καλλινίκου, διὰ συνοδικῆς πράξεως τοῦ ἰδίου πατριαρχοῦ κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1643 τὸν θρόνον τῶν Ἰωαννίνων κατέλαβε διὰ μεταθέσεως ὁ Εὐρύπου Ἰωάσαφ¹⁰). Ὡς διαλαμβάνεται εἰς τὴν μακρὰν συνοδικὴν πράξιν, «τοῦ Καλλινίκου νομίμως καὶ κανονικῶς καθαιρεθέντος τοῦ θρόνου καὶ πάσης τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων διὰ πολλὰς αἰτίας...., ἡ σύνοδος διασκεψαμένη εὗρε τὸν ἱερώτατον πρῶτον Μητροπολίτην Εὐρύπου Ἰωάσαφ ἄξιον καὶ ἀρμόδιον εἰς προστασίαν λαοῦ...», διὸ καὶ λόγῳ μεταθέσεως ἀποκατέστησεν αὐτὸν εἰς Ἰωάννινα, λεπτομερῶς δὲ ἀναγράφουσα εἰς συνοδ. συγίλλιον τὰ ἀξιώματα καὶ δικαι-

10. Μητρ. Σάρδεων Γερμανοῦ, ἐνθ' ἄνων. σελ. 68. Μητρ. Παραμυθίας Ἀθηναγόρα, ἐνθ' σελ. 31. Καίτοι ἀποκαθίστανται παρανοήσεις προηγούμενων, ἐν-αὐθις ἡ ἀρχιερατεία τοῦ Ἰωάσαφ τοποθετεῖται μετὰ τῶν ἐτῶν 1640—1644.—Βλ. καὶ Ἀρχιμ. Χρυσόστομο Ὁμέμελη. Ἡ ἱερὰ μητρόπολις Εὐρύπου διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Ἀθῆναι 1952, σ. 38—39.

ώματα αὐτοῦ καὶ ἀφορισμὸν ἄλυτον ἀπειλοῦσα κατὰ παντὸς ἀντιλέγοντος, περιέβαλε διὰ τῶν ἀνηκουσῶν τιμῶν, ὥς γνήσιον καὶ κανονικὸν Μητροπολίτην Ἰωαννίνων καὶ ἑξαρχον Κερκύρας (11).

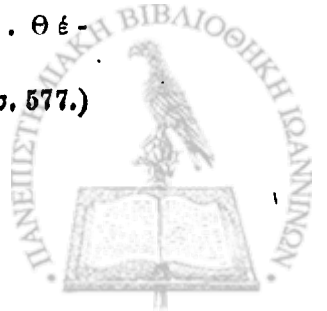
Ἐ τούτοις, παρὰ τὰς συνοδευούσας τὸν πρώην Εὐρίπου Ἰωάσαφ εἰς τὴν νέαν μητροπόλιν πατριαρχικὰς ἐνισχύσεις καὶ εὐχὰς, οὗτος δὲν ἠὺδοκίμησεν ἑκεί, εἴτε ἐκ τῆς κακῆς διαγωγῆς τοῦ ἰδίου, εἴτε τῆς ὑπάρξεως τοῦ Καλλινίκου εἰς τὸ περιθώριον, καιροφυλακτοῦντος νὰ τὸν ἐκδιώξῃ, πρᾶγμα ποῦ ἐπέτυχε μετ' οὐ πολὺ, μόλις τὸν πατριαρχικὸν θρόνον κατέλαβεν ὁ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως Παρθένιος, τὸν ὁποῖον ὁ Καλλίνικος εἶχε διαδεχθῇ τὸ 1639 εἰς Ἰωάννινα. Ὅθεν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1644, καθαιρεθέντος Ἰωάσαφ τοῦ ποτὲ Εὐρίπου, κακογέροντος καὶ ληστρικῶς καὶ ἐπιβατικῶς εἰσπηδήσαντος εἰς τὸν Ἰωαννίνων θρόνον, ἀποκατέστη ὁ Καλλίνικος. Ἰδοὺ ἡ συνοδικὴ πράξις (12).

Παρθένιος ἐλέω θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ἐπειδὴ τῆς ἡμῶν μετριότητος συνοδικῶς προκαθημένης, συνεδριαζούσης αὐτῇ καὶ τῆς παρατυχούσης ἱερᾶς συνόδου, τῶν τε ἱερωτάτων Μητροπολιτῶν, 5 τῶν ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν αὐτῆς ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, καὶ τῶν τιμιωτάτων κληρικῶν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ κανονικῶς θεωρούσης τὰς ἐμπιπτούσας ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις, προήχθη εἰς μέσον καὶ τῶν Ἰωαννιτῶν ταχιαντζήδων καὶ λοιπῶν διαφορὰ καὶ διένεξις, ἡ οὕτω μεταξὺ αὐτῶν τε καὶ τοῦ ἱερωτάτου Μητροπολίτου Ἰωαννίνων κυρ—Καλ- 10 λινίκου, τοῦ ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητοῦ αὐτῆς ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ, περὶ ἧς καὶ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν διὰ πλείστα ἐρρέθησαν καὶ ἤλθον εἰς ἐμφάνειαν, κεκαλυμμένα ὄντα τὸ πρότερον ὑπὸ τῆς ἀκυβερνησίας καὶ αἰσχροκερδείας τοῦ πρὸ ἡμῶν ἐξωσθέντος, οἷς κρίμασιν οἶδε Κύριος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου γέροντος Παρθενίου, τοῦ καὶ καθαιρέσει τελείᾳ συνοδικῇ καθυπο- 15 βληθέντος καὶ τῆς πατριαρχικῆς τιμῆς τε καὶ χάριτος ὑστερηθέντος καὶ ἀπηλλοτριωθέντος καὶ ἐφάνη καὶ ἀπεδείχθη ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς αὐτῆς ἱερᾶς συνόδου, ὅτι παρὰ κανόνας καὶ ἄνευ ἐγκλήματός τινος κωλύοντος αὐτὸν τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ καθάπτοντος κατὰ νόμους ἀρχιερατεύειν ἐξώσθη τῆς αὐτῆς Μητροπό- 20 λεως καθαιρέσει καθυποβληθείς, ὡς λέγεται ἐν τοῖς γράμμασι τοῦ γέροντος αὐτοῦ οἰκονομικῷ τρόπῳ γεγονέναι, οὐ μὴν δὲ εὐλόγως καὶ δικαίως καὶ ὑστερήθη μὲν αὐτὸς ταύτης ἀναιτίως, προσεπηδήσατο δὲ ἐν αὐτῇ τῇ Μητροπόλει ληστρικῶς τε καὶ ἐπιβατικῶς καὶ ἔξω παντὸς λόγου τε καὶ κανόνος ὁ ἀσύνητος γέρων 25 Ἰωάσαφ καὶ οἷα ἄφρων καὶ πάσης ἀδολεσχίας καὶ ἀκαταστασίας μέτοχος ἔλαβε τὴν τοῦ Ἰωαννίνων ὀνομασίαν καὶ ἀπελθὼν ἐκεῖσε τάχα προστάτης τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς ἐγένετο καὶ ἐλογίσθη, μηδὲν εἰς νοῦν θέμενος τὴν τῶν ἱερῶν νό-

11. Γεωργ. Π. Κρέμου, Φωκικά. Ἱστορία τῆς ἐν τῇ Φωκίδι μονῆς τοῦ ὁσίου Λουκά, τοῦ πικλῆν Στειριώτου, τόμ. Γ'. Ἐν Ἀθήναις 1880, σελ. 6—8. Ἀρχιμ. Χρυσ. Θέμελες. ἔνθ' ἄνωτ, σελ. 39.

12. Νομ. Συναγωγὴ, φ. 129β—130α (Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Γ', σ. 577.)

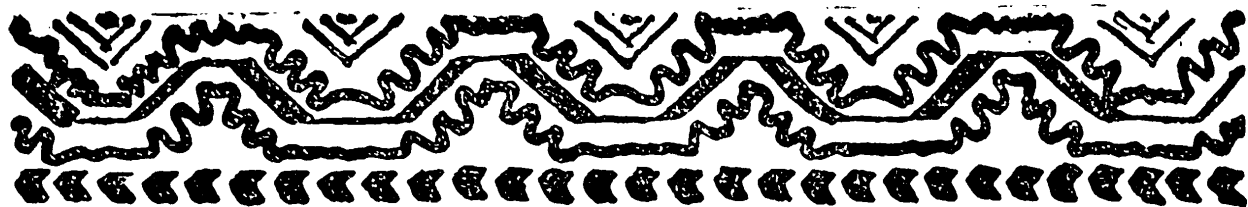

μων τε καὶ κανόνων παράδοσιν, ἦντινα μὴ στέρξασα ἡ ἱερὰ σύνοδος, ἀλλ' οὐ-
 τε δεχθεῖσα τῇ ἰσχύϊ αὐτῆς ὑστερεῖσθαι τὸν γνήσιον ἀρχιερέα Ἰωαννίνων, τὸν
 εἰρημένον δηλαδὴ ἱερώτατον κυρ—Καλλινίκον, τῆς αὐτῆς Μητροπόλεως καὶ
 30 καὶ ἐν ἀκριθείᾳ πολλῇ καὶ ἐρευνῇ διασκεψαμένη τὸ περὶ ταύτης, κοινῇ γνώμῃ,
 ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος ἅπασα ὤριστο καὶ εἶπε μηδὲν λογίζεσθαι τὴν ὀνομα-
 σίαν ταύτην τοῦ Ἰωαννίνων, τὴν πρὸς αὐτὸν ἢ τὴν μετάθεσιν αὐτοῦ στέργεσθαι
 κατὰ κανόνας, ἀλλὰ μείναι αὐτὸν ὡς καὶ πρότερον ἐν τῇ τῆς Μητροπόλεως
 Εὐρίπου ὀνομασίᾳ καὶ εἶναι ὑπὸ παντελῇ καθαίρεσιν καὶ ἀπόβλητον τῆς σειρᾶς
 35 καὶ τοῦ χοροῦ τῶν ἀρχιερέων καὶ δεδιωγμένον τῆς τῶν Ἰωαννίνων Μητροπό-
 λεως, ἅτε μηδεμίαν μετοχὴν νομίμως τε καὶ κανονικῶς κεκτημένον ἐν αὐτῇ,
 δι' ἣν ἐνεδείξατο καταφρόνησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ παρακοὴν τῶν
 θείων κανόνων, τῶν τρανῶς καὶ διαρρήδην ἀποφαινομένων, μηδένα τολμᾶν λαμ-
 βάνειν ἐπαρχίαν τινὸς δίχα διορισμοῦ κανονικοῦ καὶ πολλάκις ὅτι μάλιστα νου-
 40 θετηθεὶς παρ' ἀρχιερέων καὶ κληρικῶν ἀποστῆναι τῆς ὁρμῆς ταύτης καὶ τῆς
 ἐπεμβάσεως, ὡς τοῦτο μεγαλοφύωνος πρὸς πάντας εἶπον οἱ εἰρημένοι, οὐκ ἐπεί-
 σθη, οὔτε τὰς αὐτῶν παραινέσεις ἠθέλησε δελεῖν ἐν τοῖς ὡσὶν αὐτοῦ καὶ κατὰ
 τὴν συνοδικὴν γνώμην τε καὶ ἀπόφασιν καὶ βουλὴν, ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ
 ταῦτα πάντα καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτὸν ἐστέρησε δι' ὁμοφορίου καὶ ἐπιτρα-
 45 χηλίου καθήρασα αὐτὸν καὶ γυμνώσασα πάσης ἀρχιερατικῆς χάριτός τε καὶ
 ἀξίας καὶ ἐκβαλοῦσα αὐτὸν τῆς τῶν ἀρχιερέων ὁμηγύρεως καὶ καταλιποῦσα κα-
 λεῖσθαι τοῦ λοιποῦ μόνον Ἰωάσαφ, μηδεμίαν ἀνάκλησιν ἔχοντα εἰς τὸ ἐξῆς καὶ
 τὸν θελήσοντα βοηθῆσαι αὐτῷ οἰωδῆτινι τρόπῳ καὶ ἀρχιερέα καλέσαι εἶναι ὑπ'
 ἀφορισμὸν ἄλυτον καὶ φρικώδη τὸν ἀπὸ τοῦ παντοκράτορος, μεινάσης τῆς αὐτῆς
 50 Μητροπόλεως Ἰωαννίνων ἐν τῇ ἐξουσίᾳ καὶ δεσποτείᾳ τοῦ ἱερωτάτου τούτου
 κυρ—Καλλινίκου, τοῦ γνησίου καὶ καθολικοῦ αὐτῆς προστάτου τε καὶ
 ποιμένος· τούτου χάριν ἡ εὐλογος καὶ δικαία αὕτη καθαίρεσις ἡ συνοδικὴ τοῦ
 κακο-γέροντος αὐτοῦ ποτὲ Εὐρίπου Ἰωάσαφ ἐγράφη καὶ κατεστρώθη εἰς διηγε-
 κῇ τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἐνδείξιν πάντων ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς
 55 τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ α' χ' μ' δ' (=1644)
 ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ Ἰνδικτιῶνος ιγ'ης (13).

Ἐφέσου Παῖσιος, Ἡρακλείας Ἰωαννίκιος, Τορνόδου Μακάριος, Λαρίσης Γρη-
 γόριος, Ἀδριανουπόλεως Νεόφυτος, Χαλκηδόνος Παχώμιος, Βερροίας Ἰωαννίκιος,
 Νικομηδείας Κύριλλος, Φιλιππουπόλεως Γρηγόριος, Τραπεζοῦντος Λαυρέντιος, Διδυ-
 μοτείχου Κλήμης, πρ. Δρύστρας Ἀντώνιος, Μ. Λογοθέτης Χρυσόσκουλος ἱερεὺς, δ.
 Σακελλίου Γεώργιος, Μ. Ἐκκλησιάρχης Μιχαήλ, ὁ δικαιοφύλαξ Μιχαήλ, ὁ πρωτο-
 νοτάριος Φίλιππος, ὁ πρωτοκανὼν ἀρχιεπίσκοπος Δημήτριος.

[Συνεχίζεται]

13. Αἱ ὑπογραφαὶ ἐκ τοῦ παρὰ τῇ ὑπ' ἀριθ. 11 χειρογράφῳ κώδικι ἀπογράφου ἐν τῇ συλλο-
 γῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κ)πόλεως: Α. Παπαδοπούλου—Κεραμέως.
 Κατάλογος τῶν ἐν τῷ φιλολογικῷ Συλλόγῳ χειρογράφων βιβλίων ἐν τῷ Περιοδικῷ τοῦ Ἑλλην.
 Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κ)πόλεως, Παράρτ. Κ—ΚΒ' (1892) τόμου, σελ. 100.

Η ΕΝΘΥΜΗΣΗ ΤΟΥ 1584.

B.— Τὸ Κάστρο *

Ἀπὸ δλα ὅσα πρὸ πάνου εἶπαμε, συμπεραίνεται ὅτι - ἴσως κι' ὀλόκληρο - τὸ ἐσωτερικὸ τεῖχος τοῦ σημερινοῦ κάστρου τῶν Γιαννίνων, εἶναι οἰκοδομημένο ἀπὸ τὸν Ἀλῆ· κ' ἐκτίθησαν ὅμως κατὰ τὴν οἰκοδομητὴν, οἱ ὀρίζουσες γραμμὲς τοῦ παλαιοῦ Βυζαντινοῦ, οἱ ὁποῖες σχηματίζουν τὴν σωζόμενη ἀκόμα ἐσωτερικὴ πλευρὰ του. (14)

Μὲ μόνη τὴ διαφορὰ ὅτι σὲ τρία βασικά σημεῖα ἐντονῶν καμπῶν του: κάτω στὸ Μῶλο (τώρα προκυμαῖα Μαδίλη), καθὼς ἐρχίται τὸ γύρισμα πρὸς τὸ Κέντρο Κυρὰ-Φροσύνη, στὸ Κουρμανιὸ (τώρα Πλατεῖα Θεομάρτυρα), καθὼς γίνεται ἡ στροφὴ πρὸς τὸ Ψαράδικα, καὶ τέλος, στὰ τελευταῖα ὅττα, καθὼς σημειώνεται ἡ ὁξεία γωνία τοῦ σχηματίζεται μὲ τὴν παραλίμνια πλευρὰ του, ὁ Ἀλῆς, ἐφκίασε καὶ τρεῖς προεξέχοντες πολυγωνικοὺς πύργους πλαγιοφυλαξῆς.

Ὁ Ἡγούμενος Ἀνανίας, στὴν ἐνθύμησίν του, προσθέτει ὅτι ὁ Ἀλῆ Πασιᾶς, μαρτυρῶν μὲ τὸ Κάστρο «... ευκίασε ντάπης χορρένιες ἀπο χόμα γήρο ἡς τρῆς μεργιές...» οἱ πύργοι ἐν τούτοις ποὺ προαναφέραμε, εἶναι—τὸ βλέπουμε ἄλλως τε καὶ σήμερον—λιθόκτιστοι: λιθάρενοι, καὶ ἐμίσμενοι μόνον μὲ χῶμα. Εἰ μὴ ἄλλως τε ἀπαράδεκτο, σ' ἓνα τόσο γε-

ροχτισμένο καὶ σίγουρο ὀχυρὸ, τρία ἀπὸ τὰ στρατηγικώτερα του σημεῖα, νὰ εἶχαν φκίασται ἀπὸ χορτάρι (!) καὶ χῶμα. Τὸ νὰ γεμιστοῦν μόνον μὲ χῶμα, εἶναι ἐδλογο καὶ εὐδεξήγητο, μιά ποὺ πρόκειται γιὰ κτίσμα ποὺ προεξεῖχε ἀπὸ τὴν ὀρίζουσα γραμμὴ τοῦ τεῖχους.

Στὰ τέλη ὅμως τοῦ περασμένου αἰῶνα, στὸ χῶρο ποὺ περιλαμβάνεται ἀνάμεσα στὰ τεῖχη τοῦ Φρουρίου καὶ τὸ τόξο τῆς καμπῆς τοῦ παρακάστριου δρόμου πρὸς τὸ θερινὸ κέντρο «Κυρὰ Φροσύνη» ἐκεῖ ποὺ τὸ καλοκαῖρι λειτουργεῖ ἄλλο θερινὸ κέντρο (τώρα μπουζούκια, στὰ χρόνια μου, Μῶλος τ' Ἀμπντουλλά, παληόσερα, Ἀσκεριέ), σωζόταν ἀκόμα ντάμπια τοῦ Ἀλῆ, κυκλική, ἐπιχωματωμένη, διάμετρο 15 ἕως 20 μέτρων, μὲ περιτείχισμα γιὰ συγκράτηση τῶν χωμάτων, ἀπάνω στὴν ὁποία στεκόταν ἀκόμα ἐγκαταλειμένα τέσσαρα παλαιὰ κανόνια. Παρόμοια ντάμπια, σωζόταν καὶ κάτω στὴ Σιαράδα, στὰ Ψαράδικα, ἐκεῖ ὅπου τώρα ἐγείρεται ἓνα σπητάκι δασονόμου. Αὐτὲς φαίνεται πιθανότερο νὰ ἦσαν οἱ γήρο ἀπὸ τὸ Κάστρο ντάμπιες τοῦ Ἀνανία. Ἀλλοιῶς, ἂν δὲν πρόκειται γιὰ σφαλὲρὸ τῆς ἐνθύμησης διάδασμα, ὁ χρονογράφος, θὰ πρέπει νὰ εἶχε ὅπ' ὄψει του, ὅχι πάντως τοὺς λιθόκτιστους πλαγιοφυλακτικοὺς πύργους τοῦ τεῖχους, ἀλλὰ τὸ ἀντίστοιχο τμήμα τοῦ ἀμυντικοῦ

* Συνεχίζεται ἀπ' τὸ προηγούμενο τεῦχος

14. Δὲς σχετικὰ, Δ. Εγγυποῦλου, Μεσαιωνικὰ μνημεῖα Ἰωαννίνων στὰ Ἡπ. Χρονικά τοῦ 1960, σελ. 295, καὶ Δ. Σαλαμάγκα Περίπατοι στὰ Γιάννινα, Γιάννινα 1960, σελ. 87. (Τὸ Κάστρο).

συστήματος, με τὸ ὁποῖο ὁ Ἀλῆς εἶχε συμπληρωματικὰ προικίσει, σὰ μὲ πρώτη γραμμὴ ἄμυνας τὸ Κάστρο τῶν Γιαννίνων, μεταβάλλοντας σὲ προμαχῶνες, λοφουειρὲς τῆς παρυφῆς τῆς πόλης. Τμήματά τους, σώζονται ἀκόμα στὴν κορυφογραμμὴ Μεγάλης Κιάφας—Περίλεψτης, προστάτευαν τὶς ἀπὸ τὸ Γιαννιώτικο κάμπο νότιες προσβάσεις τῆς πόλης, καὶ εἶναι γνωστὲς ὡς «ντάμπιες τοῦ Ἀλῆ».

Νὰ τώρα τί, γιὰ τὰ ἀμυντικὰ αὐτὰ ἔργα γράφει ὁ Λαμπρίδης ⁽¹⁵⁾. «κατεσκευάσε (αὐτὸς) καὶ τάφρον μετὰ προχώματος, ἐν δὲ οὗ τῆς τοῦ Βαϊμούνδου, ἐχουσάν μῆκος πέντε μιλίων καὶ σχῆμα ἡμικυκλίου περίπου, περικλείουσάν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου ἄκρου τῆς λίμνης τὰ Β.Δ.Ν. τῆς πόλεως. Εἰργάζοντο δὲ πρὸς κατασκευὴν τῶν δύο τούτων ἔργων (Κάστρου δηλ. καὶ τάφρου, 1798—1799), πάντες οἱ Ἰωαννῖται διὰ τοῦ πτύου ἢ καλάθου, δόντων τὸ παράδειγμα, πρῶτον τοῦ Ἀλῆ, τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν, καὶ τοῦ Μητροπολίτου». Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀραβαντινὸς ἐπίσης ⁽¹⁶⁾, ἱσχυρεῖ διὰ τὰ 1820, ὁ Ἀλῆς, «...περιτάφρωσε καὶ τὴν πόλιν (τὴν ἔξω δηλ. ἀπὸ τὸ Κάστρο) κατὰ τὸ δυτικὸν καὶ ἀνατολικὸν μέρος, ἐν ὧς ας τὰς δύο τάφρους—πιθανῶς τοῦ 1799—διὰ προτειχίσματος ἰδρυμένου ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ βουνοῦ τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ (σήμερα βουνὸ Καραβατιάς).

Γιὰ τὶς ντάμπιες αὐτὲς τῆς παρυφῆς τῶν Γιαννίνων, κάνει λόγον καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Διαμάντου Τζουκαλάς, ὁ ὁποῖος, σ' ἓνα μακρότατο στιχοῦργημά του ⁽¹⁷⁾, τραγουδάει τὴ ζωὴ καὶ τὶς περιπέτειες τοῦ Ἀλῆ:

Στίχ. 520 «... ἔστειλεν ὁ δεζύρης μὲς στὰ
[χαντάκια αὐτὰ]

στὰς ντάμπιας τῶν Γιαννίνων
[στρατεύματα ἀρκετὰ]

καὶ πιδ κάτου:

Στίχ. 580 «...συνάχθησαν χωριάται καὶ
[κλέπται ἀρκετοὶ]
«καὶ καπεταναραῖοι ἀνδρεῖοι δυ-
[νατοὶ]
«ἔρχονται τριγυρίζουν τὰ Γιάν-
νινα αὐτὰ
«τὰς φοβεράς τὰς ντάμπιας βα-
[ροῦσι δυνατὰ]

Αὐτὰ δὲ κατὰ τὸ στάδιο ἐκεῖνο τῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ ἐπιχειρήσεων, κατὰ τὸ ὁποῖον οἱ Σουλτανικοὶ, δὲν εἶχαν ἀκόμη προχωρήσει στὰ ἐνδότερα τῆς ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν.

Τάφρος (χαντάκι), ἀναφέρεται ἐπίσης καὶ στὰ ἔγγραφα τοῦ Ἡπειρ. Ἀρχεῖο Σταύρου Ἰωάννου. Τὸ Μάη τοῦ 1820, τεχνίτες καὶ ἰσνάφια, δουλεύουν ἀγγαραῖα σ' Ἡπειρ. Χαντάκι, ἀλλὰ καὶ στὴν Κούλια τῆς Λιθίτσας ⁽¹⁸⁾.

Οἱ καλόγηροι, προσθέτει στὴν ἐνθύμησίν του ἐκεῖνη ὁ ἡγούμενος Ἀνανίας, «καβαλοῦσαν λιθάρια μὲ τὰ καῖκια μῆνας ἀλλὰ ἐπιπρόσθετα τοὺς ἐπέδαλαν καὶ χρηματικὴ εἰσφορά. Ὁ ἄλλος «κόσμος, συχίζει, ἐτράβησε βάσανα πολλὰ, χοργκαὶ ἡωαννίνα ἀπὸ ξύλα δπου ἐκουδαλοῦσαν καὶ ἀσθέστη καὶ λόγγος».

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη χρονολογεῖται ὅπως λένε, καὶ ἡ ἀποψίλωση τῆς πρὸς Γιάννινα πλευρᾶς τοῦ Μισοκελιοῦ ⁽¹⁹⁾. Ξύλα καὶ «ὁ λόγγος», χρειάζεσταν, τόσο τὶς σκαλωσιὲς τῶν ὁσων ἐχτιζάν τὰ τε—φαίνονται ἀκόμα οἱ τρύπες τῶν ἐγγραφῶν δοκαριῶν τους—ὅσο καὶ γιὰ τὴν θεστοποίηση.

Μὲ τὴν εὐκαιρίαν, προσθέτουμε καὶ

15. Ὅπου πιδ πάνου.

16. Ὅπου πιδ πάνου, Α'. σελ. 826.

17. Δὲς Ἡπειρ. Χρονικά 1984, σελ. 6 καὶ ἐπ.

18. Ἡπ. Χρονικά 1989, σελ. 44 καὶ ἔγγραφα 126, 181, 187.

19. Ἀραβ. Β'. σελ. 249.—Ι. Λαμπρίδης, ὅπου πιδ πάνου, σελ. 14.—Ἐφημερίς Ἰωαννίνων, φύλ. 80—8—1878.

ἐκτὸς ἀπὸ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ Κάστρου καὶ τῶν Πύργων του, ὁ Ἀλῆς ἐφκίασε τότε «καὶ ἕναν τεκὲν καινούργιο ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ μετζιτ», —καὶ λέγοντας μετζιτ, ὁ συντάκτης τῆς ἐνθύμησης ἐννοεῖ τὸ κτίσμα τοῦ τζαμιού Ἀσλὰν Πασιά—ὁ ὁποῖος σώζεται καὶ σήμερα, στὸ ἐπίμηκες κτίσμα μὲ τὸν πρόδωμο, ποὺ σχηματίζει ἀψιδωτὴ στοά, καὶ φαίνεται, ἀριστερὰ καθὼς ἀνεβαίνομε πρὸς τὸ τζαμί.

Ἐφτίασε δὲ καὶ «τζηπεανέ» (τζουπχανέ, πυριτιδαποθήκη) «ἀπο κάτω εἰς τὸ μάρμαρον ὅπου ἦτον σπήλαιον μέγα». (20) Ἀλλὰ ἐχτίσε ἐπίσης ὁ Ἀλῆς καὶ τὸ λεγόμενον Ἴτς—καλὲ (ἐσωτερικὸ φρούριο), τὴν Ἀκρόπολιν δηλ. τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ Βράχου, μὲ τὸ ἰδιαιτέρὸ τῆς τεῖχος. Μέσα σ' αὐτὴ, ἐγειρόταν, τὰ παλάτια του, ὁ γυναικωνίτης του, τὸ Φετιγιέ Τζαμί· ἀλλὰ τοῦ στάθηκε, καὶ τὸ προτελευταῖο τῆς πολυκύμαντης ζωῆς του καταφύγιον.

Στὸν καιρὸ λοιπὸν τῆς ἐνθύμησης τοῦ 1584, τὸ «ἄστν» τῶν Γιαννίνων, στεκόταν ἀσφαλισμένο καὶ περιτειχισμένο μέσα στὸ Κάστρο τοῦ Δεσποτάτου, ὅπως εἶχε αὐτὸ διαμορφωθῇ ἀπὸ τίς τελευταῖες ἐπισκευές ποῦ τοῦ ἔκαμε ὁ Δεσπότης Θωμᾶ Πρελοῦμπος. Εἶχε τὴν ἴδια σχεδὸν ἑκτασιν, καὶ τὸ ἴδιο σχῆμα μὲ τὸ σημερινόν.

Μάξιμος ὁ Πελοποννήσιος, γράφοντας στὰ 1614 στὸ Μήτροπολίτη τῶν Γιαννίνων Ματθαῖο, γιὰ τὴν προστασία, ποῦ ὁ τελευταῖος εἶχε δώσει τοῦ Διονυσίου τοῦ Φιλόσοφου, στὴν ἀποτυχημένη ἐπανάστασιν τοῦ 1611, τὸν μέμφεται ὅτι ἔγινε ἀφορμὴ νὰ χαλαστῇ τὸ ἐπαινετὸν τοῦ τοῦ Κάστρου (21).

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ «ἐπαινετὸ» ἀκόμα Κάστρο δρέθηκε καὶ ἡ εἰκόνα τὴν ὁποία ἐνυπνιάστηκε ἢ δραματίστηκε, ἢ καὶ κατεῖχε μόνον ἡ καλογραία Παρθενία ἢ μοναχὴ, ποῦ ἔμενε στὸ τότε Καμπαναρεῖο του.

Γ'.— Τὸ Καμπαναρεῖο τοῦ Κάστρου

Ποῖο δὲμος νὰ ἦταν τὸ Καμπαναρεῖο αὐτοῦ τοῦ Κάστρου; Νὰ ἦταν τάχα—ὅπως ἀφήνει νὰ ἐννοηθῇ, ἡ σχετικὴ φράσις τῆς ἐνθύμησης—ἕνα μονάχα Καμπαναρεῖο, μέσα σὲ τόσες Μονές καὶ Ἐκκλησίες ποῦ ἐγειρόταν στὸ ἐσωτερικὸ του; Ἡ νὰ ἦταν ἐκεῖ κανένα κωδωνοστάσιον, εἰδικὰ γιὰ χρῆσιν τοῦ φρουριακοῦ αὐτοῦ συγκροτήματος τῆς πόλεως; Μήπως τυχὸν τὸ Ὠρολόγι του; Ἀλλὰ σὲ τέτοια περίπτωσιν, γιὰ τὴν κατοικοῦσε σ' αὐτὸ μιὰ μοναχὴ; Καὶ τάχα αὐτὴ νὰ ἦταν ἡ μόνη τοῦ Κάστρου καὶ τῶν μοναστηριῶν του καλόγρη;.

Θὰ φαίνονταν ἀπίθανο, οἱ τόσοι Ναοὶ καὶ Μονές τοῦ Κάστρου, νὰ εἶχαν ἕνα μονάχα κοινὸ Καμπαναρεῖο. Ὅταν τὸ Κάστρο συνθηκολόγησε, ἀνάμεσα στὰ προνόμια ποῦ ζήτησαν νὰ ἐξασφαλίσουν μὲ τὴ χωρὶς ἀντί-

στασις παράδοσίν του, οἱ Καστρινοὶ, ἦταν καὶ τὸ νὰ χτυποῦν ἀνεμπόδιστα τίς καμπάνες ἀπὸ τίς Ἐκκλησίας τους. Λογικώτερο λοιπὸν θὰ ἦταν νὰ σκεφθοῦμε ὅτι, μέσα σὲ ὅλα τὰ σήμαντρα καὶ τὰ κωδωνοστάσια τῶν Ναῶν καὶ Μονῶν, ἕνα θὰ ἦταν τὸ πιὸ μεγάλο καὶ τὸ πιὸ ἐπίσημον· ἔτσι ποῦ, γιὰ τοὺς σύγχρονους τοῦ συντάκτη τῆς ἐνθύμησης νὰ μὴ γεννιόταν ἀμφιβολίες γιὰ τὸν καθορισμὸ του, ὅταν τότε κανένας μιλοῦσε γιὰ Καμπαναρεῖο τοῦ Κάστρου.

Ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινόν, ἀληθινά (1), συμπίπτει νὰ ἀναφέρεται—καὶ κάπως νὰ περιγράφεται—ἕνα τέτοιο ἐπίσημον κωδωνοστάσιον: Τὸ Καμπαναρεῖο τοῦ Παντοκράτορα, τοῦ Μητροπολιτικοῦ τοῦ Κάστρου Ναοῦ, τὸ ὁποῖον ἦταν «κτίσμα ὑψηλὸν ἐκ πλίνθων ἐψημμένων» καὶ «ἐσώζετο καὶ ἐ-

20. Δὲς Δ. Σαλαμάγκα, Σπήλαιολογικὰ σύμμικτα, στὸ περιοδικὸ Ἑπειρ. Ἑστία, τεύχ. Σεπτέμβριου 1953.

21. Δὲς Ἀρχιεπ. Χρυσόστομου Παπαδόπουλου, Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος, Ἑπειρ. Χρονικὰ 1938 σελ. 182.

1. Χρονολογία τῆς Ἑπείρου, Β', σελ. 248

φαίνεται μέχρι των μέσων της 17ης έκαστονταετηρίδος· πιθανότατα ίσαμε τὰ 1635, χρονιά κατά την οποία καταλύθηκαν και τὰ τελευταία προνομιακά δικαιώματα που είχαν κληρονομήσει οἱ Καστρινοὶ ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς συνθηκολόγησής των προγόνων τους, καὶ ἀπειλητικὸς κατόπι σκέπασε τοὺς πολίτες τοῦ Κάστρου ὁ μανδύας τοῦ ἐξισλαμισμού. Κατὰ χειρόγραφη δὴμος διήγησιν ποὺ πιστεύεται ὅτι ἐγίνε ἀπὸ τὸν Διδάσκαλο Κοσμὰ Μπαλάνο (*), τὸ πλῆθιν αὐτὸ καὶ ὑψηλὸ κωδωνοστάσιον τοῦ Καθεδρικοῦ τοῦ Κάστρου Ναοῦ, καταδαφίστηκε πολλὰ χρόνια ἀργότερα, ἀπὸ τὸν Ἀλὴ Πασᾶ.

Νὰ ὑπῆρχαν δὴμος Μοναστήρια καλογραιῶν μέσα στὸ Κάστρο; καὶ τάχα, μιὰ μονάχα ἀπ' αὐτὲς νὰ κατοικοῦσε στὸ Καμπαναρεῖο του;

Στὰ χειρόγραφα τοῦ Γερμανοῦ Μαρτίου Κρούσιου (1526—1607) Καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης, περιλαμβανόταν καὶ ἔργο τοῦ Θεοδόσιου Ζυγομαλά (*), «δοδοπορικὸ» ὀνομαζόμενον, στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται ἀνάμεσα στ' ἄλλα καὶ ὅτι «...πρὸς τὴν Ἡπειρον ἐν Ἰωαννίνοις καὶ τοὺς γειτνιάζοντας,—κατὰ τέλη τοῦ 16ου καὶ τὴς ἀρχῆς τοῦ 17ου αἰῶνα—μοναστήρια τριακόσια...» Ἀλλὰ καὶ ὁ διογράφος τοῦ Νεοῦάρτου Ἰωάννου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, λέγει ὅτι (†) (κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῇ ἐποχῇ), «ἡ Ἡπειρος ἦταν πλήρης Ἱερῶν Μονῶν, καὶ τὰ Γιάννινα εἶχαν ὄψιν Μοναχουπόλεως...» «μοναχῶν γὰρ ἐμπέπλησται θεσπεσίων καὶ ἁγίων μοναζουσῶν καὶ μυρίοις ἄλλοις εὐθυνεῖται τοῖς ἀγαθοῖς.»

Ὁ Λαμπρίδης, ἀναφέρει ὅτι (*), μέσα μὲν στὸ Κάστρο, «...πλὴν πολλῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν κτιρίων, ἦσαν, Μοναὶ μὲν 7, ἐκκλησίαι δὲ 21» καὶ ὅτι μετὰ τὴν ἐπα-

νάστασιν τοῦ Διονύσιου τοῦ Φιλόσοφου, καταδαφίσθησαν—χωρὶς καὶ εἰδικὰ νὰ τοὺς κατονομάσῃ—πάντες οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ναοὶ καὶ μοναί.

«Ἀλλὰ, συνεχίζει, καταστράφησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, καὶ δέκα ἕτεροι (ναοὶ καὶ μοναὶ) ἐν τοῖς προαστείοις» μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ οἱ: τῆς Παναγίας Ταρακῆ, τοῦ Ἁγίου Ἀχιλίου, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη, τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, εἶχαν δὲ σωθῇ μόνον οἱ μοναὶ τῆς Περιβλέπτου καὶ τοῦ Ἀρχιμανδρείου. Σ' αὐτοὺς πρέπει νὰ προστεθοῦν, οἱ ἀπὸ ἄλλα κείμενα τοῦ ἰδιοῦ ἱστοριοδίφῃ γνωστοί, τῆς Αἴα—Τριάδας καὶ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, ποὺ δὴμος εἶχαν καταληφθῇ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, πρὶν ἀκόμα ἀπὸ τὸ 15ο αἰῶνα, καὶ ἡ Μονὴ τοῦ Ἀγ—Γιάννη τῆς Μπουνίλας (ἡ ὁποία, δὲν ἀναφέρεται μὲν ἀπ' αὐτὸν μεταξὺ τῶν παλαιῶν, ἐπιγραφὴ δὴμος ποὺ διαδάζεται στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ Ναοῦ τῆς, †) τὸν φέρνει ἀρχικὰ κτισμένο «ἐκ θεμελίων» τὸ ἔτος 1473. Στὸ τμήμα τοῦ τοίχου τοῦ Ἀγ. Βήματος, διακρίνονται κομμάτια τοῦ ἀρχαίου Ναοῦ).

Ὁ Ἀραβαντινός, (†) σημειώνει ἐντὸς τοῦ Φρουρίου «ναοὺς ἱκανοὺς, ὡς ἐπεται: Ἁγία Τριάς, Ἁγιος Βάρβαρος, (Παναγία χωρὶς ἄλλο) Κυριώτισσα, Ἁγιὸς Ἰωάννης, (Παναγία) Ἐλεῦσα, Ἁγιος Σπυρίδων, Ἁγιος Ἀνδρέας, ὁ Σωτὴρ, ὁ Ἀρχάγγελος Μχαήλ, Ἁγιοὶ Ἀνάργυροι, Ἁγία Παρασκευή, (Παναγία) Παντάνασσα, Ἁγιος Νικόλαος (τοῦ Στρατηγόπουλου), Ἁγιος Γεώργιος, Ἁγιος Μηνᾶς, Ἁγιος Ἀθανάσιος, (Παναγία) ἡ Πηγαδιώτισσα, ὁ Παντοκράτωρ (Μητρόπολις), τὸ ὅλον 18. «Ἡ ἐποχὴ στὴν ὁποία ἀναφέρεται ἐδῶ ὁ Ἀραβαντινός, εἶναι ὁ καιρὸς τῆς κατάκτησιν τοῦ Κάστρου. Καὶ αὐτὸ τεκμαίρεται ἀπὸ τὸ περιστατικὸ ὅτι, γιὰ ἕναν ἀπὸ τοὺς Ναοὺς

2. Δὲς Α. Σιγγοπούλου, Μεσαιωνικὰ μνημεῖα Ἰωαννίνων στὰ Ἡπ. Χρονικά 1926, σελ. 296.

3. Δὲς Ἀθηναγόρα Παραμυθίας, Πολύτιμοι πληροφορίες περὶ Ἡπείρου κατὰ τὸν 12 αἰῶνα, ἐν ἐπεριδικῷ τῶν Γιαννίνων «Ἐλλοπί» σελ. 199.

4. Ὅπου ἀμέσως πρὸ πάνου, καὶ Ἡπ. Χρον., 1936, σελ. 84.

5. Περιγραφή Ἰωαννίνων, σελ. 25 καὶ 42.

6. Δὲς Α. Σαλαμάγκα, Περίπατοι στὰ Γιάννινα, ἐν τῇ Γιαννιώτικῃ Ἑφημερίδῃ «Κραυγὴ» φύλ. 22—7—1940.

7. Ὅπου πρὸ πάνου Β, σελ. 242.

εὗς αὐτοὺς, εἰδικώτερα τοῦ Ἀρχάγγελου Μιχαήλ, ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς προσθέτει ὅτι, κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, εἶχε καταληφθεῖ ἀπὸ τοὺς καινούργιους ἀφεντάδες, τοὺς Τούρκους.

Ἐξω ἀπὸ τὸ Κάστρο ἀναφέρονται ἀπ' αὐτὸν (8) σωζόμενοι στὸν ἴδιο αὐτὸ καιρὸ: Ἡ Θεοτόκος, ἡ Ἁγία Παρασκευή, ἡ Ὑπαπαντή, ἡ Ἁγία Τριάδα, ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος, ὁ Ἅγιος Ἀχίλειος, ὁ Ἅγιος Θεόδωρος, ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ Ἅγιος Ἐλευθέριος, ὁ Ἅγιος Συμεὼν ὁ Σταυεράτης «Ναὶ προσθέτει δέκα, μεθ' ὧν οὐκ ἀναφέρονται ὁ τοῦ Ἀρχαιοτάτου Ἀρχιμανδρείου, ὁ Ἅγιος Νικόλαος εἰς Κο-

πάνους, ἡ Περίβλεπτος, ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Προδρομος εἰς Βουνίλαν, ἅπαντες οὗτοι σωζόμενοι, λέει, καὶ σήμερον (μέσα 19ου αἰῶνα), ἴσως διότι ἀφίσταντο πολὺ τῆς πόλεως, ἐνῶ οἱ προαναφερθέντες ἔκειντο ἐκ τὸς καὶ πλησίον τῶν ἔξω τοῦ Φρουρίου συνοικιῶν».

«Αναφέρονται προσέτι ὡς σύγχρονα, συνεχίζει, καὶ τὰ Μοναστήρια ταῦτα κείμενα ἐντὸς τοῦ Φρουρίου: ὁ Ἅγιος Δημήτριος, ὁ Ἅγιος Ἀπόστολος, ὁ Ἅγιος Γεώργιος, ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος, ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, ὁ Ἅγιος Δημήτριος καὶ ὁ Ἅγιος Λουκάς.»(9)

8. Ὅπου πρὸ πάνου Β. σελ. 243.

9. Δυστυχῶς, δὲν ἔχουμε ὑπ' ὄψει τίς πηγές ἀπὸ τίς ὁποῖες, ἴσως ὁ Λαμπρίδης, ὅσο κι' ὁ Ἀραβαντινός, ἔχουν ἀντλήσει τίς πληροφορίες τοὺς αὐτές. Ἀπὸ τῆς μιᾶς γιὰ νὰ δοκιμάζαμε νὰ ἀποκτήσωμε καὶ τὸ ἱστορικὰ βεβαιότερο, γιὰ τὸ πόσοι καὶ ποιοὶ ἀκριβῶς ναοὶ σωζόταν ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη τοῦ Κάστρου στὸν καιρὸ τῆς ὑποτέλειας (1388) καὶ τῆς κατάκτησης (1430)· αὐτὸ θὰ μᾶς ὠδηγοῦσε σὲ θετικὰ κἀπως συμπεράσματα, γιὰ τὴν ἔκτασιν καὶ τὸ μέγεθος τῶν κατὰ τίς ἀντίστοιχες ἐποχὰς ἔξω ἀπὸ τὸ Κάστρο χριστιανικῶν συνοικισμῶν τῶν Γιαννίνων. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, θὰ μᾶς ἐπέτρεπε νὰ ξεκαθαρίσουμε, μὲ ὅση μπορούσε περισσότερη ἐπιτυχία, τίς ἀσυμφωνίες ποὺ παρατηροῦνται στὸ θέμα αὐτὸ ἀνχμετα στοὺς δύο αὐτοὺς Ἡπειρώτες ἱστορικοὺς, καὶ τίς ἀνακολουθίες ποὺ σημειώνονται στὰ ἀντίστοιχα πληροφοριακὰ τοὺς στοιχεῖα.

Ἀπὸ τοὺς Ναοὺς π.χ. τοὺς ἔξω ἀπὸ τὸ Κάστρο ποὺ ἀναφέρει ὁ Λαμπρίδης, δὲν ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινὸν, ὁ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Κ' ἀντίθετα: Οἱ Ναοὶ τῆς Ὑπαπαντῆς, τοῦ Ἁγίου Θεόδωρου, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Χρυσόστομου, τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου, καὶ μακρυνότεροι τοῦ Ἁγίου Νικολάου Κοπάνων, καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου Μπουίλας, οἱ ὅποιοι ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινόν, δὲν ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν Λαμπρίδην. Ὁ Ναὸς τῆς Θεοτόκου ποὺ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινόν, δὲν ἔχουμε ἂν εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸ Ναὸ τῆς Παναγίας Ταράκη τοῦ Λαμπρίδου. Ἐπίσης δὲν ἀναφέρονται ὡς ἔξω ἀπὸ τὸ Κάστρο, οὔτε ἀπὸ τὸ Λαμπρίδην, οὔτε ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινόν, οἱ Ναοὶ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ καὶ τῆς Ἁγίας Τριάδας, ἡ ὑπαρξὴ μὲν ταῦτα καὶ ἡ θέσις ἀκόμα τῶν ὁποίων, προσδιορίζονται ἀπὸ ἄλλα σημεῖα τῶν ἱστορικῶν τοὺς ἐργασιῶν. (Αὐτό, ἴσως γιὰτὶ οἱ δύο αὐτοὶ Ναοὶ, εἶχαν καταληφθῇ ἀπὸ Τούρκικα κτίσματα, πρὶν ἀπὸ τὸ 1430, στὸ ὅποιο οἱ ἱστορικοὶ αὐτοὶ ἀναφέρονται ὅταν μιλοῦν γιὰ κατάκτησιν τοῦ Κάστρου).

Γιὰ τοὺς Ναοὺς τῶρα ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἀραβαντινός ὅτι ὑπῆρχαν μέσα στὸ Κάστρο, παρατηροῦμε ὅτι —ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ μιὰ, ὅχι καὶ ἀπίθανη περίπτωσιν, νὰ ὑπῆρχαν ταυτῶνυμοι τοὺς καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ Κάστρο, κι' ἀπὸ μιᾶς ἄλλης, ἀπιθανώτερης ὁμως, τὰ παλαιὰ τεῖχη νὰ ἐπεκτεινόταν πολὺ περισσότερον πρὸς τὴ σήμερα ἔξω ἀπὸ τὸ Κάστρο πόλιν, ὥστε νὰ περιχλείωναν τμήμα τῆς πολὺ μεγαλειότερου ἀπὸ τὸ καθοριζόμενον μὲ τὰ σημερινὰ τῆς —παρατηροῦμε λοιπὸν ὅτι, ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινόν ὡς ἐγειρόμενοι, μέσα στὸ Κάστρο, Ναοὶ ὅπως π.χ. τῆς Ἀἱ—Τριάδας (ἀργότερα Τεκὲς Γαζή—Βρενός), τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς (ἀργότερα Τζαμί Ναματζγκιάχ) Ἁγίου Μηνᾶ (ἀργότερα Μπαϊρακλή Τζαμί) Ἁγίου Ἀθανασίου (ἀργότερα Μητροπολιτικοῦ τῶν Γιαννίνων), γιὰ τοὺς ὁποίους, ἀπὸ ἄλλου τῆς ἐργασίας τοῦ βεβαιώνεται ὅτι ἐγειρόταν ἔξω ἀπὸ τὸ Κάστρο. Οἱ Ναοὶ ἐπίσης τοῦ Ἁγίου Νικολάου (Στρατηγόπουλου, παλαιότατα Ἰθρυμένου), τῆς Παναγίας τῆς Ἐλεούσας (πρὶν Ἁγίου Νικολάου Γκιουμάτων) καὶ τοῦ Σωτήρος, πιθανότατα παλαιότατου κι' αὐτοῦ), βρίσκονται στὸ Νησί.

Ἀλλὰ ἐπίσης ὅτι, ἐνῶ ὁ Ἀραβαντινός ἀναφέρει—καὶ ὀνομαστικὰ μάλιστα—ὡς σύγχρονα καὶ ἄλλων ἔξω ἀπὸ τὸ Κάστρο, ναῶν, ἐπτα' ἀκόμα μοναστήρια, ὁ Λαμπρίδης τὰ θέλει—καὶ τὰ ἀναφέρει μόνον ἀριθμητικὰ—μέσα στὸ Κάστρο, μαζὺ μὲ 21 ἐκκλησίες—ἀντὶ τῶν 18 μόνον καὶ ὀνομαστικὰ ἀναφερόμενων τοῦ Ἀραβαντινοῦ.

Παραμπιπτόντως σημειώνουμε ἐδῶ ὅτι, ἀπὸ τοὺς μέσα στὸ Κάστρο Ναοὺς τοῦ Ἀραβαντινοῦ, ἡ Κυριότισσα, ποῦπε νὰ εἶχεν ἰδρυθῇ γιὰ νὰ θυμίζῃ τὴν περίφημη ἄλλοτε δμῶνυμη ἐκκλησίαν τῆς Κων/πολῆς, τὴν ἄλλοιως Θεοτόκον τοῦ Κύρου, τὴν ἰθρυμένην, ἀπὸ τὸν Ε' ἀκόμα π.χ. αἰῶνα, ἡ δὲ Παναγία, τὴν δμῶνυμη, παλαιότατην κι' αὐτὴν τοῦ Μυστρᾶ, τὴν ἄλλοιως τοῦ Σωδότη Χριστοῦ. Ὁ τοῦ Συμεὼν τοῦ Σταυεράτη, θὰ μπορούσε νὰ ἦταν κακὴ ἀνάγνωσις ἢ γραφὴ τοῦ γνωστοῦ στυλίστη Ἀγίου Συμεὼν τοῦ θαυματουργοῦ.

Ἀνάμεσα τώρα στις Μονές αὐτές τοῦ Κάστρου, νὰ ὑπῆρχαν τὰ καλογραιῶν; Βασικά, ἔχουμε γι' αὐτὸ τὴ μαρτυρία ποὺ προαναφέραμε. Στις ἀρχές τοῦ 17ου αἰῶνα, τὰ Γιάννινα ὅπως εἶπαμε, ἦταν γεμάτα ἀπὸ μοναχοὺς καὶ ἄγιες μονάζουσες (10).

Εἶναι ἄλλως τε πιθανότερο, ἡ Μοναχὴ Παρθενία, νὰ μὴν ἦταν ἡ μόνη Μοναχὴ τοῦ Κάστρου.

Τὴν ἴδια αὐτὴ ἐποχὴ (14ος καὶ 15ος αἰῶνας), καὶ μέσα σ' ἓνα ἄλλο Κάστρο, ποὺ συνήθως εἶχε κοινὴ τὴν τύχη μὲ τὸ Γιαννιώτικο, στὸ «Ἄστυ», τῆς Θεσσαλονίκης (11), ἀναφέρονται μεταξὺ τῶν μοναστηριῶν καὶ πολλὰ γυναικῶν: (Ἁγίας Θεοδώρας, Θεοτόκου καὶ ἄλλα.) Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ Λαμπρίδην (12) στὸ ἔξω ἀπὸ τὸ Γιαννιώτικο Κάστρο ἄστυ σημειώνονται ἀπὸ τὸ 15ο ἀκόμα αἰῶνα, μονάζουσες γυναῖκες, οἱ γνωστὲς στὰ Γιάννινα «καλόγρητες» στὸν περίβολο τοῦ Ἀρχιμανδρείου.

Κατὰ τὸ 1887 ποὺ αὐτὸς ἔγραφε, «ἦσαν εἰς τὸν περίβολον τοῦ Ἀρχιμανδρείου, μεταξὺ 32 οἰκίων Χριστιανῶν, τὰ κάτωθι κελλία, ὑφιστάμενα καὶ ἰδρυθέντα ἀπὸ τὰ 1480, (ἡ προϋπάρχοντα ἡγοράσθησαν ἀπὸ πλουσίας παρθένους τῶν Ἰωαννίνων ἀγαμίαν ἐπιλεξαμένας). 1) οἰκογενείας Λυγδᾶ 2) Ἀνθίμου, 3) Σίμωνος, 4) Θεοφάνους (τῶν τριῶν αὐτῶν Μοναχῶν) 5) Κατσάνων, 6) Ἀρτινῶν ἐκ τοῦ τόπου καταγωγῆς τῆς Μεγάλης ὅπως ἐλέγετο ἡ ἡγουμένη προϊσταμένη».

Ἡ πληροφορία αὐτὴ—παρμένη πιθανότατα ἀπὸ παλαιὸ κείμενο—σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν παρόμοια τοῦ Ἀραβαντινοῦ (13), ὅτι οἱ Τούρκοι τῶν Γιαννίνων, ἀπὸ τὴν ἴδια αὐτὴ ἐποχὴ (1480) εἶχαν—ὅπως πλατύτερα θὰ ἰδοῦμε πιὸ κάτω—ἐπεκτείνει τοὺς συνοικισμοὺς τοὺς πρὸς τὶς περιοχὰς τῆς Μονῆς Ἀγ. Παρασκευῆς, ἡ πληροφορία

λοιπὸν αὐτὴ τοῦ Λαμπρίδην εἶναι σημαντικὴ.

Ἀπὸ ἐπιγραφὴν ποὺ ἀπομνημονεύτηκε ἀπὸ τὸ Χ.Ι. Σούλη, πιστοποιεῖται ἀληθινὰ, ὅτι ἓνα ἀπὸ τὰ κελλιά αὐτὰ, εἰδικότερα τὸ ὀνομαζόμενον τῶν Λυγδιατιστῶν, εἶχεν ἀρχικὰ χτιστεῖ στὰ 1486 (14) ἡ δὲ οἰκογένεια Λυγδᾶ ἦταν ἀπὸ τὶς παλαιότερες τῶν Γιαννίνων, καὶ ἀπόγονοί της ἀναφέρονται (15) καὶ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα.

Ὁ Ἀραβαντινὸς (16) μνημονεύοντας τὶς μονάζουσες αὐτὲς τοῦ Ἀρχιμανδρείου, χρονολογεῖ τὴν ἐναρξὴ τῆς ἐκεῖ ἐνοίκησης τοὺς, σὲ χρόνον ἀρχαιότερον τοῦ 1486, προσθέτοντας ὅτι εἶναι ἐέθαιο, ὅτι, ἐκεῖ, πρὶν ἀπὸ τὴν κατάκτηση, ἐμόναζον μονάχα ἄρρενες.

Ἄν τώρα, προχωρώντας, συνδυάσουμε δὺα αὐτὰ, καὶ μὲ τὸ περιστατικὸ ὅτι, μοναχὴ καὶ καλογραία ἦταν ἐκεῖνη ποὺ ἀποκάλυψε καὶ ἐρῆκε—ἴσως καὶ τὴν ἀπ' αὐτὴ τὴν ἴδια «μετ' ἐπιμελείας» ἀποκρυβεῖσα—εἰκόνα τῆς Ἐλεούσας, δὲ θὰ μπορούσαμε νὰ ἀποκλείσουμε τελείως τὴ σκέψη, ὅτι, ἡ Ἀγία Παρασκευή, ἦταν Μοναστήριον μοναζουσῶν, καὶ ὅτι μετὰ τὴν κατὰ τὰ 1480 πρὸς τὴν περιοχὴν τοῦ ἐπέκτασιν τῶν Τούρκων καταλήφθηκε ἀπ' αὐτοὺς, καὶ οἱ μοναχὲς τοῦ τότε κατέφυγαν στὸ ἀρχαιότατον Ἀρχιμαντεῖον, ὅπου ἴσαμε τότε—καὶ πρὶν ἀκόμα ἀπὸ τὴν κατάκτηση—ἐμόναζαν μόνον ἄρρενες. Καί, ἡ ἔχτισαν ἐκεῖ, ἡ ἀγόρασσαν προϋπάρχοντα κελλιά μοναχῶν ποὺ ὀνόματά τοὺς—Ἀνθίμου, Σίμωνος Θεοφάνους—ἔχτισαν ἴσαμε τὰ χρόνια μας.

Οἱ μονάζουσες αὐτὲς τοῦ Ἀρχιμαντείου, ἀναφέρονται καὶ στὴ διαθήκη (6—1—1860) τοῦ Ἱερομόναχου Ἀγάπιου, ὅπου κατονομάζονται εἰδικώτερα «κελλία Καστρινῶν καὶ Παυχηανῶν (17) (18)». Γιὰ τὴν ὅτι ὑπῆρχαν στὰ Γιάννινα μοναστήρια καὶ

10. Δὲς καὶ ὅπου στὴν ὑποσ. 4.

11. Δὲς Μιχ. Χατζηϊωάννου, Ἀστυγραφία Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1881, σελ. 100.

12. Ι. Λαμπρίδης, Περιγραφή Ἰωαννίνων, σελ. 61—63.

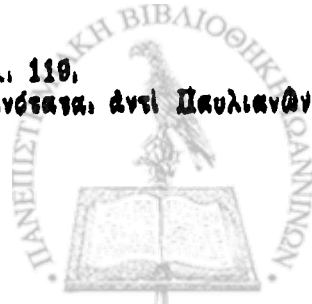
13. Ὅπου, πρὸ πάντων, Β. σελ. 242.

14. Δὲς Ἡπειρ. Χρον. 1984, σελ. 119, ἀριθ. ἐπιγρ. 150.

15. Δὲς Ι. Λαμπρίδης, Περιγραφή Ἰωαννίνων, σελ. 21.

16. Ὅπου πρὸ πάντων Β. σελ. 284. Δὲς καὶ Ἡπειρ. Χρον. 1984, σελ. 119.

17. Δὲς Αἰαθῆκαι Εὐεργετῶν, Ἀθήναι 1887 σελ. 105 καὶ 107, πιθανότατα, ἀντὶ Παυλιανῶν

λογραιών στα τέλη του 16ου αιώνα, και μιὰ ἀκόμα ἀπόδειξη εἶναι ἡ διαθήκη τοῦ Ζώτου Τσιγαρά (1599) ⁽¹⁸⁾, στὴν ὁποία μνημονεύονται «δσα Μοναστήρια εὐρίσκον-ται εἰς τὰ Γιάννινα τῶν ὁσίων μοναζουσῶν» στὰ ὁποία ἀφήνει «δουκάτα ἐξήκοντα».

Μοναχὲς ἀκόμα ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν Λαμπρίδη «80 ἱερεῖς ⁽¹⁹⁾» στὴ Μονὴ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς στὸ Σκαμνέλι, καθὼς καὶ στὸ Δοβρίνοβο ⁽²⁰⁾. Ἰσαμε τὰ 1694. Στὸ Μοναστήρι ἐπίσης τῆς Παναγίας τῆς Χρυσοδίτσας (Μετσόδου, τῆς Κυρᾶς τῆς Κουρσιοδίτσας τῶν Γιαννιωτῶν), ἐμόναζε καὶ ἡ Βασιλικὴ Ζωσιμᾶ, θυγατέρα τοῦ Χρήστου, ἀδελφοῦ τοῦ Παναγιώτη, πατέρα τῆς πεντάδας τῶν Ζωσιμάδων ⁽²¹⁾.

Πῶς τώρα καὶ γιὰ τὴν ἡ καλογραία Παρ-θενία καθόταν στὸ Καμπαναριό — ἴσως τοῦ Καθεδρικοῦ Ναοῦ τοῦ Παντοκράτορα — τοῦ Κάστρου, εἶναι δύσκολο νὰ μαντεύσου-με. Ἦταν τάχα ἐνταλμένη γιὰ τὴν ὀπη-ρεσία του, καὶ τῆς εἶχαν ἐκεῖ, γι' αὐτὸ τὸ

λόγο παραχωρήσει τόπο διαμονῆς; Ἡ χρη-σιμοποιεῖσε τάχα αὐτὴ σὰ σκήτη κανένα μικρὸ κελλί του;

Ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον ἐκφρά-ζεται ὁ χρονογράφος, τεκμαίρεται διὰ τὴν ἡ μοναχὴ αὐτὴ, ἦταν γνωστὴ, ὡς ἡ καλογραία Παρθενία, στοὺς Χριστιανοὺς τῆς ἐποχῆς· καὶ τὸ περιστατικὸ διὰ αὐτὴ ἐγίνε σκευὸς φωτισμοῦ καὶ Θεϊκῆς ἀποκάλυψης ἡ θεμα-τοφύλακας τοῦ κειμήλιου, κάνει ἀκόμα πι-θανότερη τὴν τελευταία αὐτὴ ἐκδοχή.

Σὲ ποῖο μέρος τοῦ Κάστρου καὶ πῶς βρέθηκε ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Ἑλε-ούσας, δὲ μᾶς λέει ὁ χρονογράφος· περιο-ρίζεται νὰ σημειώσῃ μόνον, τὸ ὅτι βρέθηκε μέσα σ' αὐτὸ ἡ σιὰ χέρια τῆς Παρθενίας. Σύγχρονος τοῦ περιστατικοῦ ποὺ ἱστορεῖ, νόμισε ἴσως περιττὸ νὰ σημειώσῃ καὶ, ποὺ ἦταν κοινὰ γνωστὸ στοὺς συντοπίτες του καὶ ἀρκέστηκε μονάχα στὸ γεγονὸς τῆς εὕρεσής της.

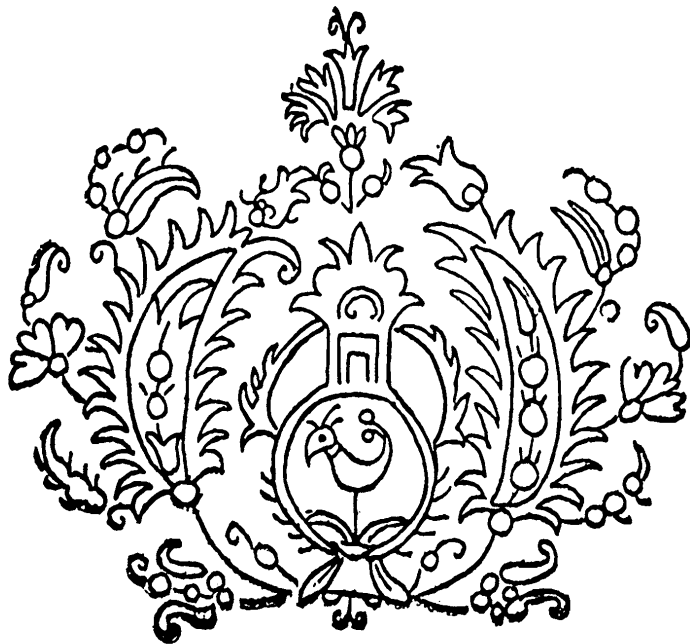
[Συνεχίζεται]

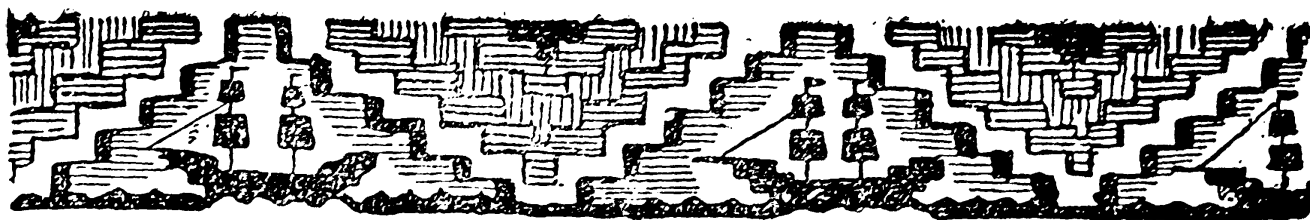
18. Δὲς Ἡπειρ. Χρονικὰ 1936 σελ. 11. Γιὰ τὸ κελλί Λυγδιατίσσης, δὲς στὸ ἴδιο περιοδικὸ συγ-γραμμα 1934 σελ. 119, ἐπιγραφή 150.

19. Ζαγορισιὰκὰ Α. σελ. 48.

20. Ὅπου ἀμέσως πρὶν πάντων.

21. Δὲς Ἡπειρ. Χρονικὰ 1938, σελ. 67.

Η ΛΙΜΝΗ ΠΑΜΒΩΤΙΣ

Όπως ή 'Ιστορία τής 'Ηπείρου, έτσι και ή 'Ιστορία τής λίμνης τών 'Ιωαννίνων είναι άγνωστη και σκοτεινή. Πολλοί άμφισβητούν και τήν ύπαρξιν της άκόμα τήν άρχαία εποχή, γιατί δέν έχομε συγκεκριμένες ειδήσεις.

Πρώτη είδησις πού αναφέρεται εις τόν χώρον τής λίμνης, περιέχεται εις τούς στίχους τοῦ 'Ησιόδου (άποσ. 90).

"Εστι τις 'Ελλοπή, πολυλήϊος ήδ' εὐλείμων,
ἀφνειή μῆλοισι καὶ εἰλιπόδεσσι βόεσσιν,
ἐν δ' ἄνδρες ναίουσι πολὺρρηγες, πολυβούται,
πολλοὶ ἀπειρέσιοι, φύλα θνητῶν ἀνθρώπων.
"Ενθα δὲ Δωδώνη τις ἐπ' ἐσχατῇ πεπολίσται...

Όπως φαίνεται ή χώρα τής 'Ελλοπίας κατά τόν 8ον αἰῶνα π.Χ. (800—750) είναι «πολυλήϊος», «εὐλείμων» και πλούσια εις πρόβατα και βόδια.

Η ύπαρξις λειμώνων, προϋποθέτει και ύπαρξιν νεροῦ, διά τήν διατήρησιν τής χλόης. (1). Καί τέτοιοι πλούσιοι λειμώνες, μόνον εις τίς ὄχθες λιμνῶν ή ἐλῶν είναι δυνατόν νά ἀναπτυχθοῦν και νά διατηρηθοῦν, ἔπου και κατάλληλον ἔδαφος ὑπάρχει, και ὑγρασία, και ή ὑπογεία ὕδατινή στάθμη είναι ρηχή, και φτάνουν εὐκόλα τά φυτά. Ἀλλά και εις τίς ὄχθες της ὑπάρχει ἀφθονή τροφή για τά εἴδη και βοσάλια, μέσα εις τούς καλαμῶνες της, και τίς συστάδες ἀπό τά ὑδροχαρή φυτά.

Και σήμερα ἐκεῖ, δέν ἔπαυσαν νά ὑπάρχουν λειμώνες και καλαμῶνες, σπουδασκουν πρόβατα και βόδια. (Πέραμα, Κατσικά κτλ)

Επομένως τὸ «πολυλήϊον» και «εὐλείμων», ὄχι μόνον δέν ἀποκλείει ὅπως πιστεύουν μερικοί, τήν ὑπαρξιν λίμνης, ή κατι

σχετικοῦ, πού δέν ξηραίνεται, ἀλλά θεωρεῖται και ἀναγκαία προϋπόθεσις, για νά ὑπάρχουν οἱ ιδιότητες αὐτές.

Τήν ὑπαρξιν ἐκεῖ ἐλῶν, τήν πληροφορούμεθα ἀπό τόν Στράβωνα, (2) ὁ ὁποῖος σχετικά με τὸ ὄνομα τής 'Ελλοπίας ἀναφέρει: «φησὶ ὁ Ἀπολλόδωρος, ἀπό τῶν ἐλῶν περὶ τὸ ἱερὸν οὕτω καλεῖσθαι».

Τήν ὑπαρξιν ἐκτεταμένου ἔλους ἀναφέρει και ὁ Πρόξενος. (Ἀποσ. 2) Πιθανόν δὲ και τὸ ἐκτεταμένον ἔλος πού ἀναφέρεται ἀπό τόν Ὑγῖνον (3) νά είναι τῶν Γιαννίνων. (4)

Ἀλλη είδησις, μὴ ἐξακριβωμένη ἀπολύτως, είναι ή ἀναφερομένη ἀπό τόν Προκόπιον. (5) Ἡ είδησις αὐτή, ἀν ἀφορᾷ τήν λίμνην τῶν Γιαννίνων ἀναφέρεται εις τήν ἐποχήν τής αὐτοκρατορίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' (527—565 μ. Χ.) και λέγει: «... Ταύτης δὲ τής Εὐροίας οὐ πολλῷ ἀποθεν λίμνη κέχυται (6) και νήσος κατά τὸ μέσον ἀνέχει και λόφος αὐτῇ ἐπανεστήκε. Διαλείπει δὲ ή λίμνη τοσοῦτον, ὅσον τινὰ ἐν εἰσόδου μοῖρα τῇ νήσῳ λελειφθαι...»

Μία ἐνδειξις τής ὑπάρξεως τής λίμνης κατά τὸ 1082 μ. Χ με τήν σημερινήν περίπου ἔκτασιν, είναι και τὸ ὅτι: τά δύο ἄκρα τής τάφρου τοῦ Βαημούνδου, καταλήγουν και στηρίζονται εις τίς ὄχθες της.

Ὁ Εὐστάθιος στίς «παρεκβολές» του εις τόν Ὅμηρον, και σὲ σῶγλιον τοῦ 188 στίχου τής Ὀδυσσεύς ἀναφέρει (7): «Νεοπτόλεμος κατά κέλευσιν Θέτιδος ἐμπρήσας τά ἴδια σκάφη πεζὸς ἀνείσι. Χρησθεῖς δὲ ὑπὸ Ἐλένου ἐνθα ἀν ἴδοι οἶκον ἐκ σιδηρέων θεμελίων τοίχων δὲ ξυλίνων και ὄραφου ἔρε-

οὐ· ἐκεῖ μένειν, ἐλθὼν εἰς τὴν Παραβώτιν (Παμβώτιν) λίμνην τῆς Ἡπείρου, καὶ τοὺς ἐγγχωρίους εὐρῶν δόρατα πῆξαντας καὶ χλαίνας ἀνωθεν κατασκηνοῦντας, συμβάλλει τὸν χρησμόν καὶ πορθήσας τὴν Μολοσσίαν ἐξ Ἀνδρομάχης ἴσχει Μολοσσὸν, ἀφ' οὗ καὶ τὸ γένος ἐστὶ τῶν ἐν Μολοσσίᾳ βασιλέων, ὡς ἱστορεῖ Ἐρατοσθένης . . .» Εἰς τὸ σχόλιον αὐτὸ τοῦ 12ου αἰῶνος μ. Χ. ὅχι μόνον ἀναφέρεται ἡ λίμνη ὑπάρχουσα κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν, (11ον—12ον αἰῶνα π. Χ.) ἀλλὰ μᾶς ἀναφέρονται καὶ δύο τῆς ὀνόματα, Παραβώτις καὶ Παμβώτις.^(*)

Ἐμμεσος μνεῖα γίνεται καὶ εἰς τὸ χρυσόβουλλο τοῦ Ἀνδρονίκου (Φεβρουάριος 1319) «ἐκ μακρῶν χρόνων καὶ πρὶν ἢ τὸ πόλισμα τὸν χώρον εἶναι, δρύων ἐκάστωτ' ἐνταῦθα. . .»

Ἐπίσης εἰς τὸ ἴδιο χρυσόβουλλο ἄλλοις . . . «τὸ χωρίον Ἀρδορίσταν (Ἀρδορίστα) καὶ τὰ ἐκεῖσε διβάρια αὐτῶν».

Εἰς τὸ χρονικὸ τῶν μοναχῶν Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου (1341) ἀναφέρεται πιά καθαρὰ ἡ ὑπαρξίς τῆς λίμνης, ὅπου γίνονται καὶ ναυμαχίαι.

Τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ Πέραμα μᾶς θυμίζει τὸ γεγονός, πῶς ἡ Μικρὴ λίμνη μετὰ τὴν Λαψίστα, ἦταν ἐνωμένες, καὶ ὁ κόσμος ποὺ πῆγαινε εἰς τὰ Ζαγόρια περνοῦσε μετὰ βάρκες. Ἐπαυσε νὰ γίνεταί αὐτὸ ὅταν ὁ Μπίκας ἔκαμε τὸ γεφύρι τοῦ Λυκοστόμου, καὶ ὁ Μπέης τοῦ Περάματος τὸν γνωστὸ δρόμον μετὰ πολλὰ γεφύρια, ποὺ σκέπαζε ἀπὸ τὸ 1928 ὁ νέος δρόμος τοῦ Μετσόδου.

Πολλοὶ στηριζόμενοι εἰς τὴν φτώχεια τῶν ἱστορικῶν εἰδήσεων, ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξίν τῆς λίμνης κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς καὶ ἱστορικοὺς χρόνους.^(*) Ἡ ἀρνήσις αὐτὴ εἶναι ἀδικαιολόγητη. Διότι καὶ οἱ ὀλίγες αὐτὲς πηγὲς δὲν ἀποκλείουν κάποια συγκέντρωσιν νεροῦ ποὺ τὴν ὀνομάζουν ἔλη ἐνῶ ἡμεῖς ἀπὸ ἄλλα ἀδιάψευστα καὶ ἀνκμφισβήτητα φυσικὰ στοιχεῖα μποροῦμε νὰ τὴν θεωρήσωμε τέλεια λίμνη, μετὰ μεγαλύτερον βάθος καὶ ἔκτασιν ἀπὸ τὴν σημερινήν.

Εἰς τὴν περίπτωσιν τὴν δικὴν μας, σκόπιμο εἶναι νὰ κάμωμε τὴν διάκρισιν μεταξὺ ἔλους καὶ λίμνης, διότι μερικὰ στοιχεῖα εἶναι κοινὰ.

Οἱ μεταξὺ τους διαφορὲς εἶναι εἰς τὸ βάθος,

εἰς τὴν ὑπάρξιν ὑδροχαρῶν φυτῶν, καὶ εἰς τὴν περιοδικὴν ἐτήσιαν ἀποξήρανσιν.

Ἄν λάβωμε ὑπόψιν τὴν γνώμην τῶν εἰδικῶν ὅτι ὁ βυθὸς μιᾶς λίμνης ὑψώνεται κάθε χρόνο ἀπὸ τὶς στερεὲς οὐσίαι ποὺ αἰωροῦνται καὶ καθιζάνουν κατὰ ἓνα χιλιοστὸν τότε μέσα σὲ τρεῖς χιλιάδες χρόνια, ὁ βυθὸς ἔπρεπε νὰ ἔχη ὑψόμετρον κατὰ 3 μέτρα μικρότερον. Ἐπομένως ἡ λεκάνη τῆς εἶχε τότε 3 μέτρα μεγαλύτερον βάθος.

Ἡ ρηχότης τοῦ βυθοῦ τῶν ὄχθων τῆς, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν συσσώρευσιν τῶν προσχώσεων τῶν ὑψωμάτων ποὺ τὶς περιβάλλουν, εὐνοοῦν τὴν ἀνάπτυξιν ὑδροχαρῶν φυτῶν (καλάμων, παπύρων κτλ.), μέχρι βάθους δύο περίπου μέτρων. Ἔτσι στὴν περιφέρειά τῆς ἡ λίμνη παρουσιάζει τὴν ὄψιν ἔλους, ἐνῶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἡ ἐπιφάνει εἶναι ἐλεύθερη.

Ἡ ἀνύψωσις τοῦ βυθοῦ τῆς, καὶ ἡ πτώσις τῆς στάθμης τῆς γιὰ τοὺς λόγους ποὺ θὰ ἀναφέρωμε, συνετέλεσαν ἡ περιφερειὰ τῆς νὰ γίνῃ πιδὶ μικρὴ καὶ οἱ ὄχθες τῆς νὰ προχωρήσουν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ τῆς, παρασύροντας καὶ τοὺς καλαμῶνας καὶ τὰ ἄλλα φυτὰ, καὶ ἀποκαλύπτοντας τὶς γύρω ἐκτάσεις (λαχανόκηποι, λειβάδια καὶ χωράφια βαρχὰ Περάματος, Κατσικᾶς, Ἀρδορίστας, Λαψίστας κτλ.). Ἡ σύστασις τοῦ ἐδάφους τῶν ἐκτάσεων αὐτῶν, ἔχει χαρακτηριστικὰ τοῦ βυθοῦ ἔλους (χοῦμος, ρίζες κτλ.).

Εἰς τὸν κάμπον τῆς Ραψίστας (Πεδινῆς) ποὺ ἀποτελοῦσε κάποτε ἓνα ἀνεξάρτητον τμήμα τῆς λίμνης, ὁ Ρουμάνος Νικολέσκου βρῆκε ἱχνη ἀρχαίων καλαμώνων, πρᾶγμα ποὺ ἀποδεικνύει τὴν ἀνωτέρω ἄποψιν. Τὸ ἐλῶδες δὲ αὐτὸ τμήμα ἀπείχε μόλις 6 χιλιομέτρα (εὐθεῖα) ἀπὸ τὸ Μαντεῖον τῆς Δωδώνης, καὶ εἶχε δίκαιο ὁ Στράβων λέγοντας «ἀπὸ τῶν ἐλῶν τῶν περὶ τὸ ἱερὸν»⁽¹⁰⁾.

Ἡ περιοδικὴ ὀλικὴ ἀποξήρανσις αὐτῆς κάθε χρόνο, διὰ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἔλος ἀποκλείεται ἐντελῶς, διὰ τοὺς δύο φυσικοὺς λόγους, ποὺ τότε ἴσχυαν περισσότερον. 1) Ἐνεκα τοῦ μεγάλου βάθους τῆς λεκάνης τῆς ποὺ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ ἦταν μεγαλύτερη, ὅπως εἴπαμε, καὶ 2) καὶ σπουδαιότερον, ἡ ὑψηλότερα θέσις τῶν στομίων τῶν καταδοθῶν τῆς ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τοῦ βυθοῦ τῆς,

πράγμα που δὲν ἐπέτρεπε ποτὲ τὴν τελείαν κένωσιν της.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἄρνησις τῆς ὑπάρξεώς της κατὰ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ, ἐξ αἰτίας τῆς σιωπῆς τῶν πηγῶν δὲν ἐπιτρέπεται, διότι ἴσως οἱ περιηγηταὶ νὰ μὴ τὴν ἐπισκέφτηκαν.

Τὸν Πausανίαν δὲν τὸν ὑπολογίζομε, γιατί δὲν ἔχομε τὰ σχετικὰ ἔργα του.

Ὁ Στράβων ἀφοῦ περιέπλευσε τὴν Ἡπειρωτικὴ παραλία ἀπὸ τὸ Βουθρωτὸ, σταμάτησε στὴν Ἀμβρακία (Ἄρτα) παράλιον τότε. Ἐκεῖ πληροφορήθηκε φαίνεται, τὴν ἀθλία κατάστασιν στὴν ὁποία βρισκόταν τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἡπείρου, ἐξ αἰτίας τῆς καταστροφῆς τοῦ Αἰμιλίου Παύλου, καὶ περιορίστηκε νὰ τὴν περιγράψῃ ἀπὸ πληροφορίες ποὺ τοῦ ἔδωσαν ἐκεῖ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ περιγραφή του εἶναι τόσο φτωχὴ, καὶ ὅχι σὰν τῆς Θεσσαλίας ποὺ εἶναι λεπτομερεστάτη. Μὴ ἐπισκεφθεῖς, ὅπως φαίνεται, τὸ ἐσωτερικὸ τῆς περιορίστηκε στὰ ὀλίγα ποὺ ἄκουσε καταλήγοντας στὰ ἑξῆς γιὰ τὴν Ἡπειρο:

«... Ὅμως εὐάνδρει ἢ τε Ἡπειρος πᾶσα καὶ ἡ Ἰλλυρίς νῦν δὲ τὰ πολλὰ ἐρημία κατέχει, τὰ δ' οἰκούμενα κωμηδὸν καὶ ἐν ἐρειπίοις λείπεται... Ἐκλέλοιπε δὲ πῶς καὶ τὸ μαντεῖον τὸ ἐν Δωδώνῃ, καθ' ἅπερ τ' ἄλλα...», καὶ συνεχίζει τὴν ἱστορίαν τοῦ Μαντείου.

Ἄν ἀναφέρῃ τὴν λίμνην τῶν Λυχνιδῶν τὸ κάνει γιατί εἶναι πολὺ μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν Παμβώτιδα, καὶ γνωστοτάτη, γιατί βρισκόταν κοντὰ εἰς τὴν Ἐγνατίαν ὁδόν. Ἐνῶ ἡ Παμβώτις εἶναι ἀσυγκρίτως μικροτέρα καὶ ἀπομονωμένη μακριὰ ἀπὸ περάσματα, καὶ χωρὶς σοβαρὴ παραγωγὴ.

Ἄν καὶ μὲ ὅλη τὴν φτώχεια τῶν ἱστορικῶν εἰδήσεων μποροῦμε νὰ εἰκάσωμε τὴν ὑπαρξίν μιᾶς κάποιας συγκεντρώσεως νεροῦ μὲ μορφήν ἑλους καὶ λίμνης, οἱ φυσικὲς ἀποδείξεις ποὺ ὑπάρχουν, οἱ ἀδιάψευστες καὶ ἀναμφισβήτητες, μᾶς ἀναγκάζουν ὅχι μόνον νὰ παραδεχτοῦμε τὴν ὑπαρξίν τῆς ἀνέκαθεν, ἀλλὰ καὶ νὰ καθορίσωμε, ἐν μέρει τὸ ὕψος τῆς στάθμης της, τὴν ἔκτασιν της, καὶ νὰ παρακολουθήσωμε τὴν ἐξέλιξιν τῆς διαμορφώσεώς της.

Τὰ φυσικὰ αὐτὰ στοιχεῖα χρησιμοποιοῦνται γιὰ πρώτη φορά, καὶ μποροῦν εἰς

τὰ χέρια ἐνὸς εἰδικοῦ, νὰ δώσουν πληρέστερα, ἀκριθέστερα, καὶ πρὸ συγκεκριμένα συμπεράσματα καὶ πορίσματα.

Ὡς μὴ εἰδικὸς, περιορίζομαι νὰ χρησιμοποιήσω αὐτὰ σὲ γενικὲς γραμμὲς καίχονδρικῶς, πράγμα ποὺ δὲν βλάπτει τὴν προσπαθειά μου. Γιατὶ σκοπὸς τῆς εἶναι νὰ δώσῃ ἀφορμὴν νὰ προωθηθῇ τὸ θέμα αὐτὸ περισσότερο ἀπὸ εἰδικούς.

Ἡ λίμνη τῶν Γιαννίνων Παμβώτις ἢ Παμβώτις, σχηματίζεται ἀπὸ τὴν συγκέντρωσιν τῶν νερῶν μιᾶς λεκάνης ἀπορροῆς ἑκτάσεως 500 περίπου τετρ. χιλιομέτρων. (1) Ἡ λεκάνη αὐτὴ συγκεντρώνει κάθε χρόνον, μὲ ὕψος βροχῆς 1,50 μ. περί τὰ 750 ἑκατομμύρια κυβικὰ μέτρα νερὸ. Ἡ ποσότης αὐτὴ ἂν μπορούσε νὰ συγκεντρωθῇ ὁλόκληρος εἰς τὴν λεκάνην τῆς λίμνης, θὰ ἀνέβαζε τὴν στάθμην της περί τὰ 12.50 μ. περίπου.

Τοῦτο ὅμως δὲν συμβαίνει, διότι 1) μεγάλῃ ποσότης ἀπορροφᾶται ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς λεκάνης ἀπορροῆς, 2) ἐξατμίζεται, καὶ 3) δταν συγκεντρωθῇ, διαφεύγει ἀπὸ τίς καταβόθρες.

Οἱ καταβόθρες, τὰ σπήλαια, τὰ σπηλαιώδη κοιλώματα, καὶ οἱ ἐπιφανειακὲς διαδρώσεις, ἀποτελοῦν καρστικὰ φαινόμενα κοινῆς μορφῆς, τὰ ὁποῖα φανερώνουν τὴν διαβρωτικὴν ἢ διαλυτικὴν ἐνέργειαν τοῦ νεροῦ μέσα στίς ἀσβεστολιθικὰ μάζες, ἢ εἰς τὴν ἐπιφάνειά τους, μέσα εἰς μίαν μεγίστην ἔκτασιν χρόνου. Τὰ φαινόμενα αὐτὰ παρουσιάζονται σὲ πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος (Κωπαΐδα, Κεφαλληνία κτλ.), ὅπου ἡ ἀσβεστολιθικὴ ἢ δολομιτικὴ σύστασις τοῦ ἑδάφους ἐπιτρέπουν τὴν μηχανικὴν ἢ χημικὴν ἐνέργειαν τοῦ νεροῦ στίς μάζες αὐτές.

Ὅταν τὸ νερὸ ποὺ διεισδύει μέσα εἰς τὴν γῆν, εὔρεθῇ μεταξὺ ἐνὸς ὑδροπερατοῦ καὶ ἐνὸς ὑδατοστεγοῦς πετρώματος, διαδιβρώνοντας τὸ ὑδροπερατὸ στρώμα, κατορθώνει κάποτε νὰ ἐρῇ διέξοδον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ τότε ἔχομε τὴν ἐμφάνισιν μιᾶς καρστικῆς πηγῆς (Βελτσιόστα, Χανόπουλο, ὁρμος Ἀγιαννάκη Πάργας μέσα στὴν θάλασσα, πηγὲς Πέτρας Λούρου κτλ.)

Καταβόθρες εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Παμβώτιδος εἶναι οἱ ἑξῆς:

1) Τοῦ Ροδοτοβίου, ὅπου γίνεται καὶ ἡ ἀποξηραντικὴ σήραξ.

2) Ἡ ἀπέναντι αὐτῆς, εἰς τοὺς πρόποδας (Δ) τοῦ ὑψώματος τῶν χωρίων Λαψίστας καὶ εἰς τὴν θέσιν «χωνευτρες». Καὶ οἱ δύο δέχονται διοχετευόμενα τὰ νερὰ τῆς λίμνης Λαψίστας, ἄλλοτε μέρος τῆς Παμβώτιδος, ποῦ ἀποκόπηκε ἀπὸ τὴς προσχώσεις τοῦ Μετσικελιοῦ στὸ πολὺ στενὸ μεταξὺ τους.

3) Μία μικρὴ στοὺς πρόποδας τοῦ Μετσικελιοῦ, 1500 μ. Β.Δ. τοῦ χανιοῦ Πόρος. Τὰ χεῖλη τῆς ἐφάπτονται τῆς ἄκρας τῆς λίμνης, καὶ δὲν μεσολαβεῖ χαντάκι. Λειτουργεῖ μόνον τὸν χειμῶνα ποῦ ὑψώνεται ἡ στάθμη τῆς λίμνης καὶ φτάνει τὰ χεῖλη τῆς.

4) Ἡ Μ π ο ῖ ν ῖ κ ο θ α, ἡ πιὸ μεγάλη ἴσως, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὑψώματος τῆς Καστρίτσας. Τὰ νερὰ τῆς, λέγεται, πῶς βγαίνουν εἰς τὸ Χανόπουλο. Ἀπὸ τὴν πτώσιν τῶν νερῶν ποῦ διαφεύγουν ἀπ' ἐκεῖ, λειτουργεῖ καὶ ὁ νερόμυλος, τοῦ Βεήπ—Ἐφένδη⁽¹²⁾, τὸ καλοκαίρι, γιατί τὸν χειμῶνα καταποντίζεται ἀπὸ πλημμύρα ποῦ δημιουργεῖ ἡ ἀνύψωσις τῆς στάθμης τῆς λίμνης. Τὸ νερὸ ὡς ἐκεῖ φτάνει μὲ χαντάκι, ἐνῶ κατὰ τὴς μεγάλης ἀνυψώσεως τῆς στάθμης τὰ χεῖλη τῆς λίμνης σχεδὸν ἐφάπτονται.

Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὲς θεωροῦμε σκόπιμο νὰ ἀναφέρωμε καὶ τὴς ἐξῆς ποῦ ἀνοίγονται εἰς τοὺς Δ. πρόποδας τοῦ Μπιζανίου καὶ ἀπὸ τὴς ὁποῖες στραγγίζει ἡ κοιλάδα τῆς Ραψίστας μέχρι τὸ Χάνι Ροβίλιαστο (18 χιλ.) Ἡ κοιλάδα αὐτὴ ἐξ αἰτίας τοῦ μικροῦ τῆς πλάτους καὶ μεγέθους, ἀνυψώθη ἀπὸ τὴς προσχώσεις τῶν γύρω ὑψωμάτων τὸ ὑψόμετρον τῆς ἐπιφανείας τῆς, καὶ ἔφτασε τὸ ὕψος τῶν χεϊλέων τῶν καταδοθρῶν τῆς. Ἔτσι ἡ ἄλλοτε ἐκεῖ⁽¹³⁾ λίμνη, καὶ κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἔλος, ἀποξηράθηκε καὶ σήμερὰ σχεδὸν ἀποστραγγίζεται ὁλόκληρος ἀπὸ τὰ νερὰ τῆς βροχῆς ποῦ τὴν πλημμυρίζουν.

Οἱ καταδοθρες αὐτὲς εἶναι: 1) Τῆς Πάφρας, 2) ἡ περὶ τὸ 12 χιλ. πλάϊ εἰς τὸ δρόμο, καὶ 3) ἡ περὶ τὸ 14 χιλιόμετρον.

Οἱ δύο λίμνες εἰς πολὺ μακρινὴν ἐποχὴν πιθανὸν νὰ ἐπικοινωνοῦσαν ἀπὸ τοὺς δύο ἀνθενίσκους ποῦ ἀφήνει τὸ ὑψωματάκι «Καλούσι» ποῦ εἶναι ψηλὰ ἀπὸ τὸ ἀεροδρόμιον τῆς Κατσικᾶς, καὶ ἀπὸ τοὺς πρόποδας

τοῦ ὁποίου περνάει ὁ δρόμος ἀπὸ Κατσικὰ πρὸς Πάφρα.

Ἄλλες καταδοθρες δὲν ἔχω ὑπόψιν μου. Ἀπ' αὐτὲς σπουδαιότερες εἶναι: τοῦ Ροδοτοβίου καὶ ἡ Μποϊνίκοθα⁽¹⁴⁾.

Οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ τῶν καταδοθρῶν αὐτῶν εἶναι τὰ ἐξῆς:

1) Εὐρίσκονται ὅλεις στὴν περιφέρεια τῆς λίμνης, ὅπου ἐφάπτεται, ἢ ἐφαπτονταν μὲ ἀσβεστολιθικοὺς ὄγκους.

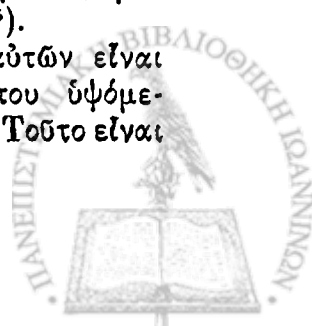
2) Τὰ στόμια αὐτῶν δὲν εὐρίσκονται εἰς τὸν θυθὸν ἀλλὰ εἰς ἓνα ὑψόμετρον ποῦ συμπίπτει, ἢ εἶναι λιγάκι μεγαλύτερον ἀπὸ τὴν σημερινὴ τῆς μέση στάθμην. Γιὰ τοῦτο τὰ νερὰ διοχετεύονται ἐκεῖ μὲ χαντάκια. Τοῦτο ἔχει σπουδαιότατη σημασία γιατί καταρρίπτει τὴν ἐκδοχὴν, ὅτι ἡ λεκάνη κάποτε ἔχει ἐκκενωθεῖ.

Ἡ ἄλλη καρστικὴ ἐκδήλωσις, τὰ σπηλαιο καὶ τὰ σπηλαιώδη κοιλώματα, ἀντιπροσωπεύονται πλουσιώτατα, ἰδίως ἀπὸ ἀπόψεως ποιότητος, εἰς τὴν λεκάνην αὐτὴν. Ἀπ' αὐτὰ ἀναφέρωμε τὰ σπουδαιότερα, ποῦ βρίσκονται κοντὰ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς λίμνης, καὶ γι' αὐτὸ μᾶς ἐνδιαφέρουν.

Ἡ σπηλιὰ τοῦ Σκυλοσόφου, κάτω ἀπὸ τὸν βράχο τοῦ Τζαμιοῦ τοῦ Ἀσλὰν Πασᾶ (Δημ. Μουσεῖον), καὶ εἰς τὸ ἴδιο μέρος ἀπὸ τὴν Ν. πλευρὰ, τὸ σπηλαιο ὅπου τὰ «μπιντρούμια» τοῦ Ἀλῆ, ὅπου σῶζονται νομίζω τὰ θεμέλια τῶν κελιῶν τῶν φυλακισμένων καὶ τὰ τζάκια. Τὸ συγκρότημα αὐτὸ, περιφραγμένον μὲ πανύψηλο τοῖχο ἀπὸ τὴν Α. πλευρὰ, καὶ σκεπασμένον μὲ πλάκες, φωτίζεται μὲ ἓνα φεγγίτην σὺν τροῦλλον ἐκκλησίας ποῦ φαίνεται ἀκόμη καὶ σήμερὰ. Εἰς τὸ νησί εἶναι ἡ σπηλιὰ τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος, ὅπου κρύφτηκε ἡ Κυρὰ Βασιλικὴ καὶ δὲν πρόφτασε νὰ τὴν σκοτώσῃ ὁ Ἀλῆ Πασᾶς τὴν στιγμὴν ποῦ τὸν ἐκτελοῦσαν εἰς τὴν κρεβάτα τῶν κελιῶν. Ἡ σπηλιὰ (παλαιὰ σκῆτη) τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου, παραπλεύρως τῆς προηγουμένης, καὶ τέλος μία εἰς τὸν Μύτικα.

Ἡ σπουδαιότερα ὅμως καρστικὴ ἐκδήλωσις εἶναι, ἡ σπηλιὰ τοῦ Περάματος, μοναδικὴ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα⁽¹⁵⁾.

Τὸ χαρακτηριστικὸν ὅλων αὐτῶν εἶναι ὅτι εὐρίσκονται εἰς τὸ ἴδιο περίπου ὑψόμετρον (περὶ τὰ 480 περίπου μ.). Τοῦτο εἶναι

ἀπόδειξις τῆς προελεύσεώς τους ἀπὸ κοινὴν αἰτίαν, τὰ νερά τῆς λίμνης.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἔντονα αὐτὰ καρστικά φαινόμενα, καὶ πάρα πολλές περιφερειακὲς διαβρώσεις, μᾶς βοηθοῦν νὰ παρακολουθήσωμε τὴν ἐπιφανειακὴν διαβρωτικὴν ἐνέργεια τῶν νερῶν τῆς λίμνης εἰς τὶς ἀσβεστολιθικὲς τῆς ὄχθες.

Οἱ Β.Δ. πρόποδες τῆς Καστρίτσας, ὅπου ὁ Μύτικας. Οἱ πρόποδες τοῦ Μετσικελίου, ἀπὸ Μονῆς Ντουραχάνης μέχρι σχεδὸν τῆς Ντραμπάτοβας (Ντόμπρο δόντα=καλὸ νερὸ). Οἱ πρόποδες τῆς Γορίτσας τοῦ Περάματος, ὅπου καὶ τὸ Σπήλαιον. Οἱ δράχοι τῆς Λαψίστας, καὶ τέλος ὁ δράχος τοῦ κάστρου, ἀποτελοῦν χαρακτηριστικὰ σημεῖα ἐπιφανειακῆς διαβρώσεως. Τὸ χαρακτηριστικώτερον δὲ εἶναι ὅτι οἱ μεγαλύτερες διαβρώσεις εὐρίσκονται πρὸς τὴν Β.Α. κατεύθυνσιν, πρὸς τὴν χτυπᾷ ὁ συνηθέστερος ἄνεμος τῆς λεκάνης καὶ ὁ δεισιότερος, ὁ «Βοργιάς», ὅπως λέγεται εἰς τὰ Γιάννινα.

Ἡ Β.Δ. κάθετος ἐπιφάνεια τοῦ Βράχου τοῦ Μουσείου, ἀποτελεῖ πῖνακα, ὅπου διαβάζει κανένας τὴν ἐξελικτικὴν πτῶσιν τῆς στάθμης τῆς.

Οἱ πρώτες διαβρώσεις παρουσιάζονται περὶ τὸ ὑψόμετρον 485—490 μ. Ἐντονα φαίνονται καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν κἀτω αὐλὴν τοῦ Μουσείου, εἰς τὶς καμάρες, κἀτω ἀπὸ τὸ κτίριον τοῦ τζαμιῦ, ὅπου ἡ ξηρὴ Τουρκικὴ βρύση. Ἴσως, μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς, πῶς ὡς ἐκεῖ ἔφτανεν ἡ πρώτη στάθμη τῆς λίμνης, πρὶν δημιουργηθοῦν οἱ καταδόθρες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἔφευγε ἀργότερα τὸ νερὸ πρὸς περίσσειαν.

Εἰς τὸ ὑψόμετρο τῶν 480 περίπου μέτρων (περὶ τὸ Σπήλαιον τοῦ Σκυλοσόφου,) διακρίνομεν ἐντονώτατες διαβρώσεις. Τοῦτο μαζὺ μὲ τὴν ὑπαρξίν τῶν σπηλαίων πρὸς ἀναφέραμε εἰς τὸ ἴδιον περίπου ὑψόμετρον μᾶς ὁδηγεῖ νὰ συμπεράνωμε, πῶς ἡ στάθμη, ἔπειτα ἀπὸ τὴν δημιουργίαν τῶν καταδοθρῶν καὶ τὴν ἀναγκαστικὴν τῆς βαθμιαίας πτῶσιν, ἐσημείωσε μίαν σταθεροποίησιν μακροτάτου χρονικοῦ διαστήματος, διότι ἐπῆλθε κάποια ἰσορροπία μεταξὺ ἐτήσιου ἐμπλουτισμοῦ τῆς καὶ τῶν ἀπωλειῶν τῆς.

Τὸ διάστημα τοῦτο, εἶναι δυνατόν νὰ υπολογισθῇ ἀπὸ τοὺς εἰδικούς, ἂν υπολογι-

σθῇ ὁ χρόνος πρὸς χρειάστηκε ἡ φύσις νὰ καμῇ τὸ θαυμάσιον σπήλαιον τοῦ Περάματος, μὲ τὴν γοητευτικὴν του διακόσμησιν. Καὶ ὅπως φαίνεται τὸ διάστημα αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου μικρὸν.

Ἡ στάθμη δὲ αὐτὴ δὲν ἔμεινε ἀπολύτως σταθερὰ, ἀλλὰ ἐσημείωνε καὶ κάποια ἐτήσια συνεχῆ πτῶσιν, διότι ἡ διατομὴ τῶν καταδοθρῶν δὲν ἔπαυε νὰ εὐρύνεται, καὶ ἐπομένως ἡ ἀπώλεια τοῦ νεροῦ νὰ αὐξάνη.

Ἡ ἐξαφάνισις δὲ τῶν γύρω δασῶν κατὰ καιροὺς καὶ τέλος ἡ πυρπόλησίς τους ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ, ἐγένετο αἰτία νὰ πέσῃ τὸ ἐτήσιον ὕψος τῆς βροχῆς, νὰ ὀλιγοστεύσῃ τὰ νερά πρὸς εἰσρέουν εἰς τὴν λεκάνην, καὶ ἔτσι νὰ πέσῃ ἡ στάθμη τῆς λίμνης χαμηλότερα ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν στομιῶν τῶν καταδοθρῶν τῆς. Πράγμα πρὸς ἀνάγκασε τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ ρίξουν τὴν στάθμην τῆς λίμνης καὶ νὰ ἀποκαλυφθοῦν οἱ γύρω ἐκτάσεις, νὰ κάμουν χαντάκια καὶ νὰ διοχετεύσῃ με αὐτὰ τὰ νερά ὡς τὶς καταδόθρες.

Ἀπὸ αὐτὸ καὶ μόνον γίνεται φανερόν πῶς ἡ λεκάνη οὐδέποτε ἐξεκενώθη, διότι τοῦτο εἶναι φυσικῶς ἀδύνατον, ἀφοῦ τὰ στόμα τῶν καταδοθρῶν εὐρίσκονται εἰς μεγαλύτερον ὑψόμετρον τῆς ἐπιφανείας τῆς. Θὰ μπορούσε νὰ κενωθῇ ἡ λεκάνη, ἂν τὰ στόμα ὀρισκόταν εἰς τὸν θυθὸν τῆς λίμνης, πρᾶγμα πρὸς οὔτε συμβαίνει οὔτε μπορούσε νὰ συμβῇ. Γιατὶ εἰς τὸν θυθὸν οὔτε ὑπάρχουν, ἀφοῦ δὲν παρατηρήθηκαν τέτοιες, ἀλλὰ καὶ οὔτε μπορούσαν νὰ ὑπάρχουν, γιὰ τὸ στρώμα τῆς λάσπης τοῦ θυθοῦ, ἀπομονώνει τὰ πετρώματα, καὶ τὸν στεγανοποιεῖ.

Τὴν ἐκκένωσιν τῆς λεκάνης δύο πράγματα μπορούσαν νὰ πετύχουν:

1) Ἡ ἀνομβρία, καὶ ἡ τελεία ἐξάτμησις τοῦ νεροῦ. Τοῦτο δὲ καὶ σπάνιον εἶναι καὶ ὀλιγοχρόνιον. Διότι μετὰ τὴν καταπαυσιν τῆς ἀνομβρίας, τὰ νερά θὰ ἐπανερχόταν εἰς τὴν προηγουμένην τους θέσιν, ἔπειτα ἀπὸ μερικὰ χρόνια.

καὶ 2) Ἡ ἐπιφανειακὴ διοχέτευσις. Διὰ νὰ γίνῃ τοῦτο ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ κάποια ἐπιφανειακὴ ἐξόδος τῆς λεκάνης, ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ ἔφευγαν τὰ νερά. Τοῦτο δὲ συμβαίνει, διότι ἡ λεκάνη εἶναι κλειστὴ ἀπὸ παντοῦ, καὶ ὁ χαμηλότερός της αὐχένος (Χαροκόπου ὕψ. 570 μ.) εἶναι περὶ τὰ

ἐκατὸν μέτρα ψηλότερος ἀπὸ τὴν σημερινή της ἐπιφάνεια. Οὐδέποτε δὲ ἔφτασε ἡ στάθμη τῆς εἰς τὸ ὑψόμετρον αὐτὸ, διότι ἂν ἔφτανε θὰ τὸν ἔσπαζε, ὅπως στὰ Τέμπη ἡ ἀρχαία λίμνη τῆς Θεσσαλίας καὶ θὰ χυνόταν εἰς τὸν Ἄραχθον.

Ἐπειτα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ παραδεχτοῦμε πῶς ἡ λεκάνη τῆς λίμνης οὐδέποτε ἐξεκενώθη, καὶ οὐδέποτε ἡ συγκέντρωσις τῶν νερῶν αὐτῶν ἐξέλιπε.

Ἄρα ὑπῆρχε πάντοτε μία λίμνη τοῦλάχιστον εἰς τὸ μέγεθος τῆς σημερινῆς.

Τὰ θαυμάσια ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ κ. Σωτηρίου Δάκαρη εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Καστρίτσας, δὲν μᾶς ἀπεκάλυψαν μόνον τὴν ὑπαρξίν τοῦ προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ, ἐπεκτείνοντας καὶ ἀπὸ ἄλλης πλευρᾶς τὴν Ἡπειρωτικὴν ἱστορίαν μέχρι τῶν προϊστορικῶν χρόνων (10), ἀλλὰ μᾶς δοθεὺς νὰ καθορίσωμεν κατὰ προσέγγισιν καὶ τὸ περιθώριον γύρω ἀπὸ τὸ ὁποῖον κυμαίνονταν ἡ μέση στάθμη τῆς, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὀρίζοντας ἓνα ἀνώτατον ὄριον τῆς.

Ἀπὸ τὸν χάρτην (κλ. 1:100.000) φαίνεται πῶς ὁ χώρος τῶν ἀνασκαφῶν, εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς ὑψομετρικῆς καμπύλης τῶν 480 μ. Ἄν ἀφαιρεθῇ τὸ πάχος τῶν προσχώσεων, ποὺ κυμαίνεται εἰς τὰ 3 μ. (11) τότε τὸ ἐπίπεδον τοῦ συνοικισμοῦ αὐτοῦ ὁρίζεται εἰς τὸ ὑψ. τῶν 477 μ. περίπου. Ἄν ἀπὸ τὸ ὑψόμετρον αὐτὸ, ἀφαιρέσωμε ἓνα ἀσφαλιστικὸν περιθώριον 2 μ. διὰ τὴν κυμαινομένην ἐτησίαν ἀξομείωσιν τῆς στάθμης τῆς λίμνης, διὰ τὴν ἀποφυγὴν τῆς κατακλύσεως τοῦ συνοικισμοῦ, τότε ὡς ἀνωτάτη στάθμη τῆς λίμνης πρέπει νὰ θεωρηθῇ τὸ ὑψόμετρον τῶν 475 μ. περίπου. Διότι ἂν προσδιορίσωμε μεγαλύτερον θὰ ἐκινδύνευε νὰ κατακλυσθῇ ὁ συνοικισμός.

Ἐπομένως τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ στάθμη τῆς λίμνης ἔπρεπε νὰ κυμαίνεται μετὰ τὸ ὑψόμετρον τῶν καταβοθρῶν (περὶ τὰ 470 μ.) καὶ τοῦ ὑψομέτρου τῶν 475 μ. ποὺ καθορίσαμε. (12)

Ἀνακεφαλαιώνοντας ὅσα εἴπαμε, μπορούμε νὰ ὑποστηρίξωμε πῶς ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν μιὰ λίμνη περιτριγυρισμένη ἀπὸ ἑλῆ, ποὺ εἶχε τὴν σημερινή μορφή ἀλλὰ μεγλυτέραν ἔκτασιν, καὶ ἔφτανε σχεδὸν μέχρι τῆς παρυφῆς τῶν ὑψωμάτων ποὺ τὴν περικλείουν. Ἡ λίμνη αὕτη κάποια μακρυνὴ ἐποχῇ, χωριζόταν σὲ δύο τμήματα. Στὸ ἕνα ποὺ περιλάμβανε τὴν σημερινή, τὴν Λαψίστα καὶ τὸν μεταξὺ τους χώρον, καὶ τὸ δεύτερον ποὺ ἐκάλυπτε τὸν κάμπον τῆς Πεδινῆς (Ραψίστας). Ἀργότερα τὸ τελευταῖον ἀποξηράνθηκε γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀναφέραμε, καὶ ἔγινε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἴσως τοῦ Μαντείου, ἔλος, καὶ ἀργότερα πεδιάδα ὅπως εἶναι σήμερα. Τὸ πρῶτον τμήμα ἐξ αἰτίας τῆς ἐλαττώσεως τοῦ ὕψους τῆς βροχῆς ἔχασε τὴν ἀρχικὴν του στάθμην, τελικὰ χωρίστηκε στὰ δύο μέρη. Εἰς τὴν μικρὴ καὶ μεγάλη λίμνη ποὺ φέρει τὸ ὄνομα Παμβώτις καὶ εἰς τὴν Λαψίστα. Τὰ μεταξὺ τους ἑλῆ ἀποξηράνθηκαν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ 1913, νομίζω ἀπὸ τὸν Βασιλειάδη, καὶ σήμερα οἱ δύο λίμνες ἐπικοινωνοῦν μόνον μὲ ἓνα μεγάλο χαντάκι (Μάνα).

Γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἐκθέσαμε, οὐτε μπορούσε νὰ μὴ ὑπάρχη (ἑλλειψίς ἐπιφανειακῆς διαφυγῆς), οὔτε νὰ εἶχε κενωθῇ (ἀνώτερον ὑψόμετρον στόμίων τῆς ἀπὸ τοῦ θύτον τῆς). Τὰ πλούσια ἄλλωστε καρστικὰ φαινόμενα ποὺ ὑπάρχουν κατὰ μῆκος τῶν ὄχθων τῆς, μᾶς ἀποδεικνύουν ἀναμφισβήτητα καὶ ἀδιάψευστα, τὴν ἀπὸ μακροτάτου χρόνου ὑπαρξίν τῆς.

Ἐκεῖνοι ποὺ ἀρνοῦνται τοῦτο, ἐθέλου τυφλοῦν, κλείνοντας τὰ μάτια τοὺς στὰ ἀδιάψευστα αὐτὰ τεκμήρια, ποὺ μᾶς φωνάζουν, καὶ γυρίζουν πίσω στοὺς ἀρχαίους ἱστορικοὺς καὶ περιηγητὰς νὰ τοὺς πληροφωρήσουν ἂν ἦταν ἡ ὄχι ἡ λίμνη. Καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνοι σιωποῦν ἢ τὰ μασθοῦν ἡμεῖς τὴν σβύνομε ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς.

Ὅσο ὁμως εὐκολα τὴν διαγράφομε ἀπὸ τὸν ἱστορικὸν μας χάρτην τόσο δύσκολα εἶναι νὰ σβύσωμε ὅτι αὕτη χάραξε ἀνεξίτη-

λα στις χιλιετηρίδες που υπάρχει.

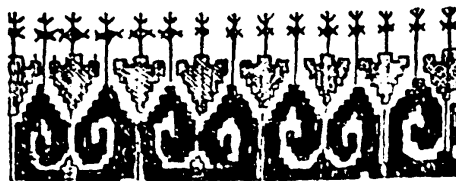
Και εις τὴν μάταια αὐτὴ προσπάθι-
τους, αὐτὴ γελάει, ἀνοίγοντας διάπλata

τὰ στόματα τῶν σπηλαίων τῆς, ποὺ σμι-
λευε τὴν ἐποχὴ ποὺ τῆς ἀρνούμαστε τὴν
ὑπαρξιν.

Σημειώσεις

1. Σωτηρίου Δάκαρη, 'Ιωάννινα ἡ Νεώτερη Εὐβοία. Περ. 'Ηπ. 'Εστία τευχ. 6ον σ. 551.
2. Στράβωνος, «'Ηπειρωτικά» Ζ. 10.
3. Poeticon Astronomicum II 23.
4. 'Οπου σημ. 1, σελ. 551.
5. 'Ομοίως.
6. Μήπως ἀναφέρεται εἰς τίς καταδόθρες τῆς Μπούνικοβας;
7. C. Carapanos. Dodone et ses tuine σελ. 154.
8. Τὸ ὄνομα Παραβῶτις μερικοὶ τὸ ἐξηγοῦν «παρὰ τὸν Αὔον ποταμὸν» 'Επίσης τὸ ὄνομα Παμβῶτις, τόπον βόσκοντα (τρέφοντα) τὰ πάντα; κατὰ τὸ Σύβοτα...
'Αλλὰ ἂν εἶναι ὀρθὴ ἡ ἐξήγησις τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀρχαίου δήμου τῶν 'Αθηνῶν, «Παμβωτῆδαι» ὡς τόπον συγκεντρώσεως ποιμένων, τότε καὶ τὸ ὄνομα Παμβῶτις, θὰ σημαίνει τὸ ἴδιο πρᾶγμα, ποὺ δὲν ἀντιστρατεύεται εἰς τὴν φύσιν τοῦ τόπου, (πολυλήιος, εὐλείμων).
9. N. Hammond «'Ηπ. 'Εστία» τευχ. 16ον σ. 789, καὶ ἄλλοι.
10. Μεγάλος ἄξων μεταξὺ ὑψωμάτων χ. 'Ελληνικοῦ καὶ χ. Χρυσορράχης 40 χιλιόμετρα. Μικρὸς ἄξων μεταξὺ ὑψ. χωρ. Μάρμαρα καὶ κορ. Μετσικέλι, 12 χιλ. (Χάρτης 1:100.000)
11. 'Απὸ χ. Πετσάλι μέχρι Καστρίτσα 20 χιλ. καὶ μέσον πλάτος 3 χιλ. Δὲν ἀναφέρω τὰ νερά τῶν πηγῶν (160 κατὰ τὸν Ν. Τσιγαρᾶν) ποὺ ἐμπλουτίζουν τὴν λίμνην, διότι προέρχονται ἀπὸ τὰ νερά ποὺ ἀπορροφῶνται.
12. Σχετικῶς «'Ηπειρ. Χρονικά» 1929 σ. 47.
13. Κατὰ τὸν Ρουμάνον Νικολέσκο, ποὺ ἐμελέτησε τὴν γεωλογικὴν τῆς οὐστάειν καθὼς καὶ τὴν οὐστάειν ὁλοκλήρου τῆς περιοχῆς, ἐκεῖ ὑπάρχουν λείψανα ἀρχαίων καλαμώνων.
14. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ Γιαννιώτες, γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν ἕναν ἀχόρταγον τὸν ὀνομάζουν «Μπούνικοβα».
15. Κων. Κασβίκη. "Ἐνα παραμυθένιο Παλάτι: κτλ. Περ. «'Ηπ. 'Εστία» τευχ. 6ον σ. 581.
- Δημ. Σαλαμάγκας. Σπηλαιολογικά Σύμμικτα. «'Ηπ. 'Εστία» τευχ. 17ον. σελ. 937. Σ' αὐτὴ τὴ μελέτῃ βρίσκονται πολλὰς ἐνδιαφέρουσες λεπτομέρειες γιὰ πολλὰ σπήλαια τῆς 'Ηπείρου.
16. Σωτηρίου Δάκαρη. 'Ανασκαφαὶ εἰς Καστρίτσαν. Π.Α.Ε.Τ. ἐτ. 1952 σελ. 173.
17. "Ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 175.
18. Τὸ σχέδιον πόλεως τοῦ 1928 τοῦ Γ. Μελιγγάνου σημειώνει μέσην στάθμην λίμνης 474. 30 μ., ἐνῶ ὁ χάρτης 1:100.000 470. Νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν αὐτὴ ἡ διαφορὰ ἀπ' ἐκείνους ποὺ θ' ἀπα-
σχοληθοῦν σχετικῶς. Κατὰ τὸ σχέδιον πόλεως ἡ μέση στάθμη τῆς λίμνης ἔπρεπε νὰ κυμαίνεται μετα-
ξύ, 474, 30 μέχρι 479, 30.

Κ. Α. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΝΙΚΟΛ. Β. ΠΑΤΣΕΛΗ

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΝ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΝ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΝ

ΕΞΕΛΙΞΙΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ (*)

Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι σφοδρὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς δυναστείας, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ 1896, διεξήγαγε καὶ ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννου Γενναδίου, Ἀναστάσιος Γεννάδιος (1840—1911) διὰ τῆς ἐφημερίδος «Ἡ Σωτηρία», καλῶν ἀναφανδὸν τὸν Βασιλέα Γεώργιον «προδότην» (1).

Ἡ ἐπιρροή μάλιστα τοῦ Ἀναστ. Γενναδίου, κατὰ τὰς ἐκλογὰς ποὺ ἔγιναν πρὸ τοῦ πολέμου τοῦ 1897, ἦτο τοιαύτη, ὥστε, ἄνδρες ὅπως ὁ Γερ. Βῶκος, Ζαχ. Παπαντωνίου, Σπ. Θεοδωρόπουλος, Περ. Γιαννόπουλος καὶ ἄλλοι νέοι, εἶχον σχηματίσει ἀνεξάρτητον ἐκλογικὸν κέντρον μὲ ἔνθερμον ὑποστήριξιν τοῦ Ἀναστ. Γενναδίου, ὁ ὁποῖος εἶχε κηρύξει πόλεμον λυσσώδη κατὰ τοῦ παλαιοῦ κομματισμοῦ καὶ τῆς συναλλαγῆς.

Ἡ ἔνθερμος ἐκεῖνη ὑποστήριξις τοῦ Ἀν. Γενναδίου, τόσον πολὺ ἀνησύχησε τότε τοὺς ἄρτιόσχας, ὥστε νὰ θεωροῦν οὗτοι τὴν νίκην τοῦ Γενναδίου ὡς κτύπημα κατὰ τῆς κομματικῆς των παντοκρατορίας.

Ἡ ὑποστήριξις τοῦ Γενναδίου τότε ἦτο τοιαύτη, ὥστε κατὰ χιλιάδας ἐκυκλοφόρουν λιθογραφηθεῖσαι αἱ φωτογραφίαι τοῦ ἀνδρός, αὐτοσχέδιος δὲ ποιητῆς εἶχε συνθέσει τότε καὶ ποίημα ὑπὲρ τοῦ Γενναδίου εἰς τὴν Ἀλβανικὴν, διανεμηθὲν εἰς τὰ χωρία τῆς Ἀττικῆς (2).

Πρὸ τοῦ Γενναδίου ὅμως καὶ τοῦ Ζωγράφου, ἐπιφανῆ θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου τεύχους (σελ. 365)

1. Γ. Φρακούδη: Τὸ Ρωμαϊκόν. Ἀθῆναι σελ. 111. Πρβλ. καὶ Π. Κορολιδῆ: Σύγχρονος Ἱστορία τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν λοιπῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς. Τόμ. Ζ' σελ. 363. Κ. Παπαρρηγόπουλος: Ἐνθ. ἀνωτ. 7Β σελ. 85.

2. Ἀριστείδου Κυριακοῦ: «Ἡ Νέα Ἑλλάς», Ἀθῆναι 1910, σελ. 26. Ὑπὲρ τοῦ Γενναδίου εἶχε κυκλοφορήσει τότε ποίηματα καὶ ὁ μόνος ἀρξάμενος τοῦ φιλολογικοῦ του σταδίου Ζαχαρίας Παπαντωνίου, ἀποκαλύπτει μὲ στίχοι τὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὅποian εἶχε περιέλθει τότε ἡ χώρα ἀπὸ τὸν κομματισμὸν.

Παρά τὴν Γεννάδειον Βιβλιοθήκην, πρέπει νὰ τοποθετήσωμεν καὶ τὴν «Συρράκειον Βιβλιοθήκην» ἐκ 10.000 τόμων σχετικῶν μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ Βυζαντίου, τὴν ὅποian ὁ φιλόπατρις Μπόυντας ἀπὸ τὸ Συρράκον προσέφερεν εἰς τὴν Ἀποστολικὴν Διακονίαν τῆς Ἑλλάδος.

τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, κατέχει ὁ Ἰωάννης Λέων Μελᾶς (1812—1879) (1) ἓνας ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὰς καὶ ἀρχιτέκτονας τῆς μεταπολιτεύσεως τοῦ 1843.

Ὁ Λέων Μελᾶς, φιλόπατρις καὶ ἀκαταπόνητος πρὸς διαπαιδαγώγησιν τοῦ ἔθνους καὶ ἠθικὴν διάπλασιν τῆς νεολαίας, χαρακτὴρ χαλύβδινος καὶ μὲ φιλοσοφικὴν μόρφωσιν, εἶνε ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Γεροστάθης» βιβλίου, μὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ὁποίου ὁ συγγραφεὺς ἀπέβλεπε νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὴν νεολαίαν ὑψηλὸν αἴσθημα ἠθικῆς καὶ πατριωτισμοῦ, νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ σώματος καὶ τῆς διανοίας καὶ μόρφωσιν τῆς καρδίας, βιβλίου τέλος, μὲ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ὁποίου ὁ συγγραφεὺς δικαίως ἐχαρακτηρίσθῃ ὡς ὁ παιδαγωγὸς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων.

Ὁ Λέων Μελᾶς ὅμως, ὄχι μόνον ὡς συγγραφεὺς καὶ ἰδιώτης ἔχει προσφέρει ὑψίστας ὑπηρεσίας εἰς τὴν πατρίδα, ἀλλὰ καὶ ὡς πολιτικὸς, ἀναλαβὼν δις τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης. Τῆς ἐκλογῆς ὅμως τοῦ ἀνδρὸς ὡς ὑπουργοῦ εἶχε προηγηθῇ ἡ φήμη τῆς εὐγλωττίας του, νομομαθείας του, ὁ εὐσταθὴς καὶ πιστὸς χαρακτὴρ του εἰς τὰς ἀρχὰς πού ἐπρέσβευεν, ἡ εὐσιτία καὶ εὐστροφία του εἰς τὰς συζητήσεις, ἡ ρητορικὴ του ἐτοιμότης καὶ ἡ πειστικότης τῶν λόγων του. Ἡ δρᾷσις τοῦ Μελᾶ ὡς ἀντιστασιακοῦ τοῦ Ἀρείου Πάγου, εἰς τὸ μέσον τῆς ἀσχηματίστου ἐκείνης κοινωνίας, πού ἐσπαράσσεται ἀπὸ τὰ κομματικὰ πάθη, ἦτο ἰδεώδης.

Ὡς ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης (1843) ὁ Μελᾶς ἐξήτει ἀπὸ ὅλους «ἀδελφικὴν ἐνότητα καὶ εὐταξίαν καὶ τὴν ἀμερόληπτον ἐφαρμογὴν τῶν νόμων». Ὅσον διὰ τοὺς διορισμοὺς τῶν ὑπαλλήλων, ὁ Μελᾶς ἔγραφεν ὅτι «πρέπει νὰ γίνωνται, ὄχι μόνον χάριν τῶν διοριζομένων, ἀλλὰ χάριν τῆς ὑπηρεσίας».

Εἰκόνα τῶν πατριωτικῶν αἰσθημάτων τοῦ Μελᾶ εὗρσκει κανεὶς εἰς τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν πού ἔκαμεν οὗτος ὡς εἰσηγητὴς τῆς Ἐπιτροπῆς συντάξεως σχεδίου Συντάγματος, κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς ὁποίας, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος «κατεῖχετο ἀδιακόπως ἀπὸ τὴν εἰκόνα τῆς πατρίδος». Ἡ εἰσηγητικὴ ἐκείνη ἔκθεσις, ἀναγνωσθεῖσα τὴν 7(1)1844 ἐν μέσῳ βαθυτάτης σιγῆς, ἐμπνέεται ἀπὸ πνεῦμα μετριοφροσύνης, φιλοπατρίας, ἀφοσιώσεως εἰς τὸ καθῆκον, πίστιν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πατρίαν θρησκείαν καὶ κατεῖχετο ἀδιακόπως ἀπὸ τὴν εἰκόνα τῆς πατρίδος.

Δυστυχῶς, μὴ δυνάμενος ὁ φιλόπατρις ἐκεῖνος ἀνῆρ νὰ συνδυάσῃ τὴν χρυσότητα καὶ ἀρετὴν τοῦ χαρακτῆρος του μὲ τὴν συναλλαγὴν, τὴν δημαγωγίαν, τὴν φαυλακρατίαν, καὶ τὰ κομματικὰ πάθη τῆς ἐποχῆς, ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ τῆς πολιτικῆς «συναισθανόμενος ἑαυτὸν ἄχρηστον καὶ πάσχοντα ἠθικῶς καὶ εὐρισκόμενος ὑπὸ τὸ κράτος ἀηδίας, ἀτελεισίας καὶ θλίψεως», ὅπως ἔγραφεν ὁ ἴδιος ἀργότερον ἀπὸ τὸ Λονδίνον.

Καὶ ἰδιωτεύων ὅμως ὁ Μελᾶς, δὲν ἔπαυε προσφέρων τὰς ὑπηρεσίας του εἰς κάθε ἐθνικὸν ζήτημα.

Διεξήγαγεν οὕτω σφοδρὸν δημοσιογραφικὸν ἀγῶνα, κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν

1. Διὰ τὸν Λ. Μελᾶν βλ. Δ. Βικέλα: Ἡ Ζωή μου.—«Ἐφημερίς» 9/10/1879.—«Παλιγγενεσία» 9/10/1979.—«Ἐστία» 1880.

πόλεμον (1853) διακηρύττων ὅτι «ἡ ἀσθένεια τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους δὲν ἐπιδέχεται θεραπείαν, ὅτι αἱ Σλαυικαὶ φυλαὶ ἔχουσιν ἐστραμμένους τοὺς ὀφθαλμούς των πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ρωσσίας καὶ ὅτι ἡ μόνῃ ἀληθῆς καὶ συμφέρουσα λύσις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος, εἶνε ἡ ἴδρυσις Ἑλληνικοῦ Κράτους μὲ πρωτεύουσιν τὴν Κωνσταντινούπολιν».

Λαμβάνων ἀργότερον ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν ἀναφορὰν τοῦ Μεγάλου Βεζύρη πρὸς τὸν Σουλτάνον, διὰ τὰ αἷτια τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐκδίδει περισπούδαστον μελέτην γαλλιστί, εἰς τὴν ὁποίαν, ἀφοῦ ἀναιρεῖ ἐν πρὸς ἐν τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Βεζύρη, διακηρύττει ὅτι ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἔχει ὡς αἰτίαν τὰς κακουργίας τῆς τουρκικῆς διοικήσεως καὶ τὴν ἐνδόμυχον ἐπιθυμίαν τῶν κατοίκων νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν Ἑλλάδα, συνιστῶν τέλος εἰς αὐτὸν νὰ παύσῃ νὰ θεωρῇ τὴν ἔνωσιν ὡς οὐτοπίαν, διότι παρομοίᾳ ἀντίληψις εἶνε ἀντίδρασις εἰς τοὺς φυσικοὺς νόμους.

Εἰσάγεται, τὸ 1866, τὸ μάθημα τῆς Παιδαγωγικῆς εἰς τὰ Σχολεῖα τῆς Φιλελευθερευτικῆς Ἑταιρείας, καὶ εἰς τὸν Λέοντα Μελά, τὸν πρῶτον Εἰσαγγελέα τοῦ Ἀρείου Πάγου, «τὸν ἐθνικὸν αὐτὸν παιδαγωγὸν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων», ἀνατίθεται τὸ βαρὺ καὶ ἐπίμοχθον ἔργον τοῦ καθηγητοῦ, ἡ ἀκαταπόνητος δραστηριότης καὶ ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ ὁποίου, πρὸς ἡθικὴν διάπλασιν τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας, ἡ λεπτὴ μόρφωσις του καὶ ἡ ἀληθῆς εὐγένεια τοῦ ἥθους του, καθίσταν τὰς παραδόσεις του ἐπὶ ἑξαετίαν ὁλόκληρον, ὅχι μόνον ἀπλῶς ὠφελίμους, ἀλλὰ καὶ τερπνάς καὶ εὐχαρίστους.

Ἡ μνημόνευσις τοῦ Μελά ὡς Εἰσαγγελέως τοῦ Ἀρείου Πάγου, μᾶς φέρει εἰς τὴν μνήμην, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου Προέδρου τοῦ θεσμοῦ τούτου. Τὸν Χριστόδουλον Κλωνάρην (1788—1849) ἄνδρα πνευματώδη, ἀνεξαρτήτου χαρακτῆρος, ἀκαταβλήτου τόλμης, καὶ τελείας νομικῆς καταρτίσεως, ποὺ κατέλαβε διάφορα ἀνώτατα ἀξιώματα, ἥτοι μέλους τοῦ πρώτου Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, Ἐπιτρόπου παρὰ τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ, Ἐφόρου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, καὶ τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου, Συνηγόρου τοῦ «ἀνεκκλήτου δικαστηρίου» καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ πρώτου Προέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὅπου μὲ τὰς νομικὰς του γῶσεις, τὸ ἥθος του, συνετέλεσεν εἰς τὴν ὁργάνωσιν τῆς ἑλληνικῆς δικαιοσύνης καὶ τὴν δημιουργίαν δικαστικῆς παραδόσεως. Χαρακτὴρ ὅμως ἀτεγκτος εἰς τὸ καθῆκον του δὲν παρέμεινεν ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν θέσιν ταύτην, μὴ ἀνεχόμενος διὰ πολιτικοὺς λόγους, νὰ παρεκτραπῇ τῶν καθηκόντων του, εἰς μίαν ἐποχὴν ὅπου ἡ αὐθαιρεσία καὶ τὸ συμφέρον τοῦ νομοθέτου ἀπετέλουν τὸν γνῶμονα τῆς δικαστικῆς κρίσεως, ἡ δὲ ἐλευθερία, ἡ τιμὴ, ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν πολιτῶν, καθίσταντο ὄργανον τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας.

Καὶ ἀργότερον ὅμως ὡς ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης, παρητήθη, μὴ ἀνεχόμενος, νὰ ὑπηρετῇ εἰς κυβέρνησιν ἡ ὁποία μὲ τὴν καταδύωξιν τοῦ τύπου, τὴν ἐπέμβασιν εἰς τὰς ἐκλογάς, τὴν διαστροφὴν τῶν νόμων ἀπέβλεπεν εἰς τὴν σύμπληξιν πά-

σης δυνάμεως εἰς τὰς χεῖρας τῆς ἐξουσίας καὶ τὴν παγίωσιν κυβερνήσεως πανισχύρου καὶ διαρκοῦς (¹).

**

Ἀναφέροντες ὁμῶς ἀνωτέρω τὸν Μελαῖν ὡς παιδαγωγόν, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἐνθυμηθῶμεν, μὲ εὐγνωμοσύνην, τὰ ὀνόματα ἐπιφανῶν συμπατριωτῶν μας ἀνδρῶν μὲ σπανίαν, διὰ τὴν ἐποχὴν των μόρφωσιν, οἱ ὅποιοι προσέφερον εἰς τὸ Ἔθνος καὶ τὴν ἐπιστήμην ὑπηρεσίας ὡς ἀκαδημαῖκοι διδάσκαλοι καὶ ἐπιστήμονες συγγραφεῖς, ἄνδρες ποὺ ἐκόσμησαν τὰς ἀκαδημαϊκὰς ἐδρας καὶ συγκλητικούς τοῦ Ἐθνικοῦ μας Πανεπιστημίου, τὸ ὅποιον κατὰ τὰ ἑκατὸν πρῶτα ἔτη ἀπὸ τῆς συστάσεώς του εἶχεν ὡς Πρυτάνεις, ἐπὶ δέκα ἔτη ἡπειρώτας καθηγητὰς (²).

Μνημονεύομεν μερικὰ ἀπὸ τὰ ὀνόματα ταῦτα, ποὺ κατέστησαν ἤδη ἐπιφανῇ καὶ σεβαστὰ ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον, ὡς στρατιῶται τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐθνικῆς ἰδέας.

Ν. Δούκας (1760—1845) ὁ πολυμαθέστατος, διὰ τὸν ὅποιον ὁ Δ. Βερναρδάκης ἔγραφεν ὅτι «ὁ ἑλληνισμὸς ὑπῆρχεν ὁλόκληρος ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ». Γ. Γεννάδιος (1786—1854), ποὺ μὲ τὴν διδασκαλίαν του «ἠλέκτριζε τὴν νεαρὰν Ἑλλάδα», καὶ τὸν ὅποιον ὁ μαθητὴς του, καὶ μετέπειτα Πρωθυπουργὸς Ἀλ. Κουμουνδοῦρος ἐκάλει «μυθώδη διδάσκαλον, στρατιώτην ἥρωα, εὐεργέτην καὶ σωτῆρα τῆς Πατρίδος» (³). Ἀναστάσιος Πάλλης (1800—1883) καὶ Μπαλάνοι ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα (⁴). Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος (1790—1872) καὶ Χριστόφορος Φιλητῆς (1787

1. Διὰ τὸν Κλωνάρην βλ. ἡμέτερον ἄρθρον εἰς «Ἡπειρ. Μέλλον» Ἀθηνῶν 27[6]1949. Ἐφημ. «Ἐλπίς» 21[3]1849. Νεκρολογία Κλωνάρη. Τερτοστή: «Ἀπαντα» Β. σελ. 193. Ἐφημ. Συζ. τῆς Βουλῆς Περ. Ε. Συνεδρ. 28[2]1874 σελ. 65.

2. Π. Βιζοσκόπου: Ἡ συμβολὴ τῶν Ἡπειρωτῶν εἰς τὸ ἔργον τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἡπειρ. Χρον. 1987 σελ. 1—10.

3. Ξεν. Ἀναστασιάδου: Γεωργίου Γενναδίου Βίος. Παρίσι 1926. Τόμοι δύο. Ἐκτὸς τοῦ Κουμουνδοῦρου μαθηταὶ τοῦ Γενναδίου ἦσαν καὶ οἱ Θρ. Ζαῖμης, Χαρ. Τρικούπης Γεώργ. Μαυροκορδατός καὶ οἱ πλείστοι τῶν μέχρι τοῦ 1890 διακριθέντων. Τακτικὸς ἀκροατὴς τοῦ Γενναδίου ἦτο καὶ ὁ Κολοκοτρώνης. Ὁ Γεννάδιος εἶνε ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τῆς Φιλεκπ. Ἐταιρείας, τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, καὶ συνέβαλεν ἐπὶ πλέον εἰς τὴν ἰδρυσιν τοῦ Ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

4. Μνημονεύοντες τοὺς Μπαλάνους, καὶ παραβιάζοντες τὴν ἀρχὴν μας, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἀναφέρωμεν τὸ ὄνομα τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ καὶ καθηγητοῦ Δημητρίου Μπαλάνου (1877—) διὰ τοὺς ἀγῶνας ποὺ διεξήγαγεν εὐτὸς ὑπὲρ τῆς πανεπιστημιακῆς αὐτοτελείας, φρονῶν ὅτι χωρὶς τὴν ἀκαδημαϊκὴν ἐλευθερίαν εἶνε ἀδύνατος ἡ δημιουργία καὶ ἡ ἀνάπτυξις ἀληθοῦς ἐπιστήμης. Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν εἰς τὴν κυβέρνησιν Κ. Δεμερτζῆ τοῦ ἐπροτάθη τὸ Ὑπουργ. Παιδείας (7[4—8]11[1985]) ὡς ὅρον συμμετοχῆς του ἔθεσεν ὁ Μπαλάνος τὴν αὐτοτέλειαν τῶν ἰδρυμάτων ποὺ εἶχον καταστῆ ἄξια πανελληνίου σεβασμοῦ καὶ ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης, καὶ τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν γενομένων εἰς βάρος τῶν ἰδρυμάτων τούτων, κατὰ τὸ παρελθὸν ἀδικημάτων. Παρητήθη δὲ τοῦ ἀξιώματος τοῦ Ὑπουργοῦ μὴ ἐπιθυμῶν νὰ ἐφαρμόσῃ ὡς Ὑπουργὸς ἀρχὰς ποὺ δὲν ἀσπάζεται ὡς ἐπιστήμων. Βλ. Δ. Μπαλάνου: Τὸ Πανεπιστημιακὸν ζήτημα ἐπὶ τῆς Ὑπουργίας μου 1986. Πρβλ. ἐπίσης «Ἐστία» 2 Δεκεμβρ. 1985 καὶ 8 Νοεμβρ. 1986, «Πρωτὰ» 15 Ἰαν. 1986, «Καθημερινή» 22 Ἰαν. 1986, «Ἀκρόπολις» 26 καὶ 27 Νοεμβρ. 1989, «Πρωτεύουσα» 15 Νοεμβρ. 1991, «Ἐστία» 22 Μαΐου 1986.

—1867) ἀπὸ τὸ Γραμμένον, Δημήτριος Στροῦμπος (1806—1890) ἀπὸ τὸ Κουκοῦ-
 λι, Ν. Παπαγιαννόπουλος (1859—1926) ἀπὸ τὴν Δόλιανην. Δημήτριος Σεμιτέλος
 (1830—1898) ἀπὸ τὸ Μονοδένδρι, ἡ μνημειώδης ἔκδοσις τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σο-
 φοκλέους ἐκ μέρους του (σελ. 716) εἰς τὴν Ζωγράφειον Βιβλιοθήκην τοῦ Φιλολ.
 Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, θὰ παραμείνῃ πάντοτε τὸ ἀπαρτίτητον ἐρμηνευ-
 κὸν καὶ κριτικὸν βοήθημα πρὸς κατανόησιν τοῦ μεγάλου τραγικοῦ τῆς ἀρχαιότη-
 τος (¹). Χρῆστος Χατζημιχάλης (1783—1908) ἀπὸ τὸ Σοῦλι. Γεώργιος Ἀναγνω-
 στόπουλος (1884—1936) ἀπὸ τὸ Πάπιγγον, λαογράφος καὶ γλωσσολόγος, διάδοχος
 τοῦ μεγάλου Χατζηδάκι, εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν (²). Σπῦρος Λάμπρος
 ἀπὸ τὸ Συρράκον. Δημήτριος Σάρρος (1870—1938) ἀπὸ τὴν Βίτσαν τοῦ Ζαγορίου(³).

*
* *

Εἰς τὸν οἰκονομικὸν καὶ παραγωγικὸν τομέα, δὲν δυνάμεθα νὰ παραστήσω-
 μεν καὶ τὸν θεμελιωτὴν τῆς πρώτης σοβαρᾶς σιδηροδρομικῆς ἐκμεταλλεύσεως, κα-
 τασκευῆς καὶ βαθμιαίας ὁλοκληρώσεως τοῦ σιδηροδρομικοῦ μας δικτύου τὸν Ἰω-
 ἄννην Δοῦμα ἀπὸ τὸ Καπέσοβον τοῦ Ζαγορίου, καθὼς καὶ τὸν συνεχιστὴν
 τοῦ ἔργου τούτου, υἱὸν τοῦ Γεωργίου Δοῦμαν (1870—1935) τὸν μνγαλύτερον συγ-
 κοινωνιακὸν ὁργανωτὴν τῆς Ἑλλάδος, συνεχιστὴν καὶ ἐκτελεστὴν τῶν γενικῶν γραμ-
 μῶν τῆς συγκοινωνιακῆς πολιτικῆς τοῦ Χαριλάου Τρικούπη.

Ὡς μηχανικὸς ὁ Γ. Δοῦμας ὑπολογίζεται ὅτι ἐξετέλεσε τὰ περισσότερα, ἀπὸ
 ἀπόψεως διατεθέντων κεφαλαίων, ἔργα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὅπου ἂν ἐξητήθησαν αἱ
 ὑπηρεσίαι τοῦ Δοῦμα, οὗτος μὲ τὸ θάρρος τῆς γνώμης του, τὸν εὐθὺν χαρακτῆρα
 του, τὴν πίστιν του εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος, ἐνεφύσησε παντοῦ ὅπου ἐκα-
 λεῖτο, πνεῦμα πλήρους ἐξυπηρετήσεως τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀναγκῶν,
 τὰς ὁποίας ἡ ὑπηρεσία ἐκαλεῖτο νὰ προαγάγῃ.

Ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦ κράτους εἰς τὸν Δοῦμαν ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἦτο οὗτος
 μόνιμος σύμβουλος κάθε ἐπιτροπῆς ποὺ συνιστᾶτο διὰ τὴν μελέτην γενικωτέρων συγ-
 κοινωνιακῶν ζητημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Δοῦμας ἀνεγνωρίζετο αὐθεντία, ἡ δὲ πα-
 ρουσία του εἰς αὐτὰ, ἦτο πάντοτε πολῦτιμος καὶ διαφωτιστική.

Ὁ Δοῦμας, ὅμως, μὲ τὴν πολύπλευρον τεχνικὴν του μόρφωσιν, τὴν οἰκονομι-
 κὴν καὶ κοινωνικὴν του πείραν προσηλωμένος πάντοτε εἰς τὸ ὄραμα τῆς ἀπελευθε-
 ρώσεως τῶν ὑποδούλων τότε ἑλληνικῶν ἑδαφῶν καίτοι εὐθὺναι καὶ πολυσχιδῆς
 πρακτικῇ δρᾷσις τὸν ἀπερρόφων, ἐν τούτοις δὲν ἔπαυσεν οὗτος νὰ ἀναμιγνύεται
 ἐνεργῶς εἰς κάθε προσπάθειαν ποὺ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν διατήρησιν ἀκεραίου τοῦ
 ἐθνικοῦ φρονήματος (⁴).

1. Παράρτ. Α. Ἑπειρ. Χρον. σελ. 50—57.

2. Ἑπειρ. Χρον. 1987 σελ. 261—278.

3. Ἐλεύθερον Βῆμα Ἀθηνῶν 8[11]1938. Ἑπειρωτικὸν Μᾶλλον 11[11]1938.

4. Βλ. Ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ ἐθνικὴ δράσις τοῦ Γεωργίου Δοῦμα. Ἐκδοσις Λέσχης Ἑλλη-
 γων Σιδηροδρομικῶν Ἀθῆναι 1936.

***

Εἰς τὸν τομέα τῆς στρατιωτικῆς καὶ πολεμικῆς ἐν γένει προόδου τῆς χώρας εἶναι ζήτημα ἂν ὑπάρχει ἑλληνικὴ οἰκογένεια πού νά προσέφερεν εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος τόσας ὑπηρεσίας ὅσα ἡ οἰκογένεια τῶν Μποτσαράϊων ἀπὸ τὸ Σουλὶ καὶ Σπυρομήλιου ἀπὸ τὴν Χειμάραν, τὰ δύο αὐτὰ ἐργαστήρια ὅπου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς σκλαβιᾶς ἐσφυρηλατεῖτο ἡ ἐθνικὴ ἰδέα.

Ὁ ἀτρόμητος οὕτω Νότη Μπότσαρης (1756—1841) ὁ γεννάρχης τῶν Μποτσαράϊων εἶναι μία ἀπὸ τὰς πλέον σεβαστὰς φυσιογνωμίας τοῦ ἐθνικοῦ μας πανθέου, τὴν ὁποίαν ἡ φύσις εἶχε προικίσει μὲ βαθεῖαν σύνεσιν, ἄτρομον καρδίαν, χαρακτηῖρα ἀτάραχον, προσόντα πού συνεπληροῦντο μὲ μίαν πολύτιμον πεῖραν.

Διῆλθεν ὁλόκληρον τὴν περιπετειώδη πολιτικὴν καὶ πολεμικὴν ζωὴν του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος, ἀκατάβλητος καὶ ἀκούραστος εἰς κάθε πολεμικὸν ἔργον. Προσωπικότης σπανίων ἀρετῶν, στρατιώτης ἀγνὸς καὶ τέλειος, ἀνεξάντλητος εἰς στρατηγήματα καὶ σοφοὺς ὑπολογισμοὺς, ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ δρᾶσις του εἶναι πασίγνωστος.

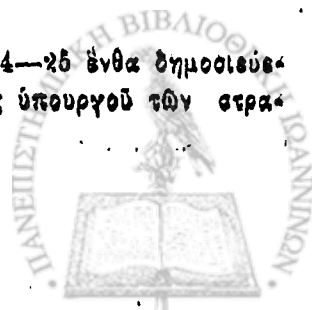
Ὁ Νότη Μπότσαρης εἶναι ὁ πρῶτος ὑπουργὸς τοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον ἐξελέξεν ἡ ἐν Ἑπιδαύρῳ Α' Ἐθνοσυνέλευσις, ἵνα «ὑπὸ τὴν ἔμφρονα ὁδηγίαν του ἔχει νά δώσῃ αἰσίαν μεταβολὴν εἰς τὰ στρατιωτικὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ νά διευκολύνῃ τὸν πόλεμον τῆς ξηρᾶς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος» ὅπως ἔγραφε τὸ σχετικὸν ἔγγραφον τοῦ διορισμοῦ του, ὑπογεγραμμένον ἀπὸ τὸν Θ. Νέγερν, ἀρχιγραμματέα τῆς Ἐπικρατείας, Μινίστρον τῶν Ξένων ὑποθέσεων, Πρόεδρον τοῦ Συμβουλίου τῶν Μινιστρῶν⁽¹⁾. Τὴν ἐκλογὴν ὅμως ἐκείνην τοῦ «μινιστερίου τῶν πολεμικῶν τῆς Ἑλλάδος», δέν ἐδέχθη ὁ γηραιὸς πολέμαρχος τοῦ Σουλίου, λόγῳ τῆς γεροντικῆς του ἡλικίας.

Ὁ υἱὸς τούτου Δημήτριος Νότη Μπότσαρης (1808—1892) χαρακτηρὸν ἀδάμαστος, πρότυπον ἀρετῆς, ἦτο ἓνας πραγματικὸς Σουλιώτης, εἰς τὰ στήθη τοῦ ὁποίου διέλαμπεν ἀληθινὴ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, πίστις καὶ ἔρως πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ἡ δὲ φιλοπατρία του ἡμιλλᾶτο μὲ τὴν ἐγνωσμένην γενναιότητα τοῦ Σουλιώτου. Ὁ Δ. Μπότσαρης περιβληθεὶς νεώτατος τὴν πολεμικὴν πανοπλίαν, ἡγωνίσθη εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ἔξοδον τοῦ Μεσολογγίου, δεκαεπταετῆς δὲ ἀνέλαβεν τὴν διοίκησιν σώματος, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καραϊσκάκη.

Ὁ Δ. Μπότσαρης ἐ χρημάτισε διὰ πρώτην φορὰν Ὑπουργὸς τῶν Στρατ. ἐπὶ πρωθυπουργίας Δ. Μιαούλη (Μάιος 1861—1862) διαδεχθεὶς τὸν Σπυρομήλιον. διατελέσαντα τοιοῦτον ἐπὶ μικρὸν διάστημα, εἰς τὸ κληθὲν «Ὑπουργεῖον Αἵματος» λόγῳ τῆς Ναυπλιακῆς ἐπαναστάσεως, καὶ διότι εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ἐκεῖνα, ἀπέδιδεν ἡ ἀντιπολίτευσις τὴν εὐθύνην τοῦ ἐμφυλίου πολέμου.

Εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ἐκεῖνο ὁ Ὑπουργ. τῶν Ἑσωτ. Χριστόπουλος, ἄνθρωπος

1. Διορίστος: Τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα. Ἀθῆναι 1897 σελ. 24—25 ἐνθα δημοσιεύεται φωτοτυπία τῆς ἀποφάσεως τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἐκλογῆς του ὡς ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν.

ισχυρᾶς θελήσεως, ὁ Μπότσαρης καὶ ὁ Ε. Σίμος ἀπετέλουν τὴν τριανδρίαν ποῦ συνεφώνει ὡς πρὸς τὴν τηρητέαν πολιτικὴν ἔναντι τῆς ἀντιπολιτεύσεως⁽¹⁾.

Ἡ δρᾶσις τοῦ Μπότσαρη εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ἐκεῖνο ὑπῆρξεν ἀρκετὰ ἀποδοτική. Ἐπέφερον οὗτος ἀρκετὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ στρατιωτικόν. Ἐπανέφερον ἐν πρώτοις τὸν θεσμὸν τῶν εὐζωνικῶν ταγμάτων ποῦ εἶχε καταργήσει ὁ Καλλέργης.

Εἰσήγαγεν τὸν λόχον τῶν παίδων, ποῦ διετήρουν εἰς τὸν στρατὸν ἀπὸ τοῦ ἐννάτου ἔτους τῆς ἡλικίας, ὅπου ἐξεπαιδεύοντο πρακτικῶς εἰς τὴν στρατιωτικὴν τέχνην ἐνῶ συγχρόνως ἐμάνθανον καὶ γράμματα. Τὸ θέαμα τῶν παίδων ἐκείνων ἀμιλλομένων εἰς τὴν στρατιωτικὴν τέχνην, διὰ τὰ ὁποῖα ὁ λόχος ἦτο καταφύγιον ἦτο κάτι τὸ συγκινητικόν. Πολλὰ ὄρφανὰ μὴ ὑπάρχοντος τότε Ὀρφανοτροφείου, εἰσήγοντο ἐκεῖ⁽²⁾.

Ὁ Δ. Μπότσαρης ἐ χρημάτισεν ἐκ νέου Ὑπουρ. τῶν Στρατ. καὶ εἰς τὴν ἰσχυροτάτην ἐκείνην Κυβέρνησιν Ἀ. Κουμουνδούρου (18/12/1886—20/12/1867) εἰς τὴν ὁποίαν συμμετέσχον ἐξέχοντες πολιτικοὶ ἄνδρες, ὅπως ὁ Χ. Τρικούπης ὡς Ὑπουρ. τῶν Ἐξωτ. καὶ Εὐθ. Κεχαγιᾶς τῶν Οἰκον. καὶ ἡ ὁποία εἶχεν ἀνέλθει εἰς τὴν ἐξουσίαν εἰς μίαν ἐποχὴν ποῦ ὁ ἀγὼν εἰς τὴν Κρήτην ἦτο ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν εἰς ἀκμὴν καὶ πρόοδον.

Ὡς ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν τότε ὁ Δ. Μπότσαρης ἀνεδιοργάνωσε τὸν κατὰ ξηρὰν στρατὸν, κατήρτισε τὰ τάγματα ἐθελοντῶν καὶ μὲ προκαταρτικὴν ἐργασίαν, ἐξησφάλισε τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ ἐνδεχομένην εἰσβολὴν τῶν Τούρκων ἀπὸ Θεσσαλίαν καὶ Ἡπειρον, ἐνθαρρύνας οὕτω καὶ ἀναζωπυρώσας τὸ αἶσθημα τῶν Κρητῶν πρὸς συνέχισιν τοῦ ἀγῶνος.

Ἀπὸ τὸ ἐνδοξον Σοῦλι, τὴν πηγὴν αὐτὴν τῶν ἱστορικῶν φυσιογνωμιῶν, κατήγετο καὶ ὁ σοφὸς ἐπιτελάρχης καὶ ἀρχιστράτηγος τοῦ 1918 Παναγιώτης Δαγκλῆς (1855—1924)⁽³⁾ ὁ ἐφευρέτης τοῦ λυομένου δρειβατικοῦ πυροβόλου τῶν 75 ἑκατ. τοῦ γνωστοῦ ὡς δρεινοῦ ταχυβόλου συστήματος «Συνάϊδες—Δαγκλῆ», εἰσαχθέντος εἰς τὸ πυροβολικὸν πολλῶν κρατῶν.

[Συνεχίζεται]

1. Ἐκαλοῦντο οὕτω ὅχι διότι εἰργάζοντο διὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ὀθωνος, ἀλλὰ διότι ἦσαν οἱ τελευταῖοι ὑπουργοὶ του. Οὗτοι συμμαχήσαντες μὲ τὸν Βούλγαρον τὸν Ε. Δεληγεώργην, Θ. Ζαῖμην καὶ Δ. Χρηστίδην κατεπολέμουν τὸ Ὑπουργ. Κανάρη, χωρὶς μὴδεμία νὰ ὑπάρχῃ μετὰ τῶν συμφωνία περὶ Ὀθωνος. (Καρολίδου: Ζ. σελ. 10—11. Πρβλ. Ἐθνικὸν Εἰκονογραφ. Ἡμερολ. Ποικίλη Στοά 1894 σελ. 421—422)

2. Σελίτζες τινὲς τῆς βασιλείας τοῦ Ὀθωνος σελ. 189—190. Τῆς οἰκογενείας Μπότσαρη ἑτέρος γόνος ὁ Τιμόλεων Νότη Μπότσαρη προσέφερε δις τὰς ὑπηρεσίας του ὡς Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν.

3. Ὁ Δαγκλῆς ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἀγρίνιον. Τὸ 1924, μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Γονατᾶ, καὶ κατόπιν ἀρνήσεως τοῦ Βενιζέλου νὰ σχηματίσῃ Κυβέρνησιν, ἡ προεδρία ἐπροτάθη εἰς τὸν Δαγκλῆν. Μεταπεισθεὶς ὅμως ὁ Βενιζέλος ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς του ἐσχημάτισε Κυβέρνησιν εἰς τὴν ὁποίαν θὰν συμπεριελήφθη ὁ Δαγκλῆς.

Γ. Α. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Θεολόγου—Καθηγητοῦ

ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΗΣ ΚΑΜΑΡΙΝΑΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΟΥ 1897

Ὁ ἐκπαιδευτικὸς κ. Ἀν. Γεωργαντζῆς δημοσίεψε στὸ τεῦχος τοῦ Αὐγούστου 1953 τῆς Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας μερικὰ ἀπὸ τὸν ἀτυχῆ πόλεμο τοῦ 1897, τὴ μάχη τοῦ Ζαλόγγου καὶ τὸ χαλασμὸ τῶν γύρω χωριῶν ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεκδότων ἱστορικῶν στοιχείων.

Συμπληρώνοντας τὰ γραφόμενα ἀπὸ τὸν κ. Γεωργαντζῆ ἀναφέρομε, ὅτι τὸ πιὸ φωτεινὸ σημεῖο τοῦ πολέμου τοῦ 1897 εἶναι ἡ ἥρωϊκὴ ἀντίστασις τῆς Καμαρίνας ποὺ βρίσκεται κοντὰ στὸ ἥρωϊκὸ τὸ Σοῦλι.

Στὴν Καμαρίνα λίγοι ἀντιστάθηκαν σὲ πολλοὺς καὶ γυναῖκες ἔπεσαν ἀπὸ τοὺς ματοβαμμένους βράχους τοῦ Ζαλόγγου γιὰ νὰ σώσουν τὴν τιμὴ καὶ τὴν ἐλευθερίαν τους.

Τὸ ἥρωϊκὸ χωριὸ λεηλατήθηκε, πυρπολήθηκε, ἀνασκάφτηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Τὰ τέκνα τῆς Καμαρίνας μετώκησαν τότε κοντὰ στὴ Βόνιτσα σὲ γαῖες ποὺ τοὺς χάρισε τὸ Κράτος.

Συμπληρωματικῶς πρὸς ὅσα ὁ κ. Ἀν. Γεωργαντζῆς ἀναφέρει στὸ προμνησθὲν τεῦχος τῆς «Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας», δημοσιεύομε κατάλογον τῶν Καμαρινιωτῶν ποὺ ἔπεσαν ἥρωϊκὰ κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴ τους αὐτὴ δράση.

1) Παπαμιχαὴλ Μιχαὴλ ἱερέας, τοῦ δ. ποίου ὁ ἀντάξιός γιὸς Δημήτριος διακρίθηκε στοὺς ἀγῶνας τῶν ἐτῶν 1908—1912, ὅπως ἄλλη φορὰ θὰ γραφῇ.

2) Ράφτης Βασίλειος δημοδιδάσκαλος.

3) Τζίμας Ἰωάννης διαχειριστὴς τῆς μὲν Ζαλόγγου.

4—5) Ντουραχάνης Ἀθανάσιος καὶ Κατσούκης Νικόλαος μοναχοί.

6) Κυρίτης Λάμπρος.

7) Ντζόρτσος ἡ Ζαχαράκης Ζώης θεῖος τοῦ Δημητρίου Παπαμιχαήλ, ποὺ τὸν κρέμασαν μὲ τὸ κεφάλι κάτω, ἑπάνω σὲ καπνὸ, ἕως ὅτου ἐξέπνευσε.

8) Πλαστήρας Νικόλαος κρεμάστηκε, ὅπως 9) καὶ ὁ Κατσούκης Χρῖστος.

10) Τζερμετζέλης Λεωνίδας.

11) Ἀνωγιάτης Ἀλέξιος καὶ 12) ἡ σύζυγός του Ἀνθούλα ποὺ πήδησε ἀπὸ τὸν γκρευνὸ καὶ καταδιωκόμενη ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐξαφανίστηκε.

13) Μπύντας Βασίλειος.

14) Ἀντωνίου Σπυρίδων καὶ 15) ὁ γιὸς του Χαράλαμπος.

16) Ἀντωνίου Ἀπόστολος.

17) Ἀρβανίτης Δημήτριος.

18) Σαρματζῆς Κωνσταντῖνος.

19) Κωσταπήλιος Γεώργιος.

20) Δασκάλας Κωνσταντῖνος.

21) Φώντας Καῖσαρ.

22) Ἀγάθος Χαράλαμπος.

23) Ντουσκὸς Κωνσταντῖνος.

24) Μαρτανιώτης Βασίλειος.

25) Λαμπράκης Δημήτριος.

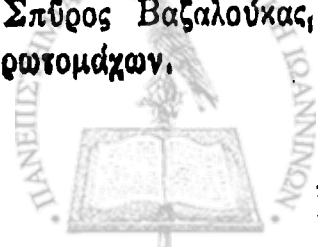
26) Ντουκάς Ἀλέκος.

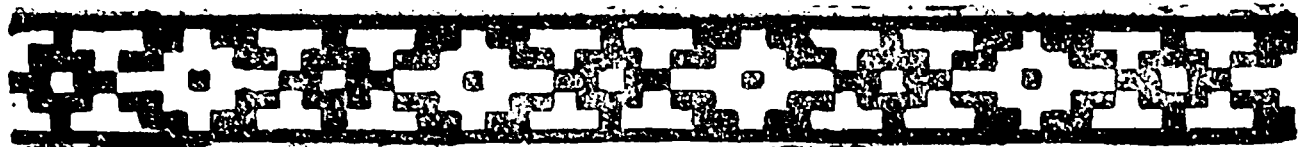
27) Γαζέτας Δημήτριος.

28) Κωτσάκης Μιχαὴλ.

29) Βάσης Κωνσταντῖνος καὶ 30) Γκαγκιούζης Μιχαὴλ.

Ὁλόκληρη τὴν ἀγόρευση, τὸν κατάλογο τῶν πεσόντων τῆς Καμαρίνας, ὡς καὶ τὸ λαϊκὸ τραγοῦδι τῆς καταστροφῆς της, τὰ παρεχώρησε ὁ κ. Σπύρος Βαζαλούκας, πρόεδρος τῶν Ἑπειρωτομάχων.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΪΣΙΟΥ ἱερέως

ΤΟ ΚΑΤΑΣΤΙΧΟΝ

ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΚΑΜΝΕΛΙΟΥ

α ψ λ στ' = 1736

Μεταξὺ τῶν διαφόρων ἄλλων Ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ἀνηκόντων ἄλλοτε εἰς τὴν μακαρίᾳ τῇ λήξει Ἀρχιμανδρίτην Ἰωαννίνων Μαρινᾶν (κοινῶς Παπαγιάννην) ὅστις ἐχορημάτισεν Ἐφημέριος τῶν Ἱερῶν Μονῶν Ἀγίου Νικολάου καὶ Ἀγίας Παρασκευῆς Σκαμνελίου κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1886—1888 (¹), εὐρέθη καὶ ἓν κατάστιχον τῆς ἐν λόγῳ Ἱερᾶς μονῆς Σκαμνελίου, τὸ ὁποῖον περιγράφει τὴν κινητὴν καὶ ἀκίνητον περιουσίαν τῆς Μονῆς, καὶ φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Γρηγορίου ἐν ἔτει α ψ λ στ' (=1736), ὡς καὶ διαφόρους ἄλλας κατὰ καιροὺς ἐνθυμήσεις.

Δὲν θὰ ἐξετάσωμεν ἐδῶ τοὺς λόγους καὶ τὰ αἷτια ἀπὸ τὰ ὁποῖα εὐρέθη τοῦτο ἐν Χιονιάδες, διότι εἰς οὐδὲν θὰ μᾶς ὠφελήσουν. Σκοπὸς τῆς παρούσης εἶναι νὰ φέρωμεν τὸ περιεχόμενον τοῦ καταστίχου τούτου εἰς δημοσιότητα, καὶ τίποτε ἄλλο.

Πρωτίστως ὁμῶς εἵμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δηλώσωμεν, ὅτι ἀντίγραφον τοῦ Καταστίχου τούτου εἴχομεν ἀποστέλλει καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1931 εἰς τὸν τότε Καθηγητὴν καὶ ἀργότερον Γυμνασιάρχην τῆς Ζωσιμαίας

Χρῆστον Σούλην, τῇ ὑποδείξει τοῦ Σεβ. Ἰωαννίνων Σπυρίδωνος, μετὰ τὴν προϋπόθεσιν ὅπως δημοσιευθῇ τοῦτο ἐν τοῖς Ἑπειρωτικοῖς Χρονικοῖς. Ἐκ τοῦ Καταστίχου τούτου, οὗτος ἐδημοσίευσεν ὠρισμένας μόνον ἐνθυμήσεις εἰς τὸν Θ' Τόμον τῶν Ἑπειρ. Χρονικῶν τοῦ 1934, καὶ τίποτε ἄλλο.

Κρίνοντες συμφέρουσαν εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ τόπου τὴν πλήρη δημοσίευσιν τοῦ Καταστίχου τούτου, καὶ ἔχοντες τὴν γνώμην ὅτι ἡμεῖς οὐδὲν δικαίωμα ἔχομεν νὰ ἀπορρίπτωμεν ἔστω καὶ τὸ ἐλάχιστον ἱστορικὸν τεκμήριον τῆς πατρίδος μας, — ὅσον καὶ ἂν τοῦτο σήμερον κρίνεται ἀσημαντον, — προβαίνομεν εἰς τὴν δημοσίευσιν τούτου.

Τὸ περιωθὲν Κατάστιχον τοῦτο δι' οὐ μαρτυρεῖται ἢ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εὐημερία καὶ ἡ ἀνθηρὰ τῆς Μονῆς καταστάσις, φέρει σήμερον ἐν ὅλῳ σελ. 162 ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 94 εἶναι ἄγραφοι. Ἐξωθεν δὲ, φέρει ἐπένδυσιν δερματίνην με ἀποτυπώματα ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας ὀψεως παριστάνοντα τὴν Σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ ἐντὸς ῥόμβου, καὶ γύρωθεν, δανδελωτὰ καὶ ἄλλα δίκην ἀνθέων ἀποτυπώματα.

Ἐκ τοῦ Καταστίχου τούτου θὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα τὰ ἀφορῶντα τὴν κινητὴν καὶ ἀκίνητον περιουσίαν τῆς Μονῆς (²),

1. Ἐχομεν εἰς χεῖρας μας καὶ τὸ Ἐνταλτήριον Γράμμα τοῦ Μητροπ. Ἰωαννίνων Σωφρονίου, δι. τοῦ μαρτυρεῖται ὅτι προεχειρίσθη ὁ Ἀρχιμανδρίτης Φώτος εἰς Πνευματικὸν κατὰ τὸ 1886. Ἐπίσης καὶ ἑμὶ ἐνθύμῳ εἰς Ἐξομολογητᾶριον τοῦ 1857 ἀνήκον ἐν τὸν ἴδιον, ἔχει ὡς ἐξῆς: «1886 αὐγούστου 18 ἐν σκαμνέλλῃ ἁγίᾳ πνευματικὸς ἐπί σωφρονίου Ἀρχιεπισκόπου Ἰωαννίνων»

2. Ἐκτὸς τῆς πρώτης ταύτης καταγραφῆς τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας τῆς Μονῆς, ὁ πᾶρχει καὶ ἑτέρα δι' ἄλλης χειρὸς καταγραφὴ κινητῆς μόνον περιουσίας ἐκ τῆς ὁποίας ἄλλαι

ὥς καὶ τὰς διαφόρους ἄλλας κατὰ καιροὺς ἐνθυμήσεις.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, εἰς τὰς διαφόρους ἄλλας σελίδας τοῦ Καταστίχου, ἀπαντῶμεν καὶ τὰ ὀνόματα 90 χωρίων ἐκ διαφόρων Ἐπαρχιῶν (*) μὲ πλῆθος ὀνομάτων συνδρομητῶν τῆς Μονῆς ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν. Τὰ χωρία ταῦτα τὰ ὁποῖα δὲν παρουσιάζουσι καὶ τὴν γεωγραφικὴν των σειρὰν, δὲν πρόκειται νὰ τὰ δημοσιεύσωμεν ἔδῳ, ἵνα μὴ ἐπεκταθῶμεν πολὺ. Πολὺ δὲ περισσότερον δὲν θὰ ἀναφέρωμεν τὰ διὰ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς χειρὸς ὀνόματα τῶν συνδρομητῶν. Ἐξαιρέσει μόνον θὰ κάμωμεν εἰς τὰ τῶν ἱερωμένων τοῦ χωρίου Σκαμνελίου ἐνθα ὑπῆρχε ἡ Μονή, εἰς τὰ τῆς Ζίτσης ἐνθα αὕτη εἶχε μετόχιον, εἰς τὰ τοῦ Καλπεσόβου ἐνθα ἀναφαίνεται καὶ ὄνομα ἀρχιερέως, ὥς καὶ τὰ τῆς Μοσχοκόλεως, τῶν Ἰωαννίνων, καὶ τοῦ Μοναστηρίου Βελλᾶς.

Ἐν τέλει δὲ, καταχωροῦντες κατωτέρω τὸ περιεχόμενον τοῦ Καταστίχου τούτου, δηλοῦμεν ὅτι κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν αὐτοῦ διετηρήσαμεν τὴν διακρίνουσαν αὐτὸ ὀρθογραφίαν καὶ διάταξιν, ἐξαιρέσει μόνον τῶν τόνων καὶ διαλυτικῶν, περικλείοντες ἐντὸς παρενθέσεων τὰ στοιχεῖα τῶν συντετμημένων λέξεων.

Σελὶς 1

Τὸ κατάστιχον τῆς Θε(ας) καὶ ἱερᾶς Μονῆς τοῦ ἐν ἁγίοις πατρ(ὶ)οῦς Ἡμῶν νικολάου ὁποῦ ὀνομάζεται σκαμνέλι.

ἐκ τῶν Ἰωαννίνων:—(*)

κουσι: ἐν ἀρχῇ δύο σελίδας, διὰ τοῦτο δὲν θὰ συμπεριλάβωμεν ταύτην τῇ παρούσῃ. Ἡ καταγραφὴ αὕτη ἀνήκει εἰς νεωτέραν ἐποχὴν ὅποτε ἡ εἰρημνία τῆς Μονῆς εἶχεν ἐλαττωθῇ σημαντικῶς. Εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν 1450 μικρῶν ζώων ἀναβιβάζει ταῦτα ἡ πρώτη καταγραφὴ, καὶ εἰς 77 μεγάλων, ἐν ᾧ ἡ δευτέρα ἀναβιβάζει ταῦτα μόνον εἰς 250 μικρὰ, καὶ 6 μεγάλα.

8. Ζηγορίου, Κουρέντων Κονίτσης κ.λ., ἀνὰ ἐν δὲ ἀπὸ τὰς Ἐπαρχίας Δαρίσσης, Τρικάλων, Τζουμέρκων, Ἀσπροποτάμου, Σηρομέρου καὶ Κολωνίας μὲ τὴν διατύπωσιν λ. χ.

«χωρίον πέζανι να(χαγί)δες (α) κολόν:α».

α=ναχαγί:δες=περιφέρεια.

4. δι' ἐρυθράμελάνης.

Σελὶς 5.

Ἐν τῷ Παρόντι Καταστίχῳ Καταγράφον(ται) κινητὰ καὶ ἀκίνητα Πράγματα Τοῦ ἱεροῦ Μοναστηρίου ἐπ' ὀνόματι τιμωμέν(ου) τοῦ ἁγί(ου) Νικολά(ου) διὰ προσταγῆς τοῦ κατὰ τὸ α ψ λ στ' Ἰουλ: 15 Ἐνδημήσαντος Πανιερωτάτου μ(ητ)ροπολίτου τῆς ἁγιωτάτης μ(ητ)ροπόλ(εως) Ἰωαννίν(ων) κυρί(ου) Γρηγορί(ου) τοῦ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλ(εως),

Ἱερὰ σκεύη.

Εὐαγγέλιον ἱερὸν περιηργυρῶμενον	1
Ἱερὸν Ποτήριον ἀργυροῦν	1
Δίσκος ἱερὸς καλαένιος	1
ἀστεριῶσκος ἀργυροῦς	1
Ἔτερα ποτήρια καλαένια	2
Καλύμματα ἱερὰ ζευγάρια	3
σταυροὶ ἀργυροὶ	5
Ἔτερος μικρὸς	1
Ἔτερος ξύλινος δωδεκάορτος	1
Θυμιατήριον ἀργυροῦν	1
Κανδήλια ἀργυρὰ	5

Σελὶς 6

φελόνια μεταξωτὰ	6
στιχάρια	2
ἐπιτραχήλια	10

Χαλκωματικά

Καζάνια μεγάλα	2
Ἔτερα εἰς τὸ μετόχι τῆς ζήτησας	2
Ἔτερα μικρότερα	2
τεψιὰ μικρὰ μεγάλα	9
Ἔτερα εἰς τὴν ζήτησαν	3
τεντζερέδες	6
Κακάβια	4
Τζουκάλια	3
Ἔτερα μικρὰ	2
τηγάνια τζελ(ικένια)	2
τηγάνια χαλκωμ(ατένια)	2
Ἔτερα εἰς τὴν ζήτησαν χ(αλκωματένια)	2
Ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἕνα εἶναι τεντζεροτήγανον	10
Σαχάνια	10

Σελὶς 7.

Ἀπλάδια καλαένια

Ἀμπέλια

Εἰς τὸ σκαμνέλι Ἀμπέλι εἰς τὸ κοστίλοβο 1

Εἰ τὴν ζήτησαν Ἀμπέλια 5
καὶ τὸ μετόχι εἰς τὴν ζήτησαν μὲ ὅλα του τὰ
Ἀγγεῖα
Καδδία καὶ βαγένια δηλαδὴ
Καδδία μικρὰ καὶ μεγάλα 4
βαγένια 7
βαρέλλια 6
Καὶ ἐν τῷ σκαμνελίῳ ἄγγεῖα
Καρούτα 1
Καδὶ 1
βαένια
βαρέλλια
τάλαροι

Χωράφια ἐν τῷ σκαμνελίῳ

χωράφ:(ια) εἰς τὴν σελετούραν 6
Εἰς τὴν κορσοβίτζαν, τῆς νούκας 8
Εἰς τὸν γυφτόκαμπον 7

Σελὶς 8.

Χωράφια

Εἰν τοὺς κοιζιανάταις 1
Εἰς τὸν Κόζακον 2
Εἰς τὸ γεφύρι τὸ κοιζιακίτικον 1
Εἰς τοῦ μπιάλου 1
Εἰς τὸ ποτάμι 6
Εἰς τὸ κοστίλοβο 2
Εἰς τὸ τζιούμερη 1
Εἰς τὸ μοναστήρι ὁλόγυρα μὲ τὸ σεληὸ 9
Καὶ εἰς τὸν ἅγιον ἥλιον 3
Εἰς τὴν βρύσιν τὴν ἁλγία 1
στὸ λοποσέτο 2
στοῦ τζέρμπου 1
στὴ βάλια δὲ σκάρα 1
στοῦ καράνου 1
στὴ γκούρα 3
στὰ καθίσματα (°) 1
στὴ πῆκω (°) 1

Σελὶς 9.

Χωράφια

στὴ βοῖδοτλάσα 1
στὸ πηγάδι 1
ὁπισθεν τοῦ μοναστηρίου τῆς ἁγίας Πα-
ρασκευῆς 1

Εἰς τὴν ζήτησαν

Εἰς τὴν γούβαν 1

δ. δι' ἑτέρας χειρὸς.

Εἰς τὴν κρέμενην 1
στὰ λοζανὰ 2
στὸ βαρὺ 3
στὴν μπιστεριά 3
στὰ βαθουλὰ 2
στὸ μέγαν ἀμπέλι 1
στὸν κάμπον, τὰ δένδρα παπᾶ σιδέρη 3
στὸ στάλο ἐμπροσθᾶ 2
στὰ λουτζιὰ 1
Ἀμπέλια στὴν Καστανιὰ χωρ(άφι) 1
στὸν ἅγιον ἥλιον 1
στὸ λιγοψηνὸ χοράφη μερε(κάματα) (°) 3

Σελὶς 10.

Εἰς τὰ ποριὰ 1
Εἰς τοῦ ῥουσὸπουλου 1

Ζῶα

Πρόβατα μικρὰ μεγάλα 850
γίδια 600

γελάδια ἐργκελές

γελάδια μικρὰ μεγάλα 51

Κσματορὰ βόδια

Καματορὰ μικρὰ μεγάλα 8

Ἀλογα ἐργκελές 12

μουλάρια 5

Ἀλογον 1

Μύλος εἰς τοὺς κοιζιανάταις 1

Ἄτερος εἰς τὸ ποτάμι 1

μπατάνι καὶ νεροτριβεῖον 1

Σελὶς 11.

Πρὸς τούτοις

Χρέος γρόσ(ια) 150

Ἔτι μέρη ἁγί(ων) λειψάν(ων).

τοῦ ἁγί(ου) Παντελεήμονος, Κοσμᾶ καὶ μη-
νοδώρας

εἰς ἓνα δέμα 1

Ἄτερον τοῦ ἁγί(ου) Χρυσοστόμου 1

Ἄτερον ἀνώνυμον χεῖρ κεχρυσωμένη 1

† Ὁ ταπεινὸς μ(ητ)ροπολι(ης) Ἰωαννί-
νων Γρηγόριος ἐπιβεβαίω.

Πρὸς τούτοις εἰς τὴν ὁσδίνα ἐλαίαις

Εἰς τὴν κουκούτζαν ῥίζαις 70

ῥ. ὁμοίως δι' ἄλλης χειρὸς.

Εἰς τὸν κάμπον εἰς ταῖς ἀραποσιταμαῖς
εἶναι ῥίζαις 80
Εἰς τὸν κούτουλον στὸν σεραφὶμ ῥίζαις 70
στο ἐλαιοτριβεῖον ῥίζαις 40
στὸ γαλέρι ρίζαις 50
στὰ φρεστὰ τῆς καλογρηᾶς ρίζαις 25

Σελὶς 12.

Ἔτι εἰς Ἰωάννινα εὐρίσκεται ἓνα μετόχι,
ἦτοι ὁσπῆτιον εἰς τὸν μαχαλᾶ σαράγι καὶ
ἔχει χαλκωματικὰ καὶ καπάσαις ὁκάδες (:) 3
τρεῖς ἥγουν

Ἔτερη Καπάσα ἐν τῷ μοναστηρίῳ 1

1788 (')

ἡουλίου. 20 ἔδωκεν ὁ δῆμος ράμος τοῦ μα-
νούσι ἀπὸ τῆ ζίτζα ἓνα χωράφι στὸν στά-
λο μεροκάματα 3 καὶ εἶνε σινορίτης ὁ τάφισ
λος τζάτιλας καὶ ὁ γιῶργις πέτζιος καὶ ἔ-
γραψεν τὰ ὀνόματά τους (').

1780

ἔδωσαν οἱ σιμιτζῆδες ἓνα εὐαγγέλιον ἀσι-
μένιον (')

1788 μαεῖου 3.

ἀγοράσαμε ἓναν μίλον ἥς τὴν γλήζανι.
γρόσια. 1420. ἀπὸ τὸν μουσταφᾶ πέγι (')
μὲ τὰ κιπάρια του (') καὶ ἔστω ἥς θιμι-
σιν. (')

Σελὶς 13

1797 μὴν σεπτεμβρίου 1

ἔδωσε ἡ δέσπο τανίκενα ἓνα χωράφι στὴν
τρέπεστη ἥς τὸ μαναστήρι καὶ ἔγραψε ὀνό-
ματα τρία ἥς τὴν παρισίᾳ. (')

1826 μαΐου 20 ἀφιέρωσαν ὁ γιάνι μότης
καὶ ζῶη φότος σκαμνελίταις, ἓνα φελόνι
χρισὸν εἰς τὸ μοναστήριον, καὶ ἔγραψαν

τὰ ὀνοματὰ τους εἰς τὴν παρισίαν διὰ μνί-
μην αὐτῶν αἰωνίαν. (')

1826 Ἰουνίου 4 ἀφιέρωσαν ὁ Θωμᾶς κώ-
στα μίτζι σκαμνελίτης ἓνα ὁρολόγιον εἰς τὸ
μοναστήριον καὶ ἔγραψεν τὸ ὄνομά του εἰς
τὴν παρισίαν διὰ μνίμην αὐτοῦ αἰωνίαν. (')

Σημείωσις:

Συνεχίζοντες ἐδῶ τὴν ἀντιγραφὴν ἐκ
τοῦ Καταστίχου τούτου τῶν διαφόρων ἄλ-
λων ἐνθυμήσεων κ.λ., δηλοῦμεν ὅτι, αἱ ἐλ-
λείπουσαι 15 καὶ 16 σελίδες τοῦ Καταστί-
χου τούτου, ἀπετέλουν τὴν ἀρχὴν μιᾶς δευ-
τέρας καταγραφῆς τῆς κινητῆς μόνον περι-
ουσίας τῆς Μονῆς, ἐν συνεχείᾳ δὲ, εἰς τὰς
σελίδας 17, 18, καὶ 19, καταγράφονται τὰ
ἱερὰ βιβλία, ἱερὰ σκεύη, ἐγκόλπια, σταυροί,
κανδήλια, σκουτικὰ, μπακηρικὰ, σιδηρικὰ,
βαγιένια καὶ ζῶα, τὰ ὅποια ὡς καὶ ἐν τῇ
ἀνωτέρῳ ὑπ' ἀριθ. 2 ὑποσημειώσει δια-
λαμβάνομεν, ἀνήρχοντο τὰ μὲν μικρὰ πρόβα-
τα καὶ λοιπὰ εἰς 250, τὰ δὲ μεγάλα εἰς 6.
Ἐν τῇ καταγραφῇ ταύτῃ, ὑπογραφὴ ἢ ἄλ-
λη τις διατύπωσις οὐδαμοῦ ἀναφαίνεται.

Αὐτὰ ἐν ὀλίγοις περὶ τῆς δευτέρας ταύ-
της καταγραφῆς ἢ ὁποῖα κατὰ πᾶσαν πιθα-
νότητα ἔλαβεν χώραν τὸ ἔτος 1817 καὶ τὸ
ὁποῖον ἔτος φέρεται ὡς κορωνὶς εἰς τὰς ἄ-
νωτέρῳ σελίδας 18 καὶ 19. Κατόπιν ἐν τῷ
καταστίχῳ ἀκολουθοῦν μερικαὶ ἄγραφοι
σελίδες, καὶ ἀρχίζουν αἱ ἐνθυμήσεις.

Σελὶς 23.

ἔτους 1764 φεβρουαρίου 20.

ἔδωκεν ὁ δημήτρης ράσκος ἀπὸ τὸ χορίον
ζίτζα τὸ χωράφι στὶ γούβα τὸ ἔδωκεν τοῦ
μαναστιρίου καὶ εἶναι κοντὰ εἰς τὸ χορά-
φι τοῦ μαναστιρίου καὶ ἔγραψεν ὀνόμα-
τα δύο δημητρίου καὶ σουσάννας καὶ εἶ-
ναι σινορίτης ὁ προτόπα(πας) ἀπὸ τὸ ἀπά-
νο μέρος ἀπὸ τὸ κάτω μέρος ὁ μανούσις ζό-
γος ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος στράτα ἀπὸ τὸ ἄλλο
μέρος εἶναι τὸ χωράφι τοῦ μαναστιρίου καὶ
θελαγένουν τὰ δύο χωράφια ἓνα (').

1800 Ἰωνίου 20

σωπωτζέλη ἔγραψε ἡ ἀκρίβω τῷ τίμοιόν

14 Ὁμοίως εἰς σελ. 114 ἀριθ. 128.

15. Ὁμοίως εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα ἀρ. 127.

16. Ἐδημοσιεύθη εἰς Ἑπειρ. Χρονικὰ 1934
σελ. 97 ἀριθ. 53.

7. ἀκολουθοῦν αἱ διάφοροι κατὰ καιροὺς ἐνθυ-
μήσεις.

8. Ἐδημοσιεύθη εἰς Ἑπειρ. Χρονικὰ 1934
σελ. 102 ἀριθ. 76.

9. Εὐαγγέλιον μὲ ἀργυρᾶν ἐξωτερικὴν ἐπέν-
δυσιν.

10. Μπέη

11. Μὲ τὴν ἑκτασιν ἐνθα ἐκαλλιεργοῦντο κῆ-
ποι=κηπάρια.

12. Ἐδημοσιεύθη εἰς Ἑπειρ. Χρονικὰ 1934
σελ. 102 ἀριθ. 75.

13. Ὁμοίως ὡς ἄνω σελ. 105 ἀριθ. 89.

της ὄνομα καὶ ἔδωσε ἓνα καζάνι καὶ ἐγρά-
φι εἰς τρεῖς παρিশῆς 3.

σωπωτζέλι

1801 Ἰανουαρίου 20 ἔγραψε ἡ λένη τῷ τί-
μοιῶν της ὄνομα καὶ ἔδωσε σανίδια 10

Σελὶς 25.

1808

ἡδοῦ γράφωμε τὰ ὅσα μεροκάματα χορά-
φια εἶναι στὴ ζήτζα.

στὴ γούβα	μεροκάματα	3
στὶ κορτζ(ι)ὰ τοῦ λούτα	»	2
στὶ κρέμενι	»	3
στὸ καριτζίτικο	»	2
στὰ λοζανὰ	»	3
τὸ πρικιδ τοῦ Ἰσου (·)	»	2
στὸν τίχω νοῦ ζαχαρία	»	2
στὶ κορτζ(ι)ὰ τῆς παρθενίας	»	3
στὰ βαθουλὰ	»	2
ἕτερο στὰ βαθουλὰ	»	2
στοῦ κοστανίκο	»	2
στοῦ λεόντου τὸ πηγάδι	»	7
στὴν ἀγίαν παρασκεβὶ	»	5
στοῦ σουσηνίρι τὴν καργιὰ	»	2
στὰ βαθουλὰ	»	2
στὸ βλαχόδρομο	»	3

Σελὶς 26.

στὰ δένδρα	»	6
στὶ στράτα στὶ κορτζ(ι)ὰ	»	10
σὺν βλοτόπι	»	9
στὸ παλεόλουτζο	»	2
στὰ ζαραβέλια	»	2
στὸν ἱλία	»	2
στὰ τζαραπέλια	»	2
στὰ πηγάδια	»	3
σιμὰ στὸ μανασίρη	»	2
στὸ πλάη	»	9
ἔξο ἀπὸ τὴν ἀχερόνα	»	2
στὸ φιτολαῖ	»	2
στὶν καριὰ	»	2
ὅλα ὅλα τὰ μεροκάματα σουμάρουντε		99

Σελὶς 27 (δι' ἄλλης χειρὸς)

ὅσα κομάτια ἀμπέληα ἔχομε εἰς ζιτζα καὶ
μεριάτικα τὸ κάθε ἀμπέλη, τὸ σιμηόνο κά-
τωθεν:

1: ἀμπέλη εἰς τὸν κάμπο ἀργατικά 40

1: ἀμπέλη στοῦ κόζαρι τοῦ στάβρου ἀργ. 60

1: ἀμπέλη στὶ ράχι (1')

ἀργ. 13

113

(δι' ἄλλης χειρὸς).

ἔτι στὸ λιγοψηνὸ χοράφη 1
ἓνα χοράφη ἡς λησητζινὰ σηνορήτες τὸ κά-
το μέρος...κέ τέτζηκα τὸ ἄλλο μέρος δρόμος
τὸ ἀπάνο μέρος ταγλῆς (18) τὸ ἄλλο μέρος
βακούφηκο.

Σημειώσεις.

Ἀκολουθοῦν καὶ πάλιν ἀρκεταὶ σελίδες ἄ-
γραφοι, ἀπὸ δὲ τὴν σελίδα 67, ἀρχίζει ἐν
συνεχείᾳ ἡ καταγραφὴ τῶν ὡς ἀνωτέρω ἀ-
ναφερομένων 90 χωρίων, ἐκ τῶν ὁποίων
περὶ τὰ 30 ἀνήκουν εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Ζα-
γορίου.

Σελὶς 67.

Χορίον σκαμνέλη

παρθενίας μ(οναχῆς) μακαρίου μ(οναχοῦ)
γεοργίου ἱερέος Θεωδόρου ἱερέος γεοργίου
ἱερέος κηρηαζῆ ἱερέος γερμανοῦ ἱερομονά-
χου ματιθέου ἱερομονάχου ἀθανασίας μ(ο-
ναχῆς) δημητρήου ἱερέος εὐγενίου ἱερομο-
νάχου γρηγωρίου μ(οναχοῦ).

Σελὶς 68.

Χωρίων ζήτζα

γληκερήας μ(οναχῆς) στήλου ἱερέως χρισί-
δας πρεσβητέρας σταμάτου ἱερέος φλώρας
πρεσβητέρας.

Σελὶς 69.

Χωρήον μοςχώπολης

ρήζου ἱερέος εὐφημίας μ(οναχῆς) δανιὴλ
ἱερομονάχου Θεοδώρου ἱερέος κηράνας
πρεσβητέρας καληνήκου μωνα(χοῦ).

Σελὶς 70.

Ἰωάνενα

νικηφόρου ἱερομονάχου ἰωάννου ἱερέος ἰω-
άσαφ ἱερομονάχου σεραφὶμ ἱερομονάχου
γριγορήου ἱεροδιακόνου ἀθανασίου ἱερέος
χρισίδας πρεσβητέρας γεοργίου ἱερέος ἀ-
ναστασίας μ(οναχῆς).

17. Ἐδημοσιεύθη Ἡπειρ. Χρονικά 1934 ἀριθ.
58 μόνον ἡ 27 σελὶς.

18. Ἀνάγνωθι=Δαγκλῆς.

Σελὶς 73.

.....τοῦ ἁγίου νικωλάου σκαμοινέλη ἔγραψε ἡ βάσω ραυποπούλου ὀνόματα σημεό-(ν)α παρισή(α;) καὶ τῶν γοννέων καὶ πρόθεσις σημεόνα καὶ τὸν γοννέον. Παναγιότι δάφνο καὶ τὸν γοννέον.

Σελὶς 76.

Χορήον καπέσοβο

γεοργίου ἱερέος καὶ τὸν τέκνον γερμανοῦ ἀρχιερέος⁽¹⁹⁾.

Σελ. 77

Χορήον νεγάδες

(δι' ἄλλης χειρὸς κάτωθι τῶν ὀνομάτων) ἔγραψε ἡ στεφανοῦ τὴν θυγατέρα της ρούσα πρόθεσι. ἔγραψεν ἡ περιμικίρενα τὸ ὄνομά

19. Ἴσως ὁ δειμνηστος οὗτος Ἱεράρχης Γερμανός νὰ κατήγετο ἐκ Καππεσόβου. Οὐδόλως δὲ παράδοξον νὰ εἶναι οὗτος ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀραβαντινοῦ καὶ Μυστακίδου ἀναφερόμενος ὡς Ἐπίσκοπος Βελλᾶς καὶ Κονίτης κατὰ τὰ ἔτη 1723—1729.

της ἥς τὴν παρίσ'α ἔλένι. ἔγραψεν ἡ μαρκίνα τὴν θυγατέρα της ἥς τὴν πρόθεσι σταμάτως.

Σελ. 101

τὰ ὀνόματα τοῦ ρουφετήου τὸν σημετζήδων.
(ἔπονται τὰ ὀνόματα)

Σημ. Οὗτοι εἶναι οἱ κατὰ τὸ 1780 ἀφιερώσαντες τὸ Εὐαγγέλιον μέ την ἀργυρᾶν ἐπένδυσιν, ὡς καὶ ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 9 ὑποσημειώσῃ τῆς παρούσης διαλαμβάνομεν.

Σελ. 103.

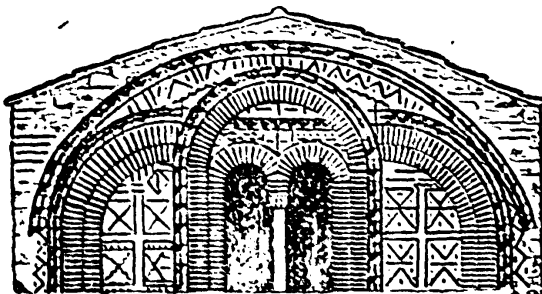
Μωναστήριον βελᾶ.

διωνησίου ἱερομονάχου.

Σελ. 104.

ἰδοῦ πὺξ ξανακενίζομεν καὶ τῶν προγεγραμμένων ὀνόματα τῶν περιβόλων τῆς ὁσδήνας.
(ἔπονται τὰ ὀνόματα)

Σημ. Αἱ λοιπαὶ σελίδες τοῦ Καταστήχου εἶναι ἄγραφοι, δι' ὃ καὶ περαίνομεν τὴν ἀντιγραφὴν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

ΟΙ ΓΥΦΤΟΙ (ΡΩΜΗΔΕΣ)

ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΟΝΙΤΣΗΣ, ΚΑΙ Η ΣΥΝΘΗΜΑΤΙΚΗ ΤΩΝ ΓΛΩΣΣΑ

Ὅπως σὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἡπείρου, ἔτσι καὶ στὴν ἐπαρχία Κονίτισης, εἶναι ἐγκατεστημένοι ἄρκετοὶ γύφτοι, (Ρώμηδες) ὅπως αὐτοκαλοῦνται. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς, ἔχουν σπίτια, γιδοπρόβια, καὶ χωράφια ἀκόμη. Μόλα ταῦτα, διατηροῦν μέσα τους, ἀμείωτο τὸ ἐνστικτο τοῦ νομαδισμοῦ, ὅπως οἱ ἀδελφοὶ τῶν οἱ Τουρκόγυφτοι «Μαντζαραῖοι» (*).

Τὸ καλοκαίρι, συνήθως, ἀγαποῦν νὰ κάθωνται ξαπλωμένοι καὶ νὰ ραχατεύουν κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο, ὅταν ἔχουν ἔξασφαλισε τὸ ψωμί τῆς ἡμέρας, χωρὶς νὰ νοιάζονται (γιὰ τὴν αὔριον). Τὸ χειμῶνα ὅταν κάνει τὸ κρύο, οἱ γύφτισσες τσαλαβουτοῦν στὰ νερά, γιὰ νὰ φέρουν ἓνα ζαλίκι ξύλα νὰ ζεσταθοῦν, καὶ τὰ γυφτάκια, ξυπόλητα τίς πιὸ πολλές φορές, τρέχουν δῶθε κεῖθε νὰ ἐξοικονομήσουν τὸ καθημερινὸ, ζητιανεύοντας ἢ κάνοντας θελήματα.

Ἐπαγγέλλονται συνήθως, σὰν οἱ προγονοὶ τῶν, τὸ σιδηροεργὸν, τὸν πλανόδιον ὀργανοπαίχην, καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς παίζουν καλὸ κλαρίο σὰν ὁ Νικόλας ἀπ' τὴ Βούρμπιανη, ὁ Πέτρος ἀπ' τὴ Μόλιστα, ὁ Ἀντρέας καὶ Φίλιππος ἀπὸ τὸ Κεράσοβο καὶ ὁ Λάζος Τσιούτας ἀπὸ τὴν Κόνιτσα, πού εἶναι ἄρκετὰ καλὸς βιολιστής, καὶ ξέρει ὅλα τὰ παλῆα Ἀρβανίτικα τραγούδια.

Χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα τῆς φυλῆς τῶν ἔχουν τὸ ἐλάιτωμα τοῦ ἀλκοολισμοῦ.

πίνουν μὲ τὴν ψυχὴ τους (καπελιάζουν) ὅπως λένε στὴ γλῶσσα τους. Μόλις γυρίσουν ἀπὸ γάμο ἢ πανηγύρι, καὶ μοιράσουν τὰ χρήματα, τὸ στρώνουν στὸ πιτό, μέχρις ἀναισθησίας. Θυμᾶμαι τὸν Ἡλκα ἀπὸ τὴ Βούρμπιανη, καὶ τὸ γιό του τὸ Νάσιο, ποὺ μπορούσαν νὰ πιοῦν πέντε ὀκάδες τσίπουρο οἱ δύο τους.

Οἱ νεώτεροι γύφτοι ὅμως, χάνουν σιγὰ—σιγὰ τὰ παλῆα ἥθη. Ντύνονται πιὸ καλά, καθαρίζονται, περιποιοῦνται καὶ νοικοκυρεῦνται. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς, πῆραν γυναῖκες (μπαλαμέδες), μὲ ρώμισσες, καθὼς καὶ πολλὲς ὁμορφες γυφτοπούλες, ἔχουν πάρει μπαλαμοὺς.

Ὅρισμένοι ἀπ' τοὺς νέους, μαθαίνουν καὶ ἄλλα ἐπαγγέλματα, σωφῆρ, ξυλουργοί, οἰκοδόμοι. Σιγὰ—σιγὰ, μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου καὶ μὲ τὴν πρόοδο τοῦ πολιτισμοῦ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀφομοιωθοῦν καὶ αὐτοὶ μὲ τὸν ἄλλο πληθυσμὸν. Παράδειγμα οἱ Ταιγγᾶνοι ἀπὸ τὸν Παρακάλαμο (Μαντζαραῖοι) ποὺ βαφτίστηκαν, καὶ ἔχουν Χριστιανικὰ ὀνόματα κτλ.

Τὰ ποληότερα χρόνια, (καὶ τώρα ἀκόμη) οἱ γύφτοι, γιὰ νὰ μὴ γίνονται ἀντιληπτοὶ ἀπὸ τοὺς μπαλαμοὺς, εἶχαν ἐπινοήσει ἓνα συνθηματικὸ γλωσσάριο, (τὰ ρώμικα) γιὰ νὰ συνεννοοῦνται μεταξὺ τῶν.

Τὰ ρώμικα τῶν γύφτων τῆς Κονίτισης ὁμοιάζουν βέβαια μὲ τὸ Πωγωνίου καὶ τῶν Γιαννίνων ἀλλὰ ἔχουν καὶ ἄρκετὲς διαφορὲς ἀπ' αὐτὰ, γιατί ἔχουν πολλὲς λέξεις, ἀπὸ τὰ Μακεδονικὰ ρώμικα, ἐπειδὴ

* Δὲν ἀποκλείεται, ἡ λέξη Μαντζαρος, νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ Οὐγγρικὸ Magyar ποὺ σημαίνει Οὐγγρος ὅπως π.χ. τὸ Γαλλικὸ Bohémien.

οἱ Κοντσιῶτες γύφτοι, ἔρχονται σὲ ἐπαφή, μὲ τοὺς Μακεδόνες ὁμοφύλους τῶν.

Τὸ παρακάτω γλωσσάριο τὸ ἔχω συλλέξει ἀπὸ διαφόρους ρώμηδες τῆς Ἐπαρχίας Κοντίσης. Κυρίως δὲ τὶς περισσότερες λέξεις, τὶς ἔχω καταγράψει, ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ μακαρίτη τοῦ Ἡλκα, τοῦ Τάκη Χαλκιά, τῆς Γιώτενας, τοῦ Νικολάκη καὶ ἄλλων.

Παραθέτω λοιπὸν ἐδῶ, ὁλόκληρο τὸ μι-

κρὸ αὐτὸ γλωσσάριο, πιστεύοντας ὅτι θὰ χρησιμεύσῃ σὲ κάτι στοὺς εἰδικούς. Οἱ δὲ συμπαθεῖς ρώμηδες, ἐλπίζω νὰ μέ συγχωρήσουν γιὰ τὴν ἀδιακρισίᾳ μου. Δὲν παραλείπω νὰ σημειώσω, ὅτι πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς, ἐξακολουθοῦν νὰ φυλάγουν ζηλότυπα, τὰ μυστικά τῆς γλώσσης τῶν καὶ δὲν τὰ ἐμπιστεύονται σιὰ (μπαλαμὲ) Σιὸ τέλος δὲ δίνω καὶ μερικοὺς συντόμους διαλόγους σιὰ ρώμικα.

Τ Α Ρ Ω Μ Ι Κ Α

Βαντέ (τά)	τὰ αὐγά	Κάστι (τὸ)	τὸ ξύλο, τὸ ὄργανο
Βαρό (τὸ)	τὸ ἀλεύρι	Κλέρω (ἡ)	ἡ γρηά
Γιακά (τά)	τὰ μάτια	Κοβέλα (ἡ)	ἡ συνουσία
Γκαβαλιάζω	ζητιανεύω	Κοβελιάζω	συνουσιάζομαι
Γκαδαλιάρης	ὁ ζητιάνος, ὁ διακονάρης	Κοβελιάρα	ἡ κοινὴ γυναῖκα
Γκαδαλὸ (τὸ)	τὸ ἀλεύρι. Ἡ πράξις [τοῦ ἐπαιτεῖν]	Κορορὸς	ὁ τυφλὸς
Γκάδι (τὸ)	τὸ σπῖτι	Κοτόρι (τὸ)	τὸ κομμάτι τοῦ ψωμοῦ
Γκαγιὸ (τὸ)	ἡ κόττα	Κούγκουλη (ἡ)	ἡ κολοκύθα
Γκανίχι (τὸ)	τὸ κορίτσι	Κουλμαντᾶ (τά)	τὰ φαγητὰ
Γκανταλιάζω	ἄχρηστεύω, καταστρέφω	Λαταιὸς	ὁ καλὸς
Γκανταλικὸς	ἄχρηστος, κακῆς ποιότητος	Λιδαντὸς	ὁ ἡλίθιος, ὁ χαζὸς
Γκανταλὸς	ἀξιολύπητος, ἐλσεινὸς	Λιέλα (ἡ)	τὸ πάρσιμον
Γκαντήματα	τὰ φορέματα	Λιέσι (τὸ)	τὸ μαλλί (Ἀλβανικ.)
Γκαρδόλα	τὸ κλέψιμο	Λιόμος (τὸ)	τὸ λαμβάνειν
Γκαρήματα	τὰ κάρβουνα	Λοβὲ (τά)	τὰ χρήματα
Γκίδρι (τὸ)	τὸ ἀλεύρι, τὸ σιτάρι	Μακραδντι (τὸ)	τὸ πέος
Γκονό (τὸ)	τὸ σακουλι	Μαντακλή (ἡ)	ἡ πίττα
Γκορέλας	ὁ δουκόλος, ὁ γελαδάρης	Μασηνὴ (ἡ)	τὸ ἀνδρικό μόριο, τὸ πέος
Γκορέλια	τὰ γελάδια	Μάσι (τὸ)	τὸ κρέα, τὸ γυναικ. αἰδοῖν
Γκουγια (ἡ)	τὸ γυναικεῖον αἰδοῖον	Μιντζιὸ (τὸ)	ἡ σιωπὴ
Γκουρντιάρης	ὁ ἐκφυλὸς	Μούκλια (ἡ)	ὁ θάνατος
Γκουρνίζω	συνουσιάζομαι	Μουρντάλα (ἡ)	ἀποθνήσκω
Γκουρντιόλα (ἡ)	ἡ συνουσία	Μουρνταλιάζω	ὁ πεθαμένος
Γκρόκα (ἡ)	ὁ τᾶφος, ἡ γούδα	Μουρνταλιασμένος	ὁ κουτσὸς
Καμελιάζω	συνουσιάζομαι	Μπαγκλὸς	τὰ γιδοπρόβατα
Κανιά (τά)	οἱ ἀκαθαρσίες	Μπακρὲ (τά)	ἡ μὴ γύφτισσα
Κανισρίζω	ἀποπατῶ	Μπαλαμὴ	ὁ μὴ γύφτος
Καντέλα	ἡ πορδὴ	Μπαλαμὸς	οἱ ὑπερηφάνεις.
Καπέλας	ὁ μεθυσμένος	Μπαρήματα (τά)	ὁ βρυκόλακας
Καπελιάζω	μεθύω, πίνω	Μπέγκας (ὁ)	ὁ γέρος, ὁ πατέρας
Καπλι (τὸ)	τὸ κρασί, τὸ πιετό	Μπέκης (ὁ)	τὸ καθησιὸ
Κάσι (τὸ)	τὸ τυρί (βλαχικ.)	Μπισιέλα (ἡ)	ὁ τεμπέλης
		Μπισιέλας	κάθομαι
		Μπισελιάζω	

Μπλατσιμάτα (τά)	τά στήθη, οί μαστοί	Πλιακιεύω	συνουσιάζομαι
Μπουκλὸ (τὸ)	τὸ ντουφέκι	Ροδέλα	φονεύω
Μπούλη (ή)	ὁ πρωκτός	Ροσιανή	ή παππαδιά
Μπουρή	ή νύφη	Ροσιανός	ὁ παππᾶς
Μπραχάλα (ή)	ή δουλειά	Ρώμης	ὁ γύφτος
Νασιέλα (ή)	ή φυγή	Ρώμικα	τά γύφτικα
Νασιεύω	φεύγω		
Νταζινή	ή δλάχα	Σιντίλα (ή)	ή ἐπαιτεία
Νταζινός	ὁ δλάχος	Σιντιλιάρης	ὁ διακονάρης
Νταμπές (οί)	ὁ ξυλοδαρμός	Σιορὸ (τὸ)	τὸ κεφάλι
Νταμπιάζω	δέρνω	Σοδέλα (ή)	ὁ ὕπνος
Νταράλα (ή)	ὁ φόδος	Σοβελιάζω	κοιμᾶμαι
Ντατσιμάτα (τά)	τά θυζιά	Σοστένι (τὸ)	τὸ ἐσώδρακο
Ντεκένα	βλέπω, κοιτάζω	Σούφλισμα (τὸ)	ή συνουσία
Ντελναμάρα	ή τρέλλα	Σταλιέ (τά)	τά χρήματα
Ντελνός	ὁ τρελλός		
Ντένα	τὸ δόσιμο	Τερτεμπούλης	δειλός, ἐλεεινός
Ντεζαδὸ	τὸ τσιγάρο	Τζιμουρντή	ή νύφη
Ντζινέλα	γνωρίζω	Τζιοντιόλα (ή)	τὸ κλέψιμο
Ντζιοκέλι	τὸ σκυλί	Τσιαδῆ	ή κοπέλα, ή νέα γυναίκα
Ντζιοῦδες	οί ψεῖρες	Τσιαδὸ (τὸ)	ὁ νεαρός
Ντζιουμακιάζω	ξυλοδέρνω	Τσιαμπλὸ	τὸ ψωμί
Ντιρέλα	ἔχω, ἔχεις, ἔχει κτλ.	Τσιντέ (τά)	οί χωροφύλακες, οί στρα- τιωτικοί
Ντιχλιάζω	βλέπω, κοιτάζω		
Ντοσινές	οί ρόκες τοῦ καλαμπο- [κιού]	Τσιντὸς	ὁ χωροφύλαξ
Ντρακά (τά)	τά σταφύλια	Τσιορέλα (ή)	τὸ κλέψιμο
Παναλή	ή ρακῆ	Τσιορωτάρης	ὁ κλέφτης
Παρνί (τὸ)	» »	Τσιόργια (τά)	οί λησται
Πασιόμια (τά)	οί μαστοί	Τσιορορὸς	ὁ χαζός
Πατσιαρντέ (τά)	τά ψέμματα		
Πατσιδ	τὸ γυναικ. αἰδοῖον	Χαδιά (ή)	τὸ γυναικ. αἰδοῖον
Πελιέ (τά)	οί ὄρχεις	Χαλιόλα	τὸ φαγητὸν
Πεντακλή (ή)	ή πῆττα	Χάνα	τρώγω
Πεντέ (τά)	τά πόδια	Χαρνὸ	τὸ γαῖδοῦρι
Πινέλα	τὸ λέγειν	Χασιόγια	τά φασόλια
Πιντιάζω	λέγω, ἀνακοινῶ	Χλιδασμένος	ὁ ἀποπατῶν, ὁ ἀκάθαρτος
		Χλιδάζω	ἀποπατῶ
		Χλιδάκος	ὁ γέρος

ΡΩΜΙΚΟΙ ΔΙΑΛΟΓΟΙ

—Θὰ λιέλα τὰ κάστια νὰ πὰ νὰ μπρα
χάλα στὰ μπαλαμέ;

Μὴ κάνς σὰ ντελνὸ. Νὰ χαλιόλα πρῶ-
τα, νὰ βάλωμε λατσιὰ γκαντήματα καὶ
μπλατσαρήματα κ' ὕστερα.

—'Εγὼ θὰ νασιέψω πρῶτα, γιὰ νὰ
μπισιέλα ἐκεῖ, κι' ἔλα κι' ἐσὺ κοντὰ, γιὰ-
τί, ἄμχ δὲ μᾶς ντιχλιάσουν τὰ μπαλαμέ

—Θὰ πάρωμε τὰ ὄργανα νὰ πάμε νὰ
λαλήσωμε στοὺς μὴ γύφτους;

—Μὴ κάνης σὰν χαζός. Νὰ φᾶμε πρῶ-
τα, νὰ φορέσωμε καλὰ φορέματα καὶ πα-
πούτσια καὶ ὕστερα.

—'Εγὼ θὰ φύγω πρῶτα γιὰ νὰ δρίσκο-
μαι ἐκεῖ, κι' ἔλα κι' ἐσὺ κοντὰ, γιὰτί, ἄμχ

γλήγορα, μπορεί νά μᾶς λιέλα νά μᾶς τζιου-μακιάσουν.

—Καλὰ, νάσι ἐσὺ πρῶτα κι' ἔρχομαι κι' ἐγὼ· ἀλλὰ τήρα, νά μ' ἔης τὰ γιὰ καὶ ὅλο στὲς τσιαβές, καὶ μᾶς ντένα νταμπές τὰ μπαλαμέ ὅπως θάναί καπελιασμένα. Μὴ λιέλα τὸ κάστι, καὶ στὸ τραβήξουν στὸ σι-ορὸ, μὴ μᾶς κυνηγήσουν μὲ τὰ μπουκλὲ.

—'Εγὼ, ντεκένα τὲς τσιαβές ἀλλὰ δὲ μπειράζω καμιά, γιὰτὶ νταράλα ἀπὸ τὰ μπαλαμέ.

δὲν μᾶς δοῦν τ' ἀφεντικά γρήγορα, μπορεί νά μᾶς πιάσουν νά μᾶς δείρουν.

—Καλὰ πήγαίνε σὺ πρῶτα κι' ἔρχομαι κι' ἐγὼ· ἀλλὰ κοίταξε νά μὴ τηρᾶς τὲς γυναῖκες, καὶ μᾶς δείρουν τ' ἀφεντικά, ὅπως θάναί μεθυρμένοι. Μὴ ἀρπάξουν τ' ὄργανο, καὶ στὸ τραβήξουν στὸ κεφάλι μὴ μᾶς κυνηγήσουν μὲ τὰ ντουφέκια.

—'Εγὼ, κριτάζω τὲς γυναῖκες ἀλλὰ δὲν πειράζω καμιά, γιὰτὶ φοβάμαι τοὺς Γκρέκους.

Β.' ΔΙΑΛΟΓΟΣ

—'Αειντε ὁρ Δημητροῦλα, λιόμος τὸ γκο-νό, νά νασιέψωμε καὶ τὰ χωργιά γιὰ γκα-βαλὸ.

—Γκανταλιπιάστηκαν τὰ μπαλαμέ τώ-ρα καὶ δὲ ντένα. 'Εγὼ, μπαγκλή μ' ἓνα κιντὸ, πήγα στὸ Τούρνοβο, καὶ μὲ τὸ στα-νιὸ λιέλα δυὸ χουφτες βαρὸ· ἀκολοῦσαν τὰ τζιοκέλια νά μὲ χάνα.

—'Ε! τότε νά κάνομε νάσι γιὰ τὸ Ντέν-τσικο, τὰ νταζινὲ εἶναι λατριώτερα. Νά κρίνω καὶ τὸ 'Λόπη, νᾶρθ' κι' αὐτὴ γιὰ σιντρίλα.

—'Η Λόπ' δὲν ἀδειάζ', θά νασιέψουν γιὰ γκαρήματα μὲ τὸν 'Ηλκα. 'Αειντε οἱ δυὸ μᾶς, νά τσιορέψωμε καὶ τίποτε ντοσι-νές καὶ ντρακά πουθενά, γιὰ νά πᾶμε στίς νταζινές, γιὰ νά μᾶς ντένα κένα κένα κο-τόρ' τσιαμπλὸ.

—'Αντε ὁρ Δημητροῦλα, πᾶρε τὸ σα-κοῦλι, νά πᾶμε στὰ χωριά γιὰ νά ζητια-νέψωμε.

—Χάλασαν ὁ κόσμος τώρα καὶ δὲν δί-νουν. 'Εγὼ κουτοῦ μ' ἓνα πόδι, πήγα στὸ Τούρνοβο, καὶ μετὰ θ' ἄς μᾶς εἶπα δύο φρι-κτες ἀλεύρι· ἀμολοῦσαν τὰ σκυλιὰ νά μὲ φᾶνε.

—'Ε! τότε νά πᾶμε γιὰ τὸ Ντέντσικο, εἰ βλάχοι εἶναι καλλίτεροι. Νά κρίνω καὶ τῆς Λόπη, ναρθῇ κι' αὐτὴ νά διακοινη-σωμε.

—'Η Λόπη δὲν εὐκαιρεῖ, θά πᾶμε γιὰ κάρβουνα μὲ τὸν 'Ηλκα. 'Αειντε εἰ δυὸ μᾶς νά κλέψουμε καὶ τίποτε ρόκες ἀπὸ κα-λαμπόκια καὶ σταφύλια πουθενά, νά τὰ πᾶμε στίς βλάχισσες, γιὰ νά μᾶς δώσουν κανένα κομμάτι ψωμί.

Γ.' ΔΙΑΛΟΓΟΣ

—Μουρντάλιασ ἓνα μπαλαμὸ, ἄειντε στυν' ἐκκλησιὰ νά χαλιόλα. Θά λιέλα τσιαμ-πλὸ, καὶ θά μᾶς ντέτα καὶ τὸ ροσιανὸ κέ-να κοτόρ. 'Υστερα, θά πᾶμε στὸ γκάδι, ποῦ θά χαλιόλα τὰ μπαλαμέ νά λιόμοι· κουλ-μαντὰ, παρνί, καὶ καπλί.

—'Εγὼ, νταράλα νά ντιχλιάσω τὸ ν μουρνταλιασμένο, μὴ γέν' μπέγκαλο, κι' ἐρθ' τὴ νύχτα, καὶ μᾶς κάμ καὶ χλιδαστοῦμε.

—Μὴ νταραλιάζεις ὁρὲ ντελινὸ, τὸ μπα-λαμὸ ἦταν λατσιὸ, δὲν ἦταν κανέναν τσι-ο-ρελιάρης, οὔτε γκανταλικὸς, γιὰ νά μπεγ-καλιάσ.

—Πέθανε ἓνας Γκρέκος, πᾶμε στὴν ἐκ-κλησιὰ νά φᾶμε κόλυβο. Θά πάρωμε ψω-μί, καὶ θά μᾶς δώτῃ κι' ὁ παππᾶς τίποτε κανένα κομμάτι πρόσφορο. Μετὰ, θά πᾶμε στὸ σπίτι, ποῦ θάχουν τραπέζι, νά πάρω-με φαγητὰ, ρακὴ καὶ κρασί.

—'Εγὼ, φοβάμαι νά ἰδῶ τὸν πεθαμένο, μήπως γίνῃ βρυκόλακας, κι' ἐρθῇ τὴ νύ-χτα καὶ μᾶς κἀνῃ καὶ τὰ κάνουμε ἀπάνω μας.

—Μὴ φοβᾶσαι ὁρὲ κουτέ, ὁ ἄνθρωπος ἦταν καλὸς δὲν ἦταν κανέναν κλέφτης, οὔ-τε κακὸς ἄνθρωπος, γιὰ νά βρυκολακιάσῃ.

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΑΤΑ

Θ'.—Οὐτρές καὶ πιατάντζες — Γκιούμια καὶ σαπλάες.

I

Οὐτρά λέγαμε τὸ σπάγγο (τὸ ἰταλ. σπάγκο)(¹), ἑνα εἶδος δηλ. νῆμα, στριφτό, πολύκλωνο (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ σιτζίμ (²), ἀπὸ τὸ δμοίας σημασίας δμῶνιμο τουρκικόν, πού εἶναι μονόκλωνο), ἀρκετοῦ πάχους γιὰ τὸ στέρρεο ράψιμο, π.χ. τοῦ πάτου τοῦ τσαρουχιοῦ (τοῦ πετσιοῦ δηλ. τοῦ κάτου μέρους) μὲ τὸ ἐπάνω του, δηλ. τὴν πόχα, μὲ τὴν ὁποία αὐτὸ καὶ μορφοποιεῖται.

Τὸ λευκόχρωμο αὐτὸ νῆμα, (τὸ σιτζίμ, ἦταν μελαψόν), πουλιόταν συνήθως κομμένον σὲ κλωστὲς ὠρισμένου μήκους, μίᾳς ὀργυᾶς περίπου· ὅσο δηλ. ἔφτανε νὰ τεντώνῃ τὰ χέρια τοῦ ὁ τεχνίτης, πού ἔρραβε μὲ δυὸ ταυτόχρονα βελόνια.

Στὸ Γαλλογραικικὸ λεξικὸ τοῦ Κοραῆ ('Αθήνα 1881), συναντοῦμε τὴ λέξι 'Οτρά (³), ὡς ἐξήγησιν τῆς ἀντίστοιχης γαλλικῆς αἰγκιγίε, πού σημαίνει τὸ ὠρισμένου μήκους ἐκεῖνο νῆμα, πού κάθε

φορὰ χρησιμοποιεῖται, γιὰ ράψιμο, κέντημα κ.τ.λ. μὲ βελόνια τοῦ χεριοῦ.

Στὴ ἴδια αὐτὴ λέξι, ὁ Κοραῆς, παραθέτει καὶ τὴν ἔννοια « χρυσὴ κλωστή ». Γνωρίζουμε πόσο σὰ Γιάννινα εἶχεν ἀκμάσει ἡ ἀσημο—κεντιστική, ἡ γνωστή ἐδῶ ὡς συρμακέσ(1) (⁴). Ἡ τελευταία αὐτὴ λέξι, μπορεῖ νὰ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ: 1) τὸ τουρκικόν, σίρμα (ἀπὸ τὸ ἐλληνικόν σύρμα) πού σημαίνει χρυσὸ νῆμα, 2) τὸ περσικόν σίμ, πού σημαίνει ἄργυρος, (ἀπὸ τὸ ἐλληνικόν ἄσημον, τὸ μὴ σημασμένον δηλ., τὸ μὴ σφραγισμένον ἀργύριον, καὶ 3) τὸ ἐπίσης περσικόν σιμκὲς, πού σημαίνει χρυσοῦφαντης. (Ὁ ἀσημένιος, περσικῶς λέγεται σιμίν).

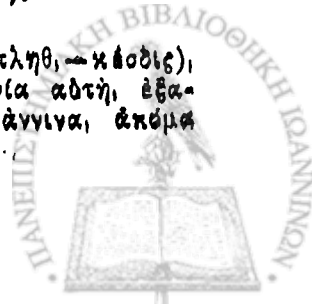
Ἀπὸ τὴν ὀνοματολογία τῶν λεπτῶν νημάτων πού χρησιμεύουν γιὰ ράψιμο πανικῶν, ὕφασμάτων κ.τ.λ., παίρνουμε τὸν δροοῦγια, πού ἦταν εἰδικὸ ἐγγλέζικο νῆμα· σήμερα ὑπάρχει ἡ οῦγια τῆς μηχανῆς. Τὸ νῆμα αὐτὸ—ὅπως καὶ τάλλα,—πουλιόταν σὲ τσικλίδια (ἐνικὸς τσικλίδι, ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ματσάκια πού ἀποτελοῦσαν μιὰ μεγαλειτερὴ δέσμη) ἀπὸ τὸ σκελίδα, ἕνα ἀπὸ τὰ κομμάτια τοῦ σκόρδου. Τὸ ξύλινο καροῦλι στὸ ὁποῖον τύλιγαν τὰ ράμματα, τὸ λέγαν γκούργκ(ου)λα (ἡ σημερινὴ ρικέλα, κοουβαρίστρα).

4. Ὁ τεχνίτης, συρμακέ(σ)ης (πληθ.—κείσθης), πού ἔγινε καὶ ἐπώνυμοι. Ἡ βιοτεχνία αὐτή, ἐξακολουθοῦσα νὰ ἀσκεῖται σὰ Γιάννινα, ἀπόμα καὶ σὰ χερνία μου.

1. Τὸ γκ, πρὸς τὸ γάμμα. Κατὰ τὸν Κοραῆ (Γαλλο—γραικικὸ Λεξικόν) πιθανόν ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸ σφῆκος (ὄωρικόν, σφακός)· τὸ ὑποκοριστικὸ σπαγιέτο, λεπτὸς σπάγγος, καὶ τὸ γνωστὸ ζυμαρικόν).

2. Ἐνα εἶδος λεπτὸ σιτζίμ, χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν ραφὴ τῶν παπουτσιῶν καὶ τὸ λένε (ἀπὸ τὴν φόρμα στὴν ὁποία πουλιέται) κοουβαρέτο (μὲ ἰταλικὴν ὑποκοριστικὴν κατάληξιν).

3. Κατὰ τὸν Κοραῆ, καὶ Τρά. Πιθανόν ἀπὸ τὰ γερμανικά ντράχτ καὶ τράατ, πού σημαίνουν κλωστή καὶ γκόλντ—ντράχτ, χρυσοῦρμα.

Γιὰ νὰ τυλίγουν καὶ ξετυλίγουν τὸ νήμα, χρησιμοποιοῦσαν, ἐκτός ἀπὸ τὴν ἀνέμη, καὶ τὸ τυλίγαδι καὶ τὴν ἑβίγα (ἕνα εἶδος μικρῆς ἀνέμης τοῦ χειροῦ, μετὰ τὸ ὅποιο τῆς ἐδίδαν περιστροφικὴ κίνηση).

Υπάρχει ὁμοίως καὶ παρεμφερὲς λέξις οὗδρια μετὰ τὴν ὁποία χαρακτηρίζουν τὴν ἀλλοτρίαν συστάσεως ἢ χρώματος παρυφῇ τῶν ὑφασμάτων (τουρκικὰ, ὦγια, ἀπὸ τὸ ἐλλαινικὸ ὦα).

Τις λέξεις αὐτὰς τις συναντοῦμε σὲ δι-ἀφορετὰ μορφὰ καὶ: στὰ καίμενα τοῦ «Κώστα Γραμματικοῦ»^(*) (ὕποκλμισα μετὰ οὗδριας, μεταξωτὲς: σινδόν μετὰ οὗδριας, ἔπου φαίνεται νὰ εἶναι) μετὰ τῇ σημασίᾳ τῆς ἀκρας, παρυφῆς. Στὴ Δέσβρα^(ι) (... οὗγια τοῦ πελάγου), μετὰ τῇ σημασίᾳ τοῦ γυαλοῦ, περιγυῖα. Στὰ χωρία τῆς Δυτ. Θεσσαλίας^(ι) (οὗγια—οὗγια στὸ Φειτονῆσι) μετὰ τῇ σημασίᾳ τοῦ ἀκρη—ἀκρη.

Μετὰ τὴν εὐκαιρίαν, ἃς ἀναφέρουμε ἐδῶ μερικὰ ἀπὸ σχετικὴ ἐνοματολογία τῶν ὑφασμάτων.

Πανὶ λέγαν τὸ σημερινὸ κάμπισο. Αὐτὸ ποὺ λέμε τώρα χασέ, τὸ λέγαν χουμά (πληθ. χουμαγιά). Τὸ τὸπι τοῦ χουμαγιοῦ, στὸ ἀρχικὸν μὲν τοῦ, ἦταν σταμπαρασμένον μετὰ γαλαζιδόχρωμα ποικίλματα καὶ γράμματα, ποὺ στὴ μέση τους εἶχαν τὴν ἀναπαράστασιν ἑνὸς ποταμοῦ μετὰ ἀνοιχτὰς φτεροῦγες, ἐπάνω ἀπὸ φλόγες. Μετὰ τὴν ἀραβικὴν δὲ λέξιν χουμά, ἐκφράζεται ἡ ἐννοια, μυθολογικὸ ποτήριον, ποτήριον τοῦ παραδείσου, φοινίκας. Ὑπῆρχε καὶ ἕνα ἄλλο πανί, τραχύτερον ἀπὸ τὸ χασέ ποικιλιῶδες, τὸ ὅποιο τὸ λέγαν τσουτσί (πληθ. τουττά) στὴν ἀρχὴ τοῦ ὁποῖου, μαζὶ μετὰ ἄλλα, ἦσαν—ὅπως καὶ στὸ χουμαγιά—σταμπαρασμένον ἕνας παπαγάλλος. Στὰ τουρκικὰ, τσουτσί, σημαίνει τὸν ψιττακὸν.

δ. Δὲς Β. Σούρλα, Κώστας Γραμματικὸς, σελ. 'Ηπ. Χρονικὰ 1938, σ. 59 καὶ 60.

ε. Δὲς Μαρ. Κλωνάρη, 'Ἡμεροὶ ἐνθρόνων', 'Αθ. 1958, σελ. 51.

ζ. Δὲς Ζήση Σκάρου, Τὰ γράμματα τῆς Πίνθου, 'Αθ. 1958, σ. 63.

Τὸ καλλίτερον ὑφασμα γιὰ (ἀνδρικὰ κυρίως) φορέματα, ἦταν ἡ τσόχα (λέξις τουρκικὴ) καὶ οἱ ὑφασματέμποροι, ἦσαν τότε οἱ τσόχατζήδες ἐμποροὶ μετὰ βαρεῖα ἐμπορικὴ, καὶ κοινωνικὴ ἀνάμειξη ὑπὸ ληψίῃ.

Στὰ γυναικεῖα πανκὰ, ἀναφέρουμε μερικὰ ἀπὸ τὰ μεταξωτὰ τῆς ἐποχῆς: γκρό (ἀπὸ τὸ ὅμοιον γαλλικὸ γκρό, γονδρὸς παχὺς), καὶ σαναλιόν. Νομίζω ἀπὸ τὸ γαλλικόν: σουά (μετάξι) ντε (τῆς) Λυών (ποῦ εἶναι ἡ γνωστὴ γαλλικὴ πόλις). Τὰ μεταξωτὰ αὐτὰ, ἐρῶσαν τότε ἀπὸ τῇ Γαλλίᾳ, καὶ ἦσαν ἐκεῖ ἐνομαστὰ τὰ μεταξουργεῖα τῆς Λυών.

Κοινότερον ὑφασμα τοῦ τόπου τσίτι: ἡ φτηνοῦ σημερινοῦ ἐμπριμέ, ἦταν ἡ λιντῖάνα. Ἡ κοινὴ εἰκόνα αὐτῆς ἀράδας, λεγόταν σπινάδα, (πιθανῶς ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ σπανάτα, μετοχὴ τοῦ σπινάρε, ὁμαλίζω ἐπιπεδῶνω, κάνω λείον, χωρὶς χροῦδι: στὴν περίπτωσιν).

Τὰ ρετάλια τῆς ἐποχῆς, τὰ λέγαν γκαδέτσα. Ἡ λέξις εἶναι ἐκδήλωση ἰταλικῆ, καὶ σχέση ἔχει μετὰ πανκὰ, ὑφασματα καὶ τὰ παρόμοια. (βλ. 'Ἡπειρ. Χρονικὰ 1935 σελ. 283).

Τὸ τραπεζομάνηλο, τὸ λέγαμε μεσάλι: πιθανῶς ἰταλικῆς καταγωγῆς: μεσά ἰταλικὰ σημαίνει, Δειτουργία ('Ἐκκλησιαστικὴ), ἀπὸ τὸ ρῆμα μετερε, ῥάξω, θέτω μεσά ἐπὶ τῆς ἰταλικῆς, λέμε καὶ τὸ παρατιθέμενον, σεβριζόμενον φαγητό, καθὼς καὶ τὴν παράθεσιν τοῦ. Ἀπὸ τὸ Δειτουργικὸ λοιπὸν σεντόν ποὺ σκεπάζει τὴν Ἀγίαν—Τράπεζαν ἡ πιθανότερον ἀπὸ τὴν (ἡ καὶ ἀπὸ τὴν) ἐννοια τῆς παράθεσιν τοῦ φαγητοῦ, πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ καὶ τὸ μεσάλι. Μετσάλε κυρίως ἰταλικὰ σημαίνει τὸ λεῖτοσυργικόν (βιβλίον, ἢ καὶ κάθε ἄλλο ποὺ ἀνέκει στὴ Δειτουργία). Τὴν πετσέταν τοῦ φαγητοῦ, τὴν λέγαμε ντε(οὐ)ξάελ(ι), πιθανότατα ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ τοξάλοουέλο, χειρόμακτρο.

II

Πιατέντζα καὶ πιατέντζα λέγαμε—ὅπως καὶ λέμε ἀκόμα—στὰ Γιαννίνα, μιὰ (μεγάλῃ) πιατέλα, ὅπως

λέγαμε τὸ μεγάλο πιάτο (τρογγυλὸ ἢ συνηθέστερα αὐγόσχημο), μετὰ τὸ ὅποιο φέραμε στὸ τραπέζι τὸ φαγητό. "Ὅλες αὐτὲς οἱ λέξεις, ἀναφέρονται ἐδῶ μετὰ τὴν ἰταλική τους φόρμα· μετὰ τὴ διαφορά ὅτι, τὸ πιάτ ἐλ ο στὰ ἰταλικά, εἶναι, ἀντίθετα, ὑποκοριστικόν· καὶ σημαίνει, τὸ μικρὸ πιάτο, τὸ δὲ πιάτ ἀ ν τ ζ α, προέρχεται ἀπὸ τὸ π ι ε τ ἀ ν τ ζ α, τὸ ὅποιο δὲν ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ πιάτο, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ π ι ε τ ἀ, ποὺ σημαίνει εὐτέβεια. Μετὰ τὸ π ι ε τ ἀ ν τ ζ α, χαρακτηρίζαν (τὴν) Ἰταλία) τὸ σύνολο τῶν ἐπιτραπέζιων σκευῶν μετὰ τὰ ὅποια σερβιριζόταν τὸ φαγητό σὲ μοναστήρια. Ἀργότερα, κί' αὐτὸ τὸ προσφερόμενο, ἀλλὰ καὶ κάθε φαγητό τοῦ τραπέζιου.

Τὸ πιάτο ἔχει γραφῆ ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ πλατὺς. Στὴ γλῶσσα μας ἔχουμε καὶ τὸ ἰταλικὸ μεγεθυντικὸ του, π ι α τ ὅ ν α, π ι α τ ὅ ν ε—μεγάλον πιάτο.

Τίς π ι α τ ὅ λ λ ε ς, τίς λέγαμε καὶ λ ί μ π ε ς καὶ λ ι γ γ έ ρ ε ς.⁽⁶⁾ τὸ τουρκικὸ λ ι γ κ έ ρ, σημαίνει τὸ ἴδιο πράγμα.

Τὰ δοχεῖα (καμωμένα, παλῆ ἀπὸ χαλκωμα) μεταφορᾶς (π.χ. ἀπὸ τὴ Λίμνη μας, στὰ σπήλια ἢ ἀπὸ τὸ πηγᾶδι στὸ μαγειριό, 7—8 ὀκάδων) νεροῦ, τὰ λέγαμε γ κ ι ο ὐ μ ι α· (ὁ ἐνικός, γ ι ο ὐ μ ι). Οἱ ἑβραῖοι, τὸ προφέραν γ κ ι χ ο ὐ μ ἢ γ κ ι γ ο ὐ μ). Τὰ παλῆτερα, εἶχαν συνήθως προσαρτημένο καὶ τὸ καπάκι τους. Συγγενικὲς λέξεις καὶ ἔννοιαι εἶναι: Τὸ ἰταλικὸ κ ο γ κ ὅ μ α, ποὺ σημαίνει ὑδροθερμαντήρ, τὸ ἐπίσης ἰταλικὸ κ ο κ ι ο ὐ μ ε, ποὺ σημαίνει τὸ ξύλινον κάλυμμα τῶν βαρελιῶν, τὴν τάπα· καὶ τὸ ἀραβικὸ γ κ ι ο ὐ γ ο ὐ μ καὶ κ ο ὐ ρ κ ο ὐ μ, ποὺ σημαίνει χάλκινον ὕδριον. Ἐνα μικρότερον γ κ ι ο ὐ μ ι), τὸ λέγαν μ π ρ ῖ κ ι) καὶ κάτι πολὺ μικρότερον, κ ο ὐ κ μ ο ὐ λ α (οἱ ἑβραῖοι).

8. Ἐπιτραπέζιον οκεῦος ἀπὸ χάλκωμα, συχνότατα κεντήσμενον ἀπὸ τὸν τεχνίτη μετὰ διάφορα κοσμήματα, καὶ συνηθέστατα μετὰ ἀρχικά ἢ τὸ ὀνομαστικὸν τοῦ ἀγοραστῆ, καὶ τὴ χρονολογία κατασκευῆς.

Τὸν κῆρσ ἀντλήσης νεροῦ, ἀπὸ πηγᾶδι κυρίως, τὸν λέγαμε, γ κ (ο ὐ) ὅ ἄ, ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ κ ο ὅ ἄ ἢ κ ο γ ἄ, κί' αὐτὸ ὑποθέτω ἀπὸ τὸ κ ὀ ὅ ο ς. Ἀλλὰ καὶ τ ζ ι ο ὐ μ α, ποὺ φαίνεται συγγενικὸ μετὰ τὸ γ κ ι ο ὐ μ.

Γιὰ ἀντλήσιν νεροῦ ἀπὸ τὸ βάθος καὶ κιοῦ, οἱ νησιῶτες χρησιμοποιοῦσαν ἓνα ξύλινον ἀντλητήριον ἀπὸ σκαφτὸ μοιοκόμματο ξύλον, ποὺ τὸ λέγαν λ α ὅ ο ὐ τ ο (υ)· πιθανόν· γιατί· ἔμοιαζε στὸ σχῆμα, μετὰ τὸ ὁμῶνυμον ἑγχορδο μουσικὸ ὄργανον λ α ὀ ὐ τ ο (υ).

Τὰ εἰδικῆς μορφῆς ἀπὸ τενεκὲ καμωμένα δοχεῖα μεταφορᾶς γάλακτος, τὰ λέγαν μ π ι ν ῖ ὅ τ ε ς, ποὺ συγγενεύει μετὰ τὸ ἰταλικὸ π ι ν ῖ ὅ τ τ ο ἢ π ι ν ῖ ἄ τ α, ποὺ σημαίνει χύτρα, τσουκάλι.

Ἐνα τενεκεδένιον δοχεῖον πόσιμου νεροῦ σὲ σχῆμα μεγάλης κούπας, χωρητικότητος μίᾳς ἕως δυὸ ὀκάδων γιὰ ἀντλήσιν, μεταφορᾶ, διανομὴ σὲ ποτήρια, τὸ λέγαμε μ π ι κ ῖ ὅ ν α· πιθανῶς, ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ μ π ι κ ῖ ε ρ ὅ ν ε, μεγεθυντικὸ τοῦ μ π ι κ ι έ ρ ε,⁽⁶⁾ ποὺ σημαίνει ποτήρι. Ἐνα—χαλκωματένιον—ἐπιτραπέζιον δοχεῖον νεροῦ, εἰδικοῦ σχήματος, τὸ λέγαμε μ π α κ ρ ἄ τ σ ι· ἀπὸ τὸ ὅμοιον πιθανῶς τουρκικόν, ποὺ σημαίνει ἀντλητήριον, θερμάτινος κῆδος. Ἐπιτραπέζιον ἐπίσης δοχεῖον νεροῦ, ἦταν καὶ τὸ σ ο ὐ ρ α ῖ, γυάλινον ἢ κρυστάλλινον, σὲ σχῆμα γ α ρ ἄ φ α ς (φιάλης), μετὰ πλατεῖαν ὅμως βάση, καὶ ἐξογκωμένο σφαιροειδῶς τὸ κάτω τμήμα, μακρὸ σχετικὰ λαιμόν, καὶ γυάλινον ἐπίσης δούλωμα. Τὸ ὅμοιον περσικόν, σημαίνει ψιᾶλη μακροδ-λαιμη.

Καὶ ἓνα ἄκομα δοχεῖον—χαλκωματένιον—εἰδικῶς γιὰ ἀντλήσιν νεροῦ (π.χ. ἀπὸ καζάνι) μετὰ μακρὴν ὅμως λαβήν, τὸ λέγαμε σ α π λ α ῖ. Ἀντίστοιχον εἶναι ἡ τουρκικὴ λέξις σ α π λ ῆ, ποὺ σημαίνει αὐτὸ ποὺ ἔχει λαβή (σ α π λ ῆ κ, εἶναι τὸ κάθε τι ποὺ χρησιμεύει γιὰ λαβή).

9. Ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ βί κ ο ς, σταμνί, ὅπως καὶ τὸ (ἰταλικὸ) μ π ὅ τ τ ε (ἑλλ. μ π ὅ τ τ ι) ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ β ω τ ῖ ο ν ι (κατὰ Κοραῆν, ὅπου πρὸ πάντων). Στὴν ἑσθονίαν τὸ φλύτξάνι τὸ λέγαν κ ῖ κ ε ρ ι πιθανῶς κί' αὐτὸ ἀπὸ τὸ μ κ ι κ ῖ ρ α.

ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ

Π. ΠΟΓΓΗ, τοῦ Ἐθνικοῦ ἰδρύματος

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

[Εἶναι γνωστόν διὰ τὴν διάνοξιν τῶν δασικῶν ὁδῶν Ζαγορίου, δι' ἣς θὰ ἀξιοποιηθῇ ὁ τεράστιος δασικὸς πλοῦτος τῆς περιοχῆς, ὀφείλεται κατὰ κύριον λόγον εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἴδρυμα, τὸ ὁποῖον, κατανοήσαν τὴν σημασίαν τοῦ ἔργου, διέθεσε εἰς τοὺς δασικοὺς συνδέσμους τοῦ Ζαγορίου, δάνεια ἑκατοντάδων ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Ἀλλὰ ἡ φροντίς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀποτελεῖ μίαν πτυχὴν μόνον τοῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον ἐπιδεικνύει ὁ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως ὁργανισμὸς οὗτος διὰ τὴν ἀποκατάστασιν καὶ ἀνασυγκρότησιν τῶν κατεστραμένων χωρίων τῆς ὑπαίθρου. Δι' αὐτὸ κρίνομεν σκόπιμον ὅπως ἀπὸ τὴν περισπούδαστον ἐκθεσιν πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν Δήμων καὶ Κοινοτήτων τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος δημοσιεύσωμεν τὰ συμπεράσματα τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς κ. Π. Πόγγη, πρὸς τὸν ὁποῖον ἰδιαιτέρας εὐχαριστίας ὀφείλει ἡ Ἡπειρος διὰ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν στοργὴν μὲ τὴν ὁποίαν περιέβαλε τὰ ζητήματά της.]

Ἡ ἀποκατάστασις τῶν καταστραφέντων ἑλληνικῶν χωριῶν δὲν εἶναι πρόβλημα τεχνικὸν μὲ μόνον ὁδηγὸν τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν πρὸ 12ετίας κατάστασιν. «Χωρὶ» εἶναι τοποθεσία, εἰς τὴν ὁποίαν αἱ παραγωγικαὶ καὶ γενικαὶ συνθήκαι καθιστοῦν τὴν διαδίκωσιν δυνατὴν, ἱκανοποιητικὴν καὶ ἐπιθυμητὴν δι' ὠρισμένον ἀριθμὸν κατοίκων.

Τὸ ὕψος τῆς ἐκπολιτιστικῆς καταστάσεως ἑνὸς χωριοῦ εἶναι στενὴ συνάρτησις τῆς ἐκάστοτε παραγωγικῆς δυνατότητός του καὶ τῆς ἀποδόσεως τοῦ ἐμφύχου ὕλικου του.

Σύμφωνα μὲ τὰς ὑφισταμένας οἰκονομικάς, πολιτικάς καὶ ἄλλας συνθήκας κάθε ἐποχῆς ἰδρύθησαν καὶ ἐμεγάλωσαν μικρὰ χωριά ἢ ἀντιθέτως ἐμαράνθησαν καὶ ἐσθῆσαν ἄλλα χωριά. Εἰς Ἑλλάττην ἀπὸ προπολεμικὰ κατεστράφησαν 400 στρεμ. ἔρεινῆς ἀμπέλου λόγῳ ἐγκαταλείψεως των.

Ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ δὲν ἦτο ταχέια, οὐδὲ ἐπὶ ῥαχέι, εὐθύς ὡς ἡλλαζόν τὰ γενικὰ δεδομένα, δάσει τῶν ὁποίων ἕνα χωριὸν εἶχε δημιουργηθῇ. Διότι ἡ ἐδραιουμένη σὺν τῷ χρόνῳ παράδοσις δὲν ἐπέτρεπε ταχείας

ἀλλαγὰς καὶ ἐπεβράδυνε τὴν ἀναγκαίαν προσαρμογὴν τοῦ χωριοῦ πρὸς τὰς ἐμφανισθεῖσας νέας συνθήκας. Εἰς τὸ χωριὸν Δίλοφος μητέρα διευθυνοῦ τοῦ κλινικῆς μεγάλου νοσοκομείου ἀρνεῖται νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν Ἀθήναις.

Ὁ πόλεμος καὶ ἡ ἐπανάστασις διὰ διαίτου τρόπου διαταράσσουν αὐτὴν τὴν βραδείαν ἐξέλιξιν τῆς ζωῆς τῶν χωριῶν καὶ δημιουργοῦν λεπτὰ προβλήματα πρὸς ἐπίτευξιν νέας ἰσορροπίας.

Ἐκτὸς τῶν ἄλλων ζημιῶν ὁ πόλεμος θραύει ἀποτόμως τὴν παράδοσιν, καὶ οὕτω ἀναζητεῖται, μετὰ τὸ πέρας τῆς θεομηνίας, ἡ νέα ἰσορροπία μὲ κριτήριον τὰς δημιουργηθείσας νέας συνθήκας, χωρὶς νὰ ἀπαλύνεται ἡ διακρίσις αὐτοῦ τοῦ κριτηρίου ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐξασθενημένης πλέον παραδόσεως.

Οὕτω καὶ ὁ τελευταῖος πόλεμος μὲ τὴν ἀκολουθήσαντα τετραετὴ κατοχὴν καὶ τὴν μετέπειτα τριετὴ ἀνταρσίαν καὶ ξένην ὀπουλον προσπάθειαν ὑποδουλώσεως τῆς χώρας, ἐδημιούργησε μίαν συνεχὴ δεκαετὴ ἀναστο-

λὴν τῆς κανονικῆς λειτουργίας τῆς ζωῆς τῶν χωριῶν καὶ μίαν σοβαρὰν μείωσιν τῆς παραδόσεώς των.

Αὐτὰ τὰ δέκα ἔτη ἐσυσσώρευσαν ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν χωριῶν μακροετείς καὶ σκληρὰς καταστροφὰς μέχρι καὶ πλήρους ἐξαφανισμοῦ. Αἱ καταστροφαὶ αὗται ἐδημιούργησαν προβλήματα πολύπλοκα ὅχι μόνον ὡς πρὸς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν πόρων πρὸς ἐπίλυσίν των, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ καθορισμὸν τῆς συνταγῆς χρησιμοποιούσεως αὐτῶν τῶν πόρων.

Προσπάθεια βοηθείας τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἐλληνικῶν χωριῶν, στηριζομένη ἐπὶ τῆς πιστῆς ἐπαναφορᾶς τῆς πρὸ δωδεκαετίας ὑφισταμένης καταστάσεως, ἀποτυχάνει ἐφ' ὅσον παραδίδει τὰς ἀνωτέρω βασικὰς προϋποθέσεις ὑπάρξεως καὶ ἐξελίξεως τῶν χωριῶν. Ἐχει δὲ μεγάλαν πιθανότητα νὰ καταλήξῃ σὲ ἀνεδαφικὰ καὶ ἀνελεύθερα ἀποτελέσματα εὐρισκόμενα ἐκτὸς σημερινοῦ τοποχρόνου.

Ἡ πρὸς ἀποκατάστασιν δοθῆναι δεόν νὰ δοθῇ κατὰ τρόπον ἐξασφαλίζοντα τὸν βασικὸν λόγον ὑπάρξεως τοῦ κάθε χωριοῦ, δηλαδὴ τὴν ψυχικὴν καὶ ὕλικήν εὐημερίαν τῶν κατοίκων του.

Κριτῆς αὐτῆς τῆς εὐημερίας δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλος ἀπὸ αὐτὸν τοῦτον τὸν κάτοικον τοῦ Ἑλληνικοῦ χωριοῦ. (Εἰς Ἀσπράγγελον, δάσκαλος συνομιλῶν μὲ τὴν Ἐπιτροπὴν, εἶπε: «Ἀντὶ ἀλεύρι καὶ ζητιάνους, γεωτρύπανο καὶ αὐτάρκεια»).

Πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ ἡ καλύτερα ὁδὸς εἶναι ἡ ἐξασφάλισις τῆς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέρας πρωτοβουλίας καὶ συμπράξεως τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῶν. Ἡ κοινότης, ὁ δάσκαλος, ὁ παπᾶς, εἶναι συνάμεις ἀξιόλογοι. Νὰ τοὺς δοθῇ πρωτοβουλία καὶ εὐθύνη. Οὕτω θὰ ὑπάρξῃ ἡ βεβαιότης, ὅτι ἐπιτυγχάνεται κατὰ τὸ δυνατόν ἡ ψυχικὴ καὶ ὕλικὴ ἱκανοποίησις τῶν ἀναγκῶν τῶν χωρικῶν, ὡς αὗται διεμορφώθησαν σήμερον σύμφωνα μὲ τὰς ὑφισταμένας νῦν γενικὰς συνθήκας τῆς χώρας τῆς περιοχῆς.

Δι' αὐτὸ ἡ ἀποκατάστασις δεόν νὰ στηριχθῇ περισσότερον εἰς τὴν χορήγησιν μέ-

σων καὶ πόρων, ποὺ θὰ ἀξιοποιήσουν σοβαρὰς πλουτοπαραγωγικὰς πηγὰς γιὰ τὸ χωριὸν καὶ θὰ ἐπιτρέψουν τὴν αὐτοαποκατάστασιν τῶν κατοίκων. Ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆς τῆς τοπικῆς πρωτοβουλίας καὶ εὐθύνης θὰ σταματήσῃ καὶ τὴν φυσικὴν σημερινὴν διάθεσιν τῶν χωρικῶν νὰ αἰτιῶνται ἄλλους διὰ τὴν δυσχερῆ των θέσιν. Ἡ ἀνάληψις δὲ τῆς εὐθύνης ὑπὸ ἄλλων εἶναι φυσικὸν νὰ σπάῃ σήμερα τὴν ἰδίαν ἐνεργητικότητά των χωριῶν. (Εἰς Κτίσματα δὲν ἀποτελεῖν ἓνα πᾶνμα ἢ μία σκάλα ἐν ἀναμονῇ τῶν ἀρμοδίων). Τοιοῦτος τρόπος βοηθείας θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐξεύρεσιν τῆς νέας βιωσίμου συνισταμένης μεταξὺ ἀφ' ἑνὸς τῆς σημερινῆς διαθέσεως τῶν κατοίκων καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν συγχρόνων γενικῶν συνθηκῶν. Αὐτὴ ἡ συνισταμένη φυσικὸν εἶναι νὰ μὴν ὁμοιάζῃ ἐντελῶς μὲ τὴν ὑπάρχουσαν πρὸ δωδεκαετίας.

Γιὰ μερικὰ θέματα θὰ ἀπομακρύνεται κατὰ πολὺ ἀπὸ τὴν ὑπάρξασαν πρὸς 100 ἢ 200 ἔτων νοοτροπίαν, ὅτε τὸ πρῶτον καθωρίσθη ἡ θέσις μιᾶς δρύσης ἢ τοῦ σχολείου ἢ τῆς ἐκκλησίας, ἢ τοῦ νερομύλου. Γιὰ ἄλλα θέματα δὲν ἀποκλείεται αὐτὴ ἡ συνισταμένη τῆς ἐπιθυμίας τῶν κατοίκων νὰ μὴ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὰ παλαιὰ δεδομένα.

Τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον ἀποκλείεται, εἶναι ἡ ὑποκατάστασις τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ, εἰς τὸ νὰ κρίνουν τὰ τῆς ζωῆς των.

Δὲν ὑπάρχει χωρὶς, ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ ἐν αὐτῷ πυρὴν κοινότητος συνειδησεως μὲ δρεξίν, μὲ ἐπιθυμίαν, μὲ δυναμισμόν μὲ ὄνειρα καὶ μὲ σχέδια γιὰ τὸ μέλλον. Ἐὰν ζωντανέψῃ αὐτὸς ὁ πυρὴν τότε μόνον θὰ ὑπάρχει χωρὶς.

Ὁ πολιτισμὸς εἶναι προῖον φυσικῆς καὶ ἐλευθέρως ἐξελίξεως καὶ ὅχι πιεστικῆς ἐπιβολῆς.

Ἐν τελικῷ συμπεράσματι :

1.—Ἡ ἀποκατάστασις δεόν νὰ στραφῇ κατὰ πρῶτον λόγον πρὸς ἐπαύξησιν τῶν καθυστερημένων πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τοῦ χωριοῦ εἰς ἐπίπεδα ὑψηλότερα εἰ δυνατόν καὶ τῶν προπολεμικῶν.

2.—Αἱ πλουτοπαραγωγικαὶ πηγαὶ πρέπει νὰ ἀξιοποιηθῶν διὰ ἐθνικῆς βο-

θείας ὑπὸ δρους ἐλαφροῦς καὶ αὐστηροῦς
 μὲ τὴν συνεργασίαν τῆς τοπικῆς πρωτο-
 βουλίας ὡς πρὸς τὸν τρόπον χρησιμοποιοῦ-
 σεως τῶν δανείων. Δωρεαὶ ἢ Δάνεια ὑπὸ
 χαλαροῦς δρους, ὡς καὶ ὁ ἀπὸ μακρὰν κα-
 θορισμὸς χρησιμοποίησέως των, πρέπει νὰ
 ἀποκλεισθῶν ἐντελῶς.

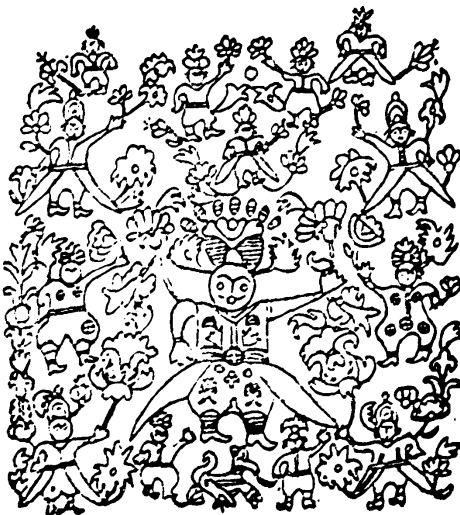
Ὁ χωρικὸς δπως καὶ κάθε δη-
 μιουργικὸς παραγωγὸς προτι-
 μᾶ δάνεια, τὰ ὅποια θὰ διαθέσῃ
 ὡς αὐτὸς γνωρίζει, παρὰ δωρεὰς
 μὲ κρίσιν διαθέσεως τρίτου.

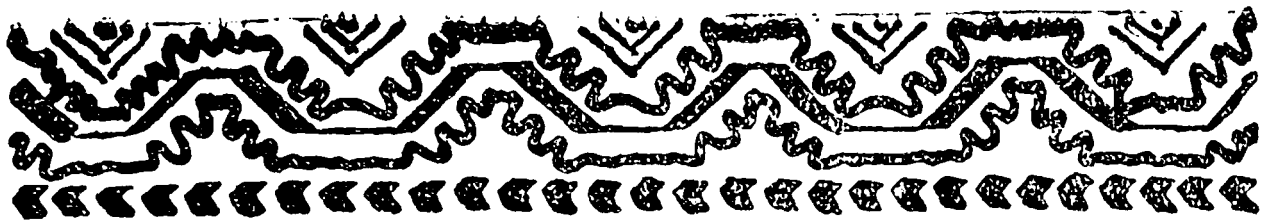
3.—Νὰ προσφερθῇ βοήθεια καὶ νὰ δο-
 θῇ εἰς τοὺς ἔχοντας περισσότεραν ὀρεξιν
 πρωτοβουλίαν καὶ δυνατότητα χρησιμοποιοῦ-

ήσεως. Καὶ ὅμα ἀνδρωθῶν αὐτοὶ οἱ γερῶ-
 τεροι χωρικοὶ ἢ ἀγροτικοὶ ὁργανισμοὶ θὰ
 παρασύρουν μὲ τὸ παράδειγμά τους καὶ
 τοὺς ἀσθενεστεροὺς εἰς ὁρᾶσιν καὶ εἰς ἀφύ-
 πνισιν.

Ἡ ἀποκατάτασις τῶν χωρίων χρειά-
 ζεται περισσότεραν ρωμαλέαν καὶ νευρώδη
 μεταχείρισιν παρὰ συναισθηματικὴν καὶ
 ρωμαντικὴν παρηγορίαν.

4.—Ἡ Ἐπιτροπὴ κατέληξε εἰς αὐτὰ
 τὰ συμπεράσματα καὶ τὰ ἐκθέτει ἐνταῦθα
 συναισθανομένη τὴν μεγάλην εὐθύνην τῆς
 ὑποδείξεως τρόπου χρησιμοποίησεως μιᾶς
 προσφερομένης βοήθειας.

ΓΕΩΡ. Α. ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΥ, δημ/λου

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΖΑΓΟΡΙ

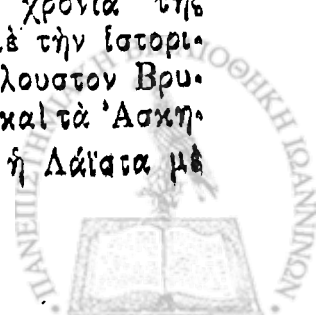
Τὸ Ζαγόρι εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα διχμερίσματα τῆς Ἑλλάδος, ἐὰν μὴ τὸ μοναδικόν, τὸ ὁποῖον δὲν διαθέτει μόνον τὸν πλοῦτον τῶν ἀπεράντων παρθένων δασῶν του ἀλλ' εἶναι συγχρόνως καὶ ἐστολισμένον μὲ ἀπεριγράπτους φυσικὰς καλλονάς, τὰς ὁποίας δυσκόλως συναντᾷ κανεὶς ἀλλαχοῦ.

Τὸ Ζαγόρι ἀποτελεῖ περιχαρακωμένην, ἀπὸ ὄρη καὶ ποταμούς, ὄρεινὴν περιοχὴν περιμέτρου 200 περίπου χιλιομέτρων, ἔχει ὑψόμετρον 700—2500 μ., κλίμα ξηρὸν καὶ δροσερὸν καὶ δι' αὐτὸ εἶναι ὁ ἰδεώδης τόπος διὰ παντὸς εἶδους ἀσθενεῖς, παραθεριστὰς, ἐκδρομεῖς καὶ ἀνθρώπους τῶν Σπόρ καθ' ὅλον τὸ ἔτος. Δικαίως δὲ ἀπεκλήθη «Ἡ Μικρὰ Ἑλβετία τῆς Ἑλλάδος», διότι ὅλοι ὅσοι ἐγνώρισαν καὶ τὴν Ἑλβετίαν ὁμολογοῦν ἀδιστακτικῶς, ὅτι τὸ Ζαγόρι ὑπερέχει εἰς φυσικὰς καλλονὰς πλὴν ὅμως οἱ Ἑλβετοὶ παρέμειναν εἰς τὸν τόπον των καὶ μὲ τὴν σκληρὰν, ἐπὶ δεκαετηρίδας, ἐργασίαν των, ἀξιοποίησαν καὶ τὴν τελευταίαν γωνίαν τῆς Πατρίδος των μὲ τὴν συγκοινωνίαν, τὰ τουριστικὰ Περίπτερα, τὰ Ξενοδοχεῖα, τὰ Σανατόρια κτλ. ἐνῶ ἡμεῖς ἀντιθέτως, ἐγκατελείψαμεν τὸ Ζαγόρι καὶ ἐτράπημεν πρὸς τὴν ξένην.

Ἀλλὰ σήμερον τὰ πράγματα ἥλλαξαν καὶ οὔτε ἡ ξένη δίδει προθύμως τὰ μέσα τῆς ζωῆς εἰς τοὺς Ζαγορίσιους οὔτε καὶ ἡ Ἑλβετία εἶναι προσιτὴ εἰς τοὺς πολλούς. Δι' αὐτὸ ἦλθε καιρὸς ν' ἀνοίξη τὰς πύλας του τὸ Ζαγόρι καὶ νὰ ὑποδεχθῇ Ἑλληνας καὶ ξένους παραθεριστὰς καὶ ἐκδρομεῖς καὶ νὰ γίνῃ τὸ εὐχάριστον καταφύγιον πλουσίων καὶ πτωχῶν καὶ ὁ σωτήριος τόπος τῶν ἀσθενῶν μας.

Καὶ θὰ ἐπιτευχθῇ αὐτὸ, ὅταν ὅλοι ἐνιοήσωμεν καλῶς, ὅτι τὸ μέλλον τοῦ Ζαγορίου δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῶν δασῶν του ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τουρισμοῦ, ὅστις προώριστα ν' ἀλλάξῃ τὴν σημερινὴν ἐρημικὴν του ὄψιν καὶ νὰ τὸ καταστήσῃ εὐτυχισμένην καὶ σφριγῶσαν ἀπὸ ζωὴν περιοχὴν. Καὶ δὲν θὰ εἶναι δύσκολον αὐτὸ σήμερον, διότι μὲ τοὺς δρόμους οἱ ὁποῖοι διανοίγονται (Παπίγκου, Ἐλαφοτόπου, Γυφτοκάμπου, Βρυσχωρίου, Φραγκάδων, Καλωτὰς, καὶ Γρεβενήτιου—Βωβούσης—Γρεβενῶν) καὶ οἱ περισσότεροι τῶν ὁπίων εὐρίσκονται πρὸς τὸ εὐχάριστον τέρμα των, μὲ τὰς πλουσίαις φυσικὰς καλλονὰς του, μὲ τὰς ἀγρίας μεγαλοπρεπεῖας, τοπεῖά του, μὲ τὰ σωζόμενα ἔργα πολιτισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἐδημιούργησαν οἱ παλαιοὶ Ζαγορίσιοι, μὲ τὰ πελώρια ἀρχοντικά καὶ μὲ τὴν πολιτισμένην ὑποδοχὴν καὶ περιποίησιν, τὸ Ζαγόρι, θὰ «τραβήξῃ» ὅπως ὁ μαγνήτης τὸν κόσμον πλησίον του. Κάθε χωριὸν ἢ τοπεῖον ἢ βουνοκορφὴ ἢ βρυσούλα τοῦ Ζαγορίου εἶναι καὶ ἓνας θρύλος ἢ μιὰ ζωντανὴ ἱστορία.

Τὸ γραφικὸν Πάπιγκον, τ' ἀρχοντικὰ Σουδενά, Βίτσα, Μονοδέινδρι καὶ Σοποτσέλι, τὸ χιλιοτραγουδισμένον Καπέσοβο, τὸ Γρεβενήτι, τὸ Φλαμπουράρι καὶ ἡ Δόλιανη, τὰ μαγευτικὰ Ἐλάτη καὶ Δίκωρφο, τὸ δροσερὸν Σκαμνέλι καὶ Τσεπέλοβο μὲ τὸ Μοναστήρι τοῦ Ρογκεβοῦ, τὴν παλαιὰ Πρωτεύουσα τοῦ Αὐτονόμου Ζαγοριοῦ εἰς τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, οἱ Νεγάδες μὲ τὴν ἱστορικὴν των ἐκκλησίαν, τὸ δροσάλουστον Βρυσχωρί μὲ τὴν Νεραϊδόβρυση καὶ τὰ Ἀσκητήριά του, τὸ Ἡλιοχώρι καὶ ἡ Λάϊστα μὲ

τήν πανοραματική των θέαν, ὁ πευκόφυτος Γυφτόκαμπος, ἡ Γκαμήλα μὲ τὴν θρυλικὴ Δρακόλιμνὴ τῆς, ἡ Μπάλτα—Βρυσχωρίου μὲ τὰς χιονοδρομίας τοῦ Αὐγούστου, ἡ ἀγρία χαράδρα τοῦ περιφήμου Βίκου, ὅπου «ἐμαθήτευον» οἱ Ζαγορίσιοι Κομπογιαννίτες ἰατροί, οἱ ὅποιοι ἐπλημμύριζον τὴν Τουρκικὴν Αὐτοκρατορίαν, αἱ μεγαλοπρεπεῖς γέφυραι τοῦ Βοϊδοματιοῦ, τοῦ Κόκκορη, τῆς Μπάγιας καὶ τοῦ Βρυσχωρίου, καὶ ἅπειρα ἄλλα τοπεῖα καὶ ἔργα θὰ καταπλήξουν τοὺς ἐπισκέπτας.

Ἐπειτα τὸ Ζαγόρι εἶναι ἡ Πατρίδα Μεγάλων ἀνδρῶν καὶ τῶν ὁποίων σῶζονται τὰ ἀρχοντικὰ ἤτοι Ἑθνικῶν Εὐεργετῶν (Ριζάρη, Ἀναγνωστοπούλου κτλ.), διαιπρεπῶν Καθηγητῶν Πανεπιστημίων καὶ τοῦ Πολυτεχνείου (Μιχαηλίδη, Παλιού, Κόκκορη, Λαμπραδαρίου, Πανταζή κτλ.), τοῦ πατρὸς τῆς Γεωργίας ἐν Ἑλλάδι: ἀειμνήστου Σπ. Χασιώτη, πολυἀριθμῶν Ἐκπαιδευτικῶν Συμβούλων, Γενικῶν Ἐπιθεωρητῶν, Γυμνασιαρχῶν, Καθηγητῶν, Διδασκάλων, Ἰατρῶν, Δικηγόρων καὶ λοιπῶν ἐπιστημόνων, ἐπίσης μεγάλων Βιομηθάνων, Μεγαλεμπόρων, Τραπεζίτων καὶ ἄλλων σπουδαίων οἰκονομικῶν παραγόντων τῆς χώρας.

Ἐπίσης ὑπάρχουν ἀναμφισβήτητοι ἀποδείξεις, ὅτι φυματικοὶ τοῦ «τελευταίου» σταδίου, καταδικασμένοι ἀπὸ τοὺς ἰατροὺς ἔγιναν, χάρις εἰς τὸ κλίμα τοῦ Ζαγορίου, ἐντελῶς καλὰ, ἔζησαν ὑγιεῖς ἐπὶ πολλὰ ἔτη καταπλήξαντες τὴν ἐπιστήμην. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ φρονούμεν, ὅτι τὸ Ζαγόρι διακαίεται νὰ πιστεῦγῃ ὅτι ἐδοξέθη καὶ αὐτὸ σημαντικῶς, πρὸ 40ετίας περίπου, εἰς τὴν διάσωσιν ἐνδὲς ἀνυπολόγιστου ἀξίας Ἑθνικοῦ καὶ Πανηπειρωτικοῦ θησαυροῦ, τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου μας, Ὁστίς, εἰς τὸ κλίμα τοῦ Ζαγορίου, εὗρε τὴν ἀποκατάστασιν τῆς σοβαρῶς κλονισθείσης ὑγείας του, ὥστε σήμερον νὰ εἶναι τὸ Ἑθνικὸν Ἐκκλησιαστικὸν καὶ Πανηπειρωτικὸν σέμνωμα καὶ ἡ ἀγία εἰκὼν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἐγγνωμονούντων Ἡπειρωτῶν καὶ Πανελλήνων.

Συνεπῶς τὸ Ζαγόρι εἶναι ὁ τόπος, ὅπου πρέπει νὰ γίνουσι τὰ Σανατόρια καὶ τὰ Νοσοκομεῖα διὰ νόσους μακρὰς διαρκείας διὰ

νὰ εὗρουσι τὴν ὑγείαν των οἱ πολυἀριθμοὶ ἀσθενεῖς μας. Τὸ ζήτημα τῆς στέγης τὸ λύουν προσωρινῶς τὰ διασωθέντα Μοναστήρια.

Καὶ ἱαματικὰ ὕδατα ἔχει τὸ Ζαγόρι, τὰ ὅποια ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἐξαφανίζουσιν ψώραν, ἐκζέματα, ἀναφυλλαξίαν, ρευματισμοὺς κτλ. Ἀλλὰ τὸ Ζαγόρι εἶναι καὶ ὁ ἰδεώδης τόπος διὰ Παιδικὰς Κατασκηνώσεις καὶ Πρεβαντόρια.

Ἀπὸ τοῦ 1950 λειτουργοῦν συνεχῶς καθ' ἑκάστον θέρος κατασκηνώσεις εἰς Ἑλλάτην καὶ «Ἄγιον» Κήπων. Ἡ πείρα ἀπέδειξεν, ὅτι εἰς ὀλιγοτέρας τῶν τεσσάρων ἐβδομάδων, παῖδες καχεκτικοὶ ἀποκτοῦν ἐκεῖ ὄρεξιν, χρῶμα καὶ δάρος 2—6 κιλῶν πρᾶγμα ὅπερ συντελεῖ εἰς τὴν διάσωσιν τῶν νεαρῶν αὐτῶν βλαστῶν Ἰπάρχουν, ἄλλωστε, πλὴν τῶν ἀνωτέρω καὶ πολυἀριθμοὶ ἄλλαι κατάλληλοι τοποθεσίαι πρὸς ἐγκατάστασιν Παιδικῶν Κατασκηνώσεων, ὅπως τὰ Πλατανάκια, τὸ Δίκορπον, ἡ Μονὴ Ρογκοβοῦ καὶ ἰδιαίτέρως ὁ πευκόφυτος Γυφτόκαμπος μὲ τὰ γάργαρα νερὰ του καὶ τὴν περίφημον ἀπλοχωρίαν του.

Ὅλα τὰ ἀνωτέρω τὰ προσφέρει ἄφθονα τὸ Ζαγόρι: ἡ μικρὰ αὐτὴ «Ἑλβετία» τῆς Ἑλλάδος». Καὶ τὰ προσφέρει εἰς τιμὰς προσιτὰς δι' ὅλους ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς πνιγερὰς λουτροπόλεις καὶ τὰ ἀπρόσιτα κέντρα Τουρισμοῦ.

Ἀλλὰ θὰ ἐρωτήσῃ τις: Εἶναι σήμερον εἰσιμεν τὸ Ζαγόριον νὰ δεχθῇ τουρίστας; Ἐνὰ ἀνάλογον ἀριθμὸν παραθεριστῶν, ἐκδρομίων κτλ. δύναται καὶ σήμερον νὰ στεγάσῃ καὶ περιποιήσῃ κάθε Κοινότης τοῦ Ζαγορίου. Ἐὰν οἱ παραθερισταὶ αὐξήθωσιν, ὅπως πιστεύομεν, τότε θὰ πολλαπλασιασθῶσι καὶ αἱ προσπάθειαι τῶν Ζαγορισίων διὰ τὴν στέγασιν καὶ περιποίησιν των, διότι ἐτὸ ἀγῶγι ξυπνᾷ τὸν ἀγωγιάτην. Καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἔλα θὰ συμπληρώνωνται καὶ τελειοποιῶνται, εἰμεθα δὲ βέδαιοι, ὅτι οἱ ξένοι οἱ ὅποιοι θὰ τιμῆσουν τὸ Ζαγόρι θὰ φύγουν εὐχαριστημένοι, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ μέχρι τοῦδε τὸ ἐπισκέφησαν. Βεβαίως τὸ ἰδανικὸν εἶναι νὰ διατεθῶσι πολλὰ διακατομύρια διὰ νὰ γίνουσι Ξενοδοχεῖα, Τουριστικὰ Περύπτερα κτλ, ἀλλ' αὐτὸ εἶναι δύσκολον ἐφ' ὅσον εἶναι γνωστὸν, ὅτι τὰ

Κεφάλαια τοῦ σχεδίου Μάρσαλ διετέθησαν διὰ πολυκατοικίας, Ξενοδοχεῖα καὶ Θεάτρατοῦ Κέντρου καὶ τῶν λουτροπόλεων, οἱ δὲ μεγάλοι κεφαλαιούχοι, ἔστω καὶ Ζαγορίσιοι, μὲ μεγάλην δυσπιστίαν θὰ ἐβλεπον, τώρα εἰς τὴν ἀρχὴν, μίαν τοιαύτην τοποθέτησιν, ἔστω καὶ μικρῶν κεφαλαίων. Δι' αὐτὸ τώρα θὰ ξεκινήσωμεν μὲ τὴν μετατροπὴν τῶν ἀρχοντόσπιτων εἰς Ξενοδοχεῖα, μὲ τὸν πλουτισμὸν τῶν Μαγαζιῶν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν σχετικῶν ἐξωραϊστικῶν ἔργων. Καὶ φυσικὰ αὐτὸ ἤρχισε νὰ συντελεῖται ἀπὸ τριτείας μὲ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Συλλόγου Ζαγορισίων Ἰωαννίνων, τοὺς Συνδέσμους Κοινοτήτων Κεντρικοῦ καὶ Ἀνατολικοῦ Ζαγορίου, ἀπὸ τοὺς Κοινοικοὺς ἀρχοντας, ἀπὸ πολλοὺς φιλοπροόδους Ζαγορισίους, οἱ ὅποιοι ἐργάζονται διὰ νὰ ἐπιτύχουν κάτι καλλίτερον διὰ τὸν ἑαυτὸν τους καὶ τὸν τόπον (ἓνα πρότυπον κτῆμα, ἓνα ὠραῖον Μελισσοτροφεῖον, ἓνα ὁπωρῶνα, ἓνα ὠραῖον σπιτι ἢ Ξενοδοχεῖον, ἓνα Κέντρον, ἓνα ἐργοστάσιον ἢ πριστηρίον κτλ.).

Αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἐργάζονται ἐντατικὰ καὶ προετοιμάζουν τὸ λαμπρὸν μέλλον τοῦ Ζαγορίου καὶ τῆς Ἡπείρου γενικώτερον. Καὶ αὐτοὶ φυσικὰ ὑποδέχονται καὶ περιποιῶνται τοὺς ξένους οἱ ὅποιοι καθ' ἑκάστον θέρους αὐξάνουν συνεχῶς.

Ἀλλὰ θὰ πρέπει νὰ κινηθοῦν καὶ οἱ ξενιτευμένοι Ζαγορίσιοι. Θὰ πρέπει νὰ ἔλθουν καὶ ἐκεῖνοι ὅλοι, διὰ νὰ δώσουν τόνον εἰς μίαν ἐντονὸν τουριστικὴν κίνησιν. Θὰ πρέπει τὸ 1954 νὰ εἶναι «Ἔτος Ἀποδήμων Ζαγορισίων», οἱ ὅποιοι ῥὰ ἔλθουν διὰ νὰ προσκυνήσουν τὰ «ἅγια χῶματα» τῆς Πατρίδος. Ἐκεῖ θὰ αἰσθανθοῦν τὴν θαλπωρὴν τοῦ Πατρικοῦ των σπιτιοῦ, τὴν

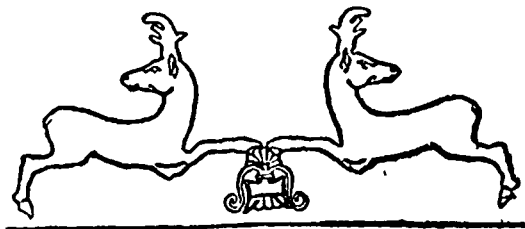
χαρὰν τῆς ζωῆς τῆς Πατρίδος καὶ τὴν ἀγάπην τῶν χωριανῶν των, μὲ τοὺς ὁποίους εἰς τὴν αὐλήν τῆς ἐκκλησίας των θὰ συζητήσουν τὰ προβλήματα τοῦ χωριοῦ των καὶ θὰ εὔρουν τὴν λύσιν των.

Οἱ ξένοι φίλοι μας θὰ ἔλθουν καὶ αὐτοὶ διὰ νὰ γνωρίσουν τὸ «φημισμένο» Ζαγόρι καὶ ἀπαξ τὸ γνωρίσουν θὰ γίνουν οἱ παντοτινοὶ φίλοι καὶ ἐπισκέπται του. Καὶ οἱ ἐπισκέπται δὲν θὰ εἶναι μόνον Ἡπειρώται καὶ Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ ἄλλοεθνεῖς, τοῦ ὁποίου θὰ «τραβήξῃ» ἡ «Ἑλληνικὴ Ἑλβετία», ἡ ὁποία σύντομα θὰ καταστήῃ ἓνα ἀπὸ τὰ ἐξαιρετὰ Εὐρωπαϊκὰ Τουριστικὰ Κέντρα.

Καὶ δὲν σφάλλομεν, ἐὰν εἰπώμεν ὅτι καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν στρέφεται τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἑθνικοῦ Ἰδρύματος, τῆς Κυβερνήσεως, τῆς κεντρικῆς μας Διοικήσεως καὶ τῶν Συνδέσμων.

Ὅλα ἐπὶ τοῦ παρόντος βαίνουν καλῶς. Ἡ ἐργασία διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν δασῶν καὶ τῆς γῆς καὶ τὴν προετοιμασίαν τοῦ τουρισμοῦ συνεχίζεται ἐντατικῶς ἐκεῖ ἐπάνω, μεταβάλλουσα συνεχῶς τὴν ὄψιν τοῦ Ζαγορίου. Ἡ πίστις καὶ ἡ αἰσιοδοξία ἔχουν πλημμυρίσει τὰς ψυχὰς τῶν πτωχῶν κατοίκων τοῦ Ζαγορίου, οἱ ὅποιοι νυχθημερὸν μοχθοῦν, διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς φιλότατης Πατρίδος.

Καὶ ἀξίζει κάθε ἐπαινος εἰς αὐτοὺς ὡς καὶ εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τοὺς ἐνισχύουν ὕλικῶς καὶ ἠθικῶς, πρὸς ἐκτέλεσιν ἐνὸς πράγματι ὑπερόχου Ἑθνικοῦ ἔργου τοῦ ὁποίου τὰ καλὰ ἀποτελέσματα δὲν θὰ ἀργήσουν νὰ γίνουν αἰσθητὰ εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα μας.

ΧΡ. Γ. ΜΠΟΝΙΑΚΟΥ, Φιλολόγου—Καθηγητοῦ

ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ

Ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῶν νέων Ἑλληνικῶν ἐσημείωσε πολλήν πρόοδον. Τοῦτο δὲ διαπιστοῦται κυρίως ἀπὸ τὰς δημοσιευθείσας κατὰ τὴν ἀπὸ τὸ ἔτος 1920 περίοδον σχετικὰς ἐργασίας. Εἰς αὐτὰς ἐξετάσθησαν ζητήματα ἀφορῶντα εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῆς διδασκαλίας καὶ ἐδόθησαν ἰδίως ὁδηγίαι διὰ τὰς ἀπαιτήσεις, τὰς ὁποίας ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ἔχει ἀπὸ τὸν μαθητὴν διδάσκων τεμάχιον τῆς Νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Αἱ ἐργασίαι ἰδίως τοῦ Ἀλ. Σαρῆ, τοῦ Σουμελίδου, τοῦ Θέμελλου, τοῦ Καλαματιανοῦ, τοῦ Ξιφαρᾶ, εἶναι συνθετικαὶ καὶ δὲν ἀναφέρω δι' ἄλλας, αἱ ὁποῖαι ἐγγράφησαν εἰς τὰ δημοσιευθέντα πρακτικὰ τῶν γενομένων, προπολεμικῶς ἰδίως, παιδαγωγικῶν συνεδρίων ἢ εἰς τὰ διὰφορα παιδαγωγικὰ περιοδικὰ καὶ αἱ ὁποῖαι ἀναμφισβητήτως ἴσως προσέφεραν σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὸ νὰ προαχθῇ τὸ θέμα τῶν νέων Ἑλληνικῶν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὥστε νὰ δύναται νὰ εἶναι ὑπερήφανοι οἱ Ἕλληνες τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, διότι καὶ θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς ἐργάσθησαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Καὶ ἂν ἀψήσωμεν κατὰ μέρος ἀριθμὸν τινα μαθητῶν, οἱ ὁποῖοι λόγῳ τῶν εἰδικῶς δυσμενῶν συνθηκῶν λειτουργίας τῶν σχολείων ὑστεροῦν, παρουσιάζονται πολλοὶ μαθηταὶ ἀνταποκρινόμενοι πλήρως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος ἀπὸ τὸ μάθημα τῶν Νέων Ἑλληνικῶν. Καὶ τοῦτο δὲ φείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν γενομένην μέχρι σήμερον ἐργασίαν. Παρὰ ταῦτα δὲ μὴ ἀπομένει σημείον τι τὸ ὅποιον δὲν ἐβίχθη ἢ μᾶλλον ἐξετάσθη, ἀλλ' ἤκολούθησεν, κατὰ τὴν γνώμην μας, οὐχὶ ὀρθὸν δρό-

μον, οὕτω δὲ παρουσιάζεται ὡς ἐμπόδιον ἄρκετὰ σημαντικὸν διὰ τὴν πλήρη ἐκπλήρωσιν τῶν προβλεπομένων ὑπὸ τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος σκοπῶν ἐνὸς ἐκ τῶν σπουδαιότερων μαθημάτων τοῦ Γυμνασίου.

Τὸ μάθημα τῶν νέων Ἑλληνικῶν, συμφώνως πρὸς τὸ ἐν ἰσχύϊ ἀναλυτικὸν πρόγραμμα, ἔχει πολλοὺς σκοποὺς. Οὗτοι εἶναι:

1) Ἡ παρὰ τοῖς μαθηταῖς ἀνάπτυξις τῆς δεξιότητος εἶστε τὴν προφορικὴν καὶ εἰς τὴν γραπτὴν χρῆσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

2) Ἡ διὰ τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς ἐκτιμήσεως τῶν σημαντικωτέρων ἀντιπροσώπων τῶν κυριωτέρων εἰδῶν τῆς νέας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας, ἐνίσχυσις τῆς λογοτεχνικῆς μορφώσεως τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ διαφέροντος αὐτῶν εἰς τὸ λογοτεχνικὸν ὥραϊον.

3) Ἡ μ' ἡμετέρας καὶ τῶν λοιπῶν πλὴν τῆς λογοτεχνίας στοιχείων τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ

4) Ἡ ἠθοπλαστικὴ καὶ ἐθνοπρεπὴς μόρφωσις τῶν τροφίμων τοῦ γυμνασίου. Οἱ τέσσαρες οὗτοι σκοποὶ, ὁ τῆς γλωσσικῆς, ὁ τῆς αἰσθητικῆς, ὁ τῆς πολιτιστικῆς καὶ ὁ τῆς ἐθνικοπλαστικῆς μορφώσεως τοῦ μαθητοῦ τοῦ γυμνασίου οἱ τεθέντες ὑπὸ τοῦ ἰσχύοντος ἀναλυτικοῦ προγράμματος εἶναι ἐπαρκεῖς καὶ οὐδεὶς λόγος ἀναγκάζει πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ ἄλλων σκοπῶν.

Δυνατὸν νὰ ἀναλογισθῇ τις ὅτι τὸ μάθημα τῶν νέων Ἑλληνικῶν διὰ τῶν ἐκθέσεων ἀναφέρεται εἰς τὴν δημιουργίαν προσωπικότητος ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἔργον τῆς καθόλου ἀγωγῆς τοῦ μαθητοῦ, τῆς ἐπιτυχανομένης διὰ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὰ σχο-

λεία όλων τῶν πολυειδῶν μαθημάτων. Αἱ γραπταὶ ἄλλως τε ἐργασίαι αἱ προβλεπόμεναι ὑπὸ τῆς εἰδικῆς διδακτικῆς τῶν διαφόρων γυμνασιακῶν μαθημάτων δὲν ἀποτελοῦν αὐταὶ σκοπὸν, ἀλλὰ μέσον ὅχι μόνον πρὸς ἐμπέδωσιν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς διαπίστωσιν τῶν ἀποκτηθεῖσων γνώσεων, ἀλλὰ καὶ πρὸς προαγωγὴν τῆς γενικῆς μορφώσεως καὶ καλλιιεργείας τοῦ τροφίμου τοῦ Ἑλληνικοῦ γυμνασίου.

Ἡ γλωσσικὴ καὶ γενικὴ μόρφωσις τοῦ μαθητοῦ ἐπιτυγχάνεται δι' ὅλων τῶν μαθημάτων. Τὸ μάθημα τῶν νέων Ἑλληνικῶν συνειδητοποιεῖ εἰς τοὺς μαθητὰς τὰ στοιχεῖα τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας, καθιστᾷ αὐτοὺς ἱκανοὺς νὰ συγκεντροῦνται ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν νεοελληνικῶν τεμαχίων, ἀπὸ τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν μορφήν αὐτῶν.

Κύριον ὁμῶς μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τοῦ μαθήματος, ἀποτελοῦν ὡς εἶναι φυσικόν, τὰ κείμενα τῆς νέας Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας τὰ ἐπιλεγόμενα καὶ συγκεντροῦντα τὰ διδακτικὰ ἐγχειρίδια. Καὶ ἡ συγγραφή τούτων θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ, διότι καθ' ἡμᾶς αὕτη δὲν ἔλαβε τὸν καθοριζόμενον ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης δρόμον καὶ τὴν προσήκουσαν πρὸς τοὺς σκοποὺς τοῦ μαθήματος τῶν νέων Ἑλληνικῶν μέθοδον. Καὶ τὰ σφάλματα θὰ καταδειχθοῦν ἀμέσως κατωτέρω.

Διὰ τὴν συγκρότησιν τῶν ἐγχειριδίων τούτων ἐλήφθησαν βάσεις μὴ ἀνταποκρινόμεναι πλήρως πρὸς τοὺς τεθέντας ὑπὸ τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος σκοποὺς. Κατὰ τοῦτο τὰ λογοτεχνήματα πρέπει νὰ ἀνήκουν εἰς τοὺς σημαντικωτέρους ἀντιπροσώπους τῆς νέας Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας.

Ἄν ληφθῇ τοῦτο ὡς βάσις, πλεῖστα λογοτεχνήματα καταχωρισμένα εἰς τὰ ἐν χρήσει σήμερον διδακτικὰ ἐγχειρίδια, εἶναι περιττά.

Ἄς ἐξετασθῇ ἤδη ἂν τὸ ἀναγραφόμενον ὑπὸ τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος δὲι τὰ λογοτεχνήματα πρέπει νὰ λαμβάνονται ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους ἀντιπροσώπους τῶν εἰδῶν τῆς Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, εἶναι ὀρθὸν καὶ ἀνταποκρίνεται

πρὸς τοὺς σκοποὺς, οἱ ὅποιοι εἶναι τεθειμένοι διὰ τὸ μάθημα τῶν νέων Ἑλληνικῶν.

Φαίνεται ὅτι τοῦτο εἶναι ἀπρόσβλητον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Προϋποτίθεται ὅτι ὑπάρχει σωρεῖα λογοτεχνῶν καὶ ὑπερπληθωρισμὸς λογοτεχνημάτων, ἀπὸ τὰ ὅποια ὁ μέλλων νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν τοῦ μαθήματος ὀφείλῃ νὰ κάμῃ τὴν δέουσαν ἐπιλογὴν. Οἱ λογοτέχναι δὲν εἶναι ἴσοι πάντες· ὑπάρχουν ἐξ αὐτῶν μερικοὶ, οἱ ὅποιοι ὑπερέχουν εἰς τὸ ὕψος, εἰς τὸ περιεχόμενον, εἰς τὴν τέχνην, εἰς τὰς ἰδέας. Τούτων τὰ ἔργα κατὰ τὸ ἀναλυτικὸν πρόγραμμα πρέπει νὰ μορφώσουν τὸν νέον, τὸν μαθητὴν τοῦ Γυμνασίου, ὅχι μόνον ἀπὸ γλωσσικῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐθνικῆς, αἰσθητικῆς καὶ ἡθοπλαστικῆς πλευρᾶς. Καὶ οἱ πραγματικοὶ ἐκρόσωποι τῆς λογοτεχνίας διδάσκουν διὰ τοῦ ὅλου συγγραφικοῦ των ἔργου, ἔστω καὶ ἂν τοῦτο συχνάκις ἀποπνέει μονόπλευρον πνεῦμα.

Καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ὕψος καὶ αἰσθητικότης καὶ γλώσσαν καὶ ἡθοπλαστικὴν μόρφωσιν ἀποκτᾷ καὶ Ἑθνικὴν συνείδησιν ἀναπτύσσει ἐντονωτέραν ὁ σπουδαστής, ὅταν ἀναγιγνώτῃ περισσότερα τεμαχία ἐκ τοῦ ἔργου ἐνὸς συγγραφέως παρὰ ὀλιγώτερα ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ἔργου πολλῶν συγγραφέων. Οἱ ὀλίγοι συγγραφεῖς κατὰ πολλὰ σημεῖα ἀναγιγνωσκόμενοι βελτιώνουν τὸν βαθμὸν τῆς μορφώσεως παρὰ οἱ πολλοὶ μὲ ὀλίγα ἀποσπάσματα. Καὶ εἶναι προτιμότερον νὰ γίνουν οἱ μαθηταὶ ἐρασταὶ ἐνὸς ἢ δύο λογοτεχνῶν, τοῦτο δὲ ὕλ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς ἀναγιγνώσεως πολλῶν λογοτεχνημάτων αὐτῶν, παρὰ ἀδιάφοροι διὰ πάντας τοὺς λογοτέχναις, ὅπως εἶναι φυσικὸν νὰ καθίστανται μὲ τὸ σημερινὸν σύστημα τῆς συγγραφῆς τῶν ἐγχειριδίων τοῦ μαθήματος τῶν νεοελληνικῶν.

Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν ποῖος κυκεὼν ἐπικρατεῖ εἰς τὰ ἐγχειρίδια, ἀρκεῖ νὰ μνημονεύσωμεν μερικὰ παραδείγματα. Τριᾶκοντα ὀκτῶ (38) συγγραφέων ποιήματα καὶ διηγήματα καταχωρίζονται εἰς τὸ Ἀναγνωστικὸν τῆς Α' τάξεως τοῦ ἑξατάξιου Γυμνασίου τοῦ Μ. Οἰκονόμου (1932). Ἐπίσης τεσσαράκοντα τεσσάρων συγγραφέων

ποιήματα και διηγήματα καταχωρίζονται εις τὸ 'Αναγνωστικὸν τῆς Α' τάξεως τοῦ ἑξαταξίου Γυμνασίου τῆς Εὐδοκίας 'Αθανασούλα, 'Ελένης Οὐράνη ('Αλκη Θρύλου) καὶ Λίζας Κόττου 1932. Τεσσαράκοντα (40) συγγραφέων ποιήματα καὶ διηγήματα καταχωρίζονται εις τὸ μὴ ἐν χρήσει 'Αναγνωστικὸν τῆς Δ' τάξεως τοῦ ἑξαταξίου Γυμνασίου τοῦ Κοντοπούλου (1930). Ὡσαύτως τεσσαράκοντα ἐννέα (49) συγγραφέων ποιήματα καὶ διηγήματα εὐρίσκουμεν εις τὸ μὴ ἐν χρήσει 'Αναγνωστικὸν τῆς ΣΤ' τάξεως τοῦ ἑξαταξίου Γυμνασίου τοῦ 'Ηλίας Βουτιερῖδη καὶ Νώντα 'Ελατου (1936). Τεσσαράκοντα ἑξ (46) συγγραφέων ποιήματα καὶ διηγήματα καταχωρίζονται εις τὸ μὴ ἐν χρήσει 'Αναγνωστικὸν τῆς ΣΤ' τάξεως τοῦ ἑξαταξίου Γυμνασίου τοῦ 'Αλ. Σαρῆ 1936 καὶ 1939.

Θὰ ἦγε εις μεγάλην μακρολογίαν ἡ μνημόνευσις ὅλων τῶν νεοελληνικῶν ἀναγνωσμάτων τὰ ὅποια ἄλλοτε εἶχον ἐγκριθῇ καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο εις τὰ σχολεῖα. Τὸ αὐτὸ ὅμως παρατηρεῖται καὶ εις τὰ ἐν χρήσει σήμερον. Οὕτω πεντήκοντα δύο (52) συγγραφέων ποιήματα καὶ διηγήματα καταχωρίζονται εις τὸ ἐν χρήσει 'Αναγνωστικὸν τῆς Γ' τάξεως τοῦ 8)ταξίου Γυμνασίου τοῦ Ν. Κοντοπούλου καὶ Θ. Μακροπούλου (1950). Πεντήκοντα δύο (52) συγγραφέων ποιήματα καὶ διηγήματα καταχωρίζονται εις τὸ ἐν χρήσει ἀναγνωστικὸν τῆς Δ' τάξεως τοῦ 8)ταξίου Γυμνασίου τοῦ Ν. Κοντοπούλου—Πετροπούλου—Σπυριδάκη (1950). Πεντήκοντα ὀκτώ (58) συγγραφέων ποιήματα καὶ διηγήματα καταχωρίζονται εις τὸ ἐν χρήσει 'Αναγνωστικὸν τῆς Ε' τάξεως τοῦ 8)ταξίου Γυμνασίου τοῦ Ν. Κοντοπούλου, Δ. Πετροπούλου καὶ Γ. Σπυριδάκη 1950. Ἐξήκοντα (60) συγγραφέων ποιήματα καὶ διηγήματα καταχωρίζονται εις τὸ ἐν χρήσει 'Αναγνωστικὸν τῆς ΣΤ' τάξεως τοῦ 8)ταξίου Γυμνασίου τοῦ Ν. Κοντοπούλου καὶ Θ. Παπακωνσταντίνου (1950).

Ὁ κατάλογος οὗτος εἶναι ἱκανὸς νὰ δείξῃ ὅτι ἡ νέα ἑλληνικὴ λογοτεχνία μὲ τὴν ποικίλάν τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς τῆν μὴ ἄλλως ὀφελούσαν δὲν ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς γενικῆς μορφώσεως τῶν μαθητῶν, τοῦναντίον ἀφαιρῶν τὴν προσωπικότητα τοῦ συγγραφέ-

ως, ὁ ὅποιος δέον κυρίως νὰ κυριαρχῇ ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τοῦ μαθητοῦ.

Ὅπως ἄλλωστε γίνεται εις τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν καὶ ἔχει ἐπιτευχθῇ ἡ ἀξιολόγησις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ταχθέντων εις ὠρισμένας τάξεις τοῦ Ξενοφώντος εις τὰς πρώτας τάξεις, τοῦ Δημοσθένους εις τὴν τετάρτην, τοῦ Εὐριπίδου εις τὴν πέμπτην καὶ τοῦ Πλάτωνος εις τὴν πέμπτην καὶ τὴν ἕκτην, ἵνα περιορισθῇ εις τὰ ὀλίγα παραδείγματα, μόνον δὲ ἐλάχιστα παραδείγματα κατανομῆς τοῦ ἔργου ἐνδὲς συγγραφῆς εις πλείονας τῆς μιᾶς τάξεις ὑπάρχουν, οὕτω πρέπει νὰ μελετηθῇ ἡ θάσις αὕτη καὶ διὰ τὸ μάθημα τῶν νέων Ἑλληνικῶν. Καὶ ἡ ἀξιολόγησις τῶν συγγραφέων καὶ τῶν ποιητῶν τῆς νεωτέρας περιόδου δὲν εἶναι ἀδύνατος οὔτε καὶ πολὺ δύσκολος. Τὸ περιεχόμενον τοῦ ἔργου ἑκάστου καὶ τὸ ὕψος του, αἱ ἰδέαι του καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐκφράσεώς του ἐν τῷ μέσῳ θαυμάει εἶναι τὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια θὰ ἀποτελέσουν τὴν θάσιν διὰ τὴν ταξινόμησιν τῶν λογοτεχνῶν εις τὰς ἑξ τάξεις τοῦ Γυμνασίου. Οὕτω ὁ Βλαχογιάννης, ὁ Γρανίτσας, ὁ Χριστοβάσιλης, ὡς πεζογράφοι θὰ εἶναι λίαν κατάλληλοι διὰ τὴν πρώτην (Γ') τάξιν τοῦ Γυμνασίου. Ὁ Ἀθάνας, ὁ Κρουστάλλης, ὁ Περιγαλίτης ὡς ποιηταὶ ὁμοίως. Ὁ Μωραϊτίδης, ὁ Νιρβάνας ὡς πεζογράφοι καὶ ὁ Δροσίνης, ὁ Μαλακάσης, ὁ Πολέμης ὡς ποιηταὶ, εἶναι κατάλληλοι διὰ τὴν Β' τάξιν. Καθ' ὅμοιον τρόπον ὁ Παπαντωνίου, ὁ Καρακασίτσας ὡς πεζογράφοι καὶ ὁ Μαβίλης ὁ Προβελέγγιος ὡς ποιηταὶ εἶναι κατάλληλοι διὰ τὴν Γ' (Ε) τάξιν. Ὁ Λασκαράτος μὲ τοὺς χαρακτῆρας εἶναι ὁ συγγραφεὺς τῆς (Δ') ἑκτῆς τάξεως μετὰ τοῦ Παπαδιαμάντη συνυφασμένου μετὰ τῆς αὐτῆς τάξεως καὶ λόγῳ τῆς γλώσσης καὶ λόγῳ τῆς ὕλης περιλαμβανούσης τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν καὶ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ μεσαιωνικοῦ πολιτισμοῦ ὡς ἐπίσης οἱ ποιηταὶ Βαλαωρίτης, Πορφύρας, Σουρῆς, ὁ Κάλβος εἶναι ὁ ποιητὴς τῆς Ε' τάξεως καὶ οἱ πεζογράφοι Κοραῆς, Μηλιάτης, Ἱ. Παναγιωτόπουλος, Ὁ Σολωμός, ὁ Καβάφης, ὁ Παλαμάς ὡς ποιηταὶ καὶ ὁ Βενέζης, ὁ Σπύρος Λάμπρος, ὁ Σπύρος Μελάς, ὡς πεζογράφοι εἶναι διὰ τὴν ΣΤ' τάξιν.

Τὸ ἀπλοῦν τοῦτο σημείωμα, ἴσως πολὺ ἀτε-
λές, ἀλλ' εἶναι ἀρκετὸν νομίζω, νὰ δώσῃ
τὴν βάσιν διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν νεωτέ-
ρων συγγραφέων καὶ ποιητῶν κατὰ τάξεις.
Πέντε ἕως δέκα συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ κα-
τὰ τάξεις εἶναι ἀρκετοὶ διὰ νὰ ἀνταποκρι-
θοῦν οὗτοι εἰς τοὺς σκοποὺς τοὺς ἐπιδιωκο-
μένους διὰ τοῦ μαθήματος τῶν νέων Ἑλλη-
νικῶν. Ἰσως ἀντεῖπῃ τις ὅτι ὑπάρχουν με-
ρικὰ ἀποσπάσματα Ἑλλήνων λογοτεχνῶν,
τὰ ὅποια δὲν δύναται νὰ διδαχθοῦν εἰς με-
ρικὰς τάξεις, διότι δὲν γίνονται ταῦτα κα-
τανοητὰ. Εἰς τοῦτο εἶναι εὐκολος ἡ ἀπάν-
τησις. Ἡ ἔρευνα τῶν ἐγκριθέντων ἀπὸ τρι-
ακονταετίας καὶ πλεον ἀποδεικνύει ὅτι ὑ-
πάρχουν λογοτεχνήματα καταχωρισθέντα
ἀπὸ ἄλλους μὲν συλλογεῖς εἰς τὴν πρώτην
τάξιν, ἀπὸ ἄλλους δὲ εἰς τὴν τετάρτην. Ἀ-
πόλυτον κριτήριον ἀξιολογήσεως δὲν ὑπάρ-
χει. Ἰσως ἐπίσης ἀντεῖπῃ τις τί θὰ γί-
νουν τὰ ἀξιόλογα μεμονωμένα λογοτεχνή-
ματα τὰ ὅποια δὲν περιλαμβάνονται εἰς τὸ
πλαίσιον τῶν οὕτω συγκροτουμένων νεοελ-
ληνικῶν ἐγχειριδίων. Ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν
εὐλογον καὶ ὀρθὴν ταύτην ἀντίρρῃσιν διδε-
ται ἀμέσως κατωτέρω ἐν συνδυασμῷ πρὸς
τρίτην διδακτικὴν καὶ γενικώτερον παιδα-
γωγικὴν ἀπαίτησιν. Καὶ αὕτη ἀναφέρεται
εἰς τὸ ὅτι μὲ τὸ ἰσχυρὸν σήμερον σύστημα κα-
θίσταται ἐφικτὴ ἡ συγκέντρωσις λογοτε-
χνημάτων ἀναφερομένων εἰς τὸ Ἔθνος καὶ
τὴν Θρησκείαν καὶ τὴν ἄλλην ζωὴν τοῦ
Ἑθνους. Αἱ ὀρθαὶ παιδαγωγικαὶ καὶ Ἑθνι-
κῶς ἐπιβλητέαι αὗται ἀπαιτήσεις δύνανται
νὰ ἐξυπηρετηθοῦν κατὰ τρόπον λίαν παιδα-
γωγικόν, ὅχι διὰ τῆς τακτικῆς ἀναγνώσε-
ως ἐκ τοῦ ἐν χρήσει ἐγχειριδίου.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ διδακτικοῦ, ἔ-
τους γίνονται πολλὰ θρησκευτικοῦ καὶ ἔθνι-
κοῦ περιεχομένου ἑορταὶ εἰς τὸ Σχολεῖον.
Τὸ μάθημα τῶν νέων Ἑλληνικῶν ὀλίγον
χρόνον πρὸ τῶν ἑορτῶν καὶ μετ' αὐτάς πρέ-
πει νὰ προσαρμόζῃται πρὸς τὴν ἐπ' εὐκαι-

ρίᾳ διδασκαλίαν καὶ νὰ συγκεντρώνεται πᾶν
σχετικὸν ὕλικόν πρὸς καλυτέραν ἐπεξεργα-
σίαν καὶ ἐμβάθυνσιν.

Εἰς πολλὰ παιδαγωγοῦνται σχολεῖα γί-
νεται ὅχι μόνον διδασκαλίᾳ τοῦ μαθήματος
κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ ὀργανοῦν-
ται ἐσωτερικαὶ μορφωτικαὶ συγκεντρώσεις
τοῦ συνόλου τῶν μαθητῶν καθ' ἃς γίνεται
δι' ἀπλῆς μόνον ἀπαγγελίας ποιημάτων ἢ
δι' ἀναγνώσεως πεζογραφημάτων καὶ οὕ-
τω κατορθοῦται ὁ δέων Ἑθνικὸς καὶ Θρη-
σκευτικὸς μετεωρισμὸς. Καὶ τοῦτο ἐπιτυγ-
χάνει καλύτερα καὶ περισσότερα ἀποτελέ-
σματα παρὰ οἵαδήποτε ἢ κατ' ἄλλον τρό-
πον ρύθμισις τοῦ ζητήματος τῆς διδασκαλί-
ας τῶν νέων Ἑλληνικῶν.

Τότε ἀσφαλῶς θὰ εὑρεθοῦν καὶ ἄλλων
λογοτεχνῶν ἔργα τὰ ὅποια δὲν περιλαμβά-
νονται εἰς τὰ οὕτω καταρτιζόμενα διδακτι-
κὰ ἐγχειρίδια. Ὅλοι οἱ ἐργάται τοῦ πνεύ-
ματος θὰ προσφέρουν τὸν ὅβολόν των εἰς
τὰς ἐπ' εὐκαιρίᾳ διδασκαλίας.

Τὸ προτεινόμενον σύστημα καταρτίσεως
τῶν διδακτικῶν βιβλίων εἶναι τὸ ἔχον τὰ
περισσότερα πλεονεκτήματα ἀπὸ οἷονδήποτε
ἄλλο. Ἐφαρμοζόμενον ὅπως πρέπει νο-
μίζω ὅτι θὰ ἀποδώσῃ ἀπὸ τὰ ἐν ἰσχύϊ κα-
λύτερα ἀποτελέσματα καὶ θὰ συντελέσῃ εἰς
τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν τοῦ μαθήμα-
τος, οἱ ὅποιοι σαφῶς καὶ ὀρθῶς τίθενται πρὸ
τοῦ διδάσκοντος ὑπὸ τοῦ ἀναλυτικοῦ προ-
γράμματος. Δυστυχῶς ὁ καταρτισμὸς τῶν
διδακτικῶν ἐγχειριδίων εἶναι τοιοῦτος, ὥστε
νὰ μὴ δύναται ὁ διδάσκων νὰ βοηθῇται εἰς
τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ διδακτικοῦ ἔργου τοῦ
ἀναφερομένου εἰς τὸ μάθημα τῶν νέων Ἑλ-
ληνικῶν. Ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διὰ τοῦ πα-
ρόντος σημειώματος συγκρότησις σειρᾶς συλ-
λογῶν νέων Ἑλληνικῶν ἀναγνωσμάτων, εὐ-
χομαι νὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀφετηρίαν τῆς
ἀλλαγῆς καὶ τῶν ἐν χρήσει διδακτικῶν βι-
βλίων τῶν νέων Ἑλληνικῶν.

Η ΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΛΙΜΑΝΙ

Φίλησε ὁ πουνέντες τὴν ἑλιά,
πάει κι' ὁ Μάρτης—πάει καὶ, νᾶμαι, πάλι,
θάλασσα, στεριά καὶ πινελιά,
ζαφειρί μου μάλαμα κι' ὁπάλι.

Νᾶναι ἐκεῖ στὸ φῶς, στὴ θαλπωρή,
σκοῦνες καὶ γολέττες κι' ἄσπρα μπρίκια,
νὰ βουτάει ἡ ματιὰ καὶ ν' ἀπορεῖ
πῶς τρυπᾶνε τ' ἄρμπουρα τὰ φύκια.

Σὲ πλυμένη ἀπάνω κουπαστὴ
γέρος νὰ κεντάει πανὶ στὸ γόνα,
κι' ἀπὸ πλώρη δρέπανο, πιαστή,
ν' ἀπορεῖ μαζὺ σου μ' ἄγοργόνα.

Σκάλες νὰ πηδοῦν στὸ κανναβὶ
σκάρωμα τῆς πρύμνης, καὶ ν' ἀνάφτει
«κάντα σκάλες, κάντα», ν' ἀνεβεῖ
σὲ μιὰ γειτονιά, ὁ καημὸς τοῦ ναύτη.

Κι' ὅλα νᾶναι ὥραϊα, σὰν τὸν ἄχνό,
τὸν ἄχνό τῆς πίσσας, ποὺ τρισάγιο
καὶ θυμιάμα, πάει, μὲ τὸ βραχνό,
τὸ βραχνό τραγούδι ἀπ' τὸ καρνάγιο.

Κι' ὅλα νᾶναι ὥραϊα καὶ γαληνὰ,
σὲ ριχὸ γιὰλὸ παιδὶ νὰ παίξω,
νὰ ξεχνιέται ὁ νοῦς καὶ νὰ ξεχνᾷ
τὶ καιρὸς φυσάει καὶ τί εἶναι ἀπ' ἔξω.

Λιμανιοῦ μου ἀτάραχτη χαρὰ
πόσο, λέει, μὲ δένεις λίγο—λίγο,
στὸν πεζοβολὸ κάποιου ψαρά
νᾶχω ἀγκιστρωθεῖ, γιὰ νὰ μὴ φύγω.

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΡΑΓΚΟΥ

ΤΟ ΒΙΟΛΙ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΜΟΥ

Δέν ήταν βέβαια Στραντιβάριους!..

Ήταν—θυμάμαι—ένα πολὺ παλιὸ βιολί, λεπτοσάνιδο καὶ κάπου—κάπου σκεβρωμένο ἀπὸ τὴν πολυκαιρία, ἀγορασμένο τὸν καιρὸ πὺν ὁ πατέρας μου σπούδαζε στὸ Διδασκαλεῖο Ἀθηνῶν ἐδῶ καὶ ἐβδομῆντα χρόνια... Ἴσως μάλιστα νᾶταν καὶ τότε ἀρκετὰ γερασμένο, γιατί ἡ φωνή του ἦταν λαμπικαρισμένη, γλυκόλαλη. Εἶχε δεθῇ αὐτὸ τὸ ὄργανάκι σφιχτὰ μὲ τὴ ζωὴ τοῦ γονιοῦ μου—ἅγιο τὸ χῶμα πὺν τὸν σκέπασε!—καὶ μὲ τὴ δική μου ἀργότερα. Ήταν τὸ οἰκογενειακὸ μας κειμήλιο—στοιχειὸ μαζί καὶ φυλαχτὸ τοῦ σπιτιοῦ μας...

Σπάνια τῶβλεpes κρεμασμένο στὸν τοῖχο τοῦ ὄντᾶ μας, δίπλα ἀπὸ τὸ ντουλάπι μὲ τὰ χαρτιὰ τοῦ πατέρα μου. Δέν ἔπρεπε νὰ τὸ ὕγίζουν βέβηλα χέρια. Τὸν περισσότερο καιρὸ καθόταν φυλακισμένο στὴ θήκη του, φωλιασμένο μέσα σὲ κόκκινο βελουδο, ἀκουμπισμένο ψηλὰ στὸ ράφι. Ἐρασιτέχνης τοῦ βιολιοῦ ἦταν ὁ πατέρας μου, ὄχι σωστὸς καλλιτέχνης...

Ὁ ἴδιος ἀπὸ μετριοφροσύνη ἔλεγε συχνά: «Ἐγὼ παίζω, γιὰ νὰ διώχνω τὰ ποντίκια» καὶ ἄλλοτε εἰρωνεύονταν τὴν ὀργανοπαιχτική του τέχνη: «Παίζω σὰν νὰ κλαίῃ ὁ διάβολος τὴ βάβω του!»

Ὅμως στὸν ἔρωτα τοῦ βιολιοῦ ἦταν μονοκόμματος καὶ φανατικὸς σὰν καλόγερος. Δέν θυμάμαι καλὰ πότε γιὰ πρώτη φορὰ τὸν ἄκουσα νὰ παίζῃ βιολί. Μὰ ἀπὸ τότε πὺν φυλάγω στὴ θύμησή μου τὴν εἰκόνα του στὰ παιδικὰ μου χρόνια, τὸ βιολί εἶναι ἀξεχώριστα δεμένο μαζί του. Ὅσο ὁμως πιέζω τὸν ἑαυτό μου, ἀρχίζουν νὰ φωτίζονται ἀμυδρὰ κάτι σκιές θαμμένες στὰ περασμένα μου. Νύχτα χειμωνιάτικη. Ἐμεῖς τὰ παδιὰ πλαγιάζομε στὸν ὄντᾶ. Στὸ ἄλλο δωμάτιο, τὸ στρωτὸ, ὁ πατέρας

καὶ ἡ μητέρα ἀγρυπνοῦν. Ἀπὸ τὴ μεσιανὴ πόρτα—ἀνοιχτὴ γιὰ νὰ μὴ φοβούμεστε—τοὺς βλέπω. Ἐκείνη σκύβει στὸ ἐργόχειρό της—κάλτσα ἢ φανέλα—συσταυλίζοντας πότε πότε τὰ κάρβουνα... Ἐκεῖνος καθισμένος σταυροπόδι δίπλα στὸν πυρομάχο κοιτάζει τὶς νότες—ντο, ρε, μι ἢ πα·βου·γα (ἤξερε δὰ καλὰ καὶ εὐρωπαϊκὴ καὶ βυζαντινὴ παρασημαντικὴ, καθὼς ἔλεγε), καὶ τὶς παίζει ἀπαλὰ στὸ βιολί του.

Ἀξέχαστο γιὰ μένα νανούρισμα!..

Ἄλλες φορὲς τὸν θυμάμαι νὰ πελεκᾷ ὑπομονητικὰ,—ἀληθινὰ ἦταν ἐπιτήδειος σὲ κάτι τέτοια—στρόφιγγες ἢ χορδοστάτες ἀπὸ ξύλο ρείκης ἢ κουμαριάς καὶ ἄλλοτε—τὸ καλοκαίρι μὲ τὶς λιακάδες—νὰ βάφῃ τὸ βιολί καὶ ὕστερα νὰ τὸ γυαλίζει μὲ γόμα·λάκα ἢ νὰ περνᾷ καινούργια τρίχα στὸ δοξάρι...

Μιὰ μέρα ὁμως—αὐτὴ φαντάζει πὺν πολὺ στὴ θύμησή μου—τὸ βιολί τοῦ πατέρα μου γνῶρισε δόξες. Καλοκαίρι ἦταν, θυμάμαι... Στὸ χωριὸ μας τὸ δροσόλουστο μὲ τοὺς δυὸ καταρράχτες εἶχαν βγῇ ἀπὸ τὴν Ἄρτα μερικοὶ νὰ παραθερίσουν.

Μιὰ ἀρχοντοπούλα νεοπαντρεμένη μὲ τὴν ἀνύπαντρη ἀδερφή της κάθησαν στὴ γειτονιά μας. Φυσικὰ γνωριστήκαμε καὶ ἐρχόταν στὸ σπίτι μας... Μιὰ Κυριακὴ, ὕστερα ἀπὸ τὴ λειτουργία στὸ μοναστήρι, ὅπου τοὺς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ κρῖνουν τὴν ψαλτικὴ τέχνη τοῦ πατέρα μου, κατεβήκαμε μαζί μὲ τὶς δυὸ Ἀρτηνὲς ἀπὸ τὸ Καραούλι—ἔτσι λέν τὴν τοποθεσία τοῦ μοναστηριοῦ—...Περνῶντας ἀπὸ τὸ σπίτι μας ἡ μάνα μου τὶς κάλεσε ἀπὸ μέσα, γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ γλυκὸ—εἶχει φτειάσει φρέσκο δαμάσκηνο—. Νὰ μὴν τὰ πολυλογῶ... Ἀφοῦ τραταρίστηκαν καὶ εἶπαν πολλὰ ἀστεῖα,

ἡ παντρεμένη εἶδε τὸ βιολὶ κρεμασμένο κι' εἶπε ναζιάρικα:

—“Αχ! πόσο μοῦ ἀρέσει τὸ βιολὶ! Κύριε Γιάννη, δὲν μᾶς παίζετε κανένα κομμάτι;

“Ο πατέρας μου ἔγινε κατακόκκινος σὰν παπαρούνα—ντρέπονταν σὰν κορίτσι ἀπὸ φυσικοῦ του—.

—Δὲν ξέρω νὰ παίζω καλὰ... Θὰ χάσετε κάθε ἰδέα!, εἶπε μὲ τὸ στανιὸ...

—“Ας εἶναι! Δὲν πειράζει! Ἐπέμεινε ἐκεῖνη.

—Διαταγὴ βασιλικὴ καὶ τὰ σκυλιά δεμένα! μουρμούρισε γελώντας ὁ πατέρας μου κι' ἔπιασε δειλὰ τὸ βιολὶ. “Ολοι σώπασαν. Ἀρχίζε ἡ μυσταγωγία!...

Ἐπαιξε, — ἂν καλὰ θυμᾶμαι—, τὰ «Κύματα τοῦ Δουνάβεως»... Ποιὸς ἀπὸ μᾶς μποροῦσε νὰ διακρίνῃ τὰ φάλτσα; “Ολοι μείναμε γοητευμένοι... Οἱ δυὸ φιλοξενούμενες χειροκρότησαν. Αὐτὸ ἔκαμε τὸν πατέρα νὰ πάρῃ θάρρος καὶ νὰ παίξῃ μιὰ εὐθυμὴ Πόλκα-Μαζούρκα... Δὲν χρειάζονταν ἄλλο: Ἡ ἀνύπαντρη ἀνοίξε τὸ στοματάκι της κι' ἄρχισε τὸ χαβαδάκι.

«Τι κάθουσαι, Βαγγέλη.
δὲν πᾶς στὸν καφενὲ
νὰ δῇς τὴν ἀδερφή σου (τὴν κακούργα)
πῶς πίνει ναργιλέ!»

“Ο πατέρας μου ἔβαλε τὰ δυνατά του νὰ τὸ ξαναπάρῃ μὲ τὸ βιολὶ, μὰ δὲν τὰ κατάφερνε καλὰ... Ὡστόσο εἶχε κι' αὐτὸς ξανάψει πιά—μ' ὅλα τὰ πενήντα χρόνια του—κι' ἔπαιξε ὅτι τοῦρχονταν στὸ νοῦ: κλέφτικα, βυζαντινὲς μελωδίες, βάλς, πόλκες, σαρκιά, τσάμικα, καλαματιανὰ... Τὸ γλέντι βᾶσταξε ὥς τὸ μεσημέρι.

Τότε ἡ παντρεμένη σηκώθηκε ξαναμμένη:

—Μὰ σὲ καλὸ μας! εἶπε. Ξεχαστήκαμε μὲ τὰ τραγούδια!. Μᾶς συμπαθαῖτε ποῦ σᾶς κάναμε ἄνω—κάτω!...

—Καλὲ, τί λέτε; ἀποκρίθηκε ἡ μάνα μου. Εἶναι τόσο εὐχάριστος ἡ συντροφιά σας...

Μὰ σίγουρα μέσα της ἔλεγε: «—Σου σουράδες, τὸ παραξηλώσατε!..» Μόλις ξέπρoτισαν, δὲν κράτησε τὴ φούρκα της:

—Σάμπως ἔχουν νοῦ σὲ δουλεῖα;

“Ολο λοῦσο καὶ παιγνίδι!... Ἀνάθεμα τὴν Ὀγρόπη!...

“Ο πατέρας μου δὲν μίλησε... Μὰ τί τὰ θέλετε!... Ἐκεῖνη τὴ μέρα τὰ μάτια του γυάλιζαν παράξενα...

***

“Ο πατέρας μου ἦταν ἀθῶο προβατάκι... Σπάνια θύμωνε, μὰ τότε αὐτὸς ὁ μαλακὸς κι' ὁ ἄκακος μποροῦσε νὰ ξεσπάσῃ ἄσχημα... Τόξερε καὶ φυλάγονταν ἀπὸ τὴν ὀργή του... Μὰ ὁ διάβολος ἔχει πολλὰ ποδάρια... Μιὰ ἀνοιξιάτικη μέρα ἔγινε τὸ κακὸ.

Ἐγὼ τότε τελειώνοντας τὸ γυμνάσιο βάλθηκα νὰ μάθω βιολὶ... “Ο πατέρας μου ἤθελε, βλέπετε, ν' ἀφήσῃ διάδοχο στή... ποντικοκυνηγετικὴ τέχνη του... Μ' ἔμπασε σιγὰ-σιγὰ στὰ μυστικά της μουσικῆς μὲ τὴν Ἱερὴ Ὑμνωδία τοῦ Σακελλαρίδη. Ὑστερα ἄρχισε νὰ μοῦ ἐμπιστεύεται καὶ τὸ βιολί του γιὰ τὰ πρῶτα μου γρατσουνίσματα.

Ἐκεῖνη τὴ μέρα ἔλειπε στὸ σχολεῖο... Ἐγὼ καθισμένος κοντὰ στὴν μπαλκονόπορτα ἔσερνα ἄγαρμπες δοξαριῆς στὸ βιολί. Μιὰ στιγμὴ κουράστηκα κι' ἀπὶθωσα τὸ ὄργανο στὸ διπλανὸ κρεβάτι... Ἦταν νὰ γίνῃ τὸ κακὸ. “Ο σατανᾶς ἔβαλε τὴν οὐρά του.

Τὸ μικρὸ ἀδερφάκι μου, χωρὶς νὰ καταλάβω, ἔπιασε τὸ βιολί καὶ τὸ περιεργάζονταν. Κάποια στιγμὴ ἀκούω ἓνα κράκ! Γυρίζω καὶ τί νὰ ἰδῶ; “Ο πιτσιρίκος εἶχε σκίσει τὴν πάνω σανίδα τοῦ βιολιοῦ κι' ἔνα κομμάτι της τὸ κρατοῦσε στὰ χέρια του... σὰν λάφυρο. Πῶς δὲν τὸ πνιξα τὸ διαβολάκι; Μὰ τί ἔνοιωθε αὐτὸ; Τὸ φταίξιμο ἦταν δικὸ μου. Ἐμείνα σύξυλος, σὰν νὰ μὲ χτύπησε κεραυνὸς. Πῆρα τὸ πληγωμένο ὄργανο τρέμοντας. Ἐτρεξα νὰ βρῶ τὴν ψαρόκολλα, γιὰ νὰ ξαναβάλω στὴ θέσῃ της τὴν κομμένη σανίδα...—“Αχ! νὰ τὸ κατάφερνα, πρὶν γυρίσῃ ὁ πατέρας!... σκεπτόμουν... “Ο μικρὸς ζημιάρης ζύγωσε καὶ καμάρωνε τὰ ἔργα τῶν χειρῶν του τὴν ὥρα ποῦ ἐγὼ ἀγωνιζόμουν νὰ γιατρέψω τὸν τραυματία.

Κάποια στιγμὴ ἦρθε ἡ μάνα μου ἀπὸ τὸ πλῦμα της. Εἶδε τὴν καταστροφὴ καὶ ἔμπηξε τὶς φωνές:

—Δυστυχία μου! Πάει τὸ βιολί!... Τί μέγο θὰ δώσης στὸν πατέρα σου;

—Δὲν φταίω ἐγὼ... Τὸ ψιμάδι σου ἔκαμε τὴ ζημιὰ...

—Κακομοίρη μου ἂν τὸ κολλήσης καὶ αὐτὸ καὶ δὲν τὸ καταλάβῃ, χαλάλι σου! Ἄλλωθι, θὰ σοῦ ἀργάσῃ τὸ τομάρι...

Ἔβαλα τὰ δυνατὰ μου νὰ πετύχω τέλεια ἐφαρμογή, ἀλλὰ τοῦ χάκου.

Ἡ σχισμὴ φαινόταν ἀπὸ μακριὰ σὰν ἡ οὐλὴ τῆς χαντζαριᾶς στὸ μάγουλο τοῦ πολεμιστῆ... Τόξισα μὲ γυαλόχαρτο, ἀφοῦ ζεράθηκε ἡ κόλλα, τὸ πέρασα μὲ γόμα-λάκα... τὸ βάλω στὴ θήκη του—ποῖος τολμοῦσε νὰ τὸ κρεμάσῃ πιά γιὰ φιγούρα στὸν τοῖχο;—κι' εἶπα: Ὁ Θεὸς βοηθός!...

Τὸ μεσημέρι, στὸ τραπέζι ποῦ τρώγαμε, ἐγὼ καθόμουν σι' ἀγκάθια. Δὲν τολμοῦσα νὰ κοιτάξω κατάματα τὸν πατέρα μου. Ἐκεῖνος κάτι ὑποψιάστηκε.

—Ἐσὺ τί μοῦ κάθεσαι ἔτσι σὰν βρεγμένη γάτα; μοῦ εἶπε.

Χαμήλωσα τὰ μάτια καὶ δὲν ἀποκρίθηκα...

Ἦταν Σάββατο. Τὰ πόγεμα μάθημα δὲν εἶχε ὁ πατέρας μου καὶ ἀποζήτησε τὸ ὄργανό του, γιὰ νὰ ξεσκάσῃ... Ἄνοιξε τὴ θήκη λέγοντάς μου:

—Χμ! τὸ κλείδωσες, βλέπω... Τόσο γρήγορα τὸ βαρέθηκες κιόλας; Ἐμένα μ' ἔπιασε χτυποκάρδι. Ἦμουν ὁ ἔνοχος, ποὺ περιμένει τὴν καταδίκη του. Ἡ μάνα μου κοντοστεκόνταν ἀνήσυχη, κρατῶντας τὴν ἀνάσα της. Καὶ τὸ κανόνι βρόντηξε:

—Ὡς γι' αὐτὸ τὸ τρύπωσες, ἐ!; βρυχήθηκε. Γιὰ νὰ μὴν καταλάβω, ποῦ τὸ σκίσεσ...; Κι' ἡ μάνα μου κι' ἐγὼ βουβαθήκαμε... Μόλις μπόρεσα νὰ ἀρθρώσω δυὸ λέξεις... «Ὁ μικρὸς τὸ χάλασε!». Ὁ πατέρας μου ἔγινε πράσινος ἀπὸ τὸ θυμὸ...

—Κι' ἐσεῖς οἱ δυὸ στραβωμάρα εἴχατε; κραύγασε.

—Ἐγὼ ἔπλενα σιὸ κατώγι, εἶπε δειλὰ ἡ μάνα μου.

—Κι' ἐσὺ παρῆτρες τὸ βιολί στὰ χέρια τοῦ μωροῦ; μοῦ εἶπε αὐστηρά.

—Ἐσχάστηκα μὲ τὸ διάβασμα, εἶπα! Συγχώρεσέ με, πατέρα!

Μὰ ἐκεῖνος εἶχε ἀνάψει

—Τότε τί χρειάζεται, ἀφοῦ κανέννας σας δὲν τὸ προσέχει; εἶπε. Γιατὶ νὰ τὸ τυραγνᾷτε;

Καὶ πρὶν προλάβωμε νὰ τὸν κρατήσωμε, ἀκούμπησε τὸ βιολί στὸ γόνατό του καὶ τὸ κομμάτιασε μὲ μανία... Μὲ κομμένη λαλιά καὶ σφιγμένη καρδιά παρακολουθήσαμε τὸ σπαραγμὸ τοῦ βιολιοῦ!... Τὸ ἀγαπημένο μου ὄργανάκι, τὸ γλυκόφθογγο πουλί, ἦ'αν ἓνα μάτσο ἀπὸ λεπτὰ σανίδια, σπάραγμα στὰ χέρια τοῦ γῦπα... Ναι τοῦ γῦπα... Ἔτσι τὸν εἶδα τότε τὸν πατέρα μου.

Ὑστερα μάζεψε τὰ κομμάτια καὶ τὰ ῥιξε τῆς μάνας μου λέγοντας:

—Πέταξέ-τα στὴ φωτιά!

—Ἄ! ὅλα κι ὅλα! εἶπε ἡ μάνα μου δακρύζοντας, δὲν θὰ τὸ κάψω κιόλας! Ἔχει κι αὐτὸ ψυχὴ!... Φονιά, πῶς τὸ βάσταξε ἡ καρδιά σου;

Πῆρε τὸ κουματιασμένο βιολί κι ἀποτραβήχτηκε στὴν ἄλλη κάμαρα ἀργὰ, ἐπίσημα, σὰν νὰ κήδευε ἓναν ἀκρωτηριασμένο νεκρὸ...

Ὁ πατέρας μου ἄρπαξε τὸ κασκέτο καὶ τὸ μπαστούνι του, ἑτοιμος νὰ ξεπορτίσῃ.

—Νὰ σᾶς πάρῃ ὁ ἀνεμὸς!... Μὲ πιγκώσατε σήμερα! εἶπε καὶ ξεπόρτισε.

Ἐμεινα πολλὴ ὥρα ἄφωνος... Ἦθελα νὰ κωνάξω:

—Πατέρα, γιατί τὸ κάμες; Τί σοῦ φταῖξε τὸ βιολί; Γιατὶ δὲν χτυποῖσες ἔμένα;

Ἔπεσα μπρούμυτα στὸ κρεβάτι καὶ ξέστασα σὲ ἀναφυλλητιά, σὰν νὰ μοῦ εἶχαν σκοτίῳσι ἓνα ἀδερφάκι... Φούχτωσα τὴ θήκη τοῦ βιολιοῦ, ποῦ ἔρημη καὶ κοίφια ἔχασκε πιά σὰν ἄδειο ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἀγκάλιαζα κλαίγοντας:

—Πάει τὸ πουλί σου, φωλίτσα μου! Πάει τὸ καναρίνι σου!

***

Πέρασαν μῆνες. Ἐφτασε τὸ καλοκαίρι. Ὁ πατέρας μου σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα εἶχε γίνει ἄλλος ἄνθρωπος. Δὲν μιλοῦσε, ὅπως πρῶτα. Ἐκοψε τ' ἀστεῖα καὶ τὰ παρὰ μύθια του.

Νεύριαζε εὐκόλα. Κρατοῦσε τώρα περισσότερες ὥρες τὰ μαθητοῦδια του στὸ σκολειό, ἀργοῦσε στὰ μαγαζιά—αὐτὸς ὁ ἄλ-

λοτε τόσο τακτικὸς—, σὰν νὰ μὴν τὸν τραβοῦσε τὸ σπίτι.

Καὶ τὸ μεσημέρι ἢ τὸ βράδυ, ποῦ τὸν βλέπαμε στὸ τραπέζι, ἀπόφενγε τὴ ματιά μας.

Ἦταν ὁ φταίχτης. Ὅμως τὸν ἔπιασα κάποτε νὰ ψάχνῃ μὲ τὸ μάτι του τὸ ράφι, ὅπου ἡ μάνα μου εἶχε βάλει τὰ λείψανα τοῦ βιολιοῦ, δεμένα πονετικά μ' ἓνα σκοινὶ . . . Ἐνα χαμόγελο ἀνθίσει στὰ χεῖλη του . . . Δεκαπενταύγουστος.

Ἦρθε ὁ καιρὸς τοῦ τρύγου. . Εἴχαμε κι ἐμεῖς ἓνα ἀμπέλι κάτω στὴ Ζγάρα.

Ἡ μάνα μου τοιμάστηκε ἀπὸ τὴν παραμονή. Μαγείρεψε, φρόντισε, γιὰ καλὰθια, μάζεψε τὸ γυναικομάνι, τὶς τρυγῆτρες. Ἀλλες χρονιὲς ὁ πατέρας μου ξεκινοῦσε πρῶτος γιὰ τὸ ἀμπέλι, ποῦ τὰγαποῦσε, γιστὶ ἦταν ἔργο τῶν χειρῶν του.

Τότε ὁμως—περίεργο πρᾶμα!—σηκώθηκε ἀπρόθυμος.

—Πέρασε ἡ ὥρα, εἶπε ἡ μάνα μου, θὰ μᾶς πάρῃ ὁ ἥλιος! . . .

—Πηγαίνετε ἐσεῖς, ἐγὼ δὲν θ' ἄρθω!—εἶπε—Εἶμαι ἀνόρεχτος! . .

—Σὲ καλὸ σου, νοικοκύρη μου! μουρμούρισε ἡ μάνα μου κι ἔφυγε.

Θέλησα νὰ τὴν ἀκολουθήσω, μὰ ὁ πατέρας μ' ἐμπόδισε.

—Στάσου!—εἶπε—ἐμεῖς οἱ δυὸ θὰ φυλάξουμε τὸ σπίτι! . .

Κατάλαβα. Κάτι σοβαρὸ ἔτρεχε, γιὰ νὰ μὲ κρατᾷ ὁ πατέρας ἀπὸ μιὰ τέτοια διασκέδαση.

Ὅταν μέναμε οἱ δυὸ μας, πῆρε τὸ κομματιασμένο βιολί, ψηλάφησε μὲ τὰ χεῖρα του τὶς σανίδες, τὶς μέτρησε ἀναφωνῶντας.

—Εὐτυχῶς ποῦ ἡ μάνα σου εἶχε περισσότερο μυαλὸ! Χαμογέλασε κι εἶπε: «Ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται». Σύρε νὰ μοῦ τοιμάσης τὴν ψαρόκολλα.

Πήδησα ἀπὸ τὴ χαρὰ μου. Στὴν καρδὰ μου μιὰ ἀβέβαιη ἐλπίδα γεννιόταν:

«Θὰ μπορέσῃ τάχα; ἔλεγα. Εἶναι δυνατὸ νὰ νᾶσασθoῦν οἱ νεκροί;»

Στρωθήκαμε στὴ δουλειὰ κι οἱ δυὸ. Ἐκεῖνος ἀρχιτέκτονας σοφός, ἐγὼ μαστοράκι ὑπάκουο. Σὰν ἐπιδέξιους χειροῦργους, σὰν μάγους ἐσιαξε πάλι τὸ σκελετὸ, ἔβαλε στὴ θέση του τὸ καθεστὶ. Ὑστερα συναρμολόγη-

σε ὅλα τὰ κομμάτια τῆς ἄνω καὶ κάτω σανίδας τοῦ βιολιοῦ, τοὺς ἔβαλε στηρίγματα ἀπὸ ἄλλα λεπτὰ ξυλαράκια . .

Κόλλησε τὶς σανίδες ὕστερα στὸ σκελετὸ, τοποθέτησε πάνω τὴ γλῶσσα. . .

Καὶ τὸβαλε σὲ μέρος σκιερὸ, νὰ ξεραθῇ ἡ κόλλα του.

—Ἡ ἐγχείρηση πέτυχε! εἶπε. Νὰ ἰδοῦμε, θὰ ἀνθέξῃ ὁ ἄρρωστος;

Καὶ πραγματικά! Τὸ βιολί εἶχε ξαναπάρει τὴ φόρμα του. Στεκόμουν πολλὴ ὥρα καὶ τὸ κοίταζα μὲ τὴν ἀγωνία, ποῦ περιμένει ἡ μάνα νὰ γιάνῃ τὸ ἄρρωστο παιδί της, νὰ ξεχαράξῃ τὸ ἄπλερο πουλὶ της. Ὁ πατέρας μου, σὰν νὰ μάντεψε, μοῦ χαίδεψε τὸ κεφάλι λέγοντας:

—Κάτι κάναμε, θαρῶ! . . Βράδυ θὰ ἰδοῦμε, ἂν δὲν πῆγε χαμένος ὁ κόπος μας. .

Ἦταν περασμένο μεσημέρι, ποῦ βάλαμε νὰ φᾶμε. . . Τότε βρῆκα τὴν εὐκαιρία νὰ τὸν ρωτήσω:

—Πές μου πατέρα! Πῶς εἶχες τόση ἀπονία νὰ συντρίψῃς αὐτὸ ποῦ ἀγαποῦσες;

—Σκοτώνομε κάποτε κι ἀπὸ ἀγάπη, παιδί μου! εἶπε. . . Δὲν ἤθελα νὰ μοῦ ὁ τυραννᾷτε καὶ τὸ φόνεψα ὁ ἴδιος, πάνω στὸ θυμὸ μου. . Μετάνιωσα ὕστερα, μὰ ντρέπομαι νὰ τὸ μολογήσω. Τόσον καιρὸ ἤμουν ὁ ἐγκληματίας ἔδω μέσα . .

—Ὅχι, πατέρα! .

—Μὴ λές ὅχι, Γιώργη! . . Ἐβλεπα στὰ μάτια σας τὴν καταδίκη μου! Ἄν θελήσῃ ὁ θεὸς καὶ μὲ ξεντροπιᾷσῃ σήμερα. . Ὑστερα ἐκεῖνος πλάγιασε νὰ τὸν κλέψῃ λίγο—ζέστη ἔκανε κι ἦταν κουρασμένος—. Ἐγὼ ξάπλωσα ἀπέναντι στὸν καναπέ καὶ προσπαθοῦσα κάτι νὰ διαβάσω. . . Μὰ ὁ νοῦς μου ἔτρεχε ἄλλοῦ. . Κι ὁ πατέρας μου στρεφογύριζε σὰν σβούρα. . . Δὲν τὸν κολοῦσε ὕπνος. Τέλος ἔχασε τὴν ὑπομονὴ του καὶ σηκώθηκε:

—Ἀνάθεμα τὶς μυῖνες, εἶπε. . Δὲν μ' ἄφησαν νὰ κλείσω μάτι. . Θὰ βρέξῃ, φαίνεται . .

Ἄναψε φωτιά, ἔψησε τὸν καφέ του καὶ ἔκατσε νὰ τὸν πιῇ κάτω στὴν περγολιά.

Ὅλο καὶ κοίταζε τὴν ὥρα, ὅλο καὶ ἔριχνε τὴ ματιά του στὴ Δύση. .

Μιὰ στιγμὴ τὸν ἄκουσα νὰ ψιλοτραγουδά,

«Όλοι τὸν ἥλιο ἀγνάντευαν
 ποῦ πάει νὰ βασιλέψῃ . . .
 Κι' ἡ κόρη πῶχει τὸν καὶ μὲ
 τὰ πέλαγα ἀγνάντευει . . .»

Μόλις ἔγειρε ὁ ἥλιος, ἦρθε κοντά μου
 καὶ μοῦ τράβηξε τ' αὐτὶ.

—Πᾶμε γιὰ τὴν πρόβα! εἶπε.

Μπήκαμε στὸν ὄνιᾶ. Ἐκεῖνος πῆρε τὸ
 βιολί, ξέτασε ὅλες τὶς ραφές του, τὸ χαί-
 δεψε στὴ ράχη κι εἶπε:

—Χμ! φουκαριάρικο κοίτα νὰ μᾶς
 βγάλῃς ἀσπροπρόσωπους! . .

Στήριξε τὸ χορδοστάτη, πέρασε τὶς χορ-
 δές κι ἄρχισε νὰ τὶς τεντώνῃ.

Ἔστριβε μὲ προσοχὴ τὰ κώτσια . . Κά-
 που—κάπου σταματοῦσε, νὰ ἰδῇ ἂν ἀντέ-
 χει ἡ σανίδα . . Δίπλα του ἐγὼ παρακολου-
 θοῦσα μὲ χτυποκάρδι τὴ δοκιμῇ . .

Μὰ τὸ σακατεμένο ὄργανάκι δὲν διαλύ-
 θηκε, ὅπως φοβόμουν. Κράτησε γερά. Κι
 ὅταν τὸ κούρντισε μὲ τὴ διαπασῶν, τὸ θαῦ-
 μα ἐγίνε! . Τὸ βιολί μίλησε μὲ τὴ γνώρι-
 μη γλῶσσα του. Τὰ μάγια λύθηκαν. Ἡ
 νεράϊδα ξιναβρῆκε τὴ λαλιά της. Δὲν πί-
 στευα στὰ μάτια μου καὶ στὰ αὐτιά μου . .
 Μοῦ φαινόταν σωστὴ νεκρανάσταση. Ἄρ-
 χισα νὰ χοροπηδῶ σὰν μεθυσμένος ξεφω-
 νίζοντας: «Τὸ πεθαμένο βιολί ξανάζησε! . .»

Ὁ πατέρας μου, ποῦ τὸν ἔλουζε ὁ ἴδρω-
 τας ἀπὸ τὴν ταραχὴ του, δὲν χόρταινε νὰ τὸ
 δοκιμάζῃ καὶ νὰ τὸ ξαναδοκιμάζῃ παίζον-
 τας ὅλες τὶς κλίμακες, χρωματικὲς καὶ διατο-
 νικὲς, σὰν νὰ μὴν πιστεύει κι ὁ ἴδιος στὸ θάμα.

—Μέγας εἶσαι, Κύριε!—ἔλεγε—καὶ
 σταυροκοπιόταν.

Κι ἀλήθεια! Ἡ φωνὴ τοῦ βιολιοῦ ἀν-
 τηχοῦσε γλυκιὰ καὶ καθαρὴ, ὅχι ὅμως τόσο
 ἔντονη ὅπως πρῶτα. . .

—Τὶ νὰ σοῦ κάνει τὸ καημένο, ἔλεγε .
 Μπαλωμένο εἶναι! . Πάλι καλὰ! . .

Φαντάζεστε τί ἐγίνε τὸ βράδυ, σὰν γύρι-
 σε ἡ μάνα μου μὲ τὶς τρυγῆτρες ἀπὸ τ' ἀμ-
 πέλι. Τὸ σπίτι μας γιόρταζε. Ἡ χαρὰ τῆς
 μάνας μου δὲν περιγράφεται. Μ' ἔβαλε νὰ
 τὶς παίξω τὸ τραγούδι τῆς τάβλας, μόλις
 στρώθηκε τὸ τραπέζι γιὰ τὸ δείπνο:

«Σὲ τούτῃ ντάβλα ποῦμαετα, σὲ τούτο τὸ τραπέζι,
 τὸν ἄγγελό φιλεύουμε καὶ τὸν Χριστὸ κερνάμε.»

Ἔστερα μὲ ζύγωσε, ἄπλωσε τὸ χέρι
 τῆς καὶ ψηλάφησε τὶς ἀανίδες τοῦ βιολιοῦ

ἀπαλὰ, ἐνῶ τὰ μάτια τῆς ὑγραίνονταν, ἔτοι-
 μα νὰ δακρῦσουν. . .

—Ὡστε αὐτὸ μαστορεύατε οἱ δυὸ σας
 ἐδῶ σήμερα! . ; εἶπε.

Σπολλάτη ποῦ ξανάγινε τὸ βιολί, τὸ γού-
 ρι τοῦ σπιτιοῦ μας! . .

Ὁ πατέρας μου δὲν μίλησε. Μὰ ὀλοφά-
 νερα ἦταν ἐνθουσιασμένος. Δὲν χόρταινε νὰ
 ρωτᾷ γιὰ τὸν τρύγο. . Ἐκεῖνο τὸ ἀσπρού-
 δι στὴν κερασιὰ τὸ τρύγησαν ὅλο; Πόση
 τσιουρίτσα κατέβασαν φέτος τὰ πλατάνια;
 Τὸ μαυρούδι τῆς κρεβατίνας πόσα κοφίνια
 βγῆκε; Πῆρε νὰ ὠριμάζῃ τὸ αἶτονύχι; Πό-
 σο πετιμέζι θὰ βγάλωμε φέτος, πόσο ρακί,
 πόσο κρασί; Πόσες συκομαίδες;

Κι ἡ μάνα μου πρόθυμα—ἀλήθεια, ποῦ
 πῆγε ἡ κούραση τῆς ἡμέρας;—τὸν πληρο-
 φοροῦσε.

* *

Πέρασαν χρόνια. Τὸ βιολί μας—τὰ ἡδό-
 νι τοῦ σπιτιοῦ μας—κεληδοῦσε πάντα τὶς
 χαρὲς μας, θρηνοῦσε τὶς λύπες μας. Καὶ τί
 κουράγιο, τί ἀντοχή, ποῦ τὴν εἶχε αὐτὸ τὸ
 σακατεμένο ὄργανάκι, γιὰ νὰ μπορῇ τὸ λα-
 ρύγγι του νὰ βγάξῃ παραπονιάρικες φω-
 νές, κάθε φορὰ ποῦ τοῦ χαϊδεύαμε τὴ ρά-
 χη! . Ὅθὰ γελάσετε ἴσως—, μὰ ἐγὼ πιστεύα
 πῶς μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ ἄψυχο κουτὶ κρύβον-
 ταν μιὰ ψυχούλα συγγενικὴ μας, γεμάτη
 αἴσθηση καὶ συμπόνια γιὰ μᾶς. Ἐνας φί-
 λος πρόθυμος νὰ μᾶς συντροφέψῃ κάθε φο-
 ρὰ ποῦ τὸν καλούσαμε. Μὰ—ἄλλοίμονο—
 πόσο σκληρὰ μᾶς ἦταν γραπτὸ νὰ τὸν χά-
 σουμε γιὰ πάντα αὐτὸν τὸ φίλο! . .

Πέρασε ὁ πόλεμος, ἦρθε ἡ Κατοχὴ . .
 Τὰ κακοτράχαλα βουνὰ μας—τὰ Τζουμερ
 κα—ἐγιναν πάλι παλληκαριῶν λημέρια . .
 Οἱ Γερμανοὶ λυσσασμένοι βγῆκαν παγάννα,
 γιὰ νὰ χαλάσουν τὶς φωλιές τῶν ἀνταρτῶν.
 Ἐκαψαν τὰ χωριά, σκότωναν ἀθῶα γυναι-
 κόπαιδα καὶ γέρους. Παρατήσαμε κι ἐμεῖς
 τὸ σπίτι μας κι ἀνεβήκαμε στὸ βουνό, ὥ-
 σπου νὰ περάσῃ ἡ θύελλα . . Ὁ πατέρας
 μου, σὰν γέρος, τράβηξε πρῶτος στὸ κα-
 ταφύγι. Ὅταν φτάσαμε κι ἐμεῖς τ' ἄλλο
 πρῶτὸ φορτωμένοι μὲ σκεπάσματα καὶ τρό-
 φιμα, πρῶτῃ κουβέντᾳ ποῦ μᾶς εἶπε ἦταν!

—Γιατί δὲν πῆρατε καὶ τὸ βιολί;

—Χριστιανέ μου, ἐδῶ κιντυνεῖ τὸ κῆ-

φάλι μας—τόν μάλωσε ἡ μάνα μου—τὸ βιολί σου σκέφτηκες;

Ἐκεῖνος κατέβασε τὸ κεφάλι σὰν ντροπισμένος, μὰ ἡ στενοχώρια του ἦταν φανερὴ.

Ἀχ! ἐκεῖνο τάνιστόρητο δρεῖμα, ποὺ ζήσαμε τὸν Ἀη— Δημήτρη τοῦ 1943! Νὰ βλέπης ἀπὸ μακριὰ τὶς φλόγες καὶ τὸν καπνὸ τοῦ σπιτιοῦ σου, ποὺ καίγεται μ' ὅλα τὰ συγγύρια του, τὸν καρπὸ τόσο μόχθου καὶ τόσον ἰδρωτὰ! . . . Κι ὅπως ὁ χινοπωριάτικος ἄνεμος σφύριζε, θαρροῦσες κι ὅλα τὰ ἄψυχα, ποὺ γίνονταν σιάνη—σοδεῖς, ροῦχα, ἐπιπλα, βιβλία—ἐπαιρναν φωνὴ, ἐκλαιγαν τὴ μοῖρα τους, παρακαλοῦσαν τὸ χαλαστὴ νὰ τοὺς χαρίσῃ τὴ ζωὴ . . . Μὰ ἂν ὁ χάρος εἶναι κουφός, ὁ Γότθος εἶναι κάτι χειρότερο: Ἀκαρδός. Παρανάλωμα τῆς φωτιᾶς ἐγίνε καὶ τὸ βιολί μας.

Ἐ! βάρβαρε καταχτητή, ποὺ μπήκες μέσα στὸ πατρικὸ μου, γιὰ νὰ τὸ πυρπολήσῃς . . .

Ἐνα βιολί εἶδες κρεμασμένο στὸν τοῖχο . . . Δὲν βρῆκες ντουφέκια καὶ σπαθιά . . .

Αὐτὸ τὸ βιολί πῶς δὲν ἀφώπλισε τὸ φρονικὸ σου χέρι;

ὦ! Σληροτράχηλε Βάνδαλε . . . Ἄν εἶχες ψυχὴ καὶ φαντασία, θᾶβλεπες τὸ Σατανᾶ νὰ σκύβῃ μὲ συμπόνια αὐτὸς—μέσα στὸ καμίνι τῆς φωτιᾶς, ν' ἀρπάξῃ αὐτὸ τὸ βιολί μέσα ἀπὸ τὶς φλόγες καὶ δρασκελῶντας τὰ ἐρείπια, ποὺ σώριασε ἡ μανία σου, νὰ παίξῃ σὰν ἄλλος Πεγκανίμι μιὰ διαβολικὴ Συμφωνία, τὸ Ἐμβατήριον τοῦ Θανάτου!

Ἐσύ, Γερμανέ δὲν τὸ νοιοῦσες. Ὅμως ἐμεῖς, ποὺ κοιτάσαμε τὶς πύρινες γλώσσες ἀπὸ τὸ βουνὸ, βλέπαμε χέρια μύρια ποὺ ἰκέτευαν, ἀκούγαμε πλῆθος βιολιά ποὺ θρηνοῦσαν. Τὸ χωριὸ μας φάνταζε τὴν ἄλλῃ μέρα σὰν νεκροταφεῖο. Τὰ σπίτια δίχως στέγη, δίχως πόρτες καὶ παραθυρόφυλλα, σκελετωμένα, ἔμοιαζαν μὲ μισοτελειωμένα καράβια στὸ σκαρὶ τους, δίχως ἄρμενα. Τὸ θέαμα τῆς συμφορᾶς ὅλους μᾶς εἶχε μαρμαρώσει. Ποῦ ὄρεξῃ γιὰ θρήνους καὶ δάκρυα; Ζύγωσα τὸν πατέρα μου, ποὺ καθόταν σὲ μιὰ πέτρα περὶ λυπός.

Τὸν ἄκουσα νὰ ψιθυρίξῃ.

«—Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἠκαθήσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν . . .»

—Τὶ κάνεις πατέρα; τὸν ρώτησα.

—Παραμιλῶ, παιδί μου . . .

—Κουράγιο! Εἴμαστε ζωντανοὶ τουλάχιστο.

—Ἀχ! Γιατὶ νὰ ζήσω, νὰ ἰδῶ αὐτὸν τὸ χαλασμό;

—Σώπα! Πάλι θὰ σιάζουν ὅλα! . . .

—Γιὰ σᾶς τοὺς νιούς ἴσως, μὰ γιὰ μένα τὸ γέρο τέλειωσαν ὅλα.

Ποῦ θὰ ἀπλώσω τώρα τὰ κόκκαλά μου; Τοῦλάχιστο ἂν γλύτινε τὸ βιολί μου . . .

Ἐ! αὐτὸ πιά κατανιοῦσε βλαστήμια. Τόσο βρὸς εἶχε χαθῇ. Αὐτὸς ἐκλαιγε τὸ βιολί του;

—Ξεμωράθηκες, γεροντά μου!, εἶπε μὲ θυμὸ ἡ μάνα μου. Ἡ συμφορὰ σοῦ σάλεψε τὰ φρένα... Ἐγὼ ὅμως ἐνοιωθα καλὰ τὸν πόνο τοῦ πατέρα μου, ποὺ ἦταν καὶ δικὸς μου καημός.

Τὸ βιολί τώρα μᾶς χεῖαζονταν πιὸ πολὺ, γιὰ νὰ κλαίμε τὴ μοῖρα μας.

Ποθοῦσαμε τὸ στοιχειό μας . . . τὸ φυλαχτὸ μας . . . τὸ γούρι μας . . . τ' ἀηδόνι μας!

***

Σὲ θυμᾶμαι, ἄδολε καὶ πρᾶε πρεσβύτη, πολὺπάθε πατέρα μου, πῶς πέρασες στὴν Ἄρτα τὰ στερνά σου χρόνια, πῶς ἔλυνες ἀπ' τὸ μαράζι ὅπως ξηραίνεται ὁ ξεριζωμένος ἑλατός! . Ἦταν ζεστή ἡ φωλίτσα, ἀλήθεια, τοῦ συγγενικοῦ σπιτιοῦ, ποὺ σὲ φιλοξενοῦσε! Ἄς εἶναι καλὰ ὁ γαμπρὸς σου κι ἡ κόρη σου! Ὅμως ἐσὺ πάντα ὀνειρεῖσόν σου τὰ Τζουμέρκα, πάντα λαχταροῦσες ἓνα σπιτάκι ἐκεῖ ἢ ἓνα κιούρι καὶ κάθε ἀνοιξη—ὅταν μποροῦσες γὰ σέρνῃς τὰ γέρικα πόδια σου πρὸς τὸ μνημεῖο τοῦ Κρυστάλλη—σὰν προσευχὴ ψιθυρίζεις τὴ νοσταλγία τοῦ ποιητῆ μας:

«Παρακαλῶ σε, σταυραῖτέ, γιὰ χαμηλώσου λίγο, πάρε με ἀπάνω στὰ θουνά, τί θὰ μὲ φάῃ ὁ κάμπος!»

Χαμένος πόθος! . . . Κοιμᾶσαι πιά στοῦ κάμπου τὰ λιοβάρια . . .

Ὅμως ἐμεῖς ποὺ μέναμε πίσω σου, ὅταν ἀξιωθοῦμε νὰ στήσωμε στὸν τάφο σου τὸ μνημεῖο, ποὺ σοῦ ἀξίζει, δὲν θὰ ξεχάσωμε τὴ στερνὴ σου ἐπιθυμία.

Θὰ βάλωμε τὸ μαρμαρὸ νὰ σκαίλῃ στὴν πλάκα σου ἓνα σπασμένο βιολί!

Ἄρτα—Φλεβάρης 1954

ΓΙΩΡΓΟΣ ΡΑΓΚΟΣ

ΠΙΝΔΟΣ ΜΟΥ!..

Ἦρθα σ' ἧς Πίνδου τὴν κορφή, σιὸ Βίκο,
σιὸ γαλανόλευκό σου, Θεέ, τὸν Οἶκο.

Κι' ἦρθες σὰν προσευχή, σὰν πρωτεβρόχι,
καὶ σὰν ἑλληνικὴ κραυγὴ μὲ τὸ «Ὁχι»!...

Πίνδος μου, μάννα γῆς, αἰώνιε Θεέ μου,
τραιέ μου Ἑσταυρωμένε μέσαθ' ἐμὸν,

μοῦ ἔδωκες φυλαχὶδ' ἡ χούφ' α' χῶμα—
σάρκα ἀπ' τὸ ἄκρανιό σου σῶμα.

Μιὰ χούφτα γῆς, κι' ἡ γῆς ὅλου τοῦ κόσμου,
κι' ἡ Σταύρωση κι' ἡ Ἀνάστασή σου ἐνιὸς μου.

(Στὸ Βίκο τῆς Πίνδου 29/4/54)

Ι. Π. ΚΟΥΤΣΟΧΕΡΑΣ

ΠΑΡΕ ΜΕ ΜΑΖΙ ΣΟΥ ΝΥΧΤΑ...

Ἀπόψε,
ποὺ φόρεσες τὴν αἰθέρια σκέπη σου
μὲ τ' ἀναμμένα κεχλιμπάρια,
πάρε με μαζί σου
νύχτα δ' ἀφανή,
νὰ βυθιστῶ στὸ καρδιοχτύπι τῆς ὑπαρξέας σου.

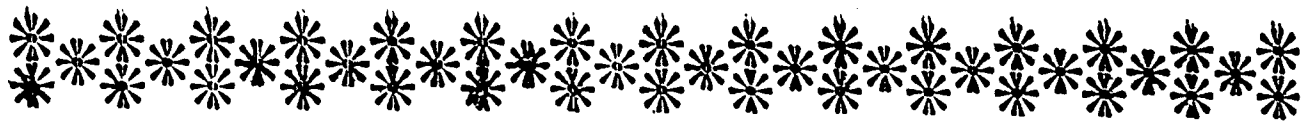
Νὰ πλέω
πάνου στοὺς ἄσπρους κύκνους τ' οὐρανῷ,
κυνηγώντας
τοὺς γαλάζιους παλμούς τῶν ὀνείρων.

Τ' ὄνειρο τῆς ἀγάπης ν' ἀναζητήσω
κι' ὥς τὴν ἀπαρτιτὴ κορφή
νὰ πλανηθῶ,
σὰν τὸ τρελλὸ ταξιδευτὴ.

Στὰ μετὰξια τῶν μαλλιῶν τῆς εὐτυχίας,
θὰ στήσω
τ' ἀηδόνι τῆς ἀγάπης,
γιὰ νὰ ψάλλει τὸν ὕμνο τὸν πιὸ ἐρωτικό
νύχτα διάφανη,
γιὰ σένο.

ΞΕΝΗ ΚΕΡΑΣΙΩΤΗ

ΤΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΒΟΥΝΑ

Χέρια γεννήτε ὦ μάτια κι' ἀπλωθήτε
Γιὰ ν' ἀγκαλιᾶστε, ν' ἀγκαλιᾶστε διτὶ θωροῶ
σκῦψε βαθιὰ ψυχὴ μου καὶ προσκύνα
μέσα στὸν ἀναπάντεχον ναό.

Πόλεις χωριὰ καὶ σπίνια καὶ χαρές σας
τίποια πιά, πρωτάνοιχια φτερά
μὲ φέραν στὶς ἀβάσταχτες Κορφές σας
ὦ ξακουστὰ ἡπειρώτικα βουνά.

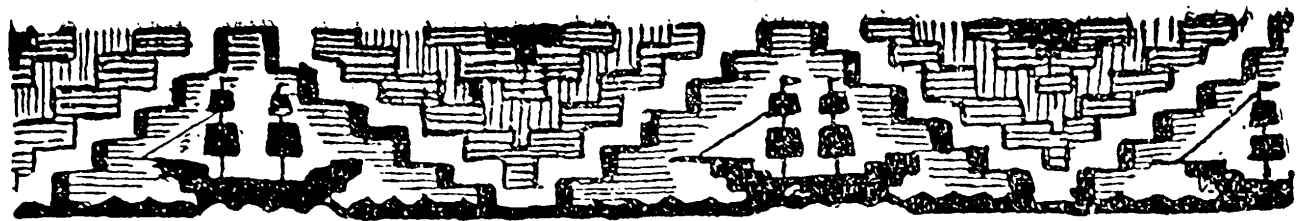
Τώρα θωροῦ γὰτὶ ἡ συγγνώμη πάντα
ἦταν τῶν ἀθανάτων ἀρετὴ
τέτια ἀρχοντιὰ σὰν κλείνει ἡ κατοικιά σου
δίνεις καὶ δίνεις κ' ἔχεις πιδὸ πολὺ.

Ξέχνα τοὺς κάμπους σκέψη ἀποσταμένη
Γύρε στὴ μεγαλόπρεπη πλαγιά
δῶτα τοὺς καταρράχτες νὰ σοῦ ποῦνε
ποὺ τὰ σκορποῦν τ' ἀγέρωχα ὠσανά!

Πεῦκα κ' ὀξιές κ' ἐλάτια χιονισμένα
ὄλα δικά μου ξάγναντα κορφές
μάτια γεννήτε αἰσιτήσεις ὅσες εἴστε
χέρια γεννήτε ὦ μάτια κι' ἀγκαλιές.

MARIA KEZIZH

ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΡΑΤΣΙΚΑ

ΕΝΑΣ ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΠΟΙΗΤΗΣ*

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ

“Όπως αναφέραμε, ο Τσιάκος στις «Άμμουδιές και Ξέρες» είναι και πάλι ο φλογερός έραστής της φύσης, αλλά ή ένδραση του κόσμου είναι πιο φιλοσοφημένη, πιο συμπυκνωμένη. Και στη συλλογή αυτή, όπως και στην προηγούμενη, υπάρχει δέδαια σε μερικά ποιήματα ο παιγνιδιάρικος, ο ανάλαφρος τόνος και ή ίδια ζέση για την ακατάλυτη όμορφιά του κόσμου. Ξένοιαστος κάποιος ώρες, ο ποιητής ξεκουράζεται κι’ αφήνει την ψυχή του να σταθί και να θαυμάσει την πικροκυματούσα θάλασσα, τη χαρούμενη άνοιξη, τις μαγιάτικες νύχτες, τὰ νοσταλγικά φθινόπωρα, τὸ ήλιοδασίλεμα, τις άμυγδαλιές, τὰ τριαντάφυλλα. Ή ζωή τότε του παρουσιάζεται με την πιο λαμπρή εικόνα της αλσιοδοξίας και τὸ τραγούδι του αναδλύζει, όπως πάντα, πηγαίο:

‘Αδερφή της ψυχής μου,
πως σε χαίρουναι—πως!
όντας ήλιος και ως
σε φλογίζουν, και άστράφτει
—μενεξίδες χλωροί—
κάθε κύμα φλωρί
και χρυσάφι...

λέει για τη θάλασσα. Και για τη δύση:

...Κ’ έξω στο πέλαο τὸ άσημί,
στο πέλαο τὸ φανταχτερό,
θαμμάζανε οί άσάλευτες
φαρόβαρκες και οί σκούνες
καθώς—χαρές μου και καημοί—
τὰ σύννεφα σέργαν χορό
γύρω άπ’ τὸν ήλιο που βγερνε
μαδώντας παπαρδunes.

* Συνέχεια από τὸ προηγούμενο και τέλος.

Και για τὸ Τριαντάφυλλο:

‘Αχ! τὸ μικρὸ τριανταφυλλάκι,
τὸ ὠχρό και μισομαδημένο
μπρός στην πικρή τριανταφυλλιά,
πως μοιάζει με στερνὸ φιλάκι
κι από τρεμά χείλη δομένο
που σπαταλήσαν τὰ φιλιά.....

Και τούτο τὸ χαριτωμένο για τὸ Μάρτη, που κάθε ‘Ανθολογία περήφανα θὰ τὸ καταχωρούσε στις σελίδες της:

Παιγνιδιάρες χρυσαφένιες
δελνίτσες, τὸ κρυφτό
στήσαν στα ξανθὰ μαλλιά σου,
μιὰ σου τρύπωσε στὸν κόρφο,
που τὸν εβρηκε λυτό,
μιὰ στο αἰτάκι—Στάσου, στάσου!
Και ή μαλαματένια δρύση,
κεχριμπάρι άναλυτό,
λούζει τη μικρή άγκαλιά σου.

‘Η κοντούλα, ή άνθισμένη
άμυγδαλίτσα, σε κυττά
και ὀλο άναρωτιέται, Θεέ μου,
τέτοια μάτια, τέτοια χείλη,
τέτοια τοίνορα—ρωτᾷ—
που τὰ βρήκες;—Πέ μου, ὦ! πέ μου.
Και άπ’ τις πρασινάδες μέσα
ιδές, σου γνέφει Κούκου—Τά,
στη λεπτή πνοή του άνέμου.
Νάηταν τὸ μικρὸ δρομάκι
που γλυκαίνει ή άμυγδαλιά,
νάηταν να έβλεπαν ζωγράφοι,
να έβλεπαν ὁ χρυσός ήλιος
—πινελίτσα—πινελιά—
πως άνάλωσε και γράφει
χρυσά δένδρα, χρυσά φύλλα
χρυσά μάτια και μαλλιά,
—ζωγραφισές με τὸ χρυσάφι.

«Έτσι, ό Τάκης Τσιάκος, αφήνοντας τή φαντασία του νά καλπάζει, ξεκουράζεται, μαγεύεται άπ' τή γύρω του φύση και παίζει μαζύ της, όπως ό ίδιος μάς τό λέει στο «Τραγουδι των Όνειρων»:

Τι και άν με κούρασε ή ζωή
και ό μόχθος μου έχει αφήκει
πικρά στο πλατύ μέτωπο
χαρματιές θαθειές.
Παίξε, παιδί, ψυχούλα μου.
γυμνούλα με τό φύκι
σέ νταντελένια άκρόγιαλα
και σέ άμμουδιές ξανθές...

Άλλά και τόν έρωτα ό Τσιάκος τόν τραγουδάει άπαλά, διακριτικά, και τό πάθος του είναι ντροπαλό. Νά μερικά χαρακτηριστικά άποσπάσματα:

...Μας ξεφύλλαγε ή μνήμη
κάποια βιβλο παληά,
μέ τριμμένες σελίδες,
και οι καρδιές μας, συντρίμι,
είχαν γείρει άγκαλιά
κ' έκλαιαν πόθους κ' έλπιδες.

Κ' έτσι απλά πριν νά φύγω
και σου πάρω μαζί
τά ύστερνά της κομμάτια,
τήν αγάπη είδα λίγο
νά σκιρτάει και νά ζει
στα βρεμμένα μας μάτια.

(Χωρισμός)

...Τά κρινοδαχτυλάκια σου, καλή μου, σου έσφιξα
[μέ όρμη.
Σ' έδωρα και ξαπλώσαμε στη γλόη τή νοτισμένη.
Ριγούσε ή γή—άνατρίχιασε τό άμάλαγό σου θετό
[κορμί.
Κρατήρας οι πρωτόγνωροι πόθοισου και νεροσυρμή.
πού σέ άφησαν τής φλόγας μου νικήτρα— νικημένη.

(Τή νύχτα τοῦ Μαγιοῦ)

Σέ μερικά όμως τραγουδία, ό τόνος ύψώνεται, γίνεται άντρίκιος, μέ μιá περήφανη ίσως πίκρα στο έάθος. Και τότε, μπρός στα χτυπήματα τής ζωής, δέν υπάρχει τίποτ' άλλο άπ' τήν έγκαρτέρηση:

Άπόμα άν πιεζε και τή στερνή σταγόνα
τής άκαρπης άναμνης, νά μένει
πιστός, στοῦ προορισμοῦ σου τόν άγώνα.

Και όλο νά πολεμάς, και νά προσμένεις.
Δίχως ανάλωση, θάρρος κ' έλπίδα
δέν στρέφεις τήν πορεία τής εϊμαρμένης.

Τής σταθερότητάς σου τήν άσπίδα
σύμβολο μέγα θά τήν έχουν, έντας,
καθώς άνδρείος τής τόλμης δορυφόρος,

στη Μάχη τούτη πέσεις πολεμώντας.
Τότε θά σοῦ δοθεί ή τιμή και ό φόρος.
Μά άν, διαλεχτός τής Τύχης, επιζήσεις,

προσκύνημα άντοχής θάεισαι των Νέων,
και θά χαρείς διπλά και θά εύτυχήσεις,
πρώτος στο προσκλητήριο των γενναίων.

Τό ίδιο τούτο αίσθημα τής καρτερίας και τής στωϊκότητας συναντούμε και στο «Άνέδαινε» που είναι μιá προτροπή για τήν έπιτέλεση του καθήκοντος και τή σπορά καλών πράξεων. Άδιάφορα άν έ,τι ποθήσαμε μένει συχνά, πολύ συχνά άνεκπλήρωτο κι άν τά όνειρά μας κóιτνται:
«—ναυάγιο στοχασμών νεκρών και ζώντων»
κι άν καρτερούμε: «...τά πλοία που δέν θά έρθουνε», άδιάφορο άν ή σκληρή Μοίρα χτυπάει τόν άνθρωπο. Δέν πρέπει νά τή φοβάται, μά νά τήν άτενίζει κατάμματα, νά τήν υποδουλώνει:

«Γρανίτης στον άνήφορο τοῦ δρόμου
θά σύρω τώρα άντρίκεια τό Σταυρό μου
—τόν Ήλιον ως έδίψασα νά πιώ».

Ύπάρχει πάντα μιá προσδοκία στο δάθος, ένας έξαγνισμός, μιá έλπίδα, μιá τελείωση του ανθρώπου που τήν προσφέρει ή Χριστιανική πίστη, όπως τό μαρτυρεί ή «Προσευχή στον Σταυρωμένο»:

Μέ δέος φιλω τά πόδια Σου. Μοῦ τρέμει
σά φύλλο άνήμπορου δεντριοῦ ή ψυχή μου
—Δέξου τήν ταπεινή τήν προσευχή μου.

Πνέμμα και σῶμα, ω! Θεέ, λησμόνησέ μου
τήν ύπαρξή μου, τό μηδέν τοῦ κόσμου
—τοῦ κόσμου, που λατρεύει ό λογισμός μου.

Και άφες νά ζήσω—νά πονώ και ό πόνος
νά μου άπαλύνει τήν τραχεία μου σκέψη
—Πόνος, θάκρα, λογμός' νά μέ άνθρωπέσει.

★

Άρκετό και πάλι χρονικό διάστημα
χωρίζει τήν τελευταία ποιητική συλλογή

τοῦ Τάκη Τσιάκου: «Πεταλίδες» ἀπ' τὴν προηγούμενη: τέσσερα περίπου χρόνια. Βγήκε τὸ Φλεβάρη τοῦ 1949. Τούτῃ εἶναι μιὰ μικρὴ, λιγοσέλιδη συλλογὴ, ἀλλὰ δὲν ἔχει σημασία ἢ ἔκτασή της. Καὶ σ' αὐτὰ τὰ τραγούδια, ὅπως καὶ στ' ἄλλα, ὁ Τσιάκος εἶναι πάντα ὁ ποιητὴς ποὺ ξέρει νὰ συγκινεῖ τὸν ἀναγνώστη του μὲ τὴν αὐθόρμητη ἔμπνευσή του, μὲ τὴ μελωδίᾳ του, μὲ τὸ κυμάτισμα ἐνὸς στίχου παραδοσιακοῦ, ἀλλὰ τόσο τεχνικοῦ, τόσο ἀρμονικοῦ! Καὶ πάντα ἡ ἴδια σιγανὴ ὑποβολὴ μιᾶς ἐξαιτίας μουσικῆς ποὺ σὲ βυθίζει μέσα σὲ μιὰν ἀχλὺ ὄνειρου, σὲ συναισθήματα παλιὰ ὅσο κι ὁ κόσμος, ποὺ ἀνανεώνονται ὁμοῦ καὶ φαίνονται καινούρια ἀπ' τὴ μαγεία τῶν εἰκότων καὶ τῶν ψυχικῶν τοπίων, ἀπ' τὸ αἶσθημα τὸ φυσιολατρικόν, τὸ ἐρωτικόν καὶ τὸ πατριδολατρικόν,—λατρεῖα γιὰ μιὰ Πατρίδα,—ἀλλοίμονο—πάντα σκληρωμένη, ποὺ τὴν Ἀνάστασή της καὶ τὴ Λύτρωσή της τὴν περιμένουμε ὅλοι μὲ λαχτάρα.

Ἡ ἔμπνευση στὶς «Πεταλίδες» εἶναι πιὸ ὠριμη, πιὸ μεστή, τὸ λεκτικὸν πιὸ πλούσιον, τὰ παιγνίσματα τῆς ρίμας πιὸ ἀπροσδόκητα, δίχως ὁμοῦ ποτὲ νὰ ξαφνιαῖσιν, καὶ ἡ παραδοσιακὴ τεχνικὴ ἀνανεώνεται μὲ πρωτοτυπία στὴν ἔκφραση, ποὺ, συχνά, γίνεται ἐπιγραμματικὴ, ὅπως «στὴν ἀγνωστὴ καὶ νέα νεκρὴ» ὅπου ἡ συμπύκνωση εἶναι ἀληθινὰ ἀξιοθαύμαστη:

Κι' ἦταν ἡ μέρα ἔτσι μικρὴ
πικρὴ καὶ τόση:
Πρὶν ξημερώσει εἶχε νυχτώσει!

Δὲν ἀντέχω στὸν πειρασμὸ νὰ μὴν παρῶμαι ἐδῶ τὴν «Ψαροπούλα», ἕνα ἀπ' τὰ ὠραιότερα ποιήματα τῶν «Πεταλίδων», γνωστὸ σὲ πολλοὺς, ποὺ δείχνει ὅλο τὸ μεστό-μένο πιά ταλέντο τοῦ Τάκη Τσιάκου:

Κι' εἶχε ἀναμερίσει κι ἀπαλύνει
τὸ γαλάζιον κῆμα τοῦ θερτῆ
στὰ ρηχὰ τοῦ ἀπάνεμου, κι' ἀκέρια,
ἔσφρην, ἢ στεριά, στὴ θεῖα γαλήνη,
στὶς φουρνεριὲς εἶχε ριχτεῖ
ποὺ ξανθὰ τρεμόπλεον καλοκαίρια.

Κι ὅπως στηλωμένη στ' ἀκροβράχι
σ' ἤσαν οἱ ματιὲς τοῦ λιμανιοῦ
(πῶδι μου ροδί, πῶδι στεράτο!)

βούτηξαν κι αὐτὲς, ποιά πρώτη νάχει
τόπο στὰ κρυφὰ τοῦ φουστανιοῦ,
κι ἔστησαν σεργιάνι ἐκεῖ ἀπὸ κάτω.

Κι' ἀχ! τὴν ἀντιφέγγιστη κορνίζα
τοῦ μεσοποριοῦ, ποὺ κρεμεῖ
σκάλωσε στὰ φύκια καὶ τὴν εἶδες!
Κι' ἀχ! ποὺ ὡς τόσο χάρηκα ὡς τὴ ρίζα
δυσὸ κολώνες φῶς—θάμπος, μαζί,
ψάχνοντας στὸ πλάι γιὰ πεταλίδες.

Τίποτα δὲν εἶπες! Μὰ ἀπ' τὰ χεῖλια
κι ἀπ' τὰ μάγουλά σου τὰ πυρὰ
χύθηκε ἡ ντροπὴ (τίγχε μου στεῖρε!)
χύθηκε ἡ ντροπὴ, ποὺ ἀπὸ μιὰ ζήλεια,
πρὶν πλαγιάσει ἀλάργα στὰ νερά,
πέρασ' ἕνας ἥλιος καὶ τὴν πήρε.

Κι αὐτὰ τῶρα τὰ δύο τετράστιχα γιὰ
τὴ Βίρειο Ἡπειρο, ὅπου ὁ τόπος γίνεται
σχεδὸν ἐπικός:

Θρύλος ἡ ἀντοχὴ τῆς πίστης
ποὺ εὐλογητὰ σὲ ὁδηγεῖ,
τῶν αἰώνιων πόθων δάδα.
Στὸν βαρὺν ὄρκο ποὺ ἐρκίστης.
τὴν ἀντίκειρα θεῖα ὄργη
μόνο ἔλλαδα ἐλέπω—ἔλλαδα!

Πέρα στ' ὄνειρό μας πρώτη
μὲ τὸ θῆμα τὸ ταχύ,
ποὺ ἀναπτέρωσε ἡ ἐλπίδα.
Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴ νειότη
τῆς Γενιᾶς κι ἀπ' τὴν ψυχὴ.
Σκλάβο ἀδούλωτο, Πατρίδα!

★

Δὲν ξέρω ἂν στὸ μελέτημα τοῦτο γιὰ
τὸ Τάκη Τσιάκο κατάφερα νὰ δώσω μιὰ
παραστατικὴ εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ
βορειοηπειρώτη ποιητῆ. Ἐλπίζω νὰ μὴν
πρόδωσα οὔτε τὸν ἕνα, οὔτε τὸν ἄλλο. Ἐνὰ
μόνο ἔχω νὰ πῶ: πῶς τις σελίδες αὐτὲς τις
ἔγραψα μὲ ἀγάπη καὶ θαρρῶ πῶς ὁ κριτι-
κὸς πρέπει νὰ βλέπει τὸ ἀντικείμενον τῆς
ὁποίας μελέτης του πρῶτα μὲ ἀγάπη καὶ
ὕστερα μὲ κατανόηση. Ἀγάπη καὶ ἐκλογὴ
εἶναι τὸ πᾶν κι ἀνάμεσα στὴν «ἀγάπη καὶ
τὴν ἐκλογὴ παίζεται κατὰ βάθος ἡ μοῖρα
τοῦ ἀνθρώπου, μ' ὅλη του τὴν ἀξιοπρέπεια
κι ὅλη του τὴν ἀδυναμία» ἔγραψε κάποτε
ὁ πολὺς γάλλος κριτικὸς Ἀντρέ Ρουσσώ.
Κι ἄλλοῦ γράφει ὁ ἴδιος: «Ἐνὰς κριτικὸς
εἶν' ἕνας εὐτυχισμένος ἄνθρωπος ἂν, μέσα
στὸ περιβάλλον τῶν διδλῶν, ὁρῆκε ἕνα πρῶτ

ένα λουλούδι, ένα μοναχικό λουλούδι, που κανέναν χειμώνα δεν θά τὸ μαράνει».

Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ «λουλούδι» εἶναι καὶ ἡ ποίηση τοῦ Τάκη Τσιάκου, πού μᾶς προσφέρεται ἀπ' τὸ περίσσευμα τῆς καρδιάς του, ἀδολή καὶ συγκινημένη, — καὶ θαρρῶ, πῶς τὸ λουλούδι αὐτό, — τὴν ποίησή του — «κανέναν χειμώνα δεν θά τὸ μαράνει».

Δὲν ξέρω βέβαια ποιά θά εἶναι ἡ μελλοντική ἐξέλιξη τοῦ ποιητῆ καὶ ποιά δῶρα ἀκόμα θά μᾶς προσφέρει. Ἀλλὰ ἡ ὥς σήμερα πνευματική προσφορά του εἶναι ἕνας ὥριμος καρπός, μὲ πλούσιους γυμούς, πού χαίρεσαι νὰ τὸν γεύεσαι. Εἴθε ὅλοι οἱ νέοι ποιητές μᾶς νὰ μποροῦσαν νὰ προσφέρουν παρόμοιους καρπούς — τότε ἡ ποίηση θά εἶχε λυτρωθεῖ ἀπ' τὰ δεσμά της καὶ θά ἦταν ἀπλόστατα ἡ Ποίηση μὲ κεφαλαῖο Π.

Ὁ Τσιάκος ἔφτασε σὲ μιὰ ζηλευτὴ ἀριτιότητα, σὲ μιὰ τέχνη πού δὲν ἀποκλείει μήτε τὸ γνήσιο αἶσθημα, μήτε τὴν εὐφάνταστη χάρη, μήτε τὴ φιλοσοφημένη ἐνόραση τοῦ κόσμου, μήτε τὴ ρομαντικὴ πινελιά, μήτε τὴν ὀνειρεμένη λεπτότητα. Εἶναι γε-

μάτος ψυχῇ, ἀρμονία — καὶ ἡ μελωδία του τρέχει σὰν τὸ γάργαρα νερό.

Κι ἂν θέλαμε νὰ συνοψίσουμε τὴν πνευματικὴ του πορεία, δὲν θά τὴ δροῦμε πουθενὰ ἄλλοῦ παρὰ στὸν ἴδιο τὸν ποιητῆ, πού φρόντισε νὰ μᾶς δώσει ζωντανὸ τὸ «Πιστεύω» του:

Πιστεύω στὸ Ἅγιο φῶς τῆς καλωσύνης.
καὶ στὴν καρδιά τῶν πλούσιων αἰσθημάτων.
Στὸ δάκρυ τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ὀδύνης.

Στὴν ἀκαμπτην ἀλήθεια τῶν πραγμάτων.
Στὴ δάδα τῆς ἐλπίδας πού ἔχω ἐντός μου.
Στὸν ἔρωτα πνευμάτων καὶ σωμάτων.

Στὸν τίμιο ἰδρώτα τῆς δουλειᾶς τοῦ κόσμου.
Στὴν ἀνελέημονη καὶ ὠμὴ του γνώμη.
Στὰ λάθη πού ἐξαγνίζει ὁ πικραμός μου.

Στὸν φιλικὸ δεσμό καὶ τὴ συγγνώμη.
Σὲ ἀνένδοτη συνείδηση καὶ κρίτρα.
Στῆς Μετανοίας τὴν βάπτιση, καὶ ἀκόμη
Στὴν ἀδολή ψυχῇ, τὴν ὁδηγήτρα.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

Ἀθήνα, Γενάρης 1954.

Α Ν Ο Ι Ξ Η

Τώρα πού ἦρθε πάλι ἡ ἀνοιξη
καὶ στὸν ἀγέρα εἶναι χυμένα τόσα μῦρα,
καὶ τὰ σπουργίτια ὅλο πηδᾶν θεό-ρελ'α,
τὸ δρόμο πάλι γιὰ νὰ βρῶ ἐσένα πῆρα.

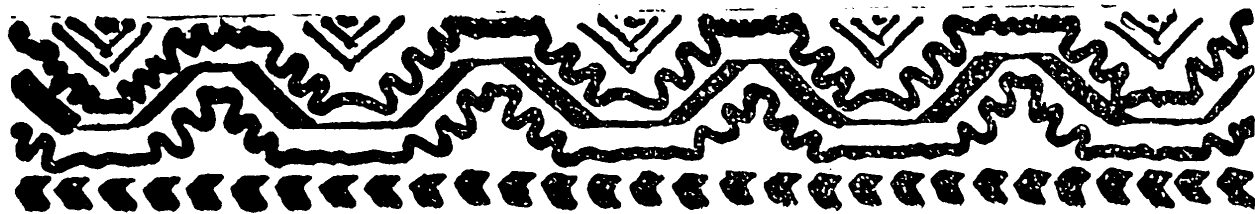
Μια περπατᾶω χορευτὰ καὶ μιὰ πεθαίνω
σ' αὐτὸ τὸ πρωῒνὸ πού εἶν' ὅλο ἀγάπη
Κι' ἔτσι γλυκὰ πού μοῦ μιλᾶνε ὅλα,
μπορῶ νὰ πάω καὶ σιτὴ σπηλιὰ τοῦ Ἀράτη.

Ὁνειρα τῆς νυχτὸς, πάλι ξυπνᾶτε
καὶ φτερουγίζετε μέλισσι σιτὴ ματιὰ μου.
Ὁ δρόμος γιὰ τὸ δράκοντα εἶναι τοῦτος
καὶ πάει νὰ τὸν σκοτώσῃ ἡ καρδιά μου!

Ὁνειρα τῆς νυχτὸς, πού πάλι ζῆτε
στῆς ἀνοιξῆς τὸ μυρωμένο ἀγέρι,
Χιμαιρικὴ συντροφισσά σας εἶμαι.
Κρατᾶτε με στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ χέρι!

ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΓΑΛΑΝΑΚΗ—ΒΟΥΡΛΕΚΗ

ΚΛΕΟΠΑΤΡΑΣ ΑΠ. ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ

ΠΑΛΕΥΟΝΤΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ...

Γύρω από τρείς συμβολικές γυναικείες μορφές της αρχαίας παράδοσης

(ΚΑΛΥΨΩ — ΜΗΔΕΙΑ — ΔΙΔΩ)*

‘Ο γέρας—‘Ομηρος, πού φρόνιμος πάντοτε προσπαθεί νά κρατήσει τήν ισορροπία καί δέν αφήνει τά πρόσωπα πού ὕμνει νά ξεπεράσουν τά ὅρια οὔτε τοῦ πολὺ καλοῦ οὔτε τοῦ πολὺ κακοῦ, ἀκόμα κι’ ἂν εἶναι τοῦτα θεῖα, ρίχνει τὸν «πολύτλα ‘Οδυσσεά», τσακισμένο ἀπ’ τὶς κακουχίες τοῦ θαλασσοδαρμού, σὲ νησάκι τὸ «τῆλοθ’ ἐόν» τῆς νύμφης Καλυψῶς.

«ἐνθ’ ἄλλοι μὲν πάντες ἀπέφθιθεν ἐσθλοὶ
[ἐταῖροι,
τὸν δ’ ἄρα δεῦρ’ ἀνεμός τε φέρων καὶ
[κῦμα πέλασεν» (‘Οδ. Ε 110—111)
(Τότε ὅλοι οἱ ἄλλοι θαρρετοὶ συντρόφοι
[του χαθῆκαν.
κι’ αὐτὸν ἐδῶ τὸν ἔφερε τὸ κῦμα κι’ ὁ ἀγέ-
ρας) (1)

‘Η κυρά τοῦ νησιοῦ συγκινημένη ἀπ’ τὴ δυστυχία δοθήσε ἀνθρωπιστικὰ τὸν ἄτυχο ναυαγὸ ὅσο καλύτερα μποροῦσε, γι’ αὐτὸ κατόπι μὲ παράπονο λέγει στὸν ἀγγελιοφόρο τῶν θεῶν πού τὴν προστάζει ν’ ἀφήσῃ ἐλεύθερο τὸν αἰχμάλωτο φιλοξενούμενό της (σάμπως καὶ κάποια ἄλλη πού εἶπε στὸν εὐεργετημένο ἄντρα πού τὴν ἐγκατάλειψε τὸ περίφημο «ἔσωσά σε ὡς ἴσασι ἐλλήνων ὄσοι»)

«τὸν ἐγὼν ἐσάωσα περὶ τρόπιος βεβαῶτα
οἶον, ἐπεὶ οἱ νῆα θοὴν ἀργῆτα κεραυνῷ
Ζεὺς ἔλασεν ἐκέασσε μέσῳ ἐνὶ οἴνοπι πόντῳ.
ἐνθ’ ἄλλοι μὲν πάντες ἀπέφθιθεν ἐσθλοὶ ἐταῖ-
[ροι,
τὸν δ’ ἄρα δεῦρ’ ἀνεμός τε φέρων καὶ κῦμα
[πέλασεν.
τὸν μὲν ἐγὼ φιλεὼν τε καὶ ἔτρεφον . . . (Ε,
[130—5)

(. . . ὅμως ἐγὼ τὸν ἔσωσα, ὅταν ἔρμος
σὲ μιὰ καρίνα ἐρχότανε καθάλλα καθ.σμένος,
γιατὶ μὲ κεραυνὸ καυτὸ στὴ μέση τοῦ πελάγους

τοῦσπασε τὸ γοργόδρομο καράδι ὁ γιὸς τοῦ
[Κρόνου.
Τότε ὅλοι οἱ ἄλλοι διαλεχτοὶ συντρόφοι του
[χαθῆκαν,
καὶ μόνο του τὸν ἔφερε τὸ κῦμα ἐδῶ ὁ ἀγέ-
[ρας.
Τὸν φίλευα τὸν ἔθρεφα καὶ . . .)

‘Η εὐαισθησία, ἡ στοργὴ τῆς περιποίησής κι’ ἡ ἀπήχησῃ τῆς συμφορᾶς στὴ συναισθηματικότητα τῆς γυναίκας δέν ἀργησαν νά μεταβληθοῦν σὲ θαυμασμό γιὰ τὸν «δῖον ‘Οδυσσεά», τὸν ξακουστὸ ἥρωα, κι’ ὁ θαυμασμὸς λίγο—λίγο νά προχωρήσῃ σ’ ἔρωτα, σὲ μιὰ μαγνητικὴ κλίση πρὸς τὸν ἄνδρα. . . Οἱ διάφορες μορφές συναισθηματικότητας πού προηγήθηκαν δούλεψαν γιὰ τὴν ὀλοκλήρωσῃ τῆς συμπάθειας πρὸς τὸν ξένο. Ἀρχισαν ἀπὸ ἓνα ἐγώισμὸ (ὅπως δίκια διακηρύσσουν οἱ στωϊκοί) τὸν οἶκτο, βαδίσαν κατὰ τὸ θαυμασμὸ τῆς προσωπικότητας (πού συχνὰ στίς γυναῖκες ξυπνᾷ ἐμμεσα τὸν ἔρωτα) καὶ καταστάλαξαν στὴν ἀπρόσωπη ἀξίγητῃ ἀγάπῃ τῆς ἐνότητος δυστυχισμένου—ἥρωα—ἄντρα.

‘Η εἰδυλλιακὴ φύση πού ἔζωνε τὴν κατοικία τῆς νύμφης, ἡ μοναξιὰ της, ἡ ἡμιθεϊκὰ ἀταραξία συντελέσανε σὲ γέννημα τοῦτο τῆς μεγάλης συμπάθειας.

‘Η πυργοδέσποινα ἢ μάλλον ἡ σπηλιοδέσποινα μεσ’ τὸ μυρωμένο καὶ ὑπόβλητικὰ ρωμαντικὸ τοῦτο περιβάλλον τοῦ ὁμορφου νησιοῦ της δέν ἀργησε νά νοιώσῃ τὸ σφίξιμο ἐνὸς ποικιλόμορφου φουτωμένου κισσοῦ, πού τῆς ἔζωσε τὴν καρδιά. ‘Ολα μαζὺ, ἡ φύση της ἡ γυναικεία, ἡ φύση τοῦ νησιοῦ, οἱ περιστάσεις, ἡ λάμψη τοῦ κορμιοῦ καὶ ἡ δόξα τοῦ ἄντρα πού ἡ μοῖρα τῆς ἔρριξε σὰ χέρια της, τὴν ἐσπρωξαν στὸν ἔρωτα τοῦ Ὀνητοῦ. ‘Ετσι ἡ «εὐπλόκαμος νύμφη» ἀγάπησε καὶ «ἀνάγκη ἴσχει» (Ε, 14) τὸν ‘Οδυσσεά κοντὰ της, ποθώντας.

«Θήσεν ἀθάνατον καὶ ἀγήραον ἥματα πάντα»
[(Ε, 136)

(. . . καὶ τὸλεγα μονάχη

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεῦχος (σελ. 431)

ἀθάνατον κι' ἀγέραςτο γιὰ πάντα νὰ τὸν κἀνω)

Ἀλλὰ τὰ κάλλη, οἱ περιποιήσεις καὶ τὰ μελ-
λοντικά σχέδιά της δὲν κατώρθωσαν νὰ νικήσουν
οὔτε σωματικά—αἰσθησιακά, οὔτε ψυχικά—ἡθικά
τὸν ἥρωα. Ἡ σκέψη τοῦτου γερὰ καρφωμένη στήν
«φίλην οἶαν» καὶ στήν Πηνελόπη του, δὲν ἔλεγε
νὰ στραφῇ κατὰ τὴν ἐρωτοχτυπημένη προστάτριά
του, παρὰ μόνο μὲ τὴ φιλικὴ ἀναγνώριση τῆς ἁ-
πειρῆς εὐγνωμοσύνης ποῦ τῆς χρωστοῦσε.

«τὸν δ' ἄρ' ἐπ' ἀκτῆς εὔρε καθήμενον· οὐδὲ
[ποτ' ὅσσε
δακρυόφιν τέρσοντο, κατεῖβετο δὲ γλυκὺς
[αἰὼν
νόστον ὁδορομένω, ἐπεὶ οὐκέτι ἦνδανε νύμφη.
ἀλλ' ἦ τοι νύκτας μὲν ἰαύεσκεν καὶ ἀνάγκη
ἐν σπέσσι γλαφυροῖσι παρ' οὐκ ἐθέλων ἐθε-
[λούση
ἦματα δ' ἄμ' πέτρῃσι καὶ ἡρόνεσσι καθίζων
δάκρυσι καὶ στοναχῇσι καὶ ἄλγεσι θυμὸν ἐ-
[ρέχθων.
πόντον ἐπ' ἀτρύγετον δερκέσκετο δάκρυα
λεῖβων. (Ε, 150—155)

(τὸν ἥρωε ποῦ καθόντανε κοντά στ' ἀκροθαλασσι
κι' οὔτε στιγμή τοῦ στέγνωσαν τὰ μῆτια ἀπ'
[τὰ δάκρυα,
καὶ τοῦδ' ἔγινε ἡ γλυκιά ζωὴ στοῦ γυρισμοῦ
[τὸν πόνο,
γιατί τοῦ γύρισε ἡ καρδιά νὰ ζεῖ μὲ τὴ νε-
[ράϊδα.
Μόνο ἀπ' ἀνάγκη στὴ βαθεῖα σπηλιά μ' αὐ-
τὴ τίς νύχτες
ἀθέλητά του πλάγιαζε, κι' ἄς τὸν ποθοῦσε
[ἐκεῖνη.
Ὅμως τὴ μέρα κάθουνταν σὲ βράχους, σὲ
[ἀκρογιάλια.
μὲ κλάμα, πόνους, στεναγμούς οπαράζοντας
[τὰ στήθια,
κι' ἐβλεπε, δάκρυα χύνοντας, τὰ πέλαγα τὰ
[στεῖρα.)

Ἀλλὰ κι' οἱ θεοὶ δὲ εὐνόησαν τὸν ἔρωτά
της. Μιὰ καλὴ μέρα ἔστειλαν τὸν Ἑρμῆ νὰ τῆς
ἀναγγεῖλῃ τὴ «νημερτέα» τοὺς βουλή. Ἡ ἀγάπη
τῆς ἄδικα φούντωνε, ἡ μοῖρα δὲν τὴν ἐνέκρινε.
Ὁ ἀγαπημένος, ποῦ δὲν τὴν ἀγάπησε, ἔπρεπε
νὰ φύγῃ. Ἀκόμα καὶ οἱ θεοὶ βάλθηκαν νὰ χα-
λάσουν ὅτι δὲν εἶχε ἀρχίσει κἀν.. Ὅ, τι φύτρω-
σε, ἔστω μόνο στὴ δικιά της καρδιά, ἔπρεπε νὰ
τὸ ξεριζώσῃ ἡ ἰδία, ἀπ' τὸ δικό της ἔσωτερικό
κῆπο. Οὔτε τὴ λαχτάρα, οὔτε τὴ φλόγα, τοῦ ἀ-
πραγμάτωτου γιὰ τὴν ὥρα πόθου, δὲν τῆς ἔδιναν
τὸ δικαίωμα νὰ χαίρεται:

«σχέτλιοι ἔστε, θεοὶ, ζηλήμονες, ἔσوخον ἄλλων
οἷ τε θεαῖς ἀγάσθε παρ' ἀνδράσιν εὐνά-
[ζεσθαι
ἀμφαδίην, ἦν τις τε φίλον ποιήσας ἀκρίτην. .
[(Ε, 118—20)
(Σκληροὶ θεοὶ ζουλιάρηδες, πῶς πᾶνω ἐσεῖς
[ἀπ' ὅλους,

ποῦ σκάζετε μὲ τίς θεὸς ἂν μὲ θυγὲρ πλά-
[γιάσουν
κι' ἂν ἴσως κάμει ὁμόκλινο καμιά τὸν πό-
[θητό της. >)

Τὸ παράπονό της γιὰ τὸν ὀριστικὸ χωρισμὸ
δὲν τὸ λείε ἐνάντια στὸν ἀκαρδὸ συναισθηματι-
κὰ, στὸν ἀνερώτιστο ἀπέναντί της Ὀδυσσεά. ποῦ
τῆς ἀνοιξε τὴν πληγὴ. Μικρὴ θεότητα αὐτὴ τὸ λέ-
ει, τὸ χτυπᾷ στοὺς μεγάλους, τοὺς πραγματικούς
καὶ παντοδύναμους θεοὺς, ποῦ κυβερνᾶν τίς τύ-
χες τίς καλὰς καὶ τίς κακὰς ὁλωνῶν. Στὸν Ὀδυσ-
σεά δείχνεται ἀληθινὴ ἀφεντοκυρά, γενναϊόδωρη,
μεγαλόψυχη, ἀμνησίκαικη. Δὲν εἶναι ποῦ λυγρίζει
ἀπὸ ἀπλὴ πειθαρχικότητα, ἀπὸ τυφλὴ ὑπακοὴ
στὴν ἀναγκαιότητα. Ἀνοίγει τὰ δόχτυα της κι'
ἀφήνει ἐλεύθερο τὸ πουλὶ τῆς ἐπιθυμίας της, δί-
χως ἐκδικημὸ τῆς ἀπελπισίας καὶ τῆς στενοχώ-
ριας τῶν ἐνείρων ποῦ ἔσβυσαν καὶ δίχως συντριμ-
μὸ καταστροφικὸ τοῦ ἑαυτοῦ τους, γιατί δὲν εἶ-
ναι μόνο γυναῖκα, ἀλλὰ καὶ θεά. Δὲ συμμορφώ-
νεται τυπικά στίς διαταγὰς ἀλλὰ μεταμορφώνει
θαυμαστὰ καὶ ἀξιοπρεπεῖα τὸν ἑαυτὸ της ἀπὸ ἐρω-
μένη σὲ ἐλεήτρα, πολὺ ἀνθρώπινη καρδιά.

Στὴν ἀπόφασή της δὲν ἐπικρατεῖ ἡ τσακι-
σμένη ἀπὸ ἀνώτερη εἰς ἀγάπη, ἀλλὰ ἡ καλωσύ-
νη. Ἀπ' τὴ συμπόνια ἀρχίσει τὴν πορεία του ὁ
ἔρωτάς της καὶ στὴν συμπόνια κατέληξε, λές γιὰ
νὰ ἐξιλεωθῇ, νὰ ἐξαγνιστῇ. Ἰσως κι' ἡ μεγάλη
τῆς ἀγάπη νᾶκανε τὴν Καλυψὼ νὰ μὴ κρατήσῃ
κάκια, νὰ μὴ μισήσῃ, νὰ μὴ ἐκδικηθῇ ἐκεῖνον
ποῦ ἀθελά του ἐπὶ τέλους ἔγινε ἐνοχὸς τοῦ καὶ-
μοῦ της. Μὰ τὴν ἀγάπη τοῦτῃ τὴν τρελλὴ δὲν
τὴν εἶχαν τάχα κι' ἄλλες, ποῦ πότισαν φαρμά-
κια τοὺς ἀγαπημένους τους; Γι' αὐτὸ τὸ λόγῳ πρέ-
πει νὰ ὁμολογήσουμε πὼς ἡ αἰτία τῆς ἀνώτερης
στάσης τῆς Καλυψὼς ἀπέναντι στὸν Ὀδυσσεά
καὶ τῆς λογικότητάς της ἀπέναντι στὸν ἑαυτὸ
της ἦταν ἡ θ ε ῖ κ ὁ τ ῆ τ α. Τὸ ὑ π ε ρ α ν-
θ ρ ὡ π ι ν ο σ τ ο ι χ ε ῖ ο τ ῆ ς ν ὕ μ φ η ς
τῇ βοήθησε νὰ δαμάσῃ τὴν ἐρωτὰ της καὶ νὰ δεῖ-
χτῇ θετικὸς ἀπολυτῆς τοῦ ἀπ' τὴ μιὰ μεριά καὶ
νὰ συγκρατηθῇ ἐπ' τὴν ἄλλη στὰ ὅρια τῆς ψύ-
χραιμης καρτερίας τοῦ πάθους.

Δὲ λησμόνησε οὔτε εἶχε ἀγαπήσει λίγο. Δι-
α τ ῆ ρ ῆ σ ε μ ο ν ᾶ χ α λ ο γ ι κ ᾶ τ ὁ ν π ὅ
θ ο καὶ τὴν ἀγάπη της, ποῦ ἀσφαλῶς θάταν πῶ
δυνατὴ ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινη, γιατί ἡ καρδιά τῶν
θεῶν γιὰ νὰ αἰσθανθῇ κάτι δυνατὸ πρέπει κι'
ἀπὸ δυναμὲρὸ πάλι αἷτιο νὰ πέσῃ στὸ παθημά
της. Ἡ λογικότητα καὶ ἡ διατήρηση τῆς ἰσορ-
ροπίας ἀπὸ μιὰ γυναῖκα ἀκόμα καὶ σ' αὐτὴ τὴ
δίχως προοπτικὴ κρίσης σταθερότερης ὥρα τοῦ
πάθους, τοῦτο μᾶς ἐπιβάλλει νὰ ἀρνηθούμε τὴν
παντοκυριαρχία τοῦ συναισθήματος καὶ νὰ δε-
χτοῦμε κάποιες θεϊκὲς ἐπήρειες σὰ δεῦτερο πα-
ράγοντα δυνατό πᾶνω της, γιὰ νὰ μπορέσῃ ἔτσι
τούτῃ νὰ δεῖχτῇ, ὅπως εἶδαμε ντυμένη, μέσα
σὲ μιὰ ὑπεργυναικεῖα λάμψη, νικητρία τῆς ἀπό-
λυτης συναισθηματοκρατίας.

Ἐπειτα εἶναι καὶ κάτι ἄλλο. Ἡ Καλυψὼ καὶ
ἀπλὴ γυναῖκα νᾶταν ἴσως νὰ μὴν εἶχε φύγει τέ-

κεία έξω ἀπ' τὰ πλαίσια τῆς λογικότητος, ἴσως ὁ συναίσθημά της νὰ μὴ τὸ ἐνοιῶθε πάντοτε ὀρι-
στικά στέριο καὶ ξέγνοιαστο. Σὲ τοῦτο συντελοῦ-
σε ἕνας ἀντικειμενικὸς παράγοντας, ποὺ πάντα
νὰ τὴν ἐθαίξε ἀσφαλῶς σὲ σκέψη, πάντα θὰ τῆς
ἐλγόστανε τὶς ἐλπίδες γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ πο-
θούμενου. Ὁ Ὀδυσσεὺς ποτὲ δὲ δέχτηκε τὸν ἔρω-
νά της οὔτε κἀν περιστασιακῶς, ποτὲ δὲ λύγισε
ἐλκυσθελα ἀπεναντί της. Δὲν τῆς δυνάμωσε δηλ.
ἡ στάση του τὴν αἰσιοδοξίαν, τὶς κρυφῆς ἐλπίδες.
Ἦταν πάντοτε δοσμένος ὁλόψυχα στὴν Πηνελόπην.
ἴστω καὶ μὲ τὴ φαντασίαν, τὸ νοῦ. Τὸ ὅτι ἦταν
ἐπαινεμένος ἀποτελοῦσε ἕνα μεγάλο αὐτοῦ γιὰ
τὸ δυστυχῆ ἐνάντια στὴν ἐπιχειρήσασάν της. Κι' ἀ-
κόμα καί. Ἐχτός ἀπ' τὴν ἀγάπην στὴ γυναῖκα
τοῦ ὑπῆρχε καὶ μιὰ ἄλλη ἀγάπη ποὺ ἐσπρωχνε
τὸν Ὀδυσσεὺς ὅχι πιά τυπικῶς ἀπ' τὴν ἀγκαλιά
τῆς νύμφης, ἀλλὰ γενικῶς ἀπ' τὸ νηοὶ τῆς ὁλάκε-
ρο. Ἡ «φίλη αἶα» ἴσως νὰ εἶχε σταθῇ ἡ ἀφορ-
μὴ τῶν περισσοτέρων θαυμάτων καὶ στεναγμῶν τοῦ.
Σὰν καθισμένος στ' ἀκρογιάλι ἀγνάντευε τὸ μα-
κρυνὸ πέλαγος, ἡ καρδιά του πονοῦσε ἀπὸ νο-
σταλγία τῆς πατρίδας πρὸ παντός, σ' αὐτὴν πρῶ-
τα ἔστειλε τὰ χαιρετίσματά της μὲ τοὺς γλᾶρους
κι' ἔπειτα στὴν Κυρά του, μὲ τὸ μαρμαρόχτι-
στο τῆς Ἰθάκης παλάτι.

Πῶς λοιπὸν ἡ μιὰ ἢ δικιὰ της ἀγάπη θάταν
δυνατὸ νὰ τὰ βάλῃ μὲ τόσες ἄλλες, καὶ μάλι-
στα μ' ἀντίρροπα ἐνταση ὄντας τοῦτες νοιωσμένες;
Τὸ ὅτι πρῶτα ὁ Ὀδυσσεὺς ἦταν ἀναμάρτητος,
ἀσυνένοχος στὸν πόθο της κι' ἔπειτα ἡδὴ δεσιν-
μένος συναισθηματικῶς, ὅλα τοῦτα θὰ τὴν εἶχαν
ἀποθαρρύνει βέβαια ἀπ' τὴν ἀρχή, κι' ἂν μὴ τ'
ὁμολογοῦσαν θαρρετὰ τὰ περίσσια κάλλη κι' ἡ
καρδιά της.

Ἀλλὰ πῶς ἡ φιλαρέσκεία της κι' ὁ δικαιο-
λογημένος ἐξ ἄλλου γυναικεῖος ἐγωϊσμὸς δὲ ζή-
τησαν τουλάχιστον κάποια πληρωμὴ γιὰ τὴν πε-
ριφρόνησίν τους; Δὲν ἐνοιῶσε τάχα μέσα της πύ-
κρα, ὅτι μιὰ θνητὴ, κι' ἀσφαλῶς ποτὲ τόσο ὁμορ-
φη σὺν κι' αὐτῇ, ἀκούσε μεγαλύτερη ἐπιρροή
πάνω σ' ἕνα θνητό; Ἀνεξάρτητα δὲ ἀπ' τὸ γνήσιο
συναίσθημά της, ποὺ ὅπωςδήποτε μπορούσε νὰ
τὸ μαλακώσῃ (εἴτε μὲ τὸ λόγο εἴτε μὲ τὴ δύνα-
μιν τῆς θεότητάς της, εἴτε μὲ τοὺς θυμωμένους ἐξω-
τερικοὺς ὁρμούς) ἦταν στὴ μέση καὶ ζήτημα γοήτρου
ἀτομικοῦ, ποὺ ἤθελε νὰ τὴ φέρῃ στὴν ὁποιαδή-
ποτε, ἔστω καὶ ἀκακὴ ἐκδίκησιν. Ἀλλωστε τόμο-
λογεῖ μ' ἀφέλεια.

Ὁ μὲν θὴν κείνης χερσίων εὐχραι εἶναι
οὐ δέμας οὐδὲ φυὴν, ἐπεὶ οὐπὼς οὐδὲ ἔοικεν
θνητὰς ἀθανάτῃσι δέμας καὶ εἶδος ἐρίζειν. (Ε212)

(Θαρρῶ δὲ πῶς χειρότερη δὲν εἶμαι ἐγὼ ἀπὸ κείνη
στ' ἀνάστημα καὶ τὸ κορμί, μῆτε ταιριάζει κι'
ὅλας,
νὰ παραβγαίνουν οἱ θνητὲς μὲ τὶς θεᾶς στὰ κάλλη)

Ἡ ἀφογὴ ὁμῶς στάση του Ὀδυσσεὺς βγάζει
ἀπ' τὴ μέση κι' αὐτὸ τὸ ἐμπόδιο, κι' αὐτὸ τὸ τε-
λευταῖο σάνιδι δικαιολογίας μιᾶς ἐκδίκησης:

«Πότνα θεᾶ, μὴ μοι τόδε χῶεο· οἶδα καὶ αὐτὸς

πάντα μάλ' οὐνεκα σείο περίφρων Πηνελόπεια
εἶδος ἀκιδνότερη μέγεθος τ' εἰσάντα ἰδεσθαι·
ἢ μὲν γὰρ βροτὸς ἐστὶ, σὺ δ' ἀθάνατος καὶ ἀγή-
[ρως (Ε, 215—8)

(Συμπάθα, λατρευτὴ θεᾶ. Καλὰ κι' ἐγὼ τὸ ξέρω
δὲ πόσο φαίνεται ἀσχημὴ μπροστά σου ἡ Πηνελόπη
στ' ἀνάστημα καὶ τὴ μορφή, τὶς δυὸ ὁποῖος σᾶς
[συγκρίνει.
Θνητὴ εἶναι ἐκείνη, μὰ θεᾶ κι' ἀγέραςτη εἶσαι
[αὐτῇ σου.)

Ἀναγνωρίζει τὴν ὑπεροχὴν της, δὲν τὴν ἀφήνει
νὰ λυπᾶται καὶ γιὰ τοῦτο κοντὰ στίς ἄλλες θλί-
ψεις της. Ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτὰ ὁμολογεῖ θαρρετὰ
πῶς τὴ νὰ κάμῃ; Ἐκείνη ἡ κατώτερη, ἡ θνητὴ,
ἡ φρόνιμη Πηνελόπη, ἀνεξάρτητα ἀπ' τὶς συντρι-
τικὲς γιὰ κείνη συγκρίσεις τὸν τραβάει πρὸ πολὺ
καὶ στὴ θύμησίν της δὲ μπορεῖ νὰ νάντισαθῇ. Στὴν
κρίσιν τῆς ὁμορφιάς δίνει στὴν Καλυψὼ τὰ πρω-
τεῖα, τὴν ἀνακηρύσσει Βασίλισσα, μὰ στὴν καρ-
διά του δὲν τῆς ἐπιτρέπει νὰ σκῆσῃ κανένα δι-
καίωμα.

«ἀλλὰ καὶ ὥς ἐθέλω καὶ ἐέλδομαι ἡματα πάντα
οἴκαδε τ' ἐλθέμεναι καὶ νόστιμον ἡμαρ ἰδέσθαι.
[(Ε, 219—220)

(Μὰ κι' εἶσαι πάντα λαχταρῶ νὰ φτάσω στὴν πα-
[τρίδα
καὶ νὰ τὴ δοῦν τὰ μάτια μου τοῦ γορισμοῦ τῇ μέρᾳ)

Μὰ κι' ἂν ὁ Ὀδυσσεὺς σκοτισμένος ἀπ' τὴν
προσῆλωση στὴν Πηνελόπην του δὲν ἀναγνώριζε
τὴν ἀναμφισβήτητη καλλονὴν τῆς θεᾶς, τοῦτο δὲ θὰ
ἀποτελοῦσε λόγος δικαιολογημένης γιὰ τὴν ἀξιο-
πρέπειάν της ἐξέγερσης. Γιατί δηλ. νὰ γεννηθῇ
μικρόπρεπη ζήλεια, ὅπου ἡ ὑπεροχὴ ἀποτελεῖ
κάτι τὸ ἀθάνατο ἐξέχον καὶ μόνο ἡ σχετικότητα
τῆς ἀνθρώπινης κρίσεως πότε πότε τὴν ὑποτιμᾷ
ἀνόητα; Ἀλλωστε δὲ γί ν ε τ α ἰ ἐ δ Ὡ λ ὁ γ ο ς
γ ἰ ἂ λ ἰ γ ὥ τ ε ρ ῃ ἂ γ ἄ π η μ ἂ γ ἰ ἂ τ ἔ λ ε ἰ α
ἀ π ο υ σ ῖ α τ ῆ ς.

Ἢ τυχὸν μερικότητα τῆς ὑπαρξέας της καὶ ἡ
ἀναφορά της στὴν Πηνελόπην θάταν γιὰ τὴ θεᾶ
χειρότερο πλῆγμα. Ἐνῶ τώρα ἡ ἀρνησιμὴ τῆς ὑ-
παρξέας ἔρωτα γι' αὐτὴ τὴν ἀφήνουν ἀνέγγιχτη
στὴν ἐνότητα τῆς τελειότητάς της. Δὲν ὑπάρχει.
δηλ. περιφρόνησι τῆς ἀξίας της μέσα στὴν καρ-
διά τοῦ Ὀδυσσεὺς, ἀλλὰ ψυχραίμη, λογικὴ, ἀπο-
μακρυσμένη θεᾶσὴν της.

Ἐπειτα σὲ τί θὰ ὠφελοῦσε ὁ ἐκδικητικὸς
κατατρεγμὸς τοῦ ἀθώου ἀδιάφορου; Τὸ πολὺ νὰ
γεννοῦσε τὸ μῖσος στὴν καρδιά ἐκείνου πρὸ τὸσον
καιρὸ μάταια πάσχιζε νὰ τὴν ποτίσῃ μὲ τὴ γλύ-
κα τῆς ἀγάπης. Δὲ θάταν ἀλήθεια κατὰ ἀστεῖο;
Δὲ θάταν ἀντίφασις παράλογη μὲς τὶς πράξεις
της; Ναι. Ὅλα ὁμῶς τοῦτα ἰσχύουν μόνο γιὰ τὴν
Καλυψὼ. Ὁ ἄνθρωπος (εἰδικῶς ἡ γυναῖκα) καὶ
ἀντιφατικῶς ἐνεργεῖ στὴ ζωὴ του, καὶ παράλογα,
κι' ἀναξιόπρεπα, καὶ μνησικακὰ καὶ ὅπως ἄλλι-
ως θέλεις, σὰν οἰστηλατιέται ἀπ' τὸ πάθος, καὶ
τὴν πάθος, τὸν ἔρωτα...

Ἡ Καλυψὼ λοιπὸν σὰ γυναῖκα ποὺ φλογίστη-
κε συναισθηματικῶς, μὰ ἔμεινε δίχως ἀγάπην, στέ-

καται πολὺ ψηλὰ γιατί κρατάει κι' ἀπ' θεῶ καὶ ἡ ψλόγα της ἔμεινε ἀδαύλιστη τόσο ἀπ' τὸν ἔρωτα τοῦ ἄλλου ὅσο κι' ἀπ' τὴν κακία καὶ τὴν κάθε λογῆς ἀξιοτιμώρητη ἀντίδρασή του.

Ἴσως ἡ μόνη ἐκδίκηση ποὺ πήρε ἡ θεὰ γιὰ τὸν περιφρονημὸ της καὶ γιὰ τὴν ἀνικανοποίησιά τοῦ πόθου της νᾶναι ἡ δίχως καμμιὰ ἀντίσταση ἀφ᾽ ἑσῃ τοῦ αἰχμαλώτου της καὶ ὁ ὑπερβολικὸς της ζῆλος στὴν προετοιμασία τοῦ ταξιδιοῦ του, καθὼς καὶ τὸ συμπονετικὸ, φιλάνθρωπο, ἀνώτερο, (σὺν κάθε δυνατοῦ) ὕψος της. Δὲ μιλάει πιά σὰ θεὰ σὲ θεὸ, σὺν παθιασμένη σὲ ἰσάξιδό της. Μιλάει ἡ θεὰ στὸν κακόντοχο. ἡ Δύναμη στὸν ἐξαρτημένο της. Τοῦ ὀρκίζεται πῶς δὲν θὰ τὸν βλάψῃ. Ἡ καρδιά της τὸν λυπᾶται, ὥς μὴ φοβᾶται πιά!

«καὶ γὰρ ἔμοι νόος ἐστὶν ἐναίσιμος οὐδὲ μοι αὐτῇ θυμὸς ἐν' στήθεσσι σιδήριος ἀλλ' ἐλεῆμων» (Ε.190-1) (Γιατὶ εἶναι ἡ γνώμη μου καλὴ καὶ νοιώθω μέσ' [τὰ στήθια νᾶχω φυχόπονη καρδιά, δὲν ἔχω σιδερένια].)

Δὲν τοῦ προσφέρει πιά τὸν ἔρωτά της σὺν σκλάβατοῦ, ἀλλὰ τὴν προστάσια της σὺν κυράτοῦ. Ἡ στροφὴ αὐτῇ τοῦ συναισθήματος (ἔστω κι' ἐπιφανειακῇ, ἀπὸ ἀξιοπρέπεια μπρὸς στὸ ἀμετάτρεπτο πεπρωμένο), ἡ ἀντικατάσταση τοῦ ἔρωτα μὲ τὸ αἶσθημα εὐχαρίστησης τῆς ἐξουσίας ποὺ θὰ φανῇ χρήσιμη στὸν ἀδύνατο εἶναι λεπτὴ προβολή, μιὰ εὐγενικιά κι' ἀγέρωχη μαζὺ ἐκδίκηση, ποὺ ἴσως ὁ Ὀδυσσεύς ὁ συφοριασμένος, ὁ πάντα ἀδιάφορος γιὰ τὴν Καλυψὼ καὶ τώρα χαρούμενος γιὰ τὴν ἀνέλπιστη εὐτυχία τοῦ γυρισμοῦ, νὰ μὴν πρόσεξε καν... Ἡ θεὰ πάντως θάνατα μείφτηκε κάπως, ἀν' ὅχι γιὰ τὰ δάσανα τοῦ πόθου τουλάχιστο γιὰ τὸ ἀσυζήτητο παραπέταγμα της ἀγάπης της.

Ὁ ἀποχωρισμὸς δὲν εἶχε ζωγραφίσει τίποτε φανερά συγκινητικὸ στὴν ὄψη τῆς νύμφης.

Ὅσο πάλι γιὰ τὸν Ὀδυσσεύα τοῦτος τὸ ξαίρουσε δὲ καλὰ πῶς ποτὲ δὲ συγκινήθηκεν ἀπ' αὐτὴ τὴν ὑπόθεσιν... Μιὰ ἀφέντρα φιλόξενη κανευδώνει τὸ ναυαγὸ ποὺ τὸ κύμα ἔρριξε στὰ βράχια τοῦ νηιοῦ της. Τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνι-

κῆς ξενίας καὶ ἡ συμπάθεια γιὰ τὸν κατατρεγμένο φρόντισαν τὸν ταξιδευτὴ σὺν ἡ μίνα ἡ καλὴ τὸ γιό της ποὺ φεύγει σὲ μακρυνούς τόπους...

«τέταρτον ἡμᾶρ ἔην, καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντας» τῷ δ' ἄρα πέμπτῳ πεμπ' ἀπὸ νῆσον διὰ Καλυψὼ εἶματ' ἀμφίσασα θυώδεα καὶ λούσασα. ἔν δὲ οἱ ἀσκὸν ἔθηκε θεὰ μέλανος οἶνοιον τὸν ἕτερον, ἕτερον δ' ὕδατος μέγαν, ἐν δὲ καὶ ἡα κωρύκῳ· ἐν δὲ οἱ ὄψα τίθει μενοεικία πολλά, οὖρον δὲ προέηκεν ἀπήμονά τε λιαρὸν τε· γ ἡ θ ὁ σ ο ν ο ς δ' οὖρῳ πάτασ' ἰστία δίος Ὀδυσ- [σεύς.] (Ε, 262—269)

(Τέσσερες μέρες πέρασαν καὶ τὰς ὅλας τελέσει. Τὴν πέμπτη, ἀπ' τὸ νηοὶ ἡ θεὰ τὸν ἀποχαί- [ρετοῦσε.]

Τοῦδωσε ρούχα ἐθωδιαστά τὸν ἔλουσε μονάχῃ, τοῦθαλε μέσα τ' ἕνα ἀσκή μαῦρο κρασί καὶ σ' ἄλλο μεγάλο τοῦθαλε νερό καὶ μέσα σὲ ταγάρι θροφές κι' ὅλο τὸ γέμισε μὲ πληθερά προσφάγια, κι' ἐν ἀεράκι ἀπόλυσε γλυκόνπνευστο καὶ πρίμο. Ἀνοιξε τότε τὰ πανιά χαρούμενα ὁ Δυσσεύς...)

Ὅταν στὸν ὀριστικὸ χωρισμὸ ἐνός ἀντρα καὶ μιᾶς γυναίκας ὁ ἕνας εἶναι γ ἡ θ ὁ σ ο ν ο ς κι' ἡ ἄλλη γεμάτη καλωσύνη καὶ λησμονιά, ἀνέκانه γιὰ μιὰ ὑστατὴ ἀντίσταση, γιὰ μιὰ ἀπελπισμένη ἔστω ἐκδίκηση, σ' αὐτοὺς ἀνάμεσα δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ πιά ἔρωτας. Ἡ σχεδὸν θεὰ νίκησε μέσα της τὴν ἀνθρώπινη γυναῖκα.

Σὰ δὲ λυπήθηκε ὁ ἄλλος γιὰ τὸν ἔρωτά της, γιατί νὰ τὸν λυπηθῇ ἀδίκῃ αὐτῇ; Γιατὶ νὰ θρηνήσῃ καὶ νὰ χτυπηθῇ γιὰ κάττι ποὺ δὲ γεννήθηκε στὴν πραγματικότητά ἀλλὰ μόνον στὴν καρδιά καὶ τῇ φαντασίᾳ της;

Ἔτσι σκεπτεται ἡ θεὰ, ἐνῶ στὴ γυναῖκα—ἀνθρώπο ὁ λόγος σὲ τετοιεὶς σαιγμές δὲν ὑπάρχει γιὰ νὰ σκεφτῇ φρόνιμα, ἀλλὰ τοῦτη μόνον συναισθάνεται, ἀπελπίζεται (ἀσκοπα ἴσως) καὶ χάνεται ἔτσι πολλὰς φορές ἀδοήθητη, ἐξ αἰτίας τῆς ἀπομόνωσής της ἀπ' τὴν ὀρθολογίστρα πραγματικότητα...

[Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι]

ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ

Φεύγουν χειμῶνες κι' ἄνοιξες, περνοῦν τὰ καλοκαίρια,
κι' ἐγὼ μακρυνά σου πάντοτε, χωριό μου ζηλευτό!
Τὸν οὐρανὸ τὸ γαλανὸ καὶ τὰ λαμπρά σου ἀστέρια
ποιὸς ξέρει πότε θὰ τὰ ἰδῶ, πότε θὰ τὰ χαρῶ;

Πότε τὸ γλυκοχάραμα μὲ τὴ δροσιὰ τ' Ἀπρίλη
καὶ στοῦ βουνοῦ σου τὶς πλαγὲς τὸ μαγεμένο δεῖλι;
Πότε τὸν ἥλιο τοῦ Μαγιοῦ, τὸ πράσινο χορτάρι
τὸ θέρισμα, τ' ἁλώνισμα, τ' Αὐγούστου τὸ φεγγάρι·

Τὰ πανηγύρια, τὶς χαρὲς, τὸν τρύγο σὰν γιορτάσι;
—ποιὸς τᾶξῃσε καὶ μπόρεσε, ψυχὴ, νὰ τὰ ξεχάσῃ;—
Ποῦναι τὰ γέλια στὶς αὐλές, τὸ γνέσιμο στὶς σκάλες,
ἡ παιδική μας ξενοιασιά κι' οἱ παιδικὲς τρεχάλες;

Κλείνω τὰ μάτια καὶ μὲ μ'ᾶς ὅλα μπροστά μου στέκουν.
Κοπέλλες συνρομήλικες ἀράδα, ἀράδα πλέκουν,
βιάζονται, καὶ στοιχήματα, βάζουνε στὸ γνεσίδι
ποιὰ θὰ σχολιάσῃ πιὸ νωρὶς, νὰ φκιάσῃ τὸ στρωσίδι.

Θέλω νὰ παραβγῶ κι' ἐγὼ στὸ γνέσιμο νὰ τρέξω,
τὶς μέρες καὶ τὶς ὥρες μου σὰν νῆμα νὰ τὶς πλέξω.
Μὰ ὅσες φορές κι' ἂν μέτρησα τὶς ὥρες πὺν διαβαίνουν,
ποτέ μου δὲν τὶς τέλειωσα, γιὰτ' ὅλο κι' αὐγαταίνουν...

Κι' ὅστερα ἀπὸ τὸ μέτρημα μιὰ νοσταλγία μοῦ μένει
κι' οἱ μέρες νὰ στιβάζονται καινούργιες καὶ παλιές.
Κι' ἀναρωτιέμαι μοναχὴ, μὲ τὴν καρδιά σφιγμένη,
πόσοι χειμῶνες θὰ διαβοῦν καὶ πόσες Πασχαλιές;

Θεσσαλονίκη

ΣΩΣΑΝΑ ΜΑΝΤΑ

Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

ΑΠΟ ΜΙΚΡΟΣ ΣΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

15.—ΣΤΟ ΣΠΙΤΙΚΟ ΤΟΥ ΠΑΠΑΦΩΤΗ

Τὸν τρίτο χρόνο φύγαμε ἀπ' τὴν κυρά Βαγγελή. Ἡ καλὴ σπιτονοικοκυρά μας εἶχε συμπεθερέψει πιά μὲ τῇ Χαρινῷ τῇ φουρνάρισσα παίρνοντας τὴ θυγατέρα τῆς ὑψὲς στὸ Σωτήρη, κι ἔτσι δὲν περίσσευε θέση γιὰ μᾶς σ' ἐκείνη τὴν καμαρούλα ποὺ ξέρετε. Εἶχαμε κιόλας μεγαλώσει λιγάκι, συζητούσαμε δυνατὰ τώρα, δεχόμασταν κάπου κάπου κι ἐπισκέψεις, δὲν ἤμασταν ἡσυχοὶ σὰν πρῶτα. Ἔτσι ἔβηκε ἀφορμὴ ἀπ' τὸ γάμο τοῦ γιου τῆς ἡ κυρά Βαγγελή, καὶ δὲ μᾶς δέχτηκε ἄλλο στὸ σπίτι τῆς. Ἦταν καὶ τὸ ἄλλο, δὲ μᾶς εἶχε ἀνάγκη πιά, γιατί ὁ Σωτήρης ἀνοίξε δικό του μαγαζάκι.

Μὰ κι ἐμεῖς δὲν κοπιάσαμε πολὺ γιὰ νὰ βροῦμε καινούριο σπίτι. Στὴν ἴδια γειτονιά, λίγο παραπέρα, μπροστὰ σ' ἓνα πηγάδι, κάθονταν ἡ Παπαφώταινα. Ἦταν μιὰ μεσόκοπη, μικρόσωμη μαυροκυμένη ἀπ' τοὺς Μελισσοουργοὺς, ποὺ τῆς εἶχε πεθάνει ὁ ἄντρας κι ἔμεινε μὲ τέσσερα παιδιὰ. Τ' ἀγαποῦσε ὅμως κι ἤθελε νὰ τὰ μάθει γράμματα. Γι' αὐτὸ εἶχε διαθέσει τὸ μισό τῆς σπιτί καὶ τὸ νοίκιαζε σὲ μαθητούδια, προτιμώντας τὰ Τζουμερκιωτόπουλα, σὰν πατριωτάκια τῆς ποὺ ἦταν.

Πήγαμε καί, δὲν ξέρω μὲ τίνοιο προξενιά, τέσσεροι ὅλοι ὅλοι: ὁ Νάκος κι ἐγὼ πρῶτοι, σὰν ἀρχηγοὶ πιά, μὲ κάποιον ἄερα, καὶ μαζὶ μ' ἐμᾶς δύο νεόφερτοι χωριανοὶ τῆς πρώτης γυμνασίου, συγγενικά μας παιδιὰ. Κοιμούμασταν καταγῆς πάντα, μὰ αὐτὴ τὴν φορὰ τὸ πάτωμα ἦταν σανιδένιο, γιατί τὸ σπίτι βρισκόταν ψηλὰ, κι ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ μέναμε σ' ἀνωί. Εἶχε δ-

μως ἐδῶ κι ἐκεῖ χαρμαῖδες, ἔτσι ποὺ ὁ ἄερας περνώντας ἀποκάτω, στὸ διάδρομο τῆς εἰσόδου, καθὼς ἐρχόταν ἀπ' τὴ χαλκωμένη αὐλόπορτα, ἔφτανε συχνὰ στὶς ἀδυναταεὶς πλάτες μας καὶ μᾶς ἔκανε νὰ ριγοῦμε κάτω ἀπ' τίς τριμμένες δαλέντες.

Γραφεῖο εἶχαμε καινούριο πιά, στὸ διπλανὸ μεσοχώρισμα, κι ἔχει σὰν ἐκεῖνο τὸ περσινὸ τραπέζι: στῆς κυρά Βαγγελῆς, ποὺ τόχαμε χωρίσει σὲ τέσσερα καὶ καθοδηγίσαμε γιὰ λίγους πόντους καὶ σκουπιδομασταν κάθε τόσο μὲ τοὺς ἀγκωνες. Τὸ νέο γραφεῖο ἀνῆκε στὸ γιὸ τοῦ σπιτιοῦ (μιὰ τάξη μεγαλύτερη ἀπὸ μᾶς), ἀλλὰ στὴν ἀπουσία του τὸ μεταχειρίζομασταν κι ἐμεῖς, εἶχαμε πάρει αὐτὴ τὴν ἄδεια σιωπῆρά. Ὁ ἴδιος φέρνονταν πάντα εὐγενικά μαζί μας, μὰ χωρὶς νάναί περίφανε ἀπὸ φυσικοῦ του, πολὺ σπάνια μᾶς μιλοῦσε ἀπευθείας κι ἄς καθόμασταν στὸ ἴδιο σπίτι. Ἀπὸ τάξη, σὲ τάξη κρατιόταν κάποια ἀπόστασι καὶ το νὰ παραβῇ τὸν κανόνα θεωροῦνταν ἀπρεπεία. Ἐνὰς μαθητῆς τῆς τρίτης, νὰ ποῦμε, —ἀκολουθώντας αὐτὴ τὴν ἀγραφὴ ἱεραρχία, ἀνάλογη μ' ἐκείνη ποὺ ἔχουν στὸ στρατὸ—φρόντιζε νὰ μὴν ἔχη νταραβέρια, τουλάχιστον φανερά, μὲ μικρότερός του. Αὐτὸ γινόνταν ἀκόμα κι ἀνάμεσα σ' ἀδέρφια, ἀπὸ φόβο ὅπως οἱ μεγάλοι, ξεπέσουν μπροστὰ στὰ μάτια τῶν συνταξιωτῶν τους.

Ἀπ' τὰ παιδιὰ τῆς Παπαφώταινας ξεχώριζε προπάντων ὁ πρῶτος, ποὺ ἔλειπε τώρα στὴν Ἀθήνα, φοιτητής. Ἐμεῖς δὲν εἶχαμε προφτάσει νὰ τὸν δοῦμε στὸ πρόσωπο ἀλλὰ τὸν ξέραμε καλὰ ἀπὸ κάτι ἔργα τῶν χειρῶν του. Περίφημα εἶχαν μείνει

στό γυμνάσιό μας τὰ τετράδια τοῦ Τέλη Παπαφώτη. Κρατοῦσε στὸν καιρό του σημειώσεις ἀπ' τὴν παράδοση τῶν καθηγητῶν (μαθηματικοῦ καὶ φυσικοῦ), μὴν ἀφήνοντας νὰ τοῦ πᾶσι λέξη χαμένη, συμπληρώνοντάς τους κάποτε κι ὁ ἴδιος.

Ἦσαν πραγματικὴ ἰδιοφυΐα, δαιμόνιο πνεῦμα, αὐτὸς ὁ νεαρὸς Μελισσουργιώτης, γέννημα χωριοῦ ἀπὸ τετραπέρατους κερατζίδες, τσομπαναραίους, καμιὰ φορὰ κι ἀλογοσύρτες. Τὰ τετράδιά του μὲ τὴν ωραία γραφή τους καὶ τὰ κόκκινα χαράκια ἀπὸ γύρω, ἀριστούργημα καλλιγραφίας, κυκλοφοροῦσαν ἀπὸ χέρι σὲ χέρι σὰ χειρόγραφα Εὐαγγέλια, γιατί τὰ ζητοῦσαν ἀπ' τὸν ἀδερφό του κι ἐκεῖνος τὰ δίνει ὅπου ἤθελε. Μὰ κοντὰ στοὺς τελευταίους εἶχαν νὰ ὠφεληθοῦν καὶ οἱ τριγυρινοὶ τοῦ, ἀντιγράφοντας ἀπὸ τ' ἀντιγραμμένα ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλον, ἔτσι ὅπως τὴν ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς ἀνάδουν ὅλοι τὴ λαμπάδα τους ὁ καθένας ἀπ' τὸ διπλανό του. Ἔτσι ἔπερναν καλοὺς βαθμοὺς ἀπ' τὸν αὐστηρὸ καθηγητὴ, κι ὅλοι τους λίγο πολὺ εὐγνωμονοῦσαν αὐτὸν τὸν προκομμένο μαθητὴ, ποὺ ἔκαμε καλὸ κι ἀπὸ μακριά.

Τώρα ἐκεῖνος σπούδαζε στὴν Ἀθήνα μαθηματικὰ κι ἐμεῖς μέναμε στὸ σπίτι του, στὸ ναὸ τῆς σοφίας. Κι μάνα του, ἡ τυχερὴ μεσ' ἀπ' ὅλες τίς γυναῖκες ποὺ τὸν εἶγε θυζάξει, μᾶς ἔπλενε τὰ ρούχα, ἐμᾶς τῶν βρωμιάρηδων, γιὰ νὰ στελνεῖ ἀμέσως τὰ λίγα λεφτά μας στὴν πρωτεύουσα, νὰ σπουδάσει ὁ καλὸς της, ὁ ἀκριβὸς Ἀριστοτέλης. Κι ἐκεῖνος δὲν τοῦ φτάνουν οἱ ἀλγεβρικές ἐξισώσεις κι οἱ διαφορετικοὶ λογισμοὶ ποὺ ἀραδιάζουν σὸν πίνακα οἱ ἀφηρημένοι καθηγητάδες. Παρακολουθεῖ καὶ στὸ Ἀστεροσκοπεῖο, παίρνει στὰ χέρια του τὸ τηλεσκόπιο καὶ θυθίζεται στὸ χάος, μελετᾷ τὰ συστήματα τῶν ἀστέρων, προσπαθώντας ἴσως ν' ἀνακαλύψει κανέναν πλανήτη, καμιὰ κουκίδα τ' οὐρανοῦ, νὰ τῆς δώσει τ' ὄνομά του.

Μὰ δὲν ἔχει κοντὰ τὴ μάνα του νὰ τὸν κοιτάξει. Κι αὐτὸς ξεχνιέται στὰ τρελά του ξενύχτια, στ' ἔργιο τῆς μελέτης. Ἀχ, γνιά-σου λίγο καὶ τὸν ἑαυτό σου, ἄμυαλο παιδί τῶν εἴκοσι χρονῶ μὲ τὴ θεία σπίθα, μὲ

τὴ σφραγίδα τῆς σοφίας. Πιὲ καὶ καίένα γάλα ζεστό:—δὲ σὲ τρομάζει αὐτὸς ὁ ξερό-βηχας; Κοιμήσου καὶ κἀνα βράδυ ἰωρὶς, ἄσε στὴν ἄκρη τὰ βιβλία. Κοίταξε καὶ καίένα ζωντανὸ πλάσμα, δὲν πρόκειται νὰ σοῦ κάμει κακὸ. Δὲ λυπᾶσαι τὰ νιάτα σου; Δὲ λυπᾶσαι τὴ μάνα σου; Ἀχ, ἀχέρταγε ἐραστὴ τῆς ἐπιστήμης! Πέροι ἔχασε ἡ μαρούλα σου τὸν ἄλλον, τὸ μικρὸ, καὶ τώρα σκίζει τὰ μάγουλά της γιὰ τὸν πρῶτον. Πάει, τὸν ροκάνισε κι αὐτὸν τὸ ὑπουργοσάρακι ποὺ θρέφεται μὲ τὸ αἷμα τῆς φαμελιάς τους.

—Ἀχ, Τέλη μου! Ἀχ, παιδάκι μου! Τὶ μαχαίριά ἦταν ἐτούτη! Πῶς νὰ δαστάξω ἢ ἔρμη...

Καὶ γύρω στὴ μαυροφόρα κλαῖν ὁ Κώστας ὁ σγουρομάλλης μὲ τὸ λυπημένο βλέμμα κι ἡ ὁμορφὴ Νίτσα ἡ μελαχρινὴ (σὰ νὰ μαντεύει κι αὐτὴ τὸ ριζικὸ της), κι ἐμεῖς ποὺ ζοῦμε στὸ σπίτι τοῦ πένθους, μὲ τὸ μαῦρο πανὶ στὴν δξώπορτα, μᾶς φαίνεται πῶς ἀκούμπησε κεῖ τὰ φτερά του τὸ πουλὶ τοῦ θανάτου, ὁ σκληρὸς ἄρπαγας τῶν πρόωρων σοφῶν.

Ἐμεῖς ὥστόσο κοιτάζαμε τὴ δουλιὰ μας, ὁ ξένος πόνος περνοῦσε ξώπετσα ἀπὸ μᾶς.

Δὲν πονηρευόμασταν οὔτε νὰ σηκώσουμε τὰ μάτια στ' ἀντικρινὸ ντουδάρι, σ' ἐκεῖνο τὸ κοιλιαστὸ ἀνωὶ ὅπου κατοικοῦσε ἡ Τουρκοβασίλικὴ μὲ τ' ὄνομα, μιὰ μπαμπόγρια μὲ σακουλιασμένα μάγουλα, ποὺ δὲν τῆς ἔλειπε τὸ τσιγάρο ἀπ' τὸ στόμα καὶ ποὺ μίλοῦσε πάντα βραχνά. Οἱ τοῖχοι ἦταν κι ἐδῶ θαμμένοι μὲ κόκκινη μπογιά, οἱ γυναῖκες ποὺ κάθονταν μέσα ξυπνοῦσαν ἀργὰ καὶ δάφνονταν μὲ φκιασίδια μπροστὰ στὸ παράθυρο. Ξένοι ἄντρες μπαίναν ἐκεῖ μέσα τὴ νύχτα ἢ φεύγαν μὲ τὸν ἥλιο ρεμπέτηδες στὸ παρουσιαστικὸ, ἀνοίγοντας καθγάδες μὲ τὴν Ἱουρκοβασίλικὴ, ποὺ ξεφώνιζε ἀποπίσω τους μὲ πρόστυχα λόγια.

Παράξενα πράγματα γίνονταν ἐκεῖ μέσα, μὰ ἐμεῖς δὲν ξέραμε καθαρὰ τί συμβαίνει οὔτε ρωτάγαμε ποτὲ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον.

Οἱ ἄλλοι δυὸ ποὺ μέναν μαζί μας μ' ὅλα ποὺ ἦταν μικρότεροι ἀπ' τὸ Νάκο κι

έμένα, φαίνονταν πιδ πονηρεμένοι από μᾶς. Ὁ ἕνας εἶχε ἀδερφὸ χωροφύλακα μεθ' ἑαυτοῦ δι' ἐκείνου ἐρχόταν συχνὰ εἰς ἐμᾶς ἀνάμεσα στὶς θάρδιες ποὺ φύλαγε.

—Μωρὲ, τί γραμματσούδικα παιδὰ ποὺ εἶσθ' ἐσεῖς! μᾶς πείραζε, καθὼς τυλιγόταν μετὰ τὴν μαντὺα τοῦ κάτου στὰ σαγίδια. Ἀφῆστε με, μωρὲ νὰ κλείσω λίγος τὰ μάτια, γιατί' ἔχω περυσία, θὰ πάω σκοπὸς στὶς φυλακὰς...

Ὁ ἀδερφὸς τοῦ μετὰ τὸν ἄλλον ἴσως ἐπειδὴ δὲν εἶχαν συνηθίσει ἀκόμα τὸ κλίμα, ὅλο εἶχαν πονοκέφαλο καὶ ὅλο τοὺς ἐπιανε θέρμη. Ἀφῆσαν συχνὰ τὸ μάθημα στὴ μέση, γιατί' οἱ δύο μπορούσαν νὰ σταθοῦν ἀπ' τὸ ρίγος, ἀπ' τὴν «τρεμ' ντάνια», καὶ γυρίζοντας στὸ σπῖτι τουλοῦπώνονταν μετὰ τὴν βελεντζούλα, τὴν πλίστρωναν γύρω ἀπ' τὸ κεφάλι καὶ βογγώντας στὸ πάτωμα περίμεναν νὰ περάσει τὸ κακὸ. Δὲν εἶχαν ἐδῶ κανέναν δικὸν οὔτε βρίσκονταν καμιά γυναίκα ψυχόπονη, νὰ τοὺς βάλει στὸ μέτωπο πανιά μετὰ ξελίδι, νὰ τοὺς φύγει ἡ καούρα. Μόνοι τοὺς γιαιοτροποῦσαν τρώγοντας ξινόροῖδα ἀπὸ κείνα ποὺ εἶχαν φέρει ἀπ' τὸ χωριὸ, καὶ νομίζοντας πὼς μ' αὐτὰ θὰ καταπέσει ἡ θέρμη.

Ὁ Νάκος εἶχε τὴν ἰδέα πὼς ἔκαναν κιάλας τὸν ἄρρωστο γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπ' τὰ μαθήματα.

—Δὲν εἶδες πὼς ἄρρωσταίνουν κάθε δεύτερη μέρα; μετὰ ρωτοῦσε φιλύποπτα.

Προτιμούσαμε νὰ πιστεύουμε αὐτὸ παρά πὼς ὑπόφερναν ἀπὸ ἐλονοσία, καθὼς διαπίστωσε ὁ σχολίατρος, ποὺ δὲν ξέρω πὼς τὸ ἀνακαλύψαν μονάχοι τοὺς. Ἐμεῖς, ποὺ εἶχαμε δύο χρόνια στὸ γυμνάσιο, δὲν ξέραμε νὰ ὑπάρχει τέτοιο πράμα ἀνάμεσά μας· ὁ καλὸς ἐκεῖνος λειτουργὸς ἐπαίρνε τὸ μισθὸ χωρὶς νὰ θορυβεῖ γύρω ἀπ' τὸ ὄνομά του.

—Νὰ ἴδεις ποὺ θὰ μένουν ἀπροβιβάστοι, προφήτευε ὁ Νάκος γιὰ τοὺς ἄλλους δύο, καθὼς ἔγινε κιάλα στὸ τέλος τοῦ χρόνου.

Δὲ θέλαμε νὰ δεχτοῦμε κανένα ἐλαφρυντικὸ στὴν περίπτωσή τους, γιατί' καὶ ἐμεῖς εἶχαμε βέβαια τὸ ἴδιο χάλι ἀπὸ μικρά, μὰ δὲν καθήσαμε ποτὲ νὰ δημιουργήσουμε ζήτημα, γιὰ νὰ λείπουμε ἀπὸ τὸ σχολιὸ καὶ νὰ παίρνουμε ἀπουσίες. Ἡ ἐλο-

νοσία ἔκανε τὴ δουλιὰ της καὶ ἐμεῖς τὴ δική μας.

Οἱ ἄλλοι δύο, ἀπὸ τοὺς ταχτικὸς πονοκέφαλους, δὲν εἶχαν ὀρεξὴ νὰ διαβάσουν καὶ ὅλο βγαίνουν στὴν ἀγορά. Τραβοῦσαν κατὰ τὴν πλατεία, ἐκεῖ γύρω ἀπ' τὰ χάνια, ὅπου ξέραν πὼς ἔρχονταν γυναῖκες ἀπ' τὰ χωριά μας καὶ ἀπλώναν τὸ σαμαροσκούτι ἢ τίποτε δέμιτο γιὰ πούλημα.

—Τί κάθεστε δῶ μέσα; μᾶς ἔλεγαν. Ἦρθε ἡ Λένη τοῦ Λαμπράκη, ἡ δὲν ξέρω ποιά ἄλλη ἀπ' τὸ μαχαλά μας.

Μὰ ἐμεῖς εἶχαμε συνηθίσει πιά στὴν ξενιτιά καὶ δὲ μᾶς ἔκαναν τόση ἐντύπωση οἱ χωριανοί μας.

Μᾶς ἀρκῶσε νὰ βλέπουμε τυχαῖα στὸ παζάρι τοὺς ξανθομάλληδες Ζαρκαδαίους, ποὺ ζοῦσαν ψηλὰ στὴν ῥάχη τοῦ χωριοῦ μας, τὸ μαχαλιώτη μας τὸν Κίτσο Γιάννη τὸν πρατάρη, ποὺ ὅλο τὴν κουβαλοῦσαν στὰ δικαστήρια ἐξαιτίας τῶν λιβαδιῶν καὶ ποὺ ὅταν μᾶς τύχαινε στὸ δρόμο ἔβανε τί φωνὲς ἀνεμίζοντας τὴ λερὴ τοῦ μανίκα:

—Ἄ, ὁρὲ ζαλοβαρεμένα! Μάθεταν κάνα σακὶ γράμματα ἢ ἀκόμα;

Ἦταν ἀνοιχτόκαρδοι, φιλόξενοι ἄνθρωποι οἱ ἐλάχοι καὶ κάνα Σαβατόδραδο ἐβγαίνα δέξω στὰ κονάκια, ὅπου εἶχα δικούς ἀπ' τὸ μέρος τῆς μάνας μου. Εἶχαν ἐκεῖ τὰ καλύβια τοὺς ὁμπάρμπας μου ὁ Θύμιος, ἡ θειάκω ἡ Δημήτρω καὶ κάτι πρωτοξάδερφα ἀπ' τὴ Φανερωμένη. Ἐτρωγα καλὰ ἐκεῖ, ἐπίνα γλυκὸ γάλα καὶ ξαλάφρωνα τὸ μυαλό μου ἀκούγοντας τὰ κουδούνια τῶν προβάτων στὶς ἡσυχες πλαγιές. Γυρίζοντας ἔφερνα καὶ κανένα κομμάτι χλωροτύρι, γιὰ νὰ δοκιμάσουν καὶ ἄλλοι ποὺ δὲν εἶχαν συγγενεὶς κτηνοτρόφους.

Μὰ οἱ ἄλλοι δύο εἶχαν περιέργεια νὰ χωθοῦν στὰ μυστικὰ τῆς πολιτείας. Δοκίμαζαν φαγιά ποὺ στοίχιζαν ἀκριβὰ, καὶ ἂς μὴν εἶχαν περσότερα ἀπὸ μᾶς. Γεύονταν συχνότερα καὶ τὸ κρέας, τὴν ἀπαγορευμένη τροφή. «Σήμερα ἔφαγαν φρικασέ» σοὺ λέγαν. Τί τοὺς χρωστοῦσε!

Ἐνα μεσημέρι ὁ Νάκος (αὐτὸς ποὺ θὰ δῆλωνε μονιμότητα στὸ στρατὸ, θὰ γίνονταν μετὰ χρόνια ἀνθυπατιστὴς, ὁ πρῶτος φυσικὰ τοῦ χωριοῦ μας!) μᾶς ἔβγαλε τὸ Νάκο καὶ ἐμένα καὶ τὸν τέταρτο συμμαθητὴ

μας, σχεδόν με τὸ στανίδ, στὸ μπακάλικο τοῦ Μπακόλα, ὅπου σύχναζαν οἱ κιντρινοπρόσωποι καμπίσιμοι μετὰ τὶς ξυπόλυτες γυαίκες τους.

—Βάλε μας ἀπὸ ἓνα κρασί! διάταξε τὸν ὑπάλληλο.

Ὅταν ἐκεῖνος μᾶς ἔφερε ἀπὸ μιὰ κούπα γεμάτη, ἐμεῖς, ποὺ δὲν εἶχαμε ξαναπιεῖ παρὰ μόνον ἀπὸ καμιὰ δαχτυλιά, στεκόμασταν τώρα ἀναποφάσιμοι καὶ σὰ μετανιωμένοι.

—Μιὰ καὶ κάτω! δίνει τὸ σύνθημα ὁ Νίκος, ἀδειάζοντας τὸ μαυροκόκκινο γλυκόγευστο ὕγρο.

Δὲν εἶδαμε πότε φτάσαμε κιόλας στὸ σπίτι, ἐμεῖς οἱ δυὸ μεγαλύτεροι τουλάχιστο. Ἐχοντας ἀκούει πῶς μετὰ τὸ κρασί μεθύουν καὶ κάνουν ζούρλιες, ἀρχίσαμε νὰ τρέχουμε σχεδόν, γιὰ νὰ μὴν ξεσπάσουμε σὲ καμιὰ τρέλα—θεὸς φυλάξει! Ἐφτανε ἡ σπατάλη ποὺ εἶχαμε κάμει.

Τὸ καθετὶ ποὺ ξοδεύαμε χωρὶς νὰ μᾶς εἶναι ἀπόλυτα χρήσιμο, μᾶς δημιουργοῦσε κατόπι ἱστορίες μετὰ τὴ συνείδησή μας. Ἡ ταχτική τοῦ σπιτιοῦ μας, ἡ πατροπαράδοτη οἰκονομία γινόταν ἐλεγχος καὶ τύψη, ἠθική μας εὐθύνη.

Γιὰ νὰ μπορῶ νὰ παρακολουθῶ τὰ ἐβδομαδιαῖα φύλλα, ὑποβάλλομαι σὲ μαρτυρικές, ἀφάνταστες στερήσεις. Καὶ τιμωρεῖται ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸ μου, ἀμελίχτος κριτὴς του. «Σήμερα—ἔλεγα μέσα μου—ἔδωσες μιὰμισση δραχμὴ γιὰ τὸ «Μπουκέτο». Λοιπὸν δὲ θὰ φᾶς στὸ μαγεριὸ οὔτε μεσημέρι οὔτε βράδι. Θὰ περάσεις μετὰ κανά δυὸ πορτοκάλια ἢ μετὰ σαρδέλες παστῆς. Τὸ φαί, ἔτσι κι' ἄλλιως, δὲν ἔχει ἀξία. Τὰ περιοδικὰ ὅμως μένουν, σιτίζονται σὰν τὰ προικιά». Ἀργότερα, ἐπειδὴ δὲν τάβγαζα πέρα μοναχὸς μου, κανόνιζα νὰ μοῦ ἀγοράζει τὸ «Θεατὴ»—ἄλλο μεταλλεῖο—κάποιος συμμαθητὴς μου ἀπέναντι ὑπηρεσίας. Μ' εἶχε δάλει νὰ τοῦ γράψω ἓνα ποίημα μετὰ τὸ ὄνομά του (καλὴ ἀρχή!) ποὺ δημο-

σιεύτηκε σὲ κατώτερο περιοδικό, τὴ «Σφαίρα»· κι ἀπὸ τότε πλήρωνε τὴ φιλοδοξία του ἢ καλύπτεται τὴν εὐγνωμοσύνη του σὲ μένα μετὰ δραχμὲς ἑξῆς τὸ μήνα, ἐλπίζοντας πάντα καὶ σὲ ἀνανέωση τῆς δικῆς μου συνεισφοράς.

Ἐνα ἔξοδο γέρο ἔκαμα γιὰ ἔντυπο καὶ αὐτὸ θὰ τὸ θυμᾶμαι σ' ὅλη τὴ ζωὴ μου. Ἦταν γιὰ τὰ ἔργα τοῦ Κρυστάλλη.

Ἐκεῖ στὸ βιβλιοπωλεῖο τοῦ Σκαμνέλου ὅπου συχνάζαμε ἐμεῖς οἱ φιλότεχνοι καὶ ποὺ ἀπορῶ πῶς μᾶς ἀνεχόταν ὁ μαγαζάτορας ἀφοῦ δὲν εἶχε καμιὰ ὠφέλεια ἀπὸ μᾶς, βρισκόταν στὸ ράφι δυὸ τόμοι μετὰ κόκκινο ξώφυλλο, ποὺ ἦταν οἱ στίχοι καὶ τὰ πεζὰ τοῦ Κώστα Κρυστάλλη, ἔκδοση Κολλάρου. Ἀπὸ καιρὸ τόχα στὸ μάτι μου κι ὅλο ἔλεγα νὰ τ' ἀγοράσω. Ἀλλὰ δὲν πετύχαινα μαζωμένα λεφτά. Κι οἱ μῆνες περνοῦσαν, χωρὶς νὰ μοῦ λιγοστεύει καθόλου ὁ πόθος οὔτε καὶ νὰ νιάζεται κανένας ἄλλος γιὰ τὰ ἔργα τοῦ ἀτυχοῦ Κρυστάλλη.

Τέλος, μιὰ μέρα ποὺ εἶχα πάρει ἀπ' τὸ ταμεῖο τὸ μισθὸ τοῦ πατέρα μου, ἀποφάσισα νὰ ρωτήσω γιὰ τὸν τύπο, ἐνῶ ἤξερα καλὰ τὴν τιμὴ.

—Πόσο κάνει κεῖνο κεῖ;

Ὁ μακαρίτης (φαντάζομαι) Σκαμνέλος μοῦ ρίχνει μιὰ δύσπιστη ματιὰ—μονάχα γιὰ μελάνη μᾶς εἶχε μουστερηθῆς—καὶ κατεβάζει τοὺς δυὸ τόμους τινάζοντάς τους τὴ σκόνῃ.

—Εἴκοσπέντε δραχμὲς, ποὺ γράφει ἀπέξω, καὶ δυόμισση προμήθεια, τὸ ὅλον εἰκοσεφτά καὶ μισή.

Ποῦ ὁρῆκα τὴ δύναμη νὰ τοῦ μετρήσω ὅλο αὐτὸ τὸ ποσό; Μετὰ τρεμάμενα δαχτυλά πῆρα τὸν ἔντυπο θησαυρὸ κι' ἔφυγα σὰ νὰ με κυνηγοῦσαν ἐριννύες. Γιὰ μέρες, γιὰ βδομάδες εἶχα τὴ συναίσθηση πῶς κριμάτισα βαριά, πῶς δὲ θάβρισκα συχώρεση σ' αὐτὸν τὸν κόσμον. Καὶ γιὰ νὰ ἐξιλεωθῶ, ἔκαμα πολυήμερη νηστεία μετὰ τὶς φτηνότερες ἑλιές ποὺ βρισκόνταν στὴν Ἀρτα.

ΕΑΡΙΝΗ ΕΛΕΓΕΙΑ

Κι' ἦρθε ἓνα πουλί νὰ κελαδήσῃ
πάνω στ' ἀνθισμένο τὸ κλαδί.
Πῶς νὰ πάῃ ἡ ψυχὴ νὰ τοῦ θυμίσῃ
—σὰν κομμένο ρόδο—ἓνα παιδί;

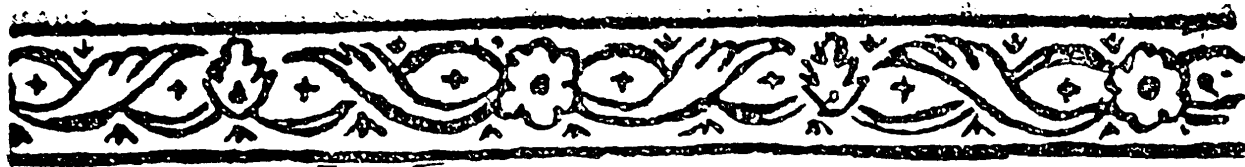
Ἄνθισε στὴ γλάστρα ἓνα λουλούδι
κι' ἔλαμψε τῆς ἀνοιξῆς ἡ αὐγή.
Νὰ μιλήσῃς—πάει—γιὰ ἓνα ἀγγελιούδι
μέσ' σὲ μιὰ πηγοῦ'α στέρφα γῆ;

Φάνταζεν ὁ κάμπος μὲ τὴν γλῶσση
καὶ τίς παπαροῦνες, μιὰ ὁμορφιά,
Πῶς νὰ πῆς ἐσὺ γιὰ τὴν αἰζὴ
τὴν πικρὴ, στ' ἀνθρώπου τὴν καρδιά;

Τὶ νὰ πῆς τῆς ἀνοιξῆς τοῦ ἐντύθη
μυριοπλουμισμένη φορεσιά...
Ἕνα δάκρυ ἀνάβλυσε ἀπ' τὰ βάρη
καὶ τὸ παίρνει ἐκείνη γιὰ δροσιά.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

ΣΠΥΡΙΔΩΝ Π. ΛΑΜΠΡΟΣ

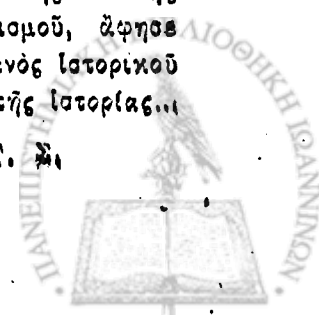
Όταν γίνεται λόγος για τον Σπ. Λάμπρο, ἀθελά του θυμάται ο καθένας το ιστοριοδιφικό του έργο και τών εξαιρετική του δράση γενικά στον ιστορικό τομέα. Παπαρρηγόπουλος—Λάμπρος—είναι τα δυο ονόματα που καλύπτουν με την αίγλη τους κάθε άλλο όνομα στον τομέα της ιστορικής έπιστήμης. Αν ο πρώτος με τη γλαφυρότητα του ύφους του και την δεξιάτη ιστορική κρίση—στηριγμένος σε πολλά στο έργο του Γκρότος—μπορεί να αξιώσει τα πρωτεία σαν ιστορικός συγγραφέας, ο δεύτερος λιγώτερο γόνος στο ύψος και για τουτό λιγώτερο λαμπρός, είναι ο κατ' ἐξοχήν ιστοριοδίφης.

Όμως ο Λάμπρος έκτός από τις ιστορικές και ιστοριοδιφικές εργασίες του υπήρξε κ' ένας αξίος τεχνοκρίτης κ' ένας ποιητής. Συχνά οι ιστορικές του διατριβές περιέχουν ωραίες σελίδες κριτικής της τέχνης. Άλλά και ιδιαίτερα βιβλία και συντομώτερες εργασίες του είναι αφιερωμένες ἐξ ολοκλήρου στην κριτική της λογοτεχνίας. ὅπως ή μελέτη του για τον ποιητή Γ. Ζαλοκώστα και ή διατριβή του για τον Βηλαρά. Μπορεί κανείς να διαφωνή σε ὀρισμένα σημεία με τον Σ. Λάμπρο, ὅπως—ὅσο μικρός και αν είναι—με ὅποιονδήποτε μεγάλο, ἄλλά δεν κρίνεται ή μεγαλωσύνη κανενός από τέτοιες τυχόν διαφωνίες.

Από την ποιητική του πορεία προς τον Παρνασσό ο Λάμπρος παραιτήθηκε πολύ νωρίς. Είναι μετριοφροσύνη ή συναίσθηση πραγματικής αδυναμίας; Και παράτησε την ποίηση, ἐπειδή τον ἐτράβηξε πιο πολύ ή ιστορική γνώση, ή ἐπειδή κατάλαβε νωρίς, ὅτι ἔπρεπε να τραπή προς ἄλλους πνευματικούς δρόμους; Ότι και αν ὑποτεθῇ ο Λάμπρος ήταν ένας ποιητής με ἀληθινό ποιητικό ταλέντο.

Η ἀνθολόγηση τών πεζών έγινε πάνω σε θέματα σχετικά με την "Ηπειρο και με "Ηπειρώτες λογοτέχνες. Έτσι νομίσουμε ὅτι προσφέρουμε κάποια θετική προσφορά στα "Ηπειρωτικά γράμματα ιδιαίτερα. Γιατί μιὰ ἀνθολόγηση του Λάμπρου σε ὅλους τούς τομείς της συγγραφικής δραστηριότητός του θα χρειαζόνταν της στήλης ὅλου του παρόντος τεύχους της «'Ηπ. Έστίας» και ἀσφαλῶς δεν θ' ἀρκοῦσαν.

Εἴω θα ήταν δυνατό να σταματήσουμε το σύντομο σημείωμά μας για τον ἄνθρωπο που ἀφοῦ ἀνέβηκε ὅλα τα σκαλοπάτια της κοινωνικής και ἐπιστημονικής κλίμακας, έγινε πρωθυπουργός της χώρας σε μιὰ κρίσιμώτατη για το ἔθνος μας ἐποχή. Άλλά δεν μπορούμε να παραισιωπήσουμε τη θαρραλέα του στάση κατά τα Νοεμβριανά, που ἀκριβὰ την ἐπλήρωσε τότε ὁ τόπος. Όμως το παιδί της Πίνδου, ὅπως κι' αν ἔχη το ζήτημα, ἔδειξε την τόλμη του και την ἐθνική του περηφάνεια. Ἀκριβώτερα πλήρωσε ὁ ἴδιος, την παλληκαριά του. Η Βενιζελική μεταπολίτευση τόν ἐξώρισε στη Σκίαθο, ὅπου και ἀπέθανε ἀφήνοντας ένα μεγάλο κενό στον ἐπιστημονικό κόσμο της χώρας, στη Φιλοσοφική Σχολή Ἀθηνῶν και στο Ἐθνικό Πανεπιστήμιο, που τόν εἶχε τιμήσει πολλές φορές με το πρυτανικό ἀξίωμα, στον Ἡπειρωτικό, τέλος, κόσμο, που ήταν το κόσμημά του. Συνεχιστής του έργου του Παπαρρηγόπουλου στην ιστοριογραφία του Σάθα και του Ζαμπέλιου στις Βυζαντινές του ιστοριοδιφικές εργασίες και του Μαστοῦδη με τόν «Νέον Ἑλληνομνήμονα», ὁ πιο λαμπρός κρίκος της μεγάλης ἀλυσίδας τών Ἡπειρωτῶν διδασκάλων του γένους, πολύτιμος και πολύτροπος και ἀκάματος σαν τόν μυθικό της Ἰθάκης βασιλέα, θῦμα τών πεποιθήσεών του και του «ἀθάνατου» ἑλληνικοῦ μισαλλοῖδεατισμοῦ, ἄφησε την τελευταία του πνοή στο ποιητικό νησί τών Βορείων Σποράδων. Ἀξιο τέλος ἑνός ιστορικοῦ μελετητή, που θέλησε στο ἡλιόγεμα της ζωῆς του να γίνει ὁ ἴδιος δημιουργός της ιστορίας...

ΘΑ ΠΗΓΑΙΝΩ...

Ἐκεῖ ὅπου ροδοδάφνη καὶ γλωρὸς κισσὸς ἀνθεῖ,
ὅπου λούεται τὸ ἔαρ εἰς ξεφύρους ἀρωμάτων,
ὅπου αἶρεται τὸ πνεῦμα παραδείσους ἀναπλάττον,
θὰ πηγαίνω, μὲ προσμένει ἡ παρθένος ἡ ξανθὴ.

Ἐκεῖ ὅπου ἀρμονίας γλυκὺς τόνος ἀντηχεῖ
καὶ τὸ πρωῒνόν της ἄσμα μελωδεῖ ἡ Φιλομήλα
καὶ εἰς ἄνθη καθημένη, κεκρυμμένη ὑπὸ φύλλα,
θὰ πηγαίνω, μὲ προσμένει τῆς ψυχῆς μου ἡ ψυχὴ.

Ἐκεῖ ὅπου ἄνθη ραίνει ρύαξ ρέων γλοερὰ
καὶ ἴωπα τὰ φύλλα φέρουν μικρὰ θρύμματα ἀδαμάντων.
ὅπου θάλλουσιν αἱ λεῦκαι, ὑπὸ τὴν πυκνὴν σκιάν των
θὰ πηγαίνω, μὲ προσμένει ἡ ψυχὴ μου ἐν χαρᾷ.

Ἐκεῖ ὅπου κατὰ πρωῒτον τὴν ἡτένισα δειλὸς
καὶ μοὶ ἔρριπεν ἐκείνη πρωῒτον βλέμμα τῆς ἀγάπης,
θὰ πηγαίνω. Μὲ προσμένει ἀνθηρὸς τῆς γῆς ὁ τάπης,
θὰ πηγαίνω. Μὲ προσμένει ὁ ἀστὴρ μου ὁ καλὸς.

ΚΕΦΑΛΗ ΕΣΤΕΜΜΕΝΗ, ΚΑΡΔΙΑ ΝΑΥΑΓΟΣ

«Οἶμοι! Παρῆλθε τὸ ἔαρ πλέον,
κι' εἰς φύλλα ρόδων δὲν στίλβει δρόσος.
Ὁ ὀφθαλμὸς μου δὲν παύει κλαίων
ἔφυγεν ἔρως σφοδρὸς καὶ τόσος!

»Καὶ τῆς καρδίας ἡ ἡρεμία
μὲ πόνου κύματα ἀντηλλάγη,
καὶ τὴν ταράσσει ἡ τρικυμία
ἀγρωιότερα ἢ τὰ πελάγη.

»Δὲν ἔχεις λάμψιν λοιπὸν, σελήνη,
σύ, οὐρανέ μου, ἀστέρα ἓνα;
Ὅπου ἂν στρέψω, σκότος καὶ δίνη
δὲν βλέπω ξύλον, οὐδὲ λιμένα.

»Σῶσον με, κόρη, δός μοι σανίδα
λάβε μισθὸν σου τὰ δάκρυά μου,
τόσην ἀγάπην, τόσην ἐλπίδα,
τοσοῦτο μέλλον, τὸν ἐρωτὰ μου.

»Δὲν σὲ ἐλείπει θυσία τόση;
Δίκαιον ἔχεις ἤδη πρὸ χρόνων
ζωὴν, καρδίαν σοὶ ἔχω δώσει.
Ἀλλ' ἔχω νέα δάφνην καὶ στόνον,

»Τὴν δάφνην λάβε· εἰς σέ ἀνήκει.
Πονοῦν κρανίον δὲν θέλει στέφος.
Εἰς σέ τὰ πάντα, εἰς σέ ἡ νίκη·
Ἐμὲ ἄς πνίξῃ κύμα καὶ νέφος.»

Ταῦτα ἐλάλει ὁ νεανίας.
Πᾶς ὁ ἀκούων τὸν ἐλυπήθη·
πᾶσα καρδία πλήν τῆς καρδίας
τῆς ἀναισθήτου συνεκινήθη.

Ε. Ἀσωπίου «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον» 1871

***

Μεταφράσεις

Ο ΝΕΑΝΙΑΣ ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΡΥΑΚΑ

(Ἐκ τῶν τοῦ Σχιλλέρου)

Πρὸ τῆς πηγῆς ἐκάθητο μελαγχολῶν ὁ νέος
κ' εὐώδη ἄνθη ἔπλεκεν εἰς στέφανον χλωρόν,
κ' ἔβλεπε πῶς ἀνάρπαστα ὑπὸ πνοῖς βορρέως
εἰς τῶν γλαυκῶν ἐσύροντο κυμάτων τὸν χορόν.
«Ὁμοίως αἱ ἡμέραι μου παρήχοντο ἐν βία,
ὥς φεύγει καὶ παρέρχεται τοῦ ρυακος ὁ ροῦς,
ὁμοίως ἡ νεότης μου ὠχραίνεται ταχεῖα,
ὥς ἀπανθοῦντας βλέπομεν στεφάνους ὀροσερούς.

»Μὴ μ' ἐρωτᾶτε διατὶ ἡ λύπη μὲ μαραίνει
εἰς τὴν πρωτὰν τῆς ζωῆς τὴν ἔτι χρυσαυγῇ.
Τὸ πᾶν ἀγάλλεται, τὸ πᾶν ἡ ἀνοιξὶς εὐφραίνει,
ὅταν μὲ ἄνθη πρόσφατα στολίζεται ἡ γῆ.
Ἄλλὰ οἱ φθόγγοι οἱ πολλοὶ, ἄλλ' ἡ ζωὴ ἡ τόση
τῆς ἐξυπνώσης φύσεως, ἥτις γελᾷ χαρὰν
εἰς τοῦ ἀλγοῦντος στήθους μου τὰ βάθη δὲν γεννῶσι
οὐδὲν εἰμὴ ἀπόγνωσιν βαρεῖαν καὶ σκληράν.

»Τι πρὸς ἐμὲ αἱ χαρμοναί, τί πρὸς ἐμὲ τὰ κάλλη
ὅσα σκορπίζει χαροπὸν τὸ ἔαρ πανταχοῦ;
Μίαν χαρὰν ἐγὼ ζητῶ, οὐδὲ μ' ἀρέσκει ἄλλη·
εἶναι ἐγγὺς καὶ πάντοτε μακρὰν μου τοῦ πτωχοῦ.
Μὲ πόθον τοὺς βραχίονας ἀνήσυχος ἀπλόνων,
εἰς τοὺς ἀέρας φάντασμα ζητῶ ἀγαπητὸν.
Ἄχ! δὲν τὸ φθάνω· τὸ κενὸν περιλαμβάνω μόνον,
καὶ μένει ἡ καρδία μου ἀπαράσσουσα φρικτὸν.

» Κατάβηθι περικαλλής, χαρίεσσα νεῦνις,
 τὸ μέγαρόν σου φεύγουσα τὸ μέγα καὶ κλεινόν.
 Μὲ ἄνθη ἐκ τῆς δαψιλοῦς τοῦ ἔαρος στεφάνης
 τὸν κόλπον σου, ὦ φίλη μου, θὰ στρώσω τὸν σεμνόν.
 Ἄκουσον· ὅλον ἀντηγεῖ τὸ ἄλσος ὑπ' ἁσμάτων
 καὶ κελαρύζει διαυγὲς τὸ ρεῖθρον τῆς πηγῆς.
 Χωρεῖ καλύβιον μικρόν, καὶ ἐκ τῶν μικροτάτων,
 ἐν ζευγος ἀγαπώμενον μετ' εὐτυχοῦς στοργῆς».

Ε. Ἀσωπίου «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον» 1871

Εἰς Ὀρφάνην Κόρην

Πῶς, κόρη, μελανεῖμονα ἐσθῆτα ἐνεδύθης,
 καὶ τὴν χαρὰν ἀπέβαλες, τὸν γέλωτα ἡρνήθης,
 κι' ἐζήτησας εἰς δάκρυα τὰς διεγέρσεις λήθης,
 λήθης τῶν συμφορῶν;

Κι' ἀμέσως ἐλησμόνησας ὥσει σκιὰν ὀνείρων
 τὰ παιδικὰ σου παῖγνια, τὰ ἄσματα, τὸν λῆρον,
 κι' ἐπίστευσας, ταλαίπωρος, ὅτι ὁ βίος εἶρων
 καὶ ἡ χαρὰ ὥρων;

Ἀντὶ νὰ εἶσαι δ' εὐθυμος, νὰ εἶσαι ὅλη γέλωτος,
 εἰς τὴν ψυχὴν ἐνέπηξας τῆς θλίψεως τὸ βέλος,
 κι' ἔτρεψας εἰς κατήφειαν τοῦ βίου σου τὸ μέλος
 παράγορδον, πικρὰν;

Πλὴν δίκαιοι οἱ θρῆνοι σου· στέναζε, κόρη, θρήνη.
 Ἦ μήτηρ ἦν ἐλάτρευες, ἀπέθανεν ἐκείνη,
 κι' εἰς τὴν κόρην ἔμεινε διηνεκὴς ὁδύνη.
 Κλαίεις αὐτὴν νεκράν.

Τὶ ἔγιναν αἱ φίλαι σου τῶν ἡμερῶν τῶν πρώτων,
 αἱ μόναι μόναι μάρτυρες τῶν παιδικῶν ἐρώτων,
 ἐν αἷς δέν ἦτο μουσικὸν ὁ ἔρωτος σου ὑπνώττον,
 ἀλλ' ὀργασμὸς ψυχῆς;

Αἱ φίλαι σ' ἐγκατέλιπον ἐν μέσῳ τῆς θυέλλης,
 κ' ἐν ᾧ τῆς τύχης ἔρμαιον παρηγορίαν θέλεις,
 μακρὰν ἐκείναι ἐφυγον ὡς εἶδον ὅτι μέλλεις
 νὰ εἶσαι δυστυχῆς.

Τοιοῦτοι εἰν' οἱ ἄνθρωποι! Εἰς κόσμον τῆς ὁδύνης
 θωπεύουν καὶ λατρεύουσιν ὅσῳ τὸ νέκταρ πίνεις
 χαρᾶς καὶ ὀλβιότητος· πλὴν, δυστυχῆς ἂν μείνης
 στερεῖσαι τοῦ παντός.

Οὕτω καὶ σὲ παρήτησαν ὥς ἀπελείφθης μόνη
κ' ἐν ᾧ δακρύων ἔμπλεως ὁ ὀφθαλμὸς ἐπόνει,
οὐδένα συνεκίνησαν τοῦ στήθους σὺν οἱ πόνοι
κι' ὁ μαῦρος κοπετὸς.

Ἄλλ' ἂν αἱ συνομήλικες σ' ἀφῆκαν ἀποτόμως,
ἐὰν σκληρῶς σὲ ἔφυγον, μόνη δὲν εἶσαι ὅμως.
Σ' ἀνοίγεται εὐρύτερος τῆς ἀρετῆς ὁ δρόμος,
ὁ δρόμος τ' οὐρανοῦ.

Σὲ ἐπιβλέπει ἄνωθεν μητρὸς ἀγίας ὄμμα,
καὶ πρὸς τὸν Πλάστην εὐχεται φιλοστοργίας στόμα,
νὰ ἔχῃς κάτω πάντοτε πτίλων καὶ ῥόδων στρῶμα,
τὴν κοίτην τοῦ πτηνοῦ.

Δὲν εἶσαι, ὄχι, ἔρημος εἰς βάραθρον ἀβύσσου.
Θερμῶς καθικετεύουσι τὸν πλάστην οἱ γοεῖς σου,
νὰ ὁδηγῶσι πάντοτε τὰ καλλὴ τῆς μορφῆς σου
τῆς ἀρετῆς φανοὶ.

Ἐκεῖνοι σ' ἐπιβλέπουσιν, ὦ κόρη, καὶ θανόντες,
ὥς σὲ ἀγάπων πάντοτε περιπαθῶς καὶ ζῶντες.
Ὅλοι δὲν σ' ἐνκατέλιπον ἰδοὺ καὶ ἀγαπῶντες.
Δὲν εἶσαι ὀρφανή.

Ἐν Ἀθήναις
Κατ' Οὐκτώβριον 1866

Ἐν Ἀσωπίου:
«Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον» τοῦ διαέκτου
ἔτους 1872

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

ΑΠΟ ΤΟ ΕΜΜΕΤΡΟΝ ΔΡΑΜΑ ΤΟΥ «Ο ΚΟΜΗΣ ΤΩΝ ΣΑΛΩΝΩΝ»
(ΕΚΔΟΣΙΣ 1890)

ΣΚΗΝΗ Α.

Ἀλφόνσος : Ὅμως τὸ πρᾶγμα βλέπω εὐκατόρθωτον
ὅσον ὡραῖον εἶναι καὶ ἱπποτικόν.
Ἐκτὸς ἂν, Λουδοβίκε, ἐλησμόνησας
ὅτι Φαδρίγγος εἶσαι, κ' αἰφνης ἔγινες
ἀπὸ Κατάλωνίου εὐτελὲς Γραικός.

Λουδοβίκος : Ἀλφόνσε τί νὰ σ' εἴπω; Εἶσαι πάντοτε
ἀμέριμνον παδίον, μ' εὐδαλута
παῖζον σφαιρία σάπανος. Ἐν ᾧ δεινῶς
τὴν κομητεῖαν βλέπεις κινδυνεύουσιν,
ὁ λέων τοῦ ἀγίου Μάρκου ἄγριον
ἐν ᾧ τοξεύει βλέμμα, κ' ὁ Ἀντώνιος,
ὁ νόθος τῶν θρασέων Ἀγκαγιολῶν,

τὰ Σάλωνα προθύμως θὰ κατέπιεν
ὥς εὐχαρίστως τρώγει τὰς ἐλαίας τῶν,
ἐν ᾧ οἱ Τοῦρκοι ἔξω τῶν ὁρίων μας
ἡμᾶς ἀπειλοῦσι, καὶ ἂν ρίψης βλέμμα ἐν
θὰ Ἰδης ὅχι ἕνα, ἑκατὸν ἐχθρούς,
σὺ ἱππικούς ἀγῶνας ὀνειροπολεῖς
καὶ θέλεις ἄθλα ἐκ παρθενικῶν χειρῶν.

Φερνάνδος : Τοιαῦτα τὰ παιδιά καὶ οἱ ποιηταὶ
βλέπουνσι ρόδα, μύρτους ὅπου χάλινουσι
χείλη βαράθρων . . . .

ΣΚΗΝΗ Β.΄

Ὑπηρέτης : Ἀνὴρ πρεσβύτες, πολὺς, ρακένδυτος
εἰς τὴν αὐλὴν προσμένει, ἐξοχώτατε

Λουδοβίκος : Ἀγνωστος εἶναι καὶ ἔρχεται μεσάνυχτα;
Τὸ ὄνομά του;

Ὑπηρέτης : Εἰς τὰς ἐρωτήσεις μας
ν' ἀποκριθῇ ἀρνεῖται καὶ ἀκρόασιν
ζητεῖ

Λουδοβίκος : Ἄς εἴθῃ

Φερνάνδος : Πλὴν τίς εἶναι ὁ ἐλθὼν
νυκτὸς μεσούσης ἤδη;

Λουδοβίκος : Ὅστις ποι' ἂν, ἢ
ἀνάγκη πάντας νὰ δεχόμεθα καλῶς
. . . . .

ΜΕΡΟΣ Β.΄—ΣΚΗΝΗ ΙΑ.΄

ΛΥΚΟΘΑΝΑΣΗΣ

ὦ! εἴθε ὅπως ἡνωμένα βλέπομεν
τὴν δάφνην τοῦ Ἀγγέλου καὶ τὸ ξίφος του,
ὁμοίως νὰ στολίσῃ δάφνη τάχιστα
τὰ ὅπλα τῶν Ἑλλήνων ὅλων πανταχοῦ,
καὶ ὅπως πάντες μίαν πίστιν ἔχουσιν
ὁμοίως ἔθνος ἐν τὰ συγκροτήσωσιν,
. . . . .

ΣΕΛΙΔΕΣ ΕΚ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(Ἀπόσπασμα)

Ὁ Βαλαωρίτης ὑπῆρξε πολιτικὸς ἀνὴρ πλήρης πατριωτισμοῦ, βαθὺς τῶν γραμμάτων γνώστης, ὑπέρμαχος τῆς Ἑλληνικῆς ιδέας ἐν τῇ Ἰονίῳ Βουλῇ κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς Βρετανικῆς προστασίας, βραδύτερον δὲ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Βουλῇ μετὰ τὴν προσάρτησιν τῶν νήσων, ἔδωκε δὲ χρῆμα καὶ ἐθελοντὰς τῷ 1868 εἰς τὴν Κρήτην κατὰ τὸν ἐναντίον τοῦ Ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ ἀγῶνα αὐτῆς. Ἐκ τῆς Ἀγίας Μαύρας, οὐ μακρὰν τοῦ βράχου ἔνθα ἡ παράδοσις ἀφηγεῖται ὅτι ἡ ἐρωτόληπιος Σαπφὼ ἐπήδησεν εἰς τὰς Ἰονίους ἀκτὰς, ἔστρεφε τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὰ ἀπέναντι ὄρη τῆς Αἰτωλίας μέχρι τοῦ μακρυνοῦ ὀρίζοντος τῶν Ἡπειρωτικῶν κορυφῶν. Ἦτο ὡσὰν ἀπόγονος τῶν ἀρματωλῶν τῆς Ἡπειρωτικῆς Βαλαώρας, ἀρμοδιώτερος παντὸς ἄλλου ὅπως ἀνέλθῃ εἰς τὸ ὕψος μεγαληγόρου βάρδου τῆς Ἠπείρου, ἀναβίωσιν πάσας τὰς δόξας αὐτῆς καὶ ἀπεικονίσῃ πάντα τὰ μαρτύρια. Ἴσως, καθ' ἃ ὁ ἴδιος ὁμολόγει, «Ἴσως μὲ ἔλκουνσι πρὸς τὴν Ἠπειρον τὰ ὁσιᾶ τῶν προγόνων, ἴσως συνήθισα ἐκ νεαρᾶς μου ἡλικίας νὰ βλέπω ὑψούμενον ἐνώπιόν μου τὸν γηραιὸν Πίνδον ὡς προσφιλῇ σκιὰν τείνουσαν πρὸς ἐμὲ τὴν χεῖρα· ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ ἀρνηθῶ ὅτι, καὶ ἂν εἰς μόνος παλμὸς ἀπομείνῃ ἐν τῇ καρδίᾳ μου, θέλω ἀφιερῶσαι αὐτὸν εἰς τὴν Ἠπειρον».

Οὐχὶ μεθ' ἑνὸς μόνου παλμοῦ ὁ ἐθνικὸς ποιητὴς ἐξίμνησε τὴν προσφιλῇ εἰς αὐτὸν γῆν, ἀλλὰ μεθ' ὅλης τῆς μεγάλης αὐτοῦ καρδίας. Ὁ ποιητὴς ὅστις ἐν τῇ περὶ γραφῇ τῶν βασάνων τοῦ ἀρματωλοῦ Βλαχάβα κατακρεουργηθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ συνθλίβει τὴν καρδίαν καθὼς ὁ Στράους ἐν τῇ Σαλώμῃ του κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς κατατμήσεως τοῦ Ἀγίου Προδρόμου, ὁ ἀοιδὸς ὁ ἐνσπείρων τὸν τρόμον ἐνῷ ἀφηγεῖται τὰς παρασκευαζομένας ὑπὸ τῶν Ἀθιγγάνων, τῶν δημίων τοῦ σατράπου τῆς Ἠπείρου, βασάνους, ὁ ραψωδὸς ὁ ἀνεγείρας εἰς τὴν πατριωτικὴν θυσίαν τοῦ καλογήρου Σαμουήλ «monumentum aene perennius» κατώρθωσε νὰ παρουσιάσῃ ἀριστουργηματικῶς ἐν τῇ Κυρᾷ Φροσύνῃ του εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς αὐτοῦ τὴν αὐλὴν ἐκείνην τοῦ Ἀλῆ μετὰ πάντων τῶν μυστηριωδῶν αὐτῆς ἐγκλημάτων, κατώρθωσε νὰ ψυχολογήσῃ τὴν ἀσύλληπτον τοῦ τυράννου ὄντότητα. Βλέπομεν αὐτὸν ἀπεικονίζοντα τὰ σκότη τῆς ψυχῆς ἐκείνης ἐν τῇ ὁποίᾳ συνεχέονται πάντα τῆς ἐμφύτου σκληρότητος τὰ κτηνώδη ἔνστικτα μετὰ τῆς μανίας τοῦ πάθους γεροντικοῦ ἔρωτος, μετὰ τῆς ζηλοτυπίας πρὸς αὐτὸ τοῦτο τὸ τέκνον αὐτοῦ, ἀφοῦ εἶχεν ἐρωτευθῇ τὴν εὐνοουμένην τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ γυναῖκα. Ἀλλ' εἶνε ἡμέραι τρόμου καὶ κατάρας διὰ τὰ Ἰωάννινα ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ τὴν κυριαρχίαν ἐκεῖναι κατὰ τὰς ὁποίας ἀναπτύσσεται παρὰ τῷ ποιητῇ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ πρὸς τὴν Κυρὰ Φροσύνην ἔρωτος τοῦ τυράννου, τὸ προοιωνίζον τὴν τραγικὴν μοῖραν.

Μετὰ μνημειώδους μεγαλοπρεπείας ὁ Βαλαωρίτης ἀναπαριστᾷ ἐν τῷ προοίμῳ τοῦ ἔπους αὐτοῦ τὴν εἰκόνα τῶν Ἰωαννίνων ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ τὴν κυριαρχίαν, κατώρθωσε δὲ νὰ ἐκφράσῃ δι' ὀλίγων στίχων ὅ,τι θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῇ εἰς ὁλοκλήρους τόμους περὶ τῶν θλίψεων τῆς ἑλληνικῆς ἐκείνης πόλεως κατὰ τὰς ὀδυνηροτάτας αὐτὰς ἡμέρας.

«Ἐπέσανε τὰ Γιάννινα σιγὰ νὰ κοιμηθοῦνε,
ἐσβύσανε τὰ φῶτα τους, ἐκλείσανε τὰ μάτια.
Ἡ μάνα σφίγγει τὸ παιδί βαθεῖά στὴν ἀγκυλιά της
Γιατ' εἶνε χρόνοι δύστυχοι καὶ τρέμει μὴ τὸ χάσῃ.
Τραγοῦδι δὲν ἀκούεται, ψυχὴ δὲν ἀνασαίνει,
ὁ ὕπνος εἶναι θάνατος καὶ μνημα τὸ κρεββάτι,
Κ' ἡ γῶμα κοιμητήρις, κ' ἡ νύχτα ρημοκκλησί».

Ἐὰν ὁμῶς θελήσωμεν νὰ κατέλθωμεν ἐκ τῶν κορυφῶν τοῦ Ἑλικῶνος εἰς τὰς σελίδας τοῦ πεζοῦ λόγου, ὅπως σχηματίζωμεν ἰδέαν τινὰ περὶ τοῦ τί ἦτο τοῦ Ἀλῆ τοῦ σεράγιον καὶ τῶν Ἰωαννίνων ἡ κοινωνία κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀρκεῖ ν' ἀνοίξωμεν τὸ βιβλίον τοῦ Πουκεβίλ προξένου τῆς Γαλλίας παρὰ τῷ σατραπῇ. Ὁ Γάλλος εὐπατριδὴς ἐγνώρισε κάλλιον πανιὸς ἄλλου τὴν Ἑλληνικὴν Ἡπειρον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν καὶ τὴν ἀδυναμίαν νὰ ζήσῃ ἐπὶ πλεῖστα ἔτη ἐν Ἰωαννίνοις ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν ἐκείνην.

«Ὁ Ἀλῆς» λέγει ὁ Πουκεβίλ, ὁ περιγράφων τὴν τυραννίαν αὐτοῦ καὶ τὸ περιβάλλον ὡς ζωγράφος ὅστις λαμβάνει ἐκ τῆς πυξίδος τὰ σκοτεινότερα χρώματα, «ὁ Ἀλῆς ἀνέβιβασε τὴν διαφθορὰν εἰς περὶ ὧν ἀρχῆς. Νυχθημερὸν τὸ ἄντρον τοῦ τέρατος τοῦτου, ἑτέρου Κάκου, εἶνε προσιτὸν εἰς τὴν διαβολὴν, τὸ ἐγκλημα, τὴν δολοπλοκίαν. Ἡ φρουρὰ αὐτοῦ ἀποτελεῖται ἐκ δολοφόνων, οἱ ἀκόλουθοι αὐτοῦ εἶνε τὰ διεφθαρμένα τέκνα τῶν θυμάτων τῆς θηριωδίας αὐτοῦ, οἱ κατάσκοποι αὐτοῦ εἶνε εὐτεῖς βλάχοι ἑτοιμοὶ εἰς τὴν διάπραξιν πάντων τῶν ἐγκλημάτων, οἱ ἔμπιστοι δὲ αὐτοῦ εἶνε δηλητηριασταὶ καυχώμενοι διὰ τὰς ἀθεμίτους αὐτῶν πράξεις. Ἱερόσυλοι λειτουργοὶ Θεοῦ τοῦ ζῶντος γίνονται δεκτοὶ εἰς τὰ σκοτεινὰ μυστήρια τῶν συμβουλίων αὐτοῦ ὅπως ἀποκαλύψωσιν αὐτῷ τῆς ἀθωότητος τὸν στοχασμὸν καὶ τῶν ἐξομολογήσεων τὸ ἀπόρητον. Μειταμφεσμένοι ὑπὸ πᾶσαν μορφὴν κατάσκοποι ἀναζητοῦσι καὶ ἐρευνῶσι τὰ μέρη ἐνθα εἶναι κεκρυμμένα τῆς χήρας καὶ τοῦ ὀρφανοῦ τὰ χρήματα. Ἡ δειλὴ παρθένος κεκρυμμένη ἐν τοῖς σκοτεινοῖς διαμερίσμασι τοῖς προωρισμένοις διὰ τὸ φῶλον αὐτῆς δὲν δύναται ν' ἀποφύγῃ τὰ διατραυστικὰ αὐτῶν βλέμματα. Αὕτη ἀποσπᾶται βίῳ ἐκ τῆς μητρικῆς ἀγκάλης, ἀποσπᾶται τὸ τέκνον ἐλπίς ἐναρέτου οἰκογενείας, ἡ δὲ τιμὴ, τὸ κάλλος, ἡ αἰδὼς θυσιάζονται εἰς τὰ αἷσιστα πάθη. Αἱ χάριτες, αἱ εὐνοια, οὐδέποτε ἀμοίβουσι τὸν ἐνάρετον, πλὴν παρὰ τὴν ἀποδοκιμασίαν, τὴν ἀποκηρύττουσαν τὴν ἐντιμότητα, ἡ φιλεύσπλαχνος φιλανθρωπία κατοικεῖ ἀκόμη τὴν πόλιν ταύτην, τὴν ὁποῖαν λυμαίνεται ἡ σκανδαλωδεστάτη ἀνηθικότης».

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΔΙΑΤΡΙΒΗΝ ΠΕΡΙ Γ. ΖΑΛΟΚΩΣΤΑ

...Καὶ πρῶτον γεννᾶται τὸ ζήτημα διὰ τί ἄλλα μὲν τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἔγραψεν εἰς τὴν ἐπιμεμελημένην τῶν λογίων γλῶσσαν, ἄλλα δὲ εἰς τὴν τοῦ λαοῦ. Περὶ τοῦ διγλώσσου τούτου εὐρίσκουεν σημείωσιν τινὰ αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ μὲθ' ἧς συνοδεύει ἐν τῷ Μνημοσύνῳ δημοσιευόμενον τὸ ποίημα τοῦ φίλου αὐτοῦ Δ. Βαλαβάνη τὸ ἐπιγραφόμενον τὸ Ὀνειρόν μου.

«Δὲν φρονοῦμεν—λέγει αὐτόθι—ὅτι ἡ δημοτικὴ πρέπει νὰ ἦναι ἡ γλῶσσα
 »τῆς ποιήσεως ἐν γένει, διότι στερεῖται πολλῶν ὅρων καὶ ἀδυνατεῖ νὰ περιγράψῃ
 »ναυμαχίαν λόγου χάριν, ἐκτὸς, ἐκτὸς ἐὰν λάβῃ τοὺς ὅρους ἐκ τῆς ἀρχαίας γλῶσ-
 »σης, ἀλλὰ τότε ἀποβάλλει τὴν πρωτότυπον χροιάν καὶ καθίσταται μιξοβάρβαρος.
 »Διατεινόμεθα ὅμως ὅτι πρέπει νὰ τὴν μεταχειρισθῶσιν οἱ ποιηταὶ μας εἰς μι-
 »κρὰς μόνον ποιήσεις, διότι ἄλλως οἱ πολλὰ ἐπιγενέστεροί μας δὲν θέλουσιν εὐ-
 »ρει οὐδ' ἔχνος αὐτῆς. Ἐκτὸς τούτου ἐν ᾧ εἶναι ἐπιδεικτικὴ ὕψους ἔχει ἀδιαφιλο-
 »νίκητον προτέρημα τὴν σγχώνουσιν τῶν φωνηέντων, διότι ὁ λαὸς ὁμιλῶν τὰ συγ-
 »χωνεύει. Τοῦτο προστίθῃσι πολλὴν χάριν, πολλὴν ἁρμονίαν εἰς τὸν ἔμμετρον
 »λόγον». Τὸν κανόνα τοῦτον ἐτήρησεν ὁ Ζαλοκώστας ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν ἐν γέ-
 νει καὶ διὰ τοῦτο βλέπομεν πάντα μὲν τὰ ὀλιγόστιχα ποιήματα αὐτοῦ γεγραμμένα
 εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν, πάντα δὲ τὰ μακρότερα εἰς τὴν τῶν λογίων, πλὴν τοῦ
 Φώτου καὶ τῆς Φρόσως καὶ τοῦ ποιήματος Σπαθὶ καὶ Κορώνη, πεποιημένων εἰς
 τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, ἀγνοοῦμεν τὸ διὰ τί. Ἀλλὰ πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν
 ὅτι καὶ τὰς δύο γλώσσας ἔγραψεν ὁ ποιητὴς μετὰ γλαφυρότητος καὶ χάριτος ἀβιά-
 στου, ὡς ἐκάστοτε ἀναλύοντες τὰ ποιήματα παρατηρήσαμεν, καὶ ὅτι πρόκειται ἐν
 ἀμφοτέραις παράδειγμα μιμήσεως, καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους καὶ διότι ἀποφεύγει
 τὰ γλωσσηματικὰ εἴτε τὴν μίαν εἴτε τὴν ἄλλην γλῶσσαν γράφων.

Τὸ ὕφος τοῦ Ζαλοκώστα εἶνε βραχὺ μὲν καὶ συνεσταλμένον, ἀλλ' ἔντονον καὶ
 εἰκονικόν. Αἱ εἰκόνες αὐτοῦ, ἀληθῆ ἀντίτυπα τῆς φύσεως, ἔχουσι ὕψος καὶ κάλλος
 καὶ ποικίλλουσι κατὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις, οὔσαι γλυκεῖαι μὲν καὶ ἐπιχάριτες
 ὅπου περιγράφεται φύσις γλυκεῖα ἢ εἰκονίζεται λεπιότης αἰσθημάτων, τραχεῖαν δὲ
 καὶ μέχρι τοῦ ἀγρίου προβαίνουσιν ὅταν παρίσταται φύσις ἀλότομος ἢ σκ' ἀγρα-
 φοῦνται χαλκτῆρες ἄγριοι καὶ ἀπηνεῖς. Δὲν εὐρίσκομεν ὀρθὴν τὴν γνώμην τῆς
 Ἀγγελικῆς Βαρθολομαίου Πάλλη «ὅτι εἰς τὸ τέκνον τῶν κορυφῶν τοῦ Πίνδου
 »καὶ τῶν Δωδωναίων δασῶν ἡ ποιητικὴ μοῦσα δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμφανισθῇ ῥοδο-
 »στεφῆς καὶ τὸ μεδίαιμα τῆς ἡδυπαθείας ἔχουσα εἰς τὰ χεῖλη.» Διότι ἡ μὲν Μοῦ-
 σα τοῦ ποιητοῦ ἐπ' δεκτικὴ καὶ ἀβρότης καὶ τρυφερότης, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν
 μερῶν ὅπου δύναται νὰ εἶναι τοιαύτη ἀλλὰ τὸ τραχὺ ἔγκειται ἐν τῇ φύσει τῶν ὑπ'
 αὐτοῦ συνήθως παρισταμένων σκηνῶν, μαχῶν δῆλα δὴ καὶ ἀγώνων.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν τεκτονικὴν καὶ ἁρμονίαν τῶν στίχων εἶνε ἄμεμπτος· μόνον
 δύναται τις νὰ ψέξῃ αὐτῷ ὅτι ἐνιαχοῦ τῶν ποιημάτων τῶν γεγραμμένων εἰς δημο-
 τικὴν γλῶσσαν καὶ τοῦ Χανίου τῆς Γραβιάς ἡ ὁμοιοκαταληξία κατὰ τὰς βαρυκα-
 τα'ηκτούσας τῶν λέξεων περιορίζεται εἰς μόνον τὸ τελευταῖον φωνῆεν μὴ ἐπεκτει-
 νομένη κατὰ πᾶσαν τὴν συλλαβὴν. Ἄλλως ὅμως οἱ στίχοι αὐτοῦ εἰσὶν ἄριστα
 ἐσφυρηλατημένοι καὶ αἱ ὁμοιοκαταληξίαι, αἵτινες εἰσὶ κόσμημα καὶ οὐχὶ δεσμὸς
 τῆς ποιήσεως αὐτοῦ, προβάλλουσιν ἐνίοτε ἀπροσδόκητοι καὶ ὥραϊαι. Οἱ δὲ ῥυθ-
 μοὶ τῶν μέτρων, προσφνεῖς εἰς τὴν ὕλην συνήθως, εἶνε ἁρμονικοὶ καὶ οὐχὶ σπανίως
 πρωτότυποι. Ἄξιον δὲ σημειώσεως νομίζομεν ὅτι οὐδέποτε ὁ ποιητὴς μεταχειρί-
 σθη τὸν ἐκκαιδενασύλλαβον (ετραμέτρον τροχαϊκόν) στίχον, ὃν ἀποκαλεῖ που
 ἠγδῆ...»

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

ΑΠΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΝ ΤΗΣ 25ης ΜΑΡΤΙΟΥ 1905

«...Σταυρός καὶ Ἑλλάς ἦσαν ἡ διφυῆς λατρεία τοῦ δουλεύοντος γένους. Πρὸς αὐτὴν ἐποδηγέται τοῖς πιστοῖς ὁ ἱερεὺς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ· πρὸς αὐτὴν ἐχειραγῶγει τοὺς δακρύοντας μαθητὰς ὁ διδάσκαλος ἐν τῇ γωνίᾳ τοῦ ἐρημικοῦ ἐκκλησιδρίου· πρὸς αὐτὴν ὥξυνε τὰ ὄπλα τῶν μαχομένων ὁ ἀρματώλης ἐπὶ τῶν ὁρέων. Ἡ ἐπάνοδος τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ἐσθῇ τῆς ἀρχαίας δόξης, ἡ ἐπιστροφή τῆς τεταπεινωμένης Ἑλλάδος εἰς τὸ κλέος τῆς ἀρχαιότητος, ἰδοὺ τὸ λεληθὸς ἀλλὰ μόνιμον πρόγραμμα τοῦ δουλεύοντος, ἰδοὺ τὸ σύμβολον τῆς ἀναστάσεως.

Ὑπὸ τοιοῦτους ὁρους δὲν εἶνε παράδοξον, ὅτι εὐθὺς ὡς ἤρχισε κατὰ μικρὸν παρασκευαζόμενος ὁ μέγας ἀγὼν, ἡ ἰδέα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀνεξωογονήθη ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν πεφωτισμένων ἡμετέρων τῶν δουλεύοντων καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς ἄλλο ὄπλον πρὸς τὸν μέλλοντι ἀγῶνα. Ὁ Ρήγας τὴν ἀναταράσσιν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ἐθεώρησε συμβάλλουσαν εἰς ἐξέγερσις τοῦ ἔθνους οὐχ ἥττον πολεμικῶν παρασκευῶν, καὶ διὰ τοῦτο μετέφρασε τὸ ῥῆμα τοῦ Μεταστασιῶ. Τὴν δὲ ἀνάμνησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξέλαβεν αὐτόχρημα ὡς ἐξ-γεγνημένον, καὶ διὰ τοῦτο παρεσκεύασε πρὸς διανομὴν εἰς τοὺς δουλεύοντας τὴν ἐξ ἀρχαίου ἐν Βέννῃ δακτυλιολίθου εἰκόνα τοῦ μεγάλου Μακεδόνα βασιλέως, ὅστις καθ' ὅλους τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας ὑπῆρξεν εἰδωλὸν ἥρωος διὰ τὸν ἑλληνισμόν. Πρὸς τοῦτοις δὲ ἡ διαφώτισις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ διὰ καλῶν βιβλίων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ὑπῆρχε μία τῶν προθέσεων τοῦ πρωτομάστορος, ἣν ἐξετέλεσεν ἔπειτα θαυμασίως ὁ Κοραΐς. Τέλος δὲ ἡ σημαία τῶν ἐπαναστατῶν ἦν ὠρίζεν ὁ μέγας Θεσσαλὸς διὰ τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ συντάγματος, τῆς Νέας πολιτικῆς διοικήσεως, ἔφερε τὸ ῥόπαλον τοῦ Ἡρακλέους μὲ τρεῖς σταυροὺς ἐπάνω ἐν χαρακτηριστικῷ συνδυασμῷ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου πρὸς τὸν νεώτερον χριστιανικὸν ἑλληνισμόν. Δικαιολογῶν δὲ τὸ ἐν τῶν χρωμάτων τῆς σημαίας ταύτης, τὸ πορφυροῦν, ἔγραφε, καὶ πάλιν εἰς τὸν ἀρχαίον πλὴν τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ ἀναφερόμενος. «Τὸ κόκκινον σημαίνει τὴν αὐτοκρατορικὴν πορφύραν καὶ αὐτεξουσιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· τὸ ἐμεταχειρίζοντο οἱ προπάτορές μας ὡς ἔνδυμα πολέμου, θέλοντες νὰ μὴν φαίνωνται αἱ πληγαὶ ὅπου ἔτρεχον αἷμα διὰ νὰ μὴ δειλοῦν οἱ στρατιῶται.» Λίαν δὲ χαρακτηριστικὸν εἶνε ὅτι αὐτῆς τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας προηγῆθη ἡ Φιλόμουσος ἐταιρεία, ἥτις τὰς Ἀθήνας καὶ τὸ Πήλιον ὠρίζεν ὡς ἔδρας ἀρχαιολογικῶν καὶ φιλολογικῶν ἐρευνῶν, αἵτινες ἐμελλον νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς προπαρασκευὴ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἔθνους. Ἡ γλαυκὴ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ οἱ εἰκόνες τοῦ Κενταύρου καὶ τοῦ Ἀχιλλέως ἦσαν καὶ τούτων τῶν προδρομῶν τῆς ἐλευθερίας τὰ ἱερὰ σύμβολα. Καὶ ἔπειτα ἡ Ἀθηνᾶ ὑπῆρξε τὸ σύμβολον τῶν σφραγίδων τοῦ ἀγώνος, καὶ Ἀθηνᾶ ὀνομάσθη μετὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἀπελευθερώσεως ἐν τῶν νομισμάτων τοῦ πρώτου τῆς Ἑλλάδος κυβερνήτου, αὐτῶν ἐκείνων, ἐφ' ὧν ὁ Καποδίστριας ἐπέθηκεν ὡς σύμβολον τὸν φοῖνικα, ἀναιρέων εἰς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος τοὺς μύθους, ὅπως ἀνέυρη τὸ ὄρνεον τὸ συμβολίζον τὴν ἐκ τῆς τέφρας ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους.

Οὐδὲ περιορίζεται ὁ συνδυασμὸς οὗτος τοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ πρὸς τὰς ἀναμνήσεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος· εἰς μόνας τὰς παραμονὰς τοῦ ἀγῶνος καὶ τὰς ἡμέρας τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως. Ἀπ' αὐτῆς τῆς ὑστεραίας τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου μέχρι τοῦ λυκαυγοῦς τῆς ἀπολυτρώσεως οὐδὲ ἡμέραν μίαν ἔπαυσεν ὁ ἑλληνισμὸς πιστεύων εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ ἐξ αὐτῆς ἀπεκδεχόμενος τὴν ἀναβίωσιν τῆς νέας. Ἐν ταύτῃ ζήσομαι ὑπῆρξεν ἐπὶ αἰῶνας μακροὺς τὸ σύνθημα τοῦ δουλεύοντος γένους, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ταύτην ἔτρεψε τοὺς ὀφθαλμοὺς εὐθύς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ὡς εὐγνώμων υἱὸς ὁ νέος ἑλληνισμός...»

ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΦΟΙΤΗΤΑΣ
ΕΠΙ ΤΗ ΣΤΕΨΕΙ ΤΩΝ ΑΝΔΡΙΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΡΗΓΑ,
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ, ΚΟΡΑΗ

Ὅχι ἀπὸ τῶν κήπων οὓς ἀρδεύει τὸ ὀλιγοστὸν ὕδωρ τοῦ Ἰλισσοῦ καὶ τοῦ Κηφισσοῦ, ὧ νεανίσκοι τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀπεράντων λειμώνων τῆς ἀχανοῦς ἑλληνικῆς πατρίδος, ὅσων στεγάζει ἡ κυανόλευκος καὶ ὅση στενάζει ὑπὸ τὸν ζυγὸν, προσῆκε νὰ δρεψῇτε τὰς δάφνας, δι' ὧν θὰ κοσμήσῃτε σήμερον τὰ μέτωπα τοῦ Ρήγα, τοῦ Γρηγορίου καὶ τοῦ Κοραῆ.

Οἱ στέφανοί σας ἔπρεπε νὰ εἶνε μεγάλοι ὅσον αἱ χῶραι, ἅς περιλαμβάνει ἡ χάρις τοῦ Θεσσαλοῦ πρωτομάργου, εὐώδεις ὅσον τὸ θυμίαμα, ὅπερ ἀνέπεμπεν εἰς τὸν δημιουργὸν ὁ ἐπὶ τῆς ἀγχόνης κρεμασθεὶς πρωθιεράρχης, ἀειβλαστεὶς ὡς αἱ ἀθάνατοι ἀλήθειαι αἱ ἐκπηγάσασαι ἐκ τῆς γραφίδος τοῦ μεγάλου Χίου, ὅπως στέψῃτε ἐπαξίως τὰς κορυφὰς τοῦ δουλεύοντος γένους, ἐν αἷς ἐκυοφορήθῃ ἡ μεγάλη ἰδέα τῆς ἀπολυτρώσεως.

Ὑπῆρξαν ὁ Ρήγας καὶ ὁ Γρηγόριος τόσοι μεγάλοι, ὥστε ὁ θάνατός των ἐγέννησε τὴν ζωὴν, ὥστε νεκροὶ ἀνέστησαν ἐκεῖνοι τὸ ἔθνος, ὥστε εἰς τὸ αἷμά των τὸ τίμιον ἐρριζώθη τὸ καλλίεισμον δένδρον τῆς ἐλευθερίας. Ὑπῆρξαν τόσοι μεγάλοι ὥστε καὶ λίθινοι νομίζεις ὅτι ἐμπνέουσι τοὺς ἐνσάρχους ἡμᾶς καὶ ἰσχύουσι νὰ κινήσωσιν εἰς νέαν ζωὴν τὰ στήθη ἡμῶν τὰ νεκρωθέντα. Ἐχομεν ἀνάγκην νὰ θερμανθῶμεν ἀπὸ τῶν λίθων αὐτῶν, ἐν οἷς σφύζουσιν ἀκόμη οἱ παλμοὶ τῆς καρδίας, ἣν κατεπλημμύρει ἡ ὑπεραιμία τῆς φιλοπατρίας. Ἐχομεν ἀνάγκην οἱ λιποδρανεῖς ἐν ὥραις κινδύνου καὶ πατριωτικῆς ἀναισθησίας καὶ ἐθνικῆς λιποθυμίας νὰ ἐνετισθῶμεν τῆς φωνῆς τῶν μεγάλων νεκρῶν.

Διότι εἰσθε σεῖς οἱ ζῶντες καὶ εἴμεθα ἡμεῖς οἱ λίθοι.

Κίνησε λοιπὸν τὰ χεῖλη σου, τὰποστάζοντα τὸ μέλι τοῦ πατριωτισμοῦ, ὧ μεγάλε τῶν Φερῶν γόνε· ἔντεινον τοὺς στίχους σου διὰ νὰ ψάλλῃς καὶ πάλιν, ὅτι ἡ ἀναρχία ὁμοιάζει τὴν σκλαβιά· κροῦσον τῆς ἐμπνευσμένης σου λύρας τὰς χορδὰς διὰ νὰ καλέσῃς τὸ γένος ὅλον.

Σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση καὶ Νότον καὶ Βορρᾶ
γιὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νὰ χωρῶμεν μιὰ καρδιά.

Καὶ σύ, ὁ δ ἄδοχος τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Στεργίου, τοῦ Φωτίου καὶ

τοῦ Ἱερεμίου, δὲν ἀπέθανες νεκρούμενος, ὦ πρωτόθρονε τῆς ὀρθοδόξιας. Ἡ ἀγ-
χὼν σου ὑπῆρξε σὺνθημα καὶ ὄπλον τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δεδουλωμένων . . .

Καὶ ἐν ᾧ παρεσκευάζοντο οἱ Ἕλληνες πρὸς τὸν ἀγῶνα καὶ ἐν ᾧ ἔχυνεν τὸ
αἷμα τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας, ἐστήριζες τὸν ἀγῶν' αὐτῶν σύ, ὦ σοφὸν βλάστημα τῆς
Χρίου, εἰς τοῦ ἀρχαίου κλέους ἀνερχόμενος τὰς ἡμέρας καὶ ἐξ ἐκείνων ἀντλῶν διδά-
γματα χάριν τῶν ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ γένους.

Ἐμπνευσον ἡμᾶς καὶ πάλιν, ὦ Φεραῖε ποιητὰ εὐλόγησον ἡμᾶς καὶ πάλιν,
ὦ Βυζάντιε πατριάρχα· δίδαξον ἡμᾶς πάντοτε, ὦ σοφὲ τῆς Χρίου.

Ἀναστήσατε σεῖς οἱ μεγάλοι νεκροὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ζώντων τὸ ἵνδαλμα
τῆς πατρίδος. Ἀναμνήσατε ἡμᾶς ἐν τῇ μεγάλῃ ἡμέρᾳ, ἥτις ἀνατέλλει αὐριον, πῶς
ἐλευθεροῦνται τὰ ἔθνη. Διδάξατε τοὺς νέους τοὺς στεφανοῦντας τὴν πολίτιμον κε-
φαλὴν σας, ὅτι δὲν πρέπει νάρκεσθῶσιν εἰς τὸ νὰ στεφανῶσι τοὺς ἀξίους στεφά-
νων, ἀλλὰ καὶ νὰ γέλωσιν αὐτοὶ ἀξιοί, ὅπως στεφανωθῶσί ποτε, ἐπιτελοῦντες προ-
σηκόντως τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθῆκον, ὡς ἐμπρέπει εἰς Ἕλληνας μνήμονας τῶν
μεγάλων ἀναμνήσεων τοῦ παρελθόντος καὶ παρασκευάζοντας τὸ μεγαλεῖον τοῦ
μέλλοντος.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΔΙΑΛΕΞΕΙΝ ΠΕΡΙ ΒΗΛΑΡΑ

Ἀλλὰ καθ' ἃ ἀπαραίτητος ἐν τῇ ἐρωτικῇ αὐτοῦ στιχοπλοκίᾳ εἶναι ἡ ἐμφά-
νησις καὶ ἡ μνεῖα τοῦ Θύρσιδος καὶ τῆς Δάφνης, τοῦ Δάφνιδος καὶ τῆς Φυλλίδος,
οὕτως ὡς φανταστὴ δέσποινα τῆς καρδιᾶς του, ὡς Κυρά του, παρουσιάζεται ὡς τὸ
πλεῖστον ἡ Χλόη. Ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ βλέπομεν πολὺ μᾶλλον τὸν Ἔρωτα ἢ
τὸν ἔρωτα, ἀναμνήσεις κλασικὰς μᾶλλον ἢ κραδασμοὺς καρδιάς ἰσχυρῶς συγκλονου-
μένης ὑπὸ βάθους ἐρωτικοῦ. Παριστάμεθα πρὸ ψυχρῶν ἀναπλάσεων ποιμενικῶν
ἐρώτων κατὰ τοὺς ζηλωτὰς τῆς σχολῆς τῆς ἀναζητήσεως τὰ πρότυπα αὐτῆς ἐν τινι
φανταστικῇ Ἀρκαδίᾳ Ἐπιτυχέστερα δὲ εἶναι τὰ ἄλλως μακρότερα αὐτοῦ ἐκεῖνα
ἐρωτικὰ ποιήματα, τὰ συνιστάμενα ἐκ διστίχων ἐνθυμζόντων τὰ κοινῶς λεγόμενα
λιανιοτράγουδα ἢ τὰς μαντινάδας τῶν Κρητῶν. Ὡς ἐν τοῖς πολλάκις περιπαθε-
σιτάτοις ἐκείνοις δημοτικοῖς διστίχοις, οὕτω καὶ ἐν τοῖς τοῦ Βηλαρᾶ ἡ κυριαρχοῦ-
σα ἰδέα παρουσιάζεται ὑπὸ πολλὰς μορφὰς καὶ μὲ τι νέον πάντοτε. Κέκτηται δ' ἀ-
ληθῶς ὁ Βηλαρᾶς τὴν χαρακτηριστικὴν ταύτην ἀρετὴν τῆς λυρικῆς ποιήσεως,
ἥτις δὲν πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνῃ ἑαυτήν, ἀλλὰ νὰ προβαίνει παρατέρω ἐν ἐκάστη
στροφῇ καὶ νὰ παρουσιάζῃ νέας ἰδέας νέας εἰκόνας. Εἶναι δ' αὕτη ἀρετὴ, ἥς ἀμοι-
ροῦσιν οὐκ ὀλίγοι ποιηταί, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος, προσοχθίζων ἐνίο-
τε διὰ τῶν ἐπαναλήψεων, ἐφ' οἷς καὶ ἐσατυρίσθη πικρῶς. Τὸ λυρικὸν δὲ τοῦτο προ-
σὸν μετὰ τῆς ἀρμονίας τοῦ στίχου καὶ τῆς συναισθήσεως τοῦ ῥυθμοῦ εἶναι τὰ
κυριώτερα δῶρα τῶν ἐρωτικῶν τοῦ Βηλαρᾶ ποιημάτων.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ: Στὸ διογραφικὸ σημεῖωμα τοῦ Σ. Λάμπρου γράφηκε ἀπὸ ἀβλεψία ὅτι «ἐξωρίστηκε
στὴ Σκίαθο ὅπου καὶ ἀπέθανε». Πρέπει νὰ διορθωθῇ: ἐξωρίστηκε στὴ Σκόπελο, ὅπου ἀσθένησε.
Ἀλλὰ λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του μεταφέρθηκε στὴν Κηφισιά, ὅπου καὶ ἀπέθανε.

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Κατὰ τὸ συνέδριον τῶν μελῶν τῆς Ἱατροχειρουργικῆς Ἑταιρείας, τὸ συγκροτηθὲν κατὰ τὸν παρελθόντα μῆνα εἰς τὴν πόλιν μας, ὁ διαπρεπὴς καθηγητὴς καὶ πρόεδρος τοῦ Συνεδρίου κ. Οἰκονόμου, ὁμιλῶν, συνηγόρησεν ὑπὲρ τοῦ αἰτήματος τοῦ ὑποβληθέντος ὑπὸ τοῦ Δημάρχου Ἰωαννιτῶν, περὶ ἰδρύσεως Φιλοσοφικῆς Σχολῆς εἰς Ἰωάννινα. Νομίζομεν ὅτι τὸ αἶτημα τοῦτο πρέπει νὰ παύσῃ πλεόν ἀποτελοῦν θέμα θεωρητικῆς μόνον ἐνασχολήσεως, διότι εἶναι πραγματοποιήσιμον. Ἐὰν δὲ ἡ Ἑπειρος ζητεῖ ὑπὲρ ἑαυτῆς τῶν ἐ-ίλυσιν του τοῦτο δὲν προέρχεται ἀπὸ στενὸν τοπικισμὸν ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῆς συνεχίσεως μιᾶς πνευματικῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς τὸν τόπον αὐτὸν, καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀναζωογονήσεώς της ὡς ἀκριτικῆς περιοχῆς. Ἡ πρωτεύουσα δὲν ἔχει τίποτε νὰ ζημιωθῇ ἀπὸ τὴν ἰδρύσιν εἰς Ἰωάννινα Φιλοσοφικῆς Σχολῆς. Ἡ Ἑπειρος τοῦναντίον ἔχει πολλὰ νὰ ὠφεληθῇ. Καὶ διότι πρόκειται διὰ τὴν Ἑπειρον ἔχομε πεπονηθῆναι ὅτι τὸ Κράτος θὰ προσέξῃ τὸ ζήτημα, διὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ ὁποίου ἐκφράζει εὐχὴν καὶ ὁ πνευματικὸς ἀκριτικὸς κόσμος.

I. N. N.

ΠΟΛΥΣ ΘΟΡΥΒΟΣ ΔΙΑ ΤΟ ΤΙΠΟΤΕ . . .

Μὲ τὸ σύνθημα: «Καταργήσατε τοὺς περιττοὺς τύπους! Προσέξατε τὴν οὐσίαν!» εἶναι καιρὸς νὰ ἀρχίσῃ ἡ διόρθωσις μερικῶν ἀτόπων τῆς παιδείας μας. Τοῦτο ἄλλωστε δὲν προϋποθέτει κατάστροφωσιν προγράμματος μακρᾶς κατῆς οὔτε συνδέεται μὲ ζήτημα πιστώσεων. Μὲ βάσιν τὸ καλῶς νοοῦμενον συμφέρον τῆς μαθητιώσης νεολαίας μας καὶ γνώμονα τὸν κοινὸν νοῦν πολλὰ τρωτὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λείψουν, ἂν οἱ ἰθύνοντες ἐλάβανον ὑπ' ὑπ' ὅψιν τὰ δεδομένα τῆς πείρας καὶ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Καὶ ἐξηγούμεθα: Ὁ Μάιος εἶναι ὁ μῆνας τῶν γυμναστικῶν ἐπιδειξεων, μὲ τὰς ὁποίας κατ' ἔτος συνδέεται καὶ ἡ ὀργάνωσις ἀθλητικῶν ἀγώνων μεταξὺ μαθητικῶν ὁμάδων πολλῶν σχολείων τῆς αὐτῆς ἐκπαιδευτικῆς περιφερείας ἢ πόλεως. Κάθε χρόνο τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς τὰ σχολεῖα μας ἀρχίζει πολυήμερο πανηγύρι, μίᾳ ἀναστάτῳσις, πού προκαλεῖ χαλάρωσιν τῆς κυρίας παιδευτικῆς ἐργασίας. Ἐπιλογὴ τῶν μαθητῶν, δοκιμαστικαὶ παρελάσεις, πρόκρισις ἀθλητῶν, ἀσκήσις τῆς χορωδίας κλπ. καὶ τέλος ἡ προα General εἰς τὸ Στάδιον ὑπὸ τοὺς ἥχους τῆς μουσικῆς, ὅλα αὐτὰ ταλαιπωροῦν ἀσκόπως ὅχι μόνον τοὺς μαθητὰς καὶ τοὺς γυμναστάς, ἀλλὰ καὶ τὸ λοιπὸν διδακτικόν

προσωπικὸν καὶ συντελοῦν εἰς τὴν χαλάρωσιν τῆς διδακτικῆς ἐργασίας κατὰ τὸν κρίσιμον αὐτὸν μῆνα πρὸ τῶν ἐξετάσεων. Ἀλλὰ ποῖον τέλος πάντων σκοπὸν βαθύτερον ἐξυπηρετεῖ αὕτη ἡ θεατρικὴ ἐμφάνισις τῶν σχολείων μας πού ἐνθυμίζει βυζαντινὸν Ἰππόδρομον, καὶ κατὰ τί προάγει τὴν φυσικὴν ἀγωγὴν τῶν μαθητῶν μας; Κάθε καλῆς πίστεως συζητήτης θὰ συμφωνήσῃ, νομίζω, μαζί μου ὅτι —πλὴν τῆς δημιουργίας μιᾶς φευγαλέας καὶ πλαστῆς κάποτε ἐντυπώσεως μὲ τὴν μαζικὴν παράταξιν καὶ ἀσκήσιν τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν οὐδὲν ἄλλο οὐσιαστικὸν κέρδος προκύπτει τόσον διὰ τοὺς ἐπιδεικνυομένους, ὅσον καὶ διὰ τὸ νοήμον κοινόν, πού παρακολουθεῖ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀσκήσεων καὶ τῶν ἀγώνων. Ὡς εἶναι γνωστὸν, αἱ γυμναστικαὶ ἐπιδειξεις εἰσῆχθησαν πρὸ 40 σχεδὸν ἐτῶν εἰς τὰ σχολεῖα μας—ὅτε τὸ πρῶτον μετεφυτεύθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ἰ. Χρυσάφη κ. ἄ. ἡ σουηδικὴ γυμναστικὴ,—ὡς μέσον προπαγανδιστικὸν διὰ τὴν διάδοσιν καὶ ἐδραίωσιν τοῦ νέου συστήματος φυσικῆς ἀγωγῆς. Ἡ καθιέρωσις δηλαδὴ τῆς ἐορτῆς ταύτης ὑπῆρξε μέτρον ἀνάγκης καὶ εἶχε προσωρινὸν χαρακτήρα. Σήμερον ὅμως, ὅποτε τὸ σύστημα τοῦτο ἔχει γίνῃ κοινὸς παραδεκτὸν, πρὸς τί ἡ ἐορτὴ τῶν ἐπιδειξεων, ἡ ἀπαιτοῦσα τόσο χρόνου καὶ τόσων κόπων σπατάλην πρὸς βλάβην τοῦ κυ-

ρίου έργου τῶν σχολείων μας; Εἰς περίοδον ἀνασυγκροτήσεως οὐλικῆς καὶ πνευματικῆς σημασία πρέπει νὰ ἀποδίδεται εἰς τὴν θετικὴν ἐργασίαν καὶ οὐχὶ εἰς τὰς φωνασκίας καὶ τὰς τυμπανοκρουσίας. Δὲν ἀρκεῖ ὅτι τὰ σχολεῖα μας λειτουργοῦν ὑπὸ δυσμενεστάτας συνθήκας, ὅτι στεροῦνται ἐπαρκοῦς προσωπικοῦ, στεγάζονται εἰς στενοὺς καὶ ἀνθυγιεινοὺς χώρους, δὲν διαθέτουν βιβλιοθήκας καὶ ἐποπτικὰ μέσα διδασκαλίας; Εἶναι ἀνάγκη καὶ αὐτὸν τὸν ἀνεπαρκῆ χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον μένουν ἀνοικτὰ καὶ ἐργάζονται, ἵνα τὸν κολοβώνωμεν ἔτι περαιτέρω μετὰ τὴν ὀργάνωσιν ἀχρήστων ἐορτῶν καὶ ἐπιδείξεων, αἱ ὁποῖαι οὐδένα παιδαγωγικὸν σκοπὸν ἐξυπηρετοῦν σήμερον; Ἐάν θὰ ἔπρεπε νὰ γίνεταί κάπως ἐπισήμως ἡ λήξις τῶν μαθημάτων γυμναστικῆς κατ' ἔτος, ἡ ἐορτὴ αὐτὴ θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ τελεῖται εἰς τὸν περίβολον ἐκάστου σχολείου, σεμνὴ καὶ ἀπέριττος, ἐνώπιον τῶν γονέων καὶ κηδεμόνων καὶ τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ, χωρὶς νὰ προηγηθῇ ξεχαρβάλωμα τοῦ σχολείου διὰ τὴν συγκομιδὴν ἀπιθάνου κέρδους. Μία τοιαύτη ἐορτὴ τῆς γυμναστικῆς εἰς κάθε σχολεῖον χωριστὰ θὰ εἶχε κάποιο νόημα τέλος πάντων, διότι θὰ ἦτο μία εὐκαιρία νὰ ἐπικοινωνῇ τὸ σχολεῖον ὄχι μὲ ἀνευθύνους παράγοντας ἀλλὰ μετὰ τὴν οἰκογένειαν, καὶ θὰ εἶχον τὴν δυνατότητα οἱ διδάσκοντες νὰ προβαίνουν κατὰ τὴν ἐορτὴν ταύτην εἰς ἀνακοινώσεις καὶ ὑποδείξεις πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ κηδεμόνας. . . . Τότε θὰ ἐφαινετο καθαρά καὶ ἡ ἐργασία ἡ συντελούμενη ὑπὸ ἐκάστου γυμναστοῦ εἰς τὸ σχολεῖον του, ἐνῶ σήμερον μετὰ τὴν ἀνάμειξιν τῶν σχολείων εἰς τὸ γήπεδον τὰ πάντα συγχέονται εἰς τὴν ἰδίαν χοάνην καὶ ἐκλείπει τὸ μέτρον κρίσεως. Ἄς ἀφήσωμεν, ὅτι συμβαίνουν καὶ παρὰ τὰ ῥαγοῦδα καὶ ἐνίοτε ἐνεκα τῆς στενότητος τοῦ χώρου καὶ τῆς μοιραίως ἐπικρατούσης ἀταξίας δημιουργοῦνται παρεξηγήσεις φθειρούσαι τὸ κύρος τοῦ σχολείου. Δὲν νομίζουσιν οἱ ἀρμόδιοι ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ ἀνασκουμπωθῶμε ὅλοι κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἀποδοτικῆς καὶ οὐσιαστικῆς ἐργασίας μέσα εἰς τὸ σχολεῖον ἀφήνοντες κατὰ μέρος τοὺς ἐξωσχολικοὺς πειραματισμοὺς; Εἰς τὴν Ἑλλάδα διετυπώθη τὸ ρητὸν «φείδου χρόνου», ἴσως διότι οἱ ἀρχαῖοι προγονοὶ μας, μεγάλοι ἀληθῶς εἰς πνευματικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς ἐπιτεύξεις, εἶχον τὴν ἀδυναμίαν νὰ ἐξοδεύουν πολλὸν χρόνον εἰς ἐορτάς καὶ πανηγύρεις. Ἀργότερον εἰς τὴν Ρώμην ἀργόσχολος ὄχλος ἐζήτει ἀπὸ τοῦς ἀρχοντάς του *panem et spectacula*, διὰ νὰ πληρῶσιν τὸ

κενὸν τῆς ψυχῆς του. Τὸ σημερινὸν ὅμως πνεῦμα τῆς αὐστηρᾶς προσηλώσεως εἰς τὸ ἰδεῶδες τῆς ἐργασίας μᾶς ὑποχρεώνει νὰ ἀπαλλάξωμεν καὶ τὴν παιδείαν μας ἀπὸ τὸν φόρτον περιττῶν ἐορτῶν, ὡς εἶναι καὶ αἱ γυμναστικαὶ ἐπιδείξεις, διότι αἱ ἐξωσχολικαὶ αὐταὶ ἀποσχολήσεις διδασκόντων καὶ διδασκομένων οὐ μόνον συντελοῦν εἰς τὴν σπατάλην πολυτίμου χρόνου καὶ τὴν ἀσκοπὸν κατανάλωσιν δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ ἐκτρέπουν αὐτοὺς ἀπὸ τὸ κύριον ἔργον των. Καὶ ἔτσι ἄγεται τις νὰ ἐνθυμηθῇ τὴν παροιμιώδη ρῆσιν τοῦ βοσκοῦ, ποῦ ἔβλεπε νὰ ψωφοῦν τὰ νηστικὰ προβατὰ του καὶ ἐν τῇ ἀφελείᾳ του διηρωτᾶτο: «Μὲ τὸν ἥλιο τὰ βγάζω, μὲ τὸν ἥλιο τὰ μπάζω τί ἔχουν τὰ ἔρμα καὶ ψωφάν;» Λοιπὸν καιρὸς νὰ γίνωμεν ὀλιγώτερον φιλέοργοι καὶ περισσότερον φίλεργοι. . .

Γ. Ι. Π.

*

ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ

Ἀπὸ ἐπαφῇ ποῦ εἶχε συνεργάτης τοῦ Περιόδικου μὲ τὸν καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κων/πολῆς Ὁμέρ Δουτφε Μπαρκάν, διαπιστώνεται ὅτι ἐντονώτατα γίνεται στὰ κέντρα τῆς Τουρκικῆς Ἐπικράτειας, ἡ ἀνάπλαση τῆς Ἱστορίας τῶν Ὁσμάν, μὲ κυριώτερη τῶρα βάση τὸ οἰκονομικὸ φαινόμενον σὰν ἓνα ἀπὸ τοὺς σοβαρότερους παράγοντας τῶν γύρω του περιστατικῶν. Ἀπὸ τίς ἐρευνᾶς αὐτῆς τῶν Τούρκων ἱστορικῶν, ποῦ τονῶνται ἀπὸ τὴν ζωηρὴν παρέμβαση τοῦ ἐπίσης Καθηγητῆ καὶ Ἰπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας κ. Κιςπρουλοῦ, οἱ ἱστορικῆς ἐρευνᾶς τῆς Πατρίδας μας ἔχουν τεράστια νὰ ὠφεληθῶν. Στὴν Κων/πολιν, εἶναι συγκεντρωμένα ἀρχεῖα τοῦ Κράτους ἀπὸ τὸ τὸ 15 τοῦλάχιστο αἰῶνα. Ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς Τούρκους ἐρευνητῆς, εἶναι, ὅπως ἐπίσης διαπιστώνεται, ζωηρὴ ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀνταλλαγῆς ἀρχεῖα καὶ στοιχείων καὶ συνεργασίας γιὰ μιὰ ἀναθεώρηση καὶ συμπλήρωση τῶν ἱστορικῶν δεδομένων.

Ἰπάρχει, νομίζομε, ἕνας Ὁργανισμὸς πνευματικῶν ἀνταλλαγῶν καὶ ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν δύο φίλων σήμερα, χωρὶν. Δὲ θὰ μπορούσε νὰ τονωθῇ κάπως ἡ ἀντιστοιχὴ προσπάθεια; Ἐθέληση ὑπάρχει καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη.

Α. Σ.

*

Η ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

Δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ αἰσθανόμαστε σὰν Ἡερίωτες καὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι πικρία, γιὰτί, καὶ ἀπὸ τὴν τελευταία ἀκόμη ἐκδόσιν τῆς Ἀνθολογίας τοῦ Ἡρακλῆ Ἀποστολίδου, ἀπουσιάζει ἡ Χρυσάνθη Ζιτσαία.

Ὁ ἀνθολόγος, ἔχει βεβαίως δικὰ του κριτήρια ἀλλὰ καὶ ἡ Χρυσάνθη Ζιτσαία εἶναι μιὰ πολλὴ

γνωστή, και στο Πανελλήνιο ακόμα ποιήτρια, που τιμά το 'Ηπειρωτικό όνομα στη Θεσσαλονίκη, με γενικότερη αντανάκλαση και καθολικότερης μορφής έκτιμηση. Πιστεύουμε ότι μέσα από το μακροχρόνιο και πλούσιο έργο της, είναι πολλά τα ποιήματά της που θα μπορούσαν να αξιώσουν τη διάκριση να ανθολογηθούν από τον 'Ηρακλή 'Αποστολίδη.

Και — επαναλαμβάνουμε, σαν 'Ηπειρώτες και πνευματικοί άνθρωποι, αισθανόμαστε μεγάλη πικρία από το ότι αυτό δεν έγινε.

Η 'Η. 'Ε.

***

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Δ. Ε. Εὐαγγελίδης. — «*Η Παναγία τῶν Χαλκίων*» Έκδοση τῆς 'Εταιρείας τῶν φίλων τῆς Βυζαντινῆς Μακεδονίας — Θεσσαλονίκη, 1954.

Τό καινούργιο βιβλίο τοῦ 'Ηπειρώτη Καθηγητῆ τοῦ Πολυτεχνείου Δ.Ε. Εὐαγγελίδη, εἶναι μιὰ τεχνοκριτική μελέτη καί ἐρμηνεία τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καί τῆς διακόσμησης (ἀγιογραφίες, ποικίλματα κτλ.) τῆς παλαιότατης (μέσα ἐνδέκατου αἰῶνα) Βυζαντινῆς Ἐκκλησίας τῆς Θεσσαλονίκης Παναγίας τῶν Χαλκίων, τῆς γνωστῆς στήν ἱστορία ὡς Καζαντζηλάρ Τζαμί, (τέμενος τῶν καζαντζήδων, κατασκευαστῶν καζανιῶν καί χαλκωμάτων οἰκιακῶν σκευῶν), πού εἶχεν ἔτσι ὀνομασθεῖ, ἀπό τόν καιρό πού ἡ ἐκκλησία, εἶχε στήν κατάκτηση τῆς Θεσσαλονίκης καταληφθῇ ἀπό τοὺς Τούρκους, κι' αὐτό, γιατί ἐγειρόταν στά διοικητικά ἐκεῖνο τμήμα της, ὅπου ἦταν συγκεντρωμένα τὰ καζαντζήδικα.

Ἡ ἱστορία τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς, εἶναι συνυφασμένη μέ τὰ ἱστορικά τῆς πόλης, καί κατὰ τὴν ἀναστήλωσή της, πού ἔγινε ἀπό τὸν συγγραφέα μέ τὴ συμβουλευτική βοήθεια τοῦ Ἀριστ. Ζάχου στὰ 1933, ἀποκαλύφθηκαν, στὸ ἐσωτερικὸ της πολυτίμες τοιχογραφίες, πού εἶναι ἀπὸ τὰ σημαντικότερα στήν Ἑλλάδα λείψανα τοῦ 11ου αἰῶνα.

Ὁ σ., στὸ διαφωτιστικότερο βιβλίο του περιγράφει λεπτομερειακά τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ Ναοῦ (σελ. 11—26), καί κατόπι τὴ διακόσμησή του (σελ. 37—70)· μᾶς δίνει τὰ γενικά βιβλιογραφικά τοῦ θέματος στοιχεῖα, καί στὸ τέλος παραθέτει ἐπεξηγηματικὸ τεχνικὸ πλῆμα καὶ καθὼς καί ἀπόψεις καί ἀντίτυπα φωτογραφικά, τόσο τῆς ἐκκλησίας, ὅσο καί τῆς ζωγραφικῆς της.

Τό βιβλίο γενικά, εἶναι μιὰ σπουδαία συμβολή στή μελέτη τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καί τοιχογραφίας. Τό ἰδιαίτερό του ὅμως χαρακτηριστικό, εἶναι ὅτι, ἀπὸ πρόθεση τοῦ σ. δὲν ἀποτείνεται μονάχα στοὺς μνημῆνες καί τοὺς εἰδότας, γιὰ νὰ πλουτίσῃ τίς τεχνικές ἢ ἄλλες γνώσεις τους, ἀλλὰ καί στοὺς ἀμύητους, καί σὲ ὅλους ἐκεῖνους τοὺς κοινὰ μορφωμένους, οἱ ὅποιοι θὰ ἤθελαν, νὰ ἀνοίξουν τὰ

μάτια τῆς ψυχῆς τους, γιὰ νὰ δεχθοῦν συνειδητὰ ἐκεῖνο πού ὀνομάζουμε βυζαντινὴ λατρεία! Γιατί οἱ Ναοί καί οἱ τοιχογραφίες τοῦ Βυζαντίου, δὲν εἶναι μιὰ ἀπλὴ μονάχα τεχνοτροπία. Εἶναι τὰ ἐκφραστικά μέσα μιᾶς θαυσιᾶς θρησκευτικότητας, μιᾶς, χωρὶς ἴσως προηγούμενο θρησκευτικῆς ἀνάτασης, πού σκοποῦσε νὰ ἐνῶσῃ καί νὰ συνδέσῃ μέ τὸ αἶσθημα καί μέ τὴ γνώση, τὸν ἄνθρωπο μέ τὸν Θεό. Οἱ Βυζαντινοὶ ναοὶ καί Βυζαντινὲς τοιχογραφίες, μᾶς ἐπιβάλλονται, μᾶς ἐλκύουν, μᾶς γεμίζουν τὴν ψυχὴ μέ ἀκαθόριστα αἰσθήματα εὐλάβειας καί κατάνυξης. Ὅμως συνήθως δὲν καταπιανόμαστε, νὰ ἀναλύσουμε, τὸ γιατί ὅλων αὐτῶν τῶν αἰσθημάτων, στὸ ἀντίκρουμα αὐτῶν τῶν δημιουργιῶν. «Τίς ἔχουμε πάντα μπροστὰ μας, τίς προσκυνοῦμε τίς θαυμάζουμε, μονάχα ὅμως ἡ κατανόησή τους θὰ βαθύνῃ τὸ αἶσθημα καί θὰ ὁλοκληρώσῃ τὴ συγκίνηση πού μᾶς προκαλοῦν».

Μονάχα ἔτσι ὁ θεατῆς, θὰ ἐνθῇ ψυχικά μέ τὸ βυζαντινὸ καλλιτέχνη καί τὸν βαθύτατα ἐδλαδικὸ καί λατρευτικὸ του κόσμο». «Ἱστορία» ὀνομάζουν οἱ Βυζαντινοὶ τὴ διακόσμηση καί τὴ ζωγραφικὴ τῶν ναῶν τους, καί ἱστορία τὴ σχετικὴ τεχνικὴ. Κι ἀληθινὰ· ἂν θελήσῃ νὰ ἀναλύσῃ καί νὰ μελετήσῃ, ἐξηγόντας τίς σὲ κάθε τους λεπτομέρεια, βυζαντινὲς τοιχογραφίες (π.χ. αὐτῆς τοῦ Μοναστηριοῦ τῶν Φιλανθρωπικῶν, στὸ Νηοὶ τῶν Γιαννίνων). θὰ μπορούσε νὰ συγγράψῃ σειρά ὁλοκληρὴ ἀπὸ τόμους, πού θὰ «ἱστοροῦν», ὅχι μονάχα τὸ θρησκευτικὸ θέμα, ἀλλὰ καί πληθώρα ἄλλων τοῦ Βυζαντινοῦ βίου.

Τὰ σχετικὰ κεφάλαια τοῦ βιβλίου: Ἡ σημασία καί τὸ νόημα τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μορφῶν (σελ. 26—37) καί τὸ νόημα καί ἡ τεχνοτροπία τῆς ζωγραφικῆς, τοῦ Ναοῦ τῆς Παναγίας τῶν Χαλκίων, εἶναι μιὰ ἠμελημένη προσπάθεια μύησης στὸ αἶσθημα καί τὸ στοχασμὸ τοῦ Βυζαντινοῦ καλλιτέχνη. Καί εἶναι ἀληθινὰ συναρπαστικά· ὑπάρχει ἐκεῖ, καί πολλὴ ποίηση καί ἐντονη γοητεία, ἀλλὰ καί μελέτη βάθους καί ἐμπειρία, ὅξυμένο καί λεπταίσθητο κριτικὸ καί ἀναλυτικὸ πνεῦμα, καί εὐλάβεια καί ἀνάταση.

Τὸ βιβλίο αὐτό, εἶναι μιὰ ἐρμηνεία. Καί μέ πολὺ καμωμένη συναίσθημα.

Δ. Σ.

*

Γ. Δ. Καχριμάνη: «*Βιβλικὲς Μορφές*»

Σὲ ἀπλὴ ἀλλὰ πολὺ φιλόκαλη ἐκδοση κυκλοφόρησε ἡ ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ κ. Γ. Δ. Καχριμάνη μέ τὸν τίτλο «Βιβλικὲς μορφές». Ὅλα τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς εἶναι ἀποσπάσματα τῆς Καινῆς Διαθήκης στὰ ὁποῖα ὁ ποιητῆς δίνει ποιητικὴ μορφή καί τὰ παρουσιάζει μέ ἀρμονία ποιητικῆς ἔκφρασης. Ὅλα πηγάζουν ἀπὸ μιὰ βαθύτηρη, ἀπὸ μιὰ γνήσια συγκίνηση, ἔχουν ψυ-

χικό βάθος, ανώτερη πνοή κι' οί νότες τους σταλάζουν στην ψυχή θείο δάλσαμο.

Ἡ ποίηση τοῦ κ. Καχριμάνη ἔχει μιὰ ἰδιότυπη μορφή, ἕνα προσωπικό τόνο μὲ φιλοσοφικό βάθος. Ὅσο μπαίνει κανεὶς βαθύτερα στὸν κόσμον τῶν στοχασμῶν τοῦ ποιητῆ νοιώθει μιὰ ἀπέραντη γαλήνη νὰ τὸν πλημμυρίζει, μιὰ πνευματική καὶ ψυχική ἡρεμία, κι' ἕνα φῶς νὰ φωτίζει τὸ δρόμο του, τὸ φῶς τῆς Θρησκείας τοῦ Ναζωραίου, ἕνα φῶς ποὺ ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο σὲ μιὰ ζωὴ γεμάτη νόημα κι' ὁμορφιά. Αὐτρωμένος ἀπὸ τὴν ὕλη ὁ κ. Καχριμάνης ἀνυψώνεται πάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα στὸν κόσμον τοῦ πνεύματος κι' ἐναρμονίζει τίς ποιητικές του ἐκδηλώσεις μὲ τίς θαυεῖς ἀπαιτήσεις τοῦ ψυχικοῦ τοῦ κόσμου.

ΑΝΤ. ΚΑΝΑΚΑΡΗΣ

*

Στέλλας Ἐπιφανίου Πετράκη: «Ὁ γυρισμός τοῦ Ἀρχοντα» Ἀθήνα. 1953 (,)

«Ποτέ σου μὴ περιφρονᾷς τὸ κάτω σκαλοπάτι, γιατί σ' αὐτὸ πρωτοπατεῖς καὶ θαίνεις στὸ παλάτι», προλαμβάνει τὸν ἀναγνώστη στὰ προλογικά φύλλα τοῦ βιβλίου τῆς ἡ Στέλλα Ἐπιφανίου Πετράκη.

Κι' εἶναι πολὺ πετυχημένη ἡ μεταφορά ἐκεῖ τῆς σοφῆς λαϊκῆς παρατήρησης τοῦ ἀνώνυμου Κρητικοῦ στιχοπλόκου: Ἡ ἡθογραφία, εἶναι τὸ πρῶτο σκαλοπάτι τοῦ ἐντεχνου πεζοῦ λόγου, (Κρητικὸ ἡθογραφικὸ εἶναι τὸ περιεχόμενο τοῦ βιβλίου τῆς). Κι' ἂν εἶναι νὰ ἐφαρμόσουμε τὸ δίστιχο στὴ δική της σχετικὴ προσπάθεια, θὰ προσθέσουμε ὅτι ἡ Σ.Π., στὸ δάρος τῆς λαϊκῆς σοφίας, ἔρριξε μ' αὐτό, καὶ τὸ πρόσθετο τῆς σεμνότητάς της: Γιατί, ἐκτός ποὺ ὁ Γυρισμός τοῦ Ἀρχοντα, δὲν εἶναι τὸ πρῶτο τῆς βιβλίου, ὅπως δὴποτε, στὸ εἶδος του, δὲ βρίσκεται σίγουρα στὸ πρῶτο ἀκόμα σκαλοπάτι.

Στρωτὴ ἡ περιγραφή καὶ ἡ γλῶσσα της—καὶ τὰ δυὸ τους, μὲ ἔντονον τοπικὸ χρῶμα—καὶ ἀξιοπρόσεχτο—πιστεύουμε—λαογραφικὸ στοιχεῖο τῆς—πατρίδας τῆς (,)—Κρήτης—δίνει στὴν ἐργασία της αὐτῇ ἡ Σ. Π. Ἀφηγήσεις ποὺ διαβάζονται εὐχάριστα ἀπὸ ὅλους, καὶ ἡ ἀφηγήτρια φροντι-

σε νὰ προκρίσῃ τὸ βιβλίο της μὲ ἐρμηνευτικό στὸ τέλος ἀλφαριθμητικὸ λεξιλόγιο.

Θὰ πρέπει, ἡ Σ. Π. νὰ συνεχίσῃ τὴν προσπάθειά της, εἰσάγοντας σιγά—σιγά καὶ στοχαστικά, προσωπικά στοιχεία, στὰ ἡθογραφήματά της.

Δ. Σ.

*

Νίκη. Γ. Ζήση, Δημίου «Τὸ πνεῦμα τῆς νέας ἀγωγῆς καὶ τὰ πρῶτα σχολικά βήματα»

Μὲ τὸν τίτλο αὐτὸν ὁ Ἡπειρώτης Δάσκαλος, ποὺ μετεκπαιδεύεται στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν κ. Νικήτορος Ζήσης, κυκλοφόρησε ἕνα νέο παιδαγωγικὸ βιβλίο, ποὺ τυπώθηκε στὴν Κέρκυρα καὶ ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 124 σελίδες.

Μέσα στίς πρῶτες περίπου 25 σελίδες τοῦ βιβλίου τοῦ ὁ κ. Ν. Ζήσης διαπραγματεύεται ἀρκετὰ διαφωτιστικά γιὰ τὸ θέμα τῆς προσωπικότητος, τὸ ὁποῖο πολὺ ὁμορφα συσχετίζει μὲ τὴν νέα ἀγωγή. Κατόπι ἀπ' αὐτὸ ἐξετάζει μὲ ἀρκετὴ ἐπιτυχία καὶ ἀποσαφηνισμένο τρόπο τὴ συνάφεια, ποὺ ἔχει τὸ σχολεῖο πρὸς τὴ ζωὴ. Τὸν κύριο ὅμως ὄγκον τῶν σελίδων τοῦ βιβλίου τοῦ καταλαμβάνουν τὰ κεφάλαια, ποὺ ἀναφέρονται στὴν πρώτη ἀνάγνωση, στὴ γραφὴ καὶ στὴν πρώτη ἀρίθμηση, μὲ τὴ μέθοδο Μοντεσσόρι καὶ Ντεκρόλ. Δεπτομερειακὴ ἰδιαίτερα ἐξέταση γίνεται τοῦ θέματος τῆς πρώτης ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς, γιὰ τίς ὁποῖες ἀναπτύξεις, ὅχι μόνο τὴν ἱστορικὴ τους ἐξέλιξη, ἀλλὰ καὶ τίς φιλοσοφικές θεωρίες, πάνω στίς ὁποῖες στηρίζονται τὰ νέα συστήματα Μοντεσσόρι καὶ Ντεκρόλ.

Ἐκεῖνο, ποὺ παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης εὐθὺς ἀπ' τὴν ἀρχὴν στὸ βιβλίο τοῦ κ. Ζήση εἶναι, ὅτι τοῦ λείπει ἡ ἀπαραίτητη γλωσσικὴ συνείπεια. Δηλαδή τὴν ἴδια λέξη τὴν συναντᾷ κανεὶς γραμμένη μὲ διαφορετικούς τύπους γραφῆς π. χ. ἡ ἀνάγνωση, ἡ ἀνάγνωση, ἡ ἀνάγνωση. Νομίζω ὅτι ἡμεῖς τουλάχιστον οἱ ἐκπαιδευτικοὶ δὲν πρέπει μὲ τὴν ἀσυνείπεια μας αὐτὴ νὰ συμβάλλουμε στὴ γλωσσικὴ ἀναρχία. Ἀκόμα μπορεῖ κανεὶς νὰ παρατηρήσῃ ὅτι σὲ μερικὰ κεφάλαια δὲν ἔχει τηρηθῇ ἡ πρέπουσα ἀρχιτεκτονικὴ διάρθρωση τῶν ιδεῶν, πρᾶγμα, ποὺ φανερώνει κάποια σπουδὴ τοῦ συγγραφέως. Εἶναι αὐτὸ φαινόμενο πολλῶν ἀπὸ μᾶς τοὺς δισκάλους στίς πρῶτες μας προσπάθειες στὴν ἐκτύπωση τῶν πρῶτων τῶν παρθενικῶν μας, ἄς ποῦμε, ἔργων.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως τὴν ἐργασία τοῦ κ. Ζήση τὴ διακρίνει θάρρος καὶ ζωντάνια στὴν ἐκφραση τῶν νοημάτων. Ὅλα τὰ σημεῖα σχεδόν, ποὺ θέλει εἶναι σωστά ἀπὸ ἐπιστημονικὴ θεωρητικὴ ἀποψη, ἀλλὰ καὶ μὲ πρακτικὲς ἐφαρμογὰς διανθισμένα, γιατί παρουσιάζει εἰκόνες τῆς ἐργασίας του στὸ σχολεῖο. Εἶναι δὲ αὐτὸ τὸ πῶς οὐκ αἰσθάνεται τὸν ἀναγνώστη δάσκαλο νὰ παίρνῃ τὸ σωστὸ δρόμον στὴ διδακτικὴ πορεία, χωρὶς νὰ μπερδεύεται καὶ νὰ παραπαλῇ, ὅπως συμβαίνει

πολλές φορές όταν περιορισθή μόνο στη θεωρητική μελέτη των παιδαγωγικών θεμάτων.

Το βιβλίο του κ. Ζήση είναι χρησιμότερο για τους εκπαιδευτικούς, γιατί αποτελεί κι' αυτό ένα βασικό λιθάρι, πάνω στο οποίο θεμελιώνεται ή νέα παιδαγωγική κίνηση στη χώρα μας σχετικά με τις νέες ιδέες και τα νεώτερα συστήματα της διδασκαλίας στα παιδιά της πρώτης σχολικής ηλικίας (Μέθοδος Μοντεζόρι—Ντεκρολύ).

Οι παιδαγωγικές άνησυχίες του κ. Νικηφόρου Ζήση μες ύπoσχονται πολλά πράγματα στον τομέα της εκπαιδευτικής διδακτικής εργασίας στο Δημοτικό σχολείο.

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

*

Παυλίνας Πετροβάτου: «Τα φίδια της αγάπης του» Κεφαλλονίτικη ήθογραφία. Αθήναι 1953

Η κ. Παυλίνα Πετροβάτου δέν είναι άγνωστη στο άναγνωστικό κοινό. Και με την κινηματογράφηση μιās νουβέλλας της, το περίφημο «Κλειδί της Εύτυχίας», έγινε γνωστή στο ευρύτερο νό. Δέν είναι, συνεπώς, μιā πρωτοφανέρωτη λογοτέχνης. Το καινούργιο της βιβλίο «Τα φίδια της αγάπης του», έρχεται νά προστεθί στί προηγούμενες πνευματικές της εκδηλώσεις, που εκφράζονται με μιā συλλογή χρονογραφημάτων και με την νουβέλλα—θεατρικό έργο—«Το κλειδί της εύτυχίας».

Τό θεατρικό αυτό έργο είναι μιā πραγματική νησιώτικη (κεφαλλονίτικη) ήθογραφία, με ζωντανία και παλμό, είναι ένα γνήσιο έργο τέχνης.

Αυτά τα προτερήματα τα βρίσκουμε και στο καινούργιο της βιβλίο «Τα φίδια της αγάπης του». Είναι και το έργο της αυτό, μιā «κεφαλλονίτικη ήθογραφία». Την ιστορία του—μιā κοινή έρωτική ιστορία, που καταλήγει σ' έναν άτυχο γάμο—την συνθέτουν όλ' αυτά πρόσωπα. Γι' αυτό ή συγγραφέας φανερώνει κι' άλλες πιυχές του τιλένιου της. Την έλειψη δράσεως την αντικατέστησε με μιā αξιοσημείωτη παρατηρητικότητα και με μιā γερή περιγραφή τής ψυχολογίας των προσώπων του έργου. Σε πολλά σημεία, ή ήθογραφία αυτή της έλεξε της καλλιτέχνης, παρουσιάζεται σάν μιā ψυχογραφία. Αλλά δίν λειπει το ήθογραφικό στοιχείο, που υπογραμμίζεται έντονα σέ άρκετά σημεία. Υπάρχουν στο βι-

βλίο τούτο περιγραφές, τόσο ζωντανές, που άσφαλώς, θα φέρουν τα δάκρυα στα μάτια των Κεφαλλονιτών άναγνωστών, που θα βλέπουν, με τα μάτια της φαντασίας τους, νά προβάλουν ζωντανά μένα τα χωριά, οι πόεις και τα τοπία του πληγωμένου από την όργη του Ένελάδου νησιού. Και την συγκίνηση αυτή θα την γενικεύουν και θα την εξαπλώνουν στην ψυχή κάθε άναγώστη περιγραφής γεμάτης ποίηση, όπως αυτές:

«... Η θάλασσα που από νωρίς είχε αρχίσει νά εκδηλώνει χορευτικές διαθέσεις, πήρε τώρα άγκαζέ τα μελτεμάκια για καβαλλιέρους της και πηδούσε ή θεότρελλη όλη τη νύχτα. Ός πού τό πρωί κατάκλιση, πτώμα λές, παρέδωκε τα όπλα στον ήλιο, που πρόβαλε πίσω από φανταχτερά συννεφα μεγάλoπρεπος με διάθεση νά φωτίσει τό στερέωμα αυτός και μόνο αυτός...»

«Νά τό Άργοςτόλι, καθαρό, κόκκινικο, άμφιθεατρικά χτισμένο με άκουμπισμένα τα νώτα του στο μικρό λόφο για ν' αντίχει ν' άτενίξει τό μεγάλο δουνό, που στέκει τόσο κοντά κι' άπέναντι Σάν γιγάντιος, σά ζηλότυπος ούζυγος Κεφαλλονίτης, άπλώνει τη δεσποτεία σ' όλο τό νησί, με πιό πολύ έρωτευμένος με τό Άργοςτόλι τό κρατεί λές περιορισμένο κοντά του, τό παρατηρεί κατάματα, τό έποπτεύει καχύποπτα και τοú κόδει τόν άέρα και τό κέφι τόσο, που οι Άργοςτολιώτες φημίζονται για την άκεριά τους.»

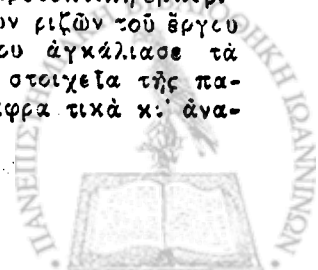
Νοιώθοντας μεγάλη χαρά από την κα-νοίργια δημιουργία της κ. Πετροβάτου, σέλωσ ήν συγγραφέα τό παρήγορο μήνυμα της έπαυχίας, πώς βιβλία με την άξια του καινούργιου της έργου, δέν αφήνουν άσυγκίνητο τό πνευματικό κοινό της που, άν και μακριά από τα πνευματικά κέντρα, μπορεί νά εκτιμήση κάθε αξιόλογη πνευματική προσφορά.

ΝΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΣ

*

Τάκη Σιωμοπούλου: «Ο Παλαμάς και ή Έλληνική παράδοση». Ανάτυπο «Ηπειρωτικής Έστίας» Ίωαννίνα 1958.

Η αξιόλογη εργασία του κ. Σιωμόπουλου δείχνει βαθειά γνώση του Παλαμικού έργου, νά και του Έλληνικού πολιτισμού, που τόσο έχει διαποτίσει με τις άξίες του τό Παλαμικό έργο. Ο κ. Σιωμόπουλος δίνει μιā προσεκτική έμπειροστατημένη εικόνα των πλείετων ριζών του έργου αυτού, που με την ευρύτητά του άγκάλιασε τα ούσιωδέστερα διδάγματα και στοιχεία της παραδοχής μας, κάποτε τα πιο έκφρατικά κι' άνα-

μεσά τους συγκρουόμενα και έχθρικά. Και πάλι από τό βιβλιάκι τοῦ κ. Σιωμόπουλου, πού ἔχει ὑπ' ὄψει του καὶ ὅλη τὴν περὶ Παλαμᾶ βιβλιογραφία καὶ τίς πηγές τοῦ ἔργου του, βγαίνει ἡ ἴδια εἰκόνα τοῦ Παλαμᾶ συνδιαλλαχτῆ τῶν ἀντιθέτων, καθολικοῦ νοῦ καὶ αἰσθαντικοῦ σφαιρικοῦ ὀφθαλμοῦ, πού ἀνασυνθέτει ὅ,τι προσέσκη στοῦ ἀσύγκριτο αἰσθητήριό του. Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Σιωμόπουλου πραγματικά θ' ἀποτελοῦσε καλὴ συμβολή γιὰ τὴν μελέτη τοῦ Παλαμᾶ, μὰ καὶ γιὰ τὴ διδασκαλία τοῦ Παλαμᾶ στὰ γυμνάσια.

Κ. ΚΥΡΡΗΣ

***

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΑΧΕΛΩΟΣ, Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΑΙΤΩΛΙΑΣ

Ἀγαπητὴ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία»

Εἶναι γνωστὸν ὅτι πολλάκις ἡ Αἰτωλία ἐν τῇ ἱστορικῇ της βίῃ συνέδεσε τὰς τύχας αὐτῆς μετὰ ἐκείνας τῆς κατὰ βορρᾶν ὁμόρου τῆς Ἡπείρου, ἀποτελέσασα μάλιστα ὑπὲρ τὰ διαδοχικὰ Ἡπειρωτικὰ καθεστῶτα συχνὰ καὶ διοικητικὸν τμήμα αὐτῆς καὶ παλαιότερον μὲν, ἀλλὰ καὶ μεταγενεστέρως ἐπὶ Ἀλῆ Πασᾶ. Πολλὰ καὶ ἀδιάκοπα ἦσαν τὰ ζητήματα, τὰ ὅποια ἐδημιούργει ἡ στενὴ μετὰ τῆς Ἡπείρου γειτονία της. Ἀναγκαστικῶς λοιπὸν οἱ μελετηταὶ τῶν ποικίλων Ἡπειρωτικῶν ζητημάτων συναντοῦν εἰς τὰς ἐρεῦνας τῶν τὴν γείτονα Αἰτωλίαν, τὸ ὄνομα τῆς ὁποίας ὡς ἐκ τούτου μνημονεύεται κατὰ καιροὺς εἰς τὰς ἐκλεκτὰς σελίδας σου. Ἔτσι, ἐνθ' ὁ μόνιμος κατέστη πλέον ἡ παρούσα εἰς αὐτὰς τῆς μορφῆς τοῦ θρυλικοῦ ἐκείνου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, εἶδομεν πρότινος δημοσίευμα περὶ τοῦ περάσματος τῆς Κυρᾶ—Βασιλικῆς ἐκ τῆς Αἰτωλίας καὶ τοῦ θανάτου της ἐν αὐτῇ (τεῦχος 23ον, σελ. 259—263) καὶ προχθὲς ἀκόμη μνείαν περὶ τῆς Αἰτωλικῆς πόλεως Ἀχελώου (τεῦχος 24ον, σελ. 364).

Ἡ πόλις Ἀχελῷος ἀναφέρεται ἀπὸ τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος ὡς ἔδρα Ἐπισκόπου καὶ ἦτο μίᾳ ἀπὸ τὰς ἐγγεῖς ἐν Αἰτωλίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ καὶ Ἡπείρῃ Ἐπισκοπᾶς, τὰς ὁποίας περιελάμβανε ἡ ἀρχαιοτάτη Μητρόπολις Ναυπάκτου. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν Η' αἰῶνα, ἐπὶ Λέοντος, ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναφέρεται ὡς τοιαύτη, ὑπαγομένη ὑπὸ τὴν ἰδίαν

δικαιοδοσίαν. Πού ὅμως ἔκειτο, πότε ἐκτίσθη καὶ πότε κατεστράφη ὁ Ἀχελῷος δὲν εἶναι γνωστὰ. Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους μνείαν τούτου ἔχομεν παρὰ τῇ Ἰσπανοεβραίῳ Βενιαμὶν τῷ ἐκ Τουδέλλης. Περιηγηθεὶς οὗτος τῇ 1153 τὴν Ἑλλάδα πρὸς καταγραφὴν τῶν ἐκασταχοῦ αὐτῆς Ἑβραίων ἀναφέρει εἰς τὸ ἐκδοθὲν ὁδοιπορικόν του: «Ἀπὸ τὴν Κέρκυραν ἐταξιδεύσαμεν ἐπὶ δύο ἡμέρας καὶ ἐφθάσαμεν εἰς Λευκάδα. Ἐκεῖθεν ἐβδόσμεν πρὸς Ἀ. καὶ ἐσυναντήσαμεν τὸν Ἀχελῷον, πόλιν ἐνθα ὑπάρχουν δέκα περίπου Ἑβραῖοι. Εἰς ἀπόστασιν δὲ ἡμιτείας ὥρας εἶναι τὸ Νατολικόν (Αἰτωλικόν). Καὶ μετὰ ταξιδιον μιᾶς ἡμέρας ἐφθάσαμεν εἰς Πάτρας». Ὁ Καντακουζηνὸς ὀνομάζει τὸν Ἀχελῷον «πόλιν παρὰ τὸ Ἀγγελόκαστρον». Οἱ περιηγηταὶ Ζὰκ Σπὸν καὶ Τζώρτζ Χουίλλερ (1675—1676) εἰς ταξιδιωτικὸν των βιβλίον γράφουν: «Ἀχελῷος, πόλις ἡ ὁποία ἔλαβε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸν ποταμόν. Ὁ Ἐπίσκοπός της διαμένει ἐν τῷ Ἀγγελόκαστρον καὶ ἔχει δικαιοδοσίαν ἐπὶ τοῦ Ζηπανίου, Μεσολογγίου καὶ Αἰτωλικοῦ». Ὁ Μητροπολίτης Ἀρτης Σεραφεὶμ Ξενοπούλος—Βυζάντιος, ἀριθμίζων τὰς Ἐπισκοπὰς τῆς Μητροπόλεως Ἀρτης καὶ Ναυπάκτου, γράφει εἰς τὸ «Δοκίμιόν» του: «Ἀχελῷος ἢ Ἀγγελόκαστρον, πάλαι ποτὲ πόλις τῆς Αἰτωλίας, κειμένη πλησίον τοῦ ὁμοῦ ὕμνου ποταμοῦ, ἥ ἐρείπια ἄχρι τοῦδε σώζονται, γνωστὸς δ' αὐτῆς Ἐπίσκοπος εἶ: Ἰωακείμ τοῦνομα, ἀκμάσας ἐν ἔτει 533». Ὁ Π. Ἀραβαντινὸς φρονεῖ ὅτι Ἀχελῷος ἐλέγετο τὸ Ἀγγελόκαστρον, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τοῦτο μετὰ θετικότητος. Τὸ ἴδιον καὶ κάπως ἀερίστως ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Κ. Σάββας, χωρὶς νὰ μνημονεύῃ τὴν πηγὴν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἔσχε τὴν πληροφορίαν ἀσπασθεὶς φαίνεται τὴν γνώμην τοῦ Ἀραβαντινοῦ. Ὡστε ἱκαναὶ τῶν ἀσφῶν τούτων πληροφοριῶν ἀποδέχονται ὅτι ὁ Ἀχελῷος δὲν ἦτο ἡ αὐτὴ μετὰ τὸ Ἀγγελόκαστρον πόλις.

Ὅμως ἐν τῇ κέντρῳ τῆς Παραχελωτίδος—τῆς πεδιάδος δηλαδὴ τῆς δημιουργείσης διὰ τῶν προγῶντων τοῦ εἰ αὐτῆς κατερχομένης ὁ Ἀχελῷος ποταμοῦ καὶ ἐκτεινόμενης ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὁχθῆς καὶ παρὰ τὸν κάτω ροὴν τοῦ ποταμοῦ—καὶ ἐν τῇ καί-

νοτική περιοχή του χωρίου Μάστρου υπάρχει μονήρης λοφίσκος καλούμενος «'Επισκοπή» με ἐπ' αὐτοῦ βυζαντινὸν τρίκλιτον βασιλικὸν ρυθμὸς μετὰ νάρθηκος (25X12 μ.) ναὸν τοῦ 'Αγ. 'Ιωάννου (12 αἰῶνος;) Στηριζόμενοι κυρίως ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ 'Ισπανοεβραίου Βενιαμὶν δὲν εὐρίσκομεν ἄστοχον τὴν τοποθέτησιν τοῦ 'Αχελώου ἐπὶ τῆς ἐν λόγῳ «'Επισκοπῆς», κληθείσης οὕτω διότι ἀσφαλῶς θὰ ἐξηρατο ποτε ἔδρα 'Επισκόπου. Διότι καὶ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ κεῖται αὕτη, ὥστε οὗτος ἰὰ δώση τὸ ὄνομά του καὶ εἰς αὐτήν, καὶ τὸ Αἰτωλικὸν ἀπέχει πρᾶγματι περὶ τὴν ἡμίσειαν ὠραν ἀνατολικῶς αὐτῆς καὶ ἔχνη προγενεστέρου βίου (βυζαντινὰ νομίσματα, ἀρχιτεκτονικὰ ἐκ λευκαλίου μέλη κ.λ.π.) δὲν σπανίζουν σήμερον εἰς τὸ περὶ τὴν «'Επισκοπήν» πεδινὸν ὑπέδαφος τῶν ἀφθόνων προσχώσεων τοῦ ποταμοῦ, ἐνῶ, ἐξ ἄλλου, ἡ παρὰ τῷ λαφῷ διατήρησις τοῦ τσιπυμίου ὑποδηλοῖ τῆς ἱστορικοῦ σκευτικῆς παλαιότεραν προέλευσιν του. Τὴν ἐκκλησιαστικὴν τῆς δὲ ταύτης ιδιότητάς ἡ «'Επισκοπή» διετήρησεν ἕως τῶρα ἡτο μετόχον τοῦ Παναγίου Τάφου, μέχρι δὲ τοῦ 1873 διέμενε μονίμως ἐν αὐτῇ μοναχὸς τις (Νεόφυτος ἐκαλεῖτο ὁ τελευταῖος), εἰσπράττων παρὰ τῶν ἐνοικιαστῶν τὸ ἐνοίκιον διὰ τοὺς ἀγρούς, ἀκούεται δὲ καὶ σήμερον ἐκεῖ ἡ τοπωνυμία «'Αγιοταφῆτικα» ἐπὶ ἀγρῶν ἀποτελούντων μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὁπότε ἡγοράσθησαν παρὰ τῶν ἐντοπίων, ἰδιοκτησίαν τοῦ Πατριάρχου.

Κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Πουκεβίλ ἐπὶ τῇ ἐποχῇ τῇ ἀνά τὴν Ἑλλάδα περιηγήσεως του ἦσαν ἐγκυστερημένοι ἐπὶ τῆς «'Επισκοπῆς» εἰκοσι οἰκογένηται.

Ἐὰν ἡ ἐπικριδὴς τοποθέτησις τῆς πόλεως 'Αχελώου ἀποτελεῖ καὶ σήμερον ζήτημα ἐν τῇ Αἰτωλικῇ τοπογραφικῇ ἀρχαιολογίᾳ, εἰς τὰς διχαζομένας παλαιότερας περὶ 'Αγγελολάτρου ἀπόψεις προστιθεμένης σήμερον καὶ τῇ ἰδικῇ μας περὶ «'Επισκοπῆς», ὅμως οὐδεμίαν πιθανότητα συγκεντρώνει ἡ ξένη πρὸς τὰς ὀλίγας σωζόμενας φιλολογικὰς εἰδήσεις περὶ 'Αγρινίου δειλὴ ἐκδοχὴ τῶν σελίδων σου (ἐν. ἀνωτ., σὺμ. 9).

Διὰ τὴν κατάχρησιν τοῦ πολυτίμου χώρου σου ζητῶ συγγνώμην.

Μετὰ τιμῆς καὶ πατριωτικῶν χαίρεισμων
Κ. Σ. ΚΩΝΣΤΑΣ

*

Η ΕΝΘΥΜΗΣΗ ΤΟΥ 1584

'Αγαπητὴ «'Ηπειρ. 'Εστία».

Γεννήθηκε σὲ πολλοὺς ἡ—εὐλογία—ἀπορία, γιατί, σὰ μέ τὸν τίτλο «'Η ἐνθύμησις τοῦ 1584», ἀπὸ τὸ τεῦχος σας τοῦ 'Απριλίου ἐ. δ. δημοσιευόμενα σημειώματά μου, κατατρίβουμαι σὲ ἄρουνες γιὰ τὸ ἄν, ἡ λέξις τοῦ κειμένου τῆς καὶ εἶναι ὀρθὰ διαβαζομένη, ἡ προκειται γιὰ κακὴ ἀνάγνωσιν τοῦ εἰς ἡ ἀ π ὁ. καὶ δὲν προτιμῶ νὰ προστρέξω στὸ 'Ψαλτήριον τοῦ Ναοῦ τοῦ 'Αγ. Παντελήμονα ὅπου εἶναι καταχωρημένη ἡ ἐνθύμησις, γιὰ νὰ ξαναδιαβάσω μὲ ἐντατικότερη προσοχή, αὐτοῦσι τὸ παλὴρ ἐκείνο κείμενο.

Ἐγὼ ἀληθινὰ ἐκεῖ ἀναζητήσῃ τὸ λειτουργικὸ ἐκεῖνο βιβλίον ἀτυχῶς ὅμως, χωρὶς εὐνοϊκὸ ἀποτέλεσμα. Βρῆκα μονάχα ἓνα παλαιὸ 'Ψαλτήρι—καὶ πιθανότατα εἶναι αὐτὸ τοῦ ἀναζητῶ—ποῦ ὅμως, δὲν ἔχει σήμερα, οὔτε παράφυλλα, οὔτε ἀρχικὰς σελίδες. Στὶς τελευταῖες αὐτῆς, θὰ ἦσαν πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ διαβάσαμε τὴ χρονιά τῆς ἐκδόσεώς του, καὶ συνεπῶς, νὰ προσδιορίσαμε κάπως τὴν ἐπὶ τὴν ὁποία ἔγραψε ὁ συντάκτης τῆς ἐνθυμήσεως τοῦ 1584.

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

*

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΙΣ Σ' ΕΝΑ ΚΕΡΥΓΜΑ

'Αγαπητὴ μου «'Ηπειρωτικὴ 'Εστία».

Ἐφυγα ἀπὸ τὰ 'Ιωάννινα γεμάτος ἀγάπην καὶ συγκίνησιν ἔνως συναγωνισμὸς σὲ αἰσθήματα καὶ σὲ προσφορὰς. Καὶ ἡ κοινωνία τῶν 'Ιωαννίνων μεστὴ ἀπὸ εὐχιοθυα καὶ ἀπὸ ἄξια ἐνδιαφέροντα. Ἔτσι καὶ σὺν ἀκροατήριον μὲ ἐθερμανε καὶ με κατέκτησε. Καθὼς σὰς μίλαγα γιὰ αὐτὸ τὸ ἐξαίρετο δημοῦργημα ἀλλὰ καὶ τὸ μεγάλο δημιουργὸ πού λέγεται «ἄνθρωπος», διακρύπτουσας τὴν πίστη μου πῶς με τὴν εὐχιοθυα τοῦ Ἑλληνικοῦ Χώρου καὶ τὴν εὐχιοθυα τῆς Ἑλληνίδας θὰ ξαναβροῦμε τὸν «ἐν ἡμῖν Θεὸν» ἀλλὰ καὶ τὸν «ἐν ἡμῖν ἄνθρωπον», θαρρῶ πῶς εὐρίσκα τὴ δικαίωσίν μου ἀπὸ τοῦτῃ τὴν πλούσιαν σὲ αἰσθήματα, σὲ ἄνθρωπιαν, σὲ πνευματικότητα, καὶ σὲ λογοτεχνικά ἐνδιαφέροντα (μεγάλῃ ἡ προσφορὰ τῆς «'Ηπειρωτικῆς 'Εστίας») τῆς κοινωνίας τῆς πολιτείας τῶν ὁρύλων πού προσφέρεται σὲ δράση ἀλλὰ καὶ σὲ δραματισμοὺς.

ΙΩΑΝΝΗΣ Π. ΚΟΥΤΣΟΧΕΡΑΣ

*

ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ΑΝΘΙΜΟΣ ΚΤΕΝΙΑΔΗΣ

Φίλη «'Ηπειρωτικὴ 'Εστία»,

Θὰ παρακαλέσω θερμὰ νὰ δημοσιευ-

θεδν τὰ πιδ κάτου συμπληρωματικά τοῦ βιβλίου μου «Τὸ Μετόχιον τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης Ἰωαννίνων», στοιχεῖα τὰ ὅποια μὲ ἐπιστολὴ τοῦ μου κατέστησε γνωστὰ ἐ συνεργάτης σας κ. Ἀλέξανδρος Διβανδρῆς: «... Ὁ Ἡγεύμενος τῆς Μονῆς τῆς Αἰκατερίνης Ἰωαννίνων Ἀνθιμος Κτενιάδης, ἐταῖρος τοῦ 26ου Τμήματος τῆς ἐν Ἰωαννίνοις Α' Διαθύνσεως τῆς ἐπαναστατικῆς ὁργανώσεως Ἡπειρ. Ἐταιρεία, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Ἐπικουρὸς» εἶχε διαθέσει ὁχι μόνον τὸ Νὰν, ἀλλὰ καὶ ἐλόκληρον τὸ συγκρότημα τοῦ Μετοχίου τοῦ γιὰ ἐξυπηρέτησιν τῆς Ὀργανώσεως. Ἐκεῖ κρυφτήκαν προσωρινὰ διάφοροι καταδιωκόμενοι ἐπὶ χρόνια 1906—1912. ἔκει ἐναπεσθῆκευθησαν προσωρινὰ ὅπλα καὶ πυρομαχικά, ἔκει γινόνταν συνεδριάσεις τμημάτων, ἐπὶ τὰ αὐτὰ ὁρμήσθησαν πολλοὶ ποὺ εἶχαν μυηθῆ, καὶ γενικὰ καρμιά ἐπικίνδυνον συμπαραστροφὴν ἐν ἀρνήθηκε ὁ ἀτρόμητος ἐπίσης Κρητικὸς στὴν Ἡπειρωτικὴ Ἐταιρεία. Προσφέρθηκε μάλιστα νὰ κατασκευασθῇ κρυπτή κίττω ἀπὸ τὸ γυναικωνίτη γιὰ ἐναπεσθῆκευσθῶν—πράγμα ποὺ δὲν κριθῆκε οὐδέποτε—καὶ γιὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν, χρησιμοποιεῖτο καὶ τὸ σπίτι τοῦ Χαράλαμπος Παπᾶ ποὺ ἦτο στὴν περίβολο τοῦ Μετοχίου».

Μὲ ἐκτίμησιν

ΓΕΩΡΓ. ΑΘ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

***

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ "ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ,"

Γεώργ. Ζήγος δόκιμος ἀξιωματ. Σωφ. κῆς Ἀθῆναι.—«...εἶμαι κατενθουσιασμένος ἀπὸ τὴν ὕλην τῆς καὶ μὲ χαρὰ διαπιστώνω ὅτι ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἐστία» κατέστη πλέον ὁ σταθερὸς συνδεδεμένος κρίκος μεταξὺ τῶν ἀποδημῶν Ἡπειρωτῶν καὶ τῆς προσφιλοῦς Ἡπείρου μας...»

Τασία Καρατζέλη, Θεσσαλονίκη.—«...αἰσθάνομαι βαθειὰ ἱκανοποίησιν καὶ ὑπερηφάνειαν γιὰ τὸ ὑπέροχον περιοδικὸ μὲ τὴν ὠραία ἐμφάνισιν μὲ τὸ πλούσιον λαογραφικόν, λογοτεχνικόν καὶ συναρπαστικόν ὕλικόν του, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν τόπον μου, καὶ ἀπὸ συμπατριώτας μου, ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων. Σὰς συγχαίρω γιὰ τὴν ὑπέροχην προσπάθειάν σας ποὺ τιμᾷ τὴν Ἡπείρόν μας...»

Εὐδόξος Θ. Τσολάκης, καθηγητῆς Θεσσαλονίκη.—«...νὰ σὲ συγχαρῶ γιὰ τὴν μνήμην, μ' ὅλες τὶς ἀντιξοότητες, ἐπὶ τρίτῳ χρόνῳ τῆς ἐκδόσεώς σου, καὶ νὰ σ' εὐχαριστήσω γιὰ τὸ μεγάλο καλὸ ποὺ κάνεις στὴν πατρίδα σας...»

Κώστας Δαφνῆς, λόγιος. Κέρκυρα.—«...Ἡ Ἡπειρωτικὴ Ἐστία» καλύπτει ὅσο πᾶσι καὶ περισσότερο τὴν πνευματικὴν ἐκφράσιν τῆς Ἡπείρου. Εἶναι ὅχι μόνον ὁργανὸν ἱστορικῆς ἐρεῦνης, ἀλλὰ καὶ πολιτιστικῆς καλλιτεχνίας...»

Δ. Πάνος, τραπεζιτικὸς. Ἀθῆναι.—«...τὸ θαυμάσιον αὐτὸ πνευματικὸν ἔργον, ποὺ τιμᾷ τὴν ἰδιαιτέρα μας πατρίδα».

Σπ. Χρ. Παπαγεωργίου, Κιλισσινῆ.—«...δὲν

πρόκειται νὰ πῶσω, ὅσο ᾤ...νὰ εἶμαι συνδρομητῆς...»

Ἀντ. Μ. ἑφημερίς «Φῶς» Καίροιο.—Τὰ Γιαννίνα, παλιὸ καὶ ἱστορικὸ κέντρο ἑλληνικῆς ζωῆς καὶ δραστηριότητος, συγκεντρώνουν τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ πάλι τὶς πνευματικὰς τοὺς δυνάμεις γύρω ἀπὸ ἓνα ἀξιόλογο περιοδικὸ τὴν «Ἡπειρωτικὴν Ἐστία». ποὺ γιὰ τὴν καὶ ἄλλῃ φορᾷ μιλήσαμε. Ἡπειρώτες ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἅπ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, δουλεύουν γιὰ ν' ἀκουσθῇ καὶ πάλι ἡ φωνὴ τῆς πατρίδος τοῦ. ἐρευνῶν τὰ μπερδεμένα μονοπάτια τῆς ἱστορίας, ἐργάζων ἐπὶ τῶν ἀγνωστούς θησαυροὺς ἀπὸ τὸ παρελθόν, γράφουν ἐπιστημονικὰς μελέτας καὶ πλουτίζουν, ὁ κατέας μὲ τὸν τρόπον του, τὸ πνευματικὸ καὶ ἐπιστημονικὸ κεφάλαιον τῆς ἐνδεῆς αὐτῆς ἑλληνικῆς χώρας.

Δρ. Κύπρος Χρυσάνθης, ἐπιστημονικὸς συγγραφέας καὶ λογοτέχνης Λευκωσία.—«...Ἐπέρχει ἐπὶ περιοδικὸν σας κίττι ποὺ πιθανόν εἴητε νὰ μὴ τὸ βλέπετε: Ἐπέρχει ἡ ἀρρενωπότης τοῦ γυναικείου ἑλληνισμοῦ, χωρὶς τοὺς ἐξωτερικοὺς γλυκαρμοὺς καὶ τὰ ὑποπτα εὐρωπαϊκὰ ἀκρίσματα... Ἀπὸ τὴν «Ἡπειρωτικὴν Ἐστία» φαίνεται: ἀκόμα μιά φορὰ πῶς ἡ ἑλληνικὴ ὑπαίθερος ἐξαίρετος ὑπερβαίνει ἀνώτερον ἑαυτῆς, ἔχει ἀκόμη τὴν ἑλληνικὴν ἀρετή...»

Κρίτων Ἀθανασούλης, λογοτέχνης. Ἀθῆναι.—«...Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἐστία» μὲς προσφέρει πολλὰ, ποὺ μὲς γιῶρισε αὐτὴ τὴν ἐξαιρετικὴν πλεῖδα τῶν διανοουμένων τῆς Ἡπείρου, καὶ ὅπως καὶ ἄλλοτε εἶπα, ἡ προσφορά της ἐπὶ γράμματα εἶναι οὐρανή...»

Σ. Δάκαρης, ἀρχιαιλόγος Ἀθῆναι.—«...Σκέψουμαι πόση εὐθύνη, ἀνιάλαστα καὶ πόσο μεγάλη εἶναι ἡ προσφορά σας ἐπὶ τὸν Ἡπειρωτικὸν κόσμον καὶ ἐπὶ τὸν ἑλληνοκοινόν...»

Ἡὼ Δαυπίρη, λογοτέχνης—ἱατρός. Ἀθῆναι.—«...στοὺς αὐτοὺς διαλεχτοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων καὶ ἐπὶ ἐλόδωσιν καὶ ἀμείναντο μικροκάτω τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἐστίας» ἐκφράζω τὸν ἀνυπόκριτον θαυμασμὸν μου...»

***

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Προκήρυξις διαγωνισμοῦ

Ὁ «Κρίκος» τὸ μηνιαῖον περιοδικὸν τοῦ Ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ τὸ ὅποιον διανύει ἐφέτος τὸ τέταρτον ἔτος τῆς ἐκδόσεώς του καὶ ἐπιούρει διαρκῶς ἀξιδανόμενον ἐνδιαφέρον διὰ τὸ ἐκλεκτὸ περιεχόμενον του καὶ τὰ ἐνδιαφέροντα νέα του ἀδελφὸν τὸν ἀποδήμον Ἑλληνοκοινόν, μὲ τὸ τεῦχος τοῦ μηνὸς Μαΐου προκηρύσσει ἓνα πρωτότυπον διαγωνισμὸν μὲ μεγάλα χρηματικὰ βραβεῖα, εἰς τὸν ὅποιον μπερδὺν νὰ συμμετέσχουν εἰ ἑλλήνες ἀναγνώσται τοῦ περιοδικοῦ ἀπὸ ὅλων τῶν χωρῶν.

Ὁ Διαγωνισμὸς αὐτός εἶναι ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς Ἑλληνας τοῦ ἐξωτερικοῦ καθότι κρεταίνονται θέματα τὰ ὁποῖα περιστρέφονται

γύρω από την ζωή και τα ζητήματα του αποδήμου Έλληνισμού.

Αι διαλέξεις μας

—Την 9ην Μαΐου ἐδόθη εἰς τὸ ἐνταῦθα Στρατιωτικὸν θέατρον ἡ 8η κατὰ σειράν διάλεξις τῆς περιόδου αὐτῆς ὁργανωθείσα ὑπὸ τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» μὲ ὁμιλητὴν τὸν ἐκλεκτὸν συνεργάτην τῆς Καθηγητῆν καὶ λογοτέχνην κ. Δημ. Σιωμόπουλον καὶ θέμα: «Τὸ ἔργο τοῦ Ἀλεξάνδρου Πάλλης». Τὴν διάλεξιν ἡ ὁποία ἐσημείωσεν ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν παρηκολούθησαν αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως, ὁ κ. Α. Α. Πάλλης ἐλθὼν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ πυκνὸν ἀκροατήριον.

—Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» εὐχαρίστως προαγγέλλει διὰ τὴν 6ην Ἰουνίου μίαν ἀκόμη ἐνδιαφέρουσαν διάλεξιν τῆς μὲ ὁμιλητὴν τὸν Βολιώτην ἱστοροδίφην—λόγιον κ. Κίτσον Μακρῆν καὶ θέμα: «Ἡπειρώτες τεχνίτες στὸ Πήλιο» ποὺ πλαισιώνεται μὲ εἰκοσι φωτεινὰς προβολάς.

Ἡ συναυλία τῶν πολεμιστῶν

Τὴν 23ην Μαΐου ὁ «Ἐθνικὸς Ὅργανισμὸς Πολεμιστῶν» ἔδωκε ὑπὸ τὴν καλλιτεχνικὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἀρχιμουσικοῦ ὑπολ)γοῦ κ. Ἀναστ. Γερμούδου εἰς τὸ Στρατιωτικὸν θέατρον συναυλίαν μὲ σύμπραξιν τῆς Στρατιωτικῆς Μουσικῆς 8ης Μεραρχίας, τῆς χορωδίας τοῦ ἐνταῦθα Γυμνασίου Θηλέων τοῦ μουσικοσυνθέτου κ. Δάκη Κέκেশ καὶ τοῦ Μουσικοῦ συγκροτήματος Κέντρου «Ἄλσος» ἡ ὁποία ἐσημείωσεν ἐπιτυχίαν.

Ὁμιλία τοῦ Ἰατροῦ κ. Χρ. Κίτσου

Τὴν 30ὴν Μαΐου ὁ ἱατρός κ. Χρήστος Κίτσος ὁμίλησεν εἰς συγκέντρωσιν γονέων καὶ κηδεμόνων γενομένην εἰς τὴν αἰθούσαν τελετῶν τῆς Καπλανείου Σχολῆς μὲ θέμα: «Σωματικοί, πνευματικοί καὶ ἡθικοί κίνδυνοι τῶν παιδιῶν μας» μέτρα προφυλάξεως». Ἡ ὁμιλία ὁργανώθη ὑπὸ τοῦ Β' Δημ. Σχολείου Ἰωαννίνων.

***

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΜΑΪΟΥ

(Μάϊος 1954)

1. Οἱ ἐργάται τῆς Ἡπείρου ἐώρτασαν, ἐντός τοῦ πλαισίου τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξεως, τὴν ἐργατικὴν Πρωτομαγίαν.

—Ἐκυκλοφόρησαν τὰ νέα χαρτονομίσματα, τὰ ὁποῖα εἶναι ὅμοια μὲ τὰ παλαιά, ἀλλὰ χωρὶς τὰ μηδενικά.

2. Παρουσία τῶν ἐπισήμων ὁ Μακαριώτατος κ. κ. Σπυρίδων κατέθεσεν εἰς Ἰωάννινα τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ νέου μητροπολιτικοῦ μεγάρου τῆς πόλεως.

3. Εἰς τὴν αἰθούσαν τελετῶν τῆς Ζωσιμαίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας, ἡ λογοτέχνης—ἱατρός δις Πῶ Λαμπέρη, ἔδωσε, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» διάλεξιν μὲ θέμα: «ποῦ εὐρίσκεται ἡ εὐτυχία», ἥτις ἐσημείωσε ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν.

4. Ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μακαριωτάτου

συνεκροτήθη εἰς Ἰωάννινα σύσκεψις τῶν ἐκπροσώπων τῶν ὁργανωμένων τάξεων, εἰς ἣν παρέστησαν καὶ ὁ Γεν. Διοικητὴς κ. Τσιτσάρας καὶ ὁ Δήμαρχος κ. Θεοδωρίδης, καὶ καθ' ἣν συνεζητήθη τὸ ζήτημα τῆς παραχωρήσεως τῶν στρατώνων εἰς τὴν πόλιν.

5. Μεταξὺ τοῦ Ὑπουργείου Δημοσίων Ἔργων καὶ τῆς Ἑταιρίας «Ρολάνθα» ὑπεγράφη ἡ σύμβασις διὰ τὰ ἀποξηραντικὰ ἔργα τῆς Λαψίστης.

6. Νέα κακοκαιρία ἐνέσκηψεν εἰς τὴν Ἡπειρον μὲ ραγδαίотάτας βροχὰς καὶ σφοδροὺς ἀνέμους. Χιὼν ἐκάλυψε πάλιν τὰς κορυφὰς τοῦ Μιτωκελίου καὶ τῶν Τζουμέρκων. Εἰς τὴν Πρέβεζαν ἐπροξενήθησαν σημαντικαὶ καταστροφαὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν.

7. Ἐνεκρίθη πίστωσις 3.500 δρχ. (νέων) διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν χωρίων Λειᾶ, Βαδουρί καὶ Ἀσπροκλήσιου, ὅπου θὰ στεγασθοῦν οἱ ἐπανελθόντες ἐξ Οὐγγαρίας ὁμηροί.

—260 ἐμποροεπαγγελματίαι Ἰωαννίνων ἀπήλθον πρὸς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὸν Μακαριώτατον ἔντονον διαμαρτυρίαν, αἰτοῦντες τὴν κατάργησιν τῶν καλλιστείων.

8. Ὑπὸ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως ἀπεστάλη ἐγκύκλιος πρὸς τοὺς Δήμους καὶ Κοινότητας τοῦ Ν. Ἰωαννίνων ὅπως συνδράμουν εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ μνημείου τοῦ Φιλικοῦ Τσακάλωφ.

9. Καθ' ἅπασαν τὴν Ἡπειρον ἐτελέσθησαν μνημόσυνα ὑπὲρ τῶν θυμάτων τῆς κατοχῆς.

—Εἰς τὸ Στρατιωτικὸν θέατρον Ἰωαννίνων ἐδόθη διάλεξις ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Α. Σιωμοπούλου μὲ θέμα «τὸ ἔργον τοῦ Ἀλ. Πάλλης». Κατ' αὐτὴν παρέστη καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ποιητοῦ κ. Α. Α. Πάλλης.

10. Εἰς τὴν Γενικὴν Διοίκησιν Ἡπείρου συνενεκροτήθη μεγάλη σύσκεψις καθ' ἣν συνεζητήθη τὸ θέμα τῆς τιμῆς τοῦ ἡλεκτρικοῦ ρεύματος, μετὰ τὴν τροφοδότησιν τῆς πόλεως ἐκ τοῦ ὑδροηλεκτρικοῦ ἔργου στασίου Δούρου.

11. Ἐπανήρχισαν καὶ συνεχίζονται ἐντατικῶς αἱ ἐργασίαι διανοξέως τοῦ δικτύου τῶν δασικῶν ὁδῶν Ζαγορίου.

12. Ὁ ἐν Ἀθῆναις ἀκτινολόγος ἱατρός κ. Β. Χρήστου διέθεσε διὰ τὴν ἰδιαιτέραν τοῦ Πατρίδα Ἀσημοχώριον Κονίτσης 30 ἑκατομ. δρχ. δι' ἀνέγερσιν ἐκκλησίας. Διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν προσέφερε καὶ τὰ πατρικά του κτήματα.

—Ὁ ἐν Παρίσι οἰς ἐγκατεστημένος κ. Μπαλαντάκης διέθεσε 20 ἑκατ. δρχ. διὰ τὴν κατασκευὴν ὑδατοδεξαμενῆς εἰς τὴν ἰδιαιτέραν τοῦ πατρίδα Λωδώνην.

14. Ὁ ἡπειρωτικὸς λαὸς ἐπεφύλαξεν ἐνθουσιωδστάτην ὑποδοχὴν εἰς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα, ἀφιχθέντα εἰς τὴν Ἡπειρον, πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν στρατιωτικῶν μονάδων τῆς.

15. Αἱ ἡπειρωτικαὶ ὁργανώσεις Ἀθηνῶν ἐπεσκέφθησαν τὸν Ὑπουργὸν Βιομηχανίας κ. Πρωτοπαπαδάκην καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τὴν ἐναρξιν ἐρευνῶν εἰς τὴν Ἡπειρον, πρὸς ἀνεύρεσιν πετρελαιοειδῶν.

16. Ὁ Ε. Ε. Σ. ἀπένειμεν εἰς τὸν ἐν Βενετίᾳ Ἑλληνα πρόξενον συμπόλιτην καὶ ἐκλεκτὸν συ-

νεργάτην μας κ. Κ. Μάρτζιον, τὸ ἀργυροῦν μετὰ-
λιον ἐξαιρέτων πράξεων, διὰ τὰς ὑπὲρ τῶν ἐπανα-
πατριοθέντων ἐμῶν ἐξ Οὐγγαρίας φροντίδας του.

17. Ἀφίκετο εἰς Ἰωάννινα ὁ ἐν Ἀθήναις
πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας κ. Ταράϊ.

18. Ἡλεκτρικὸν ρεῦμα ἀπὸ τὸν Λοῦβρον ἤρχι-
σε διοχετευόμενον καὶ εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἀρτης.

19. Ὁ εἰς Αὐστρίαν ὁμογενὴς κ. Γ. Βάσης
ἀπέστειλε εἰς τὴν Κοινότητα Δολεῦ 8.500.000 δρχ.
δι' ἐκτέλεσιν κοινωφελῶν ἔργων.

20. Δόγῳ κρουσμάτων πολυομυελίτιδος ἐμ-
φανισθέντων εἰς Θεσσαλονίκην ὑπὸ τῶν ὑγειονομι-
κῶν ἀρχῶν Ἡπείρου ἐλήφθησαν τὰ κατάλληλα
μέτρα.

21. Ὁ Νομομηχανικὸς Ἰωαννίνων προέβη εἰς
τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ ἀναλαβόντος τὴν κατα-
σκευὴν τῶν ἀποξηραντικῶν ἔργων Λαφίστης ἐργο-
λάβου κ. Λοράνδου.

23. Εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Θέατρον Ἰωαννί-
νων ἐδόθη συναυλία ὑπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ πολεμι-
στῶν Ν. 751, τῆς συμμετοχῆς τῆς Στρατιωτικῆς μου-
σικῆς ΓIII Μεραρχίας, τῆς χορωδίας Γυμνασίου
Θηλέων καὶ ἄλλων καλλιτεχνῶν τῆς πόλεως.

24. Εἰς Ἰωάννινα συνεκροτήθη τὸ Β. Συνέ-
δριον Κοινοτικῶν ὑπαλλήλων Ἡπείρου καὶ Β. Α.
Ἑλλάδος.

25. Διὰ τηλεγραφημάτων των πρὸς τὴν Κυ-
βέρνησιν αἱ ἐργαζόμεναι τάξεις τῆς Ἡπείρου. ἔξε-
δήλωσαν τὴν προθυμίαν των νὰ ἐγγραφοῦν εἰς τὸ
ἐθνικὸν παραγωγικὸν δάνειον.

26. Δαπάναις τοῦ Δήμου Ἀρταίων ἀπεφασί-
σθη ἡ ἀνέγερσις εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς 24 Ἰουνίου
Ἡρώου τῶν πεσόντων, τὴν φιλοτέχνησιν τοῦ
ὁποίου ἀνέλαβεν ὁ γλύπτης κ. Νικόλας.

*

Κ. Μέρτζιον Βενετία.—Τὰ πῆραμε· θὰ πε-
ριληφθῶν στὸ ἀνάτυπο. Εὐχαριστοῦμε γιὰ ὅτι
γράφετε, εἶναι τὸ μόνο τίμημα τοῦ μόχθου μας,
τὸν ὁποῖον οἱ πολλοὶ δὲν ὑποψιάζονται ἴσως.

Γ. Βαλλ. Ἀθήνα. —Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὸ
ἐνδιαφέρον σας. Θὰ σὰς στείλουμε ὅτι ζητήσατε
μέσω τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Χαρ. Τρικού-
πη 2 ἀντιπροσώπου μας κ. Βασ. Γρηγοριάδη.
Γράφουμε.

Χρ. Εὐαγγ. Μεσολόγγι.—Σὰς στείλαμε τὰ
ὅσα ζητήσατε. Περιμένουμε γράμμα σας· εὐχαρι-
στοῦμε δι' εὐχάς.

Βασ. Σκαφ. Φάρσαλα.—Μὲ ἀγωνία παρα-
κολουθήσαμε τὸ δράμα τῆς Θεσσαλίας· ἀπὸ τὴς
πρώτης μέρες ρωτήσαμε γιὰ σὰς καὶ μὲ ἀνακού-
φιση μάθαμε ὅτι μόνον ὑλικὴς ἦταν οἱ ζημιές σας.
Θάρρος! Γιὰ τὴ δημοσίευσιν τῆς μελέτης σας ποῦ
βραβεύθηκε θὰ ἐπανέλθουμε. Τὴν «πομπή» θὰ δη-
μοσιεύσουμε ἀργότερα.

Κυπρ. Χρυσ. Λευκωσία.—Εὐχαριστοῦμε

θερμὰ γιὰ ὅλα. Ἀτυχῶς τὸ γράμμα σας ἔφθασε
ὅταν ἡ ἐκτύπωση τοῦ τεύχους αὐτοῦ ἔχει προ-
χωρήσῃ ἀρκετά. Ἀλ. Διβ. Ἀθήνα. —Ἦλθε
ἀργά, ἀτυχῶς. Νομίζομε ὅτι πρέπει νὰ πλαισιω-
θῇ μὲ 2 τοῦλάχιστον κλισέ, ὁ ἀρχιτέκτων κ. Κα-
ραντινὸς ἐλπίζουμε ὅτι θὰ προθυμοποιηθῇ νὰ σὰς
τὰ δόσῃ.

Σ. Τσιμ. Θεσσαλονίκη.—Θὰ σὰς στείλουμε
καὶ τὰ προηγούμενα. Ἀνθ. Ζολ. Ἀργίριο. —Τὸ
ποιημά σας ἦρθε ἀργά· τὸ κρατοῦμε γιὰ προσεχῇ εὐ-
καιρία. Α. Μάλμ. Χανιά. —Σὰς στείλαμε καὶ τὸ
βιβλίο καὶ τὸ τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ, προσφορά
μας γιὰ τὴ Βιβλιοθήκη σας. Δημ. Δολ. Κου-
βαίτ. —(Περικὸς Κόλπος) Σὰς στέλνουμε ταχ(κ)ῶς
τὴς τιμὲς τῶν βιβλίων ποῦ γράφετε. Εὐχαρίστως
θὰ σὰς ἐξυπηρετήσουμε γιὰ ὅτι γράφετε Ὀλγ.
Ψατ. Ν. Σμύρνη. Ἀθήνα. —Τὸ πῆραμε καὶ
εὐχαριστοῦμε. Γ. Σταμπ. Ἀθήνα. —Εἴμαστε
ὅλοι ἐνθουσιασμένοι ἀπὸ τὴν ἐπαφή μας, ποῦ μὲ
ἀνυπομονησίαν περιμένουμε τὴν ἐπανάληψή της.
Ὁ κ. Σ., σὰς ἔγραψε. Τὸ βιβλίο σας τὸ πῆραμε
καὶ οὐχαριστοῦμε. Κ. Βλάχ. Ἀθήνα. —Βασικά,
βρίσκουμε ὡφέλιμη τὴν προσφορά σας καὶ θὰ συ-
νεννοηθῶμε μαζὺ σας γιὰ τὴς λεπτομέρειες. Εὐ-
χαριστοῦμε. Γ. Κουτσ. Ἀθήνα. —Πάντοτε λε-
πταίσθητος καὶ λυρικὰ εὐγενικὸς· δὲν κίναμε
παρὰ τὸ στοιχειῶδες καθήκον μας. Πάντως, εὐχα-
ριστοῦμε θερμὰ γιὰ τὰ ὅσα γράφατε.

Η. Λαμπ. Ἀθήνα.—Μὰς συγκινοῦν βαθύ-
τατα οἱ ἐκδηλώσεις σας. Λίβαμε 30 σώματα· θὰ
σὰς γράψουμε ἰδιαιτέρως. Φιλ. Βατ. Ἀθήνα. —
Τὰ λάβαμε καὶ εὐχαριστοῦμε θερμὰ. Α. Γκιολ.
Ἀθήνα. —Πῆραμε· εὐχαριστοῦμε. Σὰς στείλαμε
ὅτι ζητήσατε. Σ. Δακ. Ἀθήνα. —Γιὰ τὴ διάλε-
ξιν σὰς γράψαμε. Σὰς περιμένουμε ἀνυπόμονα.
Γιανν. Ἀναστ. Μπίρμπιγκαμ (Ἀγγλία). —Κῶ-
χαριστοῦμε γιὰ τὸ Χουίλερ δημοσιεύεται. Ὁ κ.
Σ. βρίσκει πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ μαθαίναμε ἀν' αὐτοῦ
στηλιτευτικὸς, ἔχει διαφορὰς μὲ τὸν δημοσιευμέ-
νον στὰ Ἡπειρ. Χρονικά· δὲν τολμᾷ ὁμῶς νὰ κά-
νῃ κριμὴν πρότασιν. Ὁ ἴδιος σὰς πληροφορεῖ
ὅτι γιὰ τὸ Μελέτιο Γεωγράφο, ἔγραψε ὁ Κ. Μέρ-
τζιος στὰ Ἡπειρ. Χρονικά τοῦ 1936 (σελ. 322).
Στείλτε μας ὅτι ἐρῆτε αὐτοῦ ἐνδιαφέρον. Θὰ προ-
σέρετε ἔτσι πολλὰ στὴν Ἡπειρ. Ἱστορίαν. Μ.
Περ. Ἀθήνα. —Οἱ θερμότερες ὁλων μας εὐχές.
σὰς συνοδεύουν. Πῆραμε ὅτι μὰς στείλατε. Φ.
Ματσ. Ἀθήνα. —Ὅτι μὰς στείλατε, δημοσιεύε-
ται. Κρ. Ἀθαν. Ἀθήνα. —Πῆραμε καὶ εὐχαρι-
στοῦμε πολὺ. Α. Ἐμπ. Λευκάδα. —Πῆραμε καὶ
συμμορφωθήκαμε... κ. Σπυρόπ. Ἀγναντα. —Εὐ-
χαριστοῦμε, πῆραμε καὶ θὰ κίνομε τὰ δέοντα.
Π. Σπανδ. Θεσσαλονίκη. —Πῆραμε καὶ τὰ πέν-
τε· γρήγορα θὰ ἔχετε εὐχάριστα νέα μας. Περι-
μένουμε καὶ συνεργασία σας.

Ἀθαν. Μπρ. Ἀθήνα.—Εἶναι ἀξιόπαινη
ἡ νεοθεσμικὴ ἐπιστημονικὴ σας προσπάθεια ἀλ-
λά, προσωρινά, ἔξω τῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ περιο-
κοῦ μας. Λυπούμαστε ποῦ δὲν ἔχουμε τὴ δυνατό-
τητα τῆς ἀνταλλαγῆς.

Γ. Θεοδ. Ἀθήνα.—Εὐχαριστοῦμε θερμὰ γιὰ
ὅλα. Συγχαρητήρια γιὰ τὴς ὁμιλίας καὶ τὰ ἀρ-

θρα σας στον «Ήλιο» άτυχώς έχει τυπωθή τό ιστορικό μέρος του τεύχους Μαΐου όταν λάβαμε τό γράμμα σας.

Κ. Κωνστ. Γουριά.—Ευχαριστούμε δημοσιεύεται. Κ. Τσίλ. Κων/πολη.—Ευχαριστούμε για τις καλές σας διαθέσεις. Τα όσα μας στείλατε, μάλλον άκατάλληλα για τό κλήμα του Περιοδικού μας. Στείλτε μας κάτι άλλο. 'Ιω. 'Αχιμ. 'Η-γουμενίσσαν.—Λέπουν οί πηγές και τό παρουσιάζουν άτεκμηρίωτο.

***

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Χαρ. Κατομηήτρου. 'Αντιστρατήγου έ. ά.: «'Η 'Ηπειρος προμαχούδα» ('Η όραιοι της 8ης Μπαρχίας κατά τον πόλεμον 1940—41) 'Αθήναι 1954, σχήμα 8ον σελ. 275.

Δημ. Ε. Εύαγγελίδη. «'Η Παναγία των Χαλκίων» 'Εκδοση 'Εταιρείας φίλων Βυζαντινής Μακεδονίας (άρθ.4), Θεσσαλονίκη 1954, σχ. 8ον σελ. 144.

Deno John Geanakoplos: «The battle of Pelagonia—1259» by Harvard College (U. S. A.), προσφορά κ. 'Αγαμ. Κομμάτα, Water Town, Mass.

Dr. Gilbert—Robin: «'Ηθεραπεία των έλλατωμάτων και των κακών έξεων στο παιδί» 16ον έργον της σειράς «Ψυχολογία και ζωή» του 'Ινστιτούτου 'Ιατρικής ψυχολογίας και ψυχικής υγιεινής. Τόμος Δ', 'Αθήναι 1954 σχ. 8ον σελ. 160.

Βασ. Α' Ζώγκου. «'Η θέσις της 'Αλβανίας ειστήν παρούσαν σύρραξιν» 'Αθήναι 1945 σχ. 8ον σελ. 96.

'Αγγ. Ν. Παπακώστα. «'Η αλύτρωτος 'Ηπειρος» έκδοσις Πανεπιστημικής 'Αδελφότητος 'Αθηνών, 'Αθήναι 1951 σχ. 16ον σελ. 64.

Συλλόγου Μπενέ Μπερίθ. «Γιοσέφ 'Ελιγιά—1892—1931». επιμέλεια Γ. Κ. Ζωγραφάκη, Θεσσαλονίκη 1934. σχ. 8ον, σελ. 96 (προσφορά κ. 'Αγγ. Ν. Παπακώστα).

Κύπρου Χρυσάνθη. «Οί 'Ωδές των ταπεινών πλασμάτων» (ποιήματα) Κύπρος 1951.

'Ιδίου. «'Επιλύχνια», ποιήματα, Δευκωσία 1951

'Ιδίου. «'Αποθεώσεις και χορικά», ποιήματα Δευκωσία 1958.

'Ηδς Λαμπήρη. «'Ο άνθρωπος του μέλλοντος», κοινωνικό μυθιστόρημα, Σταμπούλ, 1950 Σχ. 8ον σελ. 240.

Δημ. Οικονομίδου. «'Η έρμηνεία της ζωγραφικής τέχνης έν Ρουμανία», 'Αθήναι 1953.

'Ιδίου. Τα δημοτικά έσματα της «θλιμένης τρυφνας», 'Αθήναι 1953.

Α. Α. Πετροπούλου. «'Πνευματικές σχέσεις 'Ελλήνων και Βουλγάρων στον 19' αιώνα», 'Αθήναι 1954,

Εθαγγ. 'Αθ. Μπόγκα. «'Η κραδαυμική κατάσταση του σύμπαντος», μεταψυχική μελέτη, 'Αθήναι 1954.

Γιώργου Δ. Καλφούντζου. «'Εμείς που μένουμε» Διηγήματα. 'Αθήνα 1953, σχ. 8ον σελ. 72.
Δημ. Θ. Πάνου. «'Οράτιος Πλάνκετ, ό μέγας 'Ιρλανδός συνεταιριστής», 'Αθήνα 1953, σχ. 16ον, σελ. 88.

'Αθ. Γ. Γεωργιάδου. «'Πρός νέας σκέψεις», μελέτη, Μυτιλήνη 1953.

Γεωργ. Α. Οικονόμου. «Τό μετόχιον της 'Αγίας Δικατερίνης 'Ιωαννίνων, 1630—1954», 'Ιωάννινα 1954.

'Ιδίου. «140 ευεργέτες της Μητροπολιτικής 'Επαρχίας 'Ιωαννίνων, 1599—1949», 'Ιωάννινα 1954.

Χρήστου Σωκρ. Σολομωνίδη. «Τό θέατρο στη Σμύρνη, 1657—1922», 'Αθήνα 1954, σχ. 8ον μ. σελ. 360. (με 58 εικόνες έκτός κειμένου)

'Αγγελικής Χατζημιχάλη. «'Υποδείγματα 'Ελληνικής Διακοσμητικής», έκδοσις «Πυρσού» 'Αθήναι 1929 σχ. 4ον σελ. 56.

'Ιδίας: «Μορφές από τη Σωματειακή όργάνωση των 'Ελλήνων στην 'Οθωμανική Ατοκρατορία», 'Αθήναι 1953.

'Ιδίας: «Αί έκδηλώσεις και ή μορφή των έργων της λαϊκής τέχνης στις Κυκλάδες», 'Αθήναι 1935.

'Ιδίας: «La maison Grecque» Athenes 1949.

'Ιδίας: «La sculpture sur bois», Athenes 1950.

'Ιδίας: «Aspects de l'organisation Economique des Grecs dans l'enpire Ottoman» Athenes 1953.

Κ. Δ. Μέρτζιου. «'Αρχειακά ανάλεκτα», (άνάτυπον «'Ελληνικών» της 'Εταιρείας Μακεδονικών σπουδών) Θεο/νίκη 1953.

Jean Lhermitte: «'Ο έγκέφαλος και ή σκέψις» 16ον έργον της σειράς «Ψυχολογία και Ζωή» του 'Ινστιτούτου 'Ιατρικής Ψυχολογίας και ψυχικής 'Υγιεινής. 'Αθήναι 1954 σχ. 8ον, σελ. 180.

«Λαογραφία», Δελτίον της 'Ελληνικής Λαογραφικής 'Εταιρείας, Τόμος ΙΕ' τεύχος Α' 'Αθήναι 1953.

«Θεολογία» Τριμηνιαία έκδοσις 'Ιερās Συνόδου, τομ. ΚΕ' τεύχος Α' 'Αθήναι 1954, σχ. 8ον σελ. 176.

Σοφ. Δ. Λώλη. «'Ιστορική εισαγωγή εις τό πρόβλημα της άμαρτίας» 'Αθήναι 1954, σχ. 8ον σελ. 104.

Γ. Κ. Σταμπολή. «Δειλινό στα 'Ελληνικά άκρογιάλια» (ποίησις). 'Αθήναι 1948, σχ. 8ον σελ. 104.

Τάκη Σιωμοπούλου. «Τραγούδι της ζωής» (ποιήματα) 'Αθήνα 1948. σχ. 8ον μ. σελ. 80.

Φοίδου 'Ανθέμη. «Χιματρικές σκιές» (ποιήματα) 'Αθήνα 1954 σχ. 8ον σελ. 48.

Χρ. Γ. Εθαγγελάτου. «Τά μεγάλα γεγονότα της 'Ιερās πόλεως Μεσολογγίου» 'Αθήναι 1954.

Συλλόγου «'Ελληνικών Φώδς». 'Απολογισμός της α' πενταετίας, 'Αθήναι 1954,

ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΚΕΡΚΥΡΑΙΟΥ ΛΟΓΙΟΥ κ. Κ. ΔΑΦΝΗ: α) Κερκυραϊκά Χρονικά 1954 (έκδόται Κ. Δαφνής—Ν. Καρύδης) β) Ειρήνης Δανδρινού «'Η Κερκυραϊκή Σχολή»

Κέρκυρα 1953. γ) Κωνστ. Ζαβιτσιάνος—
δ άνθρωπος και τὸ ἔργο του» Κέρκυρα
1952. δ) Γερ. Κυτήρη: «Κωνστ. Θεοτόκης»
Κέρκυρα, 1953. ε) Θεμ. Τσάτσου: «Τὸ ἱστο-
ρικό στοιχείο στὴν ποίηση τοῦ Κωστή
Παλαμά» Κέρκυρα 1953. (ἐκδόσεις Καρυ-
ναϊκῶν Χρονικῶν)

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΔΙΑ ΤΟΥ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ:

Στέργιου Σκιαδά. «Παλίρροιες», ποιήματα, Ἀθή-
να 1954, σχ. 8ον μ. σελ. 56.

Τίλλας Μπαλῆ. «Ἑρμεικὴ τριλογία» (ποιήματα)
Ἀθήνα 1954 σχ. 8ον σελ. 96.

Ἀλκη Παπᾶ. «Ἀγάπες» (ποιήματα) 1954.

Γεωρ. Ι. Καλούτση. «Νέα τέχνη καὶ Ἑλληνικὸς
πολιτισμὸς» (μελέτη) Ἀθήναι 1954.

Βασίλη Λιάσκα. «Ὑπαρξη» (ποιήματα) Ἀθήνα,
1954.

Γιώργου Ἰωάννου. Ἡλιοτρόπια (ποιήματα) Θεο-
σσαλονίκη 1954.

Ν. Α. Καρούζου. Ἡ ἐπιστροφή τοῦ Χριστοῦ
(ποιήματα) Ἀθήνα 1954.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ: Ἀθηνῶν: «Ἀκτίνες» 148, 149ον.
«Νέα Οἰκονομία» 1, 2, 3, 4ον «Κρυστάλ-
λης, 61ον. «Πολιτικά Φύλλα» 8, 9, 10, 11,
12ον. «Ἐθν. Ἐπιθεώρησις» 83, 84ον. «Ἐκ-
κλησία» 4, 5, 6, 7, 8ον. «Νέοι Θεομοί» 36,
87, 88ον. «Πνευμ. Ζωή», 22ον. «Ὁ Πάν»,
Μάιος—Ἰούνιος. «Σημερινὰ Γράμματα» 1ον

«Πνευματικὴ Γενιά», 1ον. «Ἡ Γυναίκα»,
118ον. «Ὁ κόσμος τῆς Ἑλληνίδος», Μάι-
ος.—Θεσσαλονίκης: «Μορφές», 87, 88ον.—
Λευκωσίας: «Κυπριακὰ Γράμματα», 226,
227ον.—Χανίων: «Κρητικὴ Ἔστια», 41, 42ον.
Λονδίνου: «Κρῖκος», 40, 41ον.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ: Διδασκαλικὸν Βῆμα, Ἀθήναι.
Ἡπειρωτικὸν Μέλλον, Ἀθήναι. Σε-
νοδοχειακὸν Βῆμα, Ἀθήναι. Πανηπ.
Ἀγών, Ἀθήναι. Θεσπρωτικὰ Νέα, Ἀθή-
ναι. Φωνὴ Πρωωνίου, Βήσικαν. Θεσπρω-
τικὸν Βῆμα, Ἡγουμενίτσα. Στρατιωτικὰ
Νέα, Ἀθήναι. Ἐθνικὸς Ἀγών, Κήρυξ.
Ἡπειρ. Ἀγών καὶ Βόρειος Ἡπειρος.
Ἰωαννίνων.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Στὴ μελέτῃ τοῦ συνεργάτη μας κ. Γιώργου
Πράτσια για τὸν ποιητὴ Τάκη Τσιάνκο, ποὺ δι-
αβάστηκε καὶ στὴ στέγῃ Καλῶν Τεχνῶν καὶ Γραμ-
μάτων, νὰ γίνουν οἱ ἐξῆς διορθώσεις: σελ. 296 α'
στήλῃ: πάλι ἀντὶ πάλλοι· σελ. 298 α'
στήλῃ: φουρτοῦνες ἀντὶ φορτοῦνες· ὅλες οἱ ὑποτακτικὲς
μὲ εἰ ἀντὶ η.

Στὴ σελ. 352 α' στήλῃ, οἱ χρονολογίαι 1778
καὶ 1788 νὰ διορθωθοῦν σὲ 1788 καὶ 1798· στὴ
σελ. 486 στήλῃ δ' στιχ. 20: σ π ι α ν ᾱ τ α ἀντὶ
σ π α ν ᾱ τ α καὶ στὴ σελ. 487, στήλῃ α' στιχ.
21 ἡ παύλα νὰ μετατεθῇ πρὶν ἀπὸ τὸ πιατόνε.

ΜΙΑ ΘΕΡΜΗ ΠΑΡΑΚΛΗΣΙΣ ΠΡΟΣ ΟΣΟΥΣ ΜΑΣ ΓΡΑΦΟΥΝ

Ἡ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» εἶναι ὑποχρε-
ωμένη νὰ ὑπομνήσῃ μερικὰ πράγματα, ποὺ θάπρε-
πε νὰ μὴν τὰ λησμονοῦν οἱ ἀγαπητοὶ φίλοι καὶ
συνεργάτες τῆς. Εἶναι μερικοὶ δ α σ ι κ ο ἰ κ α ν-
όνες, ποὺ ἰσχύουν γιὰ ὅλους μας:

Κάθε χειρόγραφό μας, ποὺ προορίζεται γιὰ
τὸ τυπογραφεῖο, γράφεται μονάχα σ τ ῆ μ ι ᾱ
δ ψ η τ ο ὕ χ α ρ τ ι ο ὕ.

Ἀφήνουμε πάντοτε, στὸ πλᾶϊ ἀριστερά, λευ-
κὸ π ε ρ ι θ ῶ ρ ι ο 4 - ὅ ἑκατοστ.

Γράφουμε ὅσο μπορούμε πιὸ κ α θ α ρ ᾶ καὶ
ε ὁ α ν ᾶ γ ν ω σ τ α. Ἀποφεύγουμε τὸ πολὺ πυ-
κνὸ γράψιμο, ὥστε στὰ μεταξὺ τῶν στίχων δια-
στήματα νὰ χωράῃ κάποια τυχόν διορθωση, προ-
σθήκη ἢ υπογράμμιση κλπ. Ὅσοι ἀπὸ μᾶς δὲν
ἔχουν σταθερὸ χέρι προτιμοῦν χαρτὶ ριγωμένο.
Ἀποφεύγουμε τὸ μολύδι καὶ τὸ πρόστυχο χαρτὶ
ποὺ ποτίζει.

Τὸ προτιμότερο εἶναι νὰ δίνουμε θ α κ τ υ-
λ ο γ ρ α φ ῆ μ ῆ ν ῃ τῇ συνεργασία μας, ὅταν μᾶ-

λιστα ὁ γραφικὸς μας χαρακτήρας εἶναι δυσ-
ἀγνώστος. Ὁ στοιχειοθέτης δὲν εἶναι ὑποχρεω-
μένος νὰ μαντεύῃ τὰ γραφομενὰ μας καὶ δὲν εὐ-
θύνεται—οὔτε αὐτὸς οὔτε ὁ διορθωτής—ἀν τὸ κα-
κὸ μας γράψιμο τοῦς δδηγῇ σὲ παραναγνώσεις.
Στὴ δακτυλογράφηση ἀποφεύγουμε τὸ φιλό χαρ-
τὶ (τοιγαρόχαρτο), τηροῦμε τὸ ἀπαραίτητο περὶ-
θ ῶ ρ ι ο καὶ προτιμοῦμε τὰ ἀ ρ α ι ᾶ δια σ τ ῆ-
μ α τ α τῆς γραφομηχανῆς.

Ἡ παραμέληση τῶν βασικῶν αὐτῶν κανόνων
δοσχαρταίνει ἀφάνταστα τὸ ἔργο τῶν ἐπιμελητῶν
τῆς ὕλης, τῶν τυπογράφων καὶ τῶν διορθωτῶν,
προξενεῖ μεγάλες ἀνωμαλίες στὴν ἐκδόσή μας,
ἀλλὰ κυρίως ἀ δ ι κ α ἶ τ ᾶ ἰ δ ι α τ ᾶ κ ε ἷ μ ε ν α
καὶ τ ο ὗ ς σ υ γ γ ρ α φ ε ῖ ς τ ο υ ς.

Ἀποροῦμε μάλιστα πῶς μερικοὶ καλοὶ μας
φίλοι—καὶ μάλιστα νέοι—μᾶς ἐμπιστευοῦνται τὰ
χειρόγραφα τοῦς ἐντελῶς ἀνεπεξέργαστα καὶ προ-
χειρογράμμενα—γραμμένα, λές, μονάχα γιὰ τὸν
ἑαυτὸ τοῦς!...

Διευθύνσεις συμφώνως τῷ Νόμῳ

Ἐκδίδει: Εὐάγγ. Α. Φανατσέλης Λαγκλῆ 17, Μιχαὴλ Χαρ. Μάνος Ἀραβαντινοῦ 1

Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Πέτρος Κ. Πασχάλης, Πρύκτου Μοναχοῦ 7.

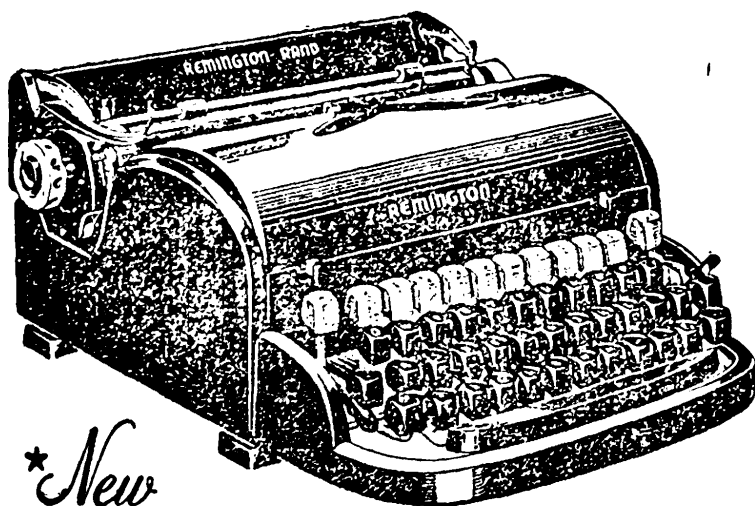
ΕΚΘΕΣΙΣ ΕΠΙΠΛΩΝ

ΠΕΤΡΟΣ ΣΕΠΕΤΑΣ & ΥΙΟΣ

ΚΡΕΒΒΑΤΟΚΑΜΑΡΕΣ—ΣΑΛΟΝΙΑ—ΤΡΑΠΕΖΑΡΙΕΣ—ΚΑΡΕΚΛΕΣ
ΝΤΙΒΑΝΙΑ—ΓΡΑΦΕΙΑ—ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ Κ.Λ.Π.

ΣΕ ΝΕΑ ΣΧΕΔΙΑ ΜΕ ΤΙΜΑΣ ΑΣΥΝΑΓΩΝΙΣΤΟΥΣ
ΚΑΙ ΕΥΚΟΛΙΑΣ ΠΛΗΡΩΜΩΝ

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΑΝΝΙΓΓΟΣ (έναντι γραφείων Ι.Κ.Α). ΙΩΑΝΝΙΝΑ Τηλ. 2—53

*New
PERSONAL

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ
ΗΠΕΙΡΟΥ

Δ. Θ. ΚΙΤΣΙΑΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Τηλ. 3—18

Άλλο ένα προϊόν της

Remington

ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΝ ΔΑΝΕΙΟΝ

ΛΑΧΕΙΟΦΟΡΟΝ

Ἀντὶ νὰ ἔχετε τὶς οἰκονομίας σας «νεκρὰς» εἰς τὸ «σεντοῦκι» χωρὶς νὰ σᾶς ἀποδίδουν τίποτε:

ΕΠΕΝΔΥΣΑΤΕ ΤΑΣ ΑΓΟΡΑΖΟΝΤΕΣ ΟΜΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΔΑΝΕΙΟΥ
Η ΑΞΙΑ ΚΑΘΕ ΜΙΑΣ ΟΜΟΛΟΓΙΑΣ ΕΙΝΑΙ:

150 ΔΡΑΧΜΑΙ

5 ΔΟΛΛΑΡΙΑ

Ἡ εἰς τὸ ἄρτιον ἐξόφλησίς των καὶ ὅλα τὰ κέρδη τοῦ Λαχείου πληρῶνονται εἰς δραχμὰς μὲν ἀλλὰ μὲ τὴν ἐπίσημον τιμὴν ποὺ ἔχει τὸ ΔΟΛΛΑΡΙΟΝ. Ἐπὶ πλέον χωρὶς νὰ διακινδυνεύετε νὰ χάσετε οὔτε μιὰ δραχμὴ ἀπὸ τὸ κεφάλαιον:

- 1) Θὰ πέρνετε τόκο 5 %.
- 2) Θὰ μετέχετε τοῦ λαχείου μὲ πολλαπλὰς κληρώσεις διεκδικοῦντες τὰ μεγάλα κέρδη εἰς δραχμὰς, τρακτέρ, λαϊκὰ αὐτοκίνητα.
- 3) Θὰ ἔχετε πολλὰ φορολογικὰ ὠφελήματα.
- 4) Θὰ μπορῇτε νὰ τὶς χρησιμοποιῇτε εἰς ὅλας τὰς συναλλαγὰς σας ἀντὶ μετρητῶν.
- 5) Καὶ τέλος οἱ τίτλοι θὰ εἶναι ἀνώνυμοι καὶ διὰ τῆς ἐλευθέρως διαπραγματεύσεώς των θὰ μπορῇτε νὰ τοῖς ρευστοποιῇτε οἰανδήποτε στιγμὴν ἔχετε ἀνάγκην.

ΣΥΝΟΛΙΚΩΣ ΘΑ ΔΙΑΝΕΜΗΘΟΥΝ ΕΝΤΟΣ ΕΠΤΑΕΤΙΑΣ ΔΙΑ
ΛΑΧΝΩΝ ΧΡΗΜΑΤΙΚΑ ΠΟΣΑ ΔΡΑΧ. 36.898.000
(36.898.000.000 ΠΑΛΑΙΩΝ ΔΡΑΧΜΩΝ)

ΕΠΙ ΠΛΕΟΝ ΔΕ ΤΡΑΚΤΕΡ 112
ΚΑΙ ΛΑΤΚΑ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΑ 112

Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ καλυτέρα καὶ ἐπικερδεστέρα τοποθέτησις τῶν οἰκονομιῶν σας ἀπὸ: **ΤΑΣ ΟΜΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΔΑΝΕΙΟΥ. ΕΞΑΣΦΑΛΙΣΑΤΕ ΕΓΚΑΙΡΩΣ ΤΗΝ ΕΓΓΡΑΦΗΝ ΣΑΣ ΕΙΣ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΝ ΔΑΝΕΙΟΝ**

προσερχόμενοι εἰς ὅλας τὰς Τραπεζὰς ἢ τὰ Ὑποκαταστήματά των, ἢ τὰ Δημόσια Ταμεῖα, ἢ τὰ γραφεῖα τῶν Ταχυδρομικῶν Ταμιευτηρίων, ἢ τὰ ἐπίσημα Χρηματιστικά Γραφεῖα.

ΤΕΤΑΡΤΗ 9 ΙΟΥΝΙΟΥ

ΑΙ ΔΕΚΑ ΗΜΕΡΑΙ ΤΗΣ ΕΓΓΡΑΦΗΣ ΕΙΣ ΤΟ

ΛΑΧΕΙΟΦΟΡΟΝ

ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΝ ΔΑΝΕΙΟΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ 9ΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ 19ΗΣ ΙΟΥΝΙΟΥ

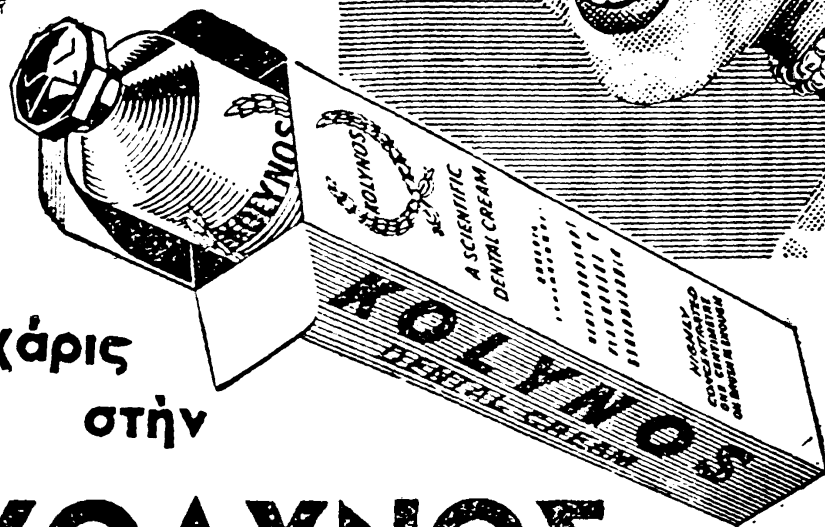
Φροντίσατε νὰ ἐξασφαλίσετε μίαν ὁμολογίαν. Μὲ 150 δραχμὰς ποὺ
θὰ δώσετε δι' ἐκάστην ὁμολογίαν, ἐξασφαλίζετε εἰς τὸν ἑαυτὸν σας
μίαν μικρὰν ἀποταμίευσιν ποὺ ἐνδέχεται νὰ γίνῃ μεγάλη περιουσία
μὲ τὰ κέρδη τοῦ Λαχείου. **ΚΑΙ ΕΞΑΣΦΑΛΙΖΕΤΕ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑ-
ΔΑ ΕΝΑ ΕΥΤΥΧΕΣ ΜΕΛΛΟΝ.**

ΣΑΒΒΑΤΟΝ 19 ΙΟΥΝΙΟΥ

ΓΚΡΕΚΑ

Έχω τὰ
ὠραιό-
τερα
δόντια

χάρης
στήν

ΚΟΛΥΝΟΣ

Ἐὰν θέλετε νὰ ἔχετε καὶ σεῖς λευκὰ καὶ
γερά δόντια

Μὴν ἀμελῆτε — Πλένετε πρωὶ καὶ βράδυ
τὰ δόντια σας μὲ τὴν παγκοσμίως ἀνεγνω-
ρισμένη ὀδοντόκρεμα ΚΟΛΥΝΟΣ.

Ζητᾶτε ἐπιμόνως τὴν ΚΟΛΥΝΟΣ
καὶ ἀποφεύγετε τὰς ἀπομιμήσεις.

**Ἡ ΠΡΩΤΗ ΦΡΟΝΤΙΣ ΤΟ ΠΡΩΪ
ΚΑΙ Ἡ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΤΟ ΒΡΑΔΥ**

ΓΕΝ. ΑΝΤ. Δ^ΦΟΙ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΙ

ΑΡ. ΑΔ. 65796/18779

